

**«Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті»
коммерциялық емес акционерлік қоғам**

БЕКІТІЛДІ
«М. Қозыбаев атындағы Солтүстік
Қазақстан» КЕАҚ директорлары
Кеңесінің шешімімен
(2022 жылғы 5 шілдедегі № 5 хаттама)

**«Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті»
коммерциялық емес акционерлік қоғамның
ЕСЕП САЯСАТЫ**

Петропавл қ., 2022 жыл

МАЗМҰНЫ

БӨЛІМ 1.	ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР	5
1 –бөлігі	«Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті» КеАҚ ұйымдастырушылық –құқықтық мәртебесі	6
2-бөлігі	Есеп саясатының мақсаты мен қолданылу аясы	9
3- бөлігі	Есеп саясатындағы өзгерістер.....	10
БӨЛІМ 2.	ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ТЕХНИКАЛЫҚ ТАРАУ	11
1- бөлігі	Бухгалтерлік есепті ұйымдастыру	11
2-бөлігі	« Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті» КеАҚ құжат айналымын ұйымдастыру	13
3-бөлігі	Мүлік пен міндеттемелерге түгендеу жүргізу тәртібі.	16
БӨЛІМ 3.	ЕСЕП ҚАҒИДАЛАРЫ.....	17
1-бөлігі	Негізгі қаражаттар	17
Тарау 1.	Бастапқы тану және бағалау.....	18
Тарау 2	Негізгі қаражаттардың пайдалы қызмет мерзімі (Есеп саясатына № 5 қосымша)	21
Тарау 3.	Негізгі қаражаттар сыныптамасы	21
Тарау 4.	Кейінгі тану және бағалау	22
Тарау 5.	Амортизация	22
Тарау 6.	Кейінгі шығыстар	23
Тарау 7.	Құнсыздану және қайта бағалау	25
Тарау 8.	Тануды тоқтату және шығу	26
Тарау 9.	Жер есебі	28
Тарау 10.	Уақытша жер пайдалану құқығындағы жер учаскелерін есепке алу	29
Тарау 11.	Инвестициялық мүлік (КЕХС 40).....	30
Тарау 12.	Кітапхана қоры	31
2-бөлігі.	Материалдық емес активтер.....	32
Тарау 1.	Бастапқы тану және бағалау	33
Тарау 2.	Материалдық емес активтің пайдалы қызмет мерзімі.....	37
Тарау 3.	Материалдық емес активтер сыныптамасы	37
Тарау 4.	Кейінгі тану және бағалау	37
Тарау 5.	Амортизация	37
Тарау 6.	Кейінгі шығыстар	38
Тарау 7.	Құнсыздану	38
Тарау 8.	Тануды тоқтату және шығу	38
3-бөлігі	Қорлар	39
Тарау 1.	Қорларды өлшеу	39
Тарау 2.	Шығыс ретінде тану.....	44
Тарау 3.	Қорларды түгендеу.....	45
Тарау 4.	Есептеліктегі ашылу	45
4-бөлігі	Жалдау	45
Тарау 1.	Жалдау.....	45
Тарау 2.	Қаржылық жалдау	48
Тарау 3.	Операциялық жалдау	49
Тарау 4.	Баланстан тыс шоттарды қолдану	50
5- бөлігі	Қаржы құралдары.....	50
6- бөлігі	Қарыздар	57
Тарау 1.	Есеп қағидалары	57
Тарау 2.	Қарыздарды тануды тоқтату	58
Тарау 3.	Ашуға қойылатын талаптар	58

Тарау 4.	Бастапқы тану және бағалау.....	58
Тарау 5.	Қарыздар бойынша шығыстарды капиталтандыруды тоқтата тұру	59
Тарау 6.	Қарыздар бойынша капиталдандыруды тоқтата тұру	59
7-бөлігі.	Меншікті капитал.....	62
Тарау 1.	Жарғылық капитал.	62
Тарау 2.	Бөлінбеген табыс есебі (өтелмеген залалдың)	62
8-бөлігі.	Қызметкерлерге сыйақы	62
9-бөлігі.	Табыс	73
Тарау 1.	Анықтама	73
Тарау 2.	Табысты танудың жаңа моделінің бес қадамы.....	73
Тарау 3.	Табыстарды топтастыру	75
Тарау 4.	Есептілікте ашуға қойылатын талаптар	78
10-бөлігі.	Болашақ кезеңдердің кірісі.....	79
Тарау 1.	Сыныптама және топтастыру	79
Тарау 2.	Болашақ кезеңдердің кірісін есепке алу	79
Тарау 3.	Болашақ кезеңдердің кірістерін есептен шығару	79
11-бөлігі.	Резервтер, шартты міндеттемелер және и шартты активтер.....	80
Тарау 1.	Тану	80
Тарау 2.	Бағалау	81
Тарау 3.	Резервтер	81
12-бөлік .	Дебиторлық берешек	82
Тарау 1.	Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі	82
Тарау 2.	Күмәнді талаптар бойынша резерв	83
Тарау 3.	Сенімсіз қарыздарды есептен шығару	83
Тарау 4.	Есептеліктегі ашылу	84
Тарау 5.	Берілген қысқа мерзімді аванстар	84
Тарау 6.	Болашақ кезеңдер шығындары.	85
Тарау 7.	Есеп беретін тұлғалармен есеп айырысу	86
13 –бөлігі .	Кредиторлық берешек	88
Тарау 1.	Жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысу.....	88
Тарау 2.	Алынған аванс бойынша есеп айырысу	89
14-бөлігі .	Бюджетпен есеп айырысу	90
Тарау 1.	Заңды тұлғалардан табыс салығының есебі	91
Тарау 2.	Есеп қағидалары	91
15-бөлігі	Шығындарды тану	97
Тарау 1.	Сыныптама және топтастыру	97
Тарау 2.	Шығысты тану әдісі	101
Тарау 3.	Қызметтердің өзіндік құнына енгізілетін шығыстарды бағалау	101
16-бөлігі	Ақша қаражатының есебі	103
17-бөлігі	Валюталық курс өзгерісінің әсері	109
Функционалды валюта	.....	111
18-бөлігі	Мақсатты қаржыландыру (бюджеттен субсидиялар).....	111
Тарау 1.	Анықтама	111
Тарау 2.	Сыныптама және топтастыру	112
Тарау 3.	Мақсатты қаржыландыру қаражатының түсуін есепке алу (бюджеттен субсидиялар)	112
Тарау 4.	Мақсатты қаржыландыру қаражатын қайтару есебі	113
Тарау 5.	Есептіліктегі ашылу	114
БӨЛІМ 4.	ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІ ҰСЫНУ	114
1-бөлігі.	Қаржылық есептілік құрамы	114

2-бөлігі	Қаржылық есептілікті ұсыну мерзімдері	114
3-бөлігі.	Қаржылық есептілікті құрудың негізгі қағидалары	115
4-бөлігі	Есеп айырысу бағаларындағы өзгерістер және қателер	116
Тарау 1.	Есеп айырысу бағаларындағы өзгерістер	116
Тарау 2.	Қателер	117
Тарау 3.	Қаржылық есептілік элементтері	118
5-бөлігі.	Қаржылық есептіліктің негізгі компоненттері	120
Тарау 1.	Қаржылық есептілік компоненттері	120
Тарау 2.	Ұсыну реті	121
Тарау 3.	Салыстырмалы ақпарат	122
6-бөлігі.	Байланысты тараптар туралы ақпаратты ашу	122
7-бөлігі.	Есепті күннен кейінгі оқиғалар	122
8-бөлігі.	Аралық қаржылық есептілік	125
Тарау 1.	Анықтау	125
Тарау 2.	Аралық қаржылық есептілік мазмұны	125
Тарау 3.	Тану және өлшеу	125
Тарау 4.	Есептіліктегі ашылуға қойылатын талаптар	126
БӨЛІМ 5.	ҚОРЫТЫНДЫ ЕРЕЖЕЛЕР	127
Қосымша №1		128
Қосымша №2		129
Қосымша №3		153
Қосымша №4		158
Қосымша №5		159

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 5 беті Стр. 5 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	------------------------------------

БӨЛІМ 1. ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР

«Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті» КеАҚ-ның есеп саясаты (бұдан әрі – Қоғам):

- Қазақстан Республикасының 2007.02.28 N 234-III "Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" Заңымен;
- Қазақстан Республикасы Үкіметінің 31.03.2015 ж. № 241 Қаулысымен бекітілген бухгалтерлік есепті жүргізу ережесі;
- Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2018.10.02 № 877 бұйрығымен енгізілген, Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2007 жылғы 22 маусымдағы № 185 бұйрығымен бекітілген бухгалтерлік есеп шоттарының үлгілік жоспарына өзгерістерімен;
- Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарымен (IFRS) және (IAS);
- ҚР Азаматтық кодексімен;
- ҚР Салық кодексімен;
- Бухгалтерлік есепті ұйымдастыру бойынша нормативтік актілермен, әдістемелік ұсынымдармен, жоғарыда аталған құжаттарға нұсқаулықтармен және басқа да нормативтік актілермен;
- Салықтық есеп саясатымен сәйкес жасалған.

Осы есепке алу саясатын қабылдаудың мақсаты Қоғам бойынша тұтас алғанда қаржылық жағдайы, қызметінің нәтижелері және оның қаржылық жағдайының өзгерістері туралы ақпаратты дұрыс ұсынатын, сондай-ақ ҚЕХС сәйкестігі қаржылық ақпараттың сапалық сипаттамаларына не Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келетін жағдайларды қоспағанда, барлық аспектілерде қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына сәйкес келетін бухгалтерлік есеп жүйесін қалыптастыру болып табылады.

Қаржылық есептіліктің нақты халықаралық стандарты болмаған жағдайда қоғам басшылығы қаржылық есептілікті пайдаланушылар үшін неғұрлым пайдалы ақпаратты қамтамасыз ететін есеп саясатын әзірлеу үшін өзінің кәсіби пайымдарын пайдаланады. Мұндай шешім шығарған кезде қоғам басшылығы назарға алады:

- ұқсас немесе байланысты проблемаларды қозғайтын халықаралық қаржылық есептілік стандарттарындағы талаптар мен нұсқаулықтар;
- қаржылық есептілікті дайындау және жасау қағидаттарында белгіленген активтерді, міндеттемелерді, кірістер мен шығыстарды айқындау, тану және бағалау критерийлері;
- стандарттарды және қабылданған салалық практиканы олар жоғарыда көрсетілген тармақтарға сәйкес келетін дәрежеде ғана белгілейтін басқа органдардың шешімдері.

ҚЕХС талаптарынан ауытқуға ол қоғам басшылығының шешімі бойынша дұрыс ұсынымға қол жеткізу үшін қажет болған жағдайларда жол береді.

Нақты талаптан ҚЕХС-қа ауытқу қажеттілігін бағалау кезінде мыналар назарға алынады:

- талаптың мақсаты, неге бұл мақсатқа қол жеткізілмейді немесе нақты жағдайларда орынды емес;

- Қоғамның жағдайлары талапты ұстанатын ұйымдардан қалай ерекшеленетіні.

ҚЕХС-тан ауытқу жағдайларында, мұндай ауытқу дұрыс ұсынуға қол жеткізу үшін талап етілсе, есептілік барлық қолданылатын стандарттарды ескере отырып жасалады, бірақ ескертпелерде мынадай ақпарат ашылады:

- дұрыс көрсетілмеуге әкеп соғатын ҚЕХС немесе ҚНЖЕ атауы, стандарт талабы және басшылық стандарт талаптарына сәйкестік тұжырымдама талаптарына қайшы келетін салдарға әкеп соқтырады деп есептейтін себебі;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 6 беті Стр. 6 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	------------------------------------

- әрбір ұсынылатын кезең үшін-басшылықтың пікірі бойынша дұрыс ұсынуға қол жеткізу үшін есептіліктің әрбір компонентіне түзету.

Есеп саясаты ұзақ мерзімге жарамды және келесі жағдайларда ресми түрде өзгертілуі мүмкін:

- қолданыстағы есеп саясаты заңнамасына, оның ішінде бухгалтерлік есеп туралы заңнамаға сәйкес келтіру үшін өзгерістер қажет болған кезде;
- бұл өзгеріс Қоғамның қаржылық есептілігіндегі оқиғалар мен операцияларды неғұрлым сенімді ұсынуға әкелсе.

Есеп саясатына 1-5-қосымшалар оның ажырамас бөлігі болып табылады.

Қоғамның есеп саясатын қалыптастыруға Басқарма төрағасы - Ректор және ҚЭБД директоры - Бас бухгалтер жауапты болады.

1-бөлігі. «Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті» КеАҚ-ның ұйымдастырушылық-құқықтық мәртебесі

"Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік-Қазақстан университеті" КеАҚ қызметі реттеледі:

- Қазақстан Республикасының Конституциясымен;
- ҚР Азаматтық кодексімен;
- Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексімен;
- "Акционерлік қоғамдар туралы" 2003 жылғы 13 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңымен (бұдан әрі-Заң),
- "Бағалы қағаздар нарығы туралы" 2003 жылғы 2 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңымен,
- "Коммерциялық емес ұйымдар туралы" 2001 жылғы 16 қаңтардағы Қазақстан Республикасының Заңымен,
- Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі "Білім туралы" Заңымен,
- Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 18 ақпандағы "Ғылым туралы" Заңымен,
- "Ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін коммерцияландыру туралы" 2015 жылғы 31 қазандағы Қазақстан Республикасының Заңымен,
- "Мемлекеттік мүлік туралы" 2011 жылғы 1 наурыздағы Қазақстан Республикасының Заңымен,
- Қоғамның Жарғысымен;
- Қазақстан Республикасының басқа да нормативтік құқықтық актілерімен және Қоғамның ішкі құжаттарымен.

"Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ (бұдан әрі-Қоғам) бастапқыда ҚР-да шаруашылық жүргізуші субъект ретінде Солтүстік Қазақстан облысы Әділет департаментінің Петропавл қалалық Әділет басқармасында 1996 жылғы 04 наурызда тіркелді, мемлекеттік тіркеу туралы куәлік № 614-1948-01-ГП, мемлекеттік қайта тіркеу күні 2015 жылғы 04 наурыз. БСН 960 340 000 702, КҰЖЖ 05606434.

Коммерциялық емес акционерлік қоғам "Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Жоғары оқу орындарының кейбір мәселелері туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 11 қазандағы № 752 қаулысына сәйкес құрылды.

Қоғамның атауы:

Толық:

Мемлекеттік тілде — «Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамы;

Орыс тілінде — некоммерческое акционерное общество «Северо-Казахстанский университет имени Манаша Козыбаева».

Қоғамның Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын жері бар.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 7 беті Стр. 7 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	------------------------------------

Қоғамның орналасқан жері: Қазақстан Республикасы, 150000, Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавл қаласы, Пушкин көшесі, 86.

Қоғамның қызмет ету мерзімі шектелмеген.

Қазақстан Республикасының Үкіметі атынан Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік мүлік және жекешелендіру комитеті Қоғамның құрылтайшысы болып табылады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі (бұдан әрі - Жалғыз акционер) қоғам акцияларының 100% мемлекеттік пакетін иелену және пайдалану құқығын жүзеге асыратын тиісті саладағы уәкілетті орган болып табылады.

Жалғыз акционер Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес акционерлердің жалпы жиналысының құзыретіне жатқызылған мәселелерді қарайды және шешімдер қабылдайды.

Қазақстан Республикасының заңнамасында акционерлердің жалпы жиналысының құзыретіне жатқызылған мәселелер бойынша шешімдерді Жалғыз акционер, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік мүлік және жекешелендіру комитетімен келісу бойынша шешім қабылданатын мәселелерді қоспағанда, дербес қабылдайды.

Қоғамның Жарғысы

Қоғамның Жарғысын оның акционері бекітеді. Қоғамның жарғылық капиталын ұлғайту қолданыстағы заңнаманың талаптарын ескере отырып және тәртіппен жүзеге асырылады.

Қоғам өз қызметінің негізгі мақсаты ретінде кіріс алуды көздемейтін және алынған таза табысты Қоғамның Жалғыз акционерінің пайдасына бөлуді жүзеге асырмайтын коммерциялық емес ұйым болып табылады.

Қоғамды коммерциялық ұйымға айналдыру мүмкін емес.

Қоғам өзінің қызметін жүзеге асыруға қаражат тарту мақсатында акциялар шығаруды жүзеге асырады, одан түскен табыстар тек қана қоғамды дамытуға және оның қызметкерлері мен білім алушылары үшін қажетті жағдайлар жасауға пайдаланылады.

Қоғам акциялар бойынша дивидендтер төлемейді, артықшылықты акциялар, туынды және айырбасталатын бағалы қағаздар шығаруды жүзеге асырмайды.

Қызметтің мақсаты мен түрлері

Қоғам қызметінің мақсаты ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде тұлғаны қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби қалыптастыруға бағытталған сапалы білім алу, оқыту және оқыту үшін, сондай-ақ ғылыми әлеуетті дамыту және әзірлемелерді коммерцияландыру үшін қажетті жағдайлар жасау болып табылады.

Қоғамның білім беру процесінің мақсаты халықаралық стандарттарға сәйкес келетін жоғары сапалы оқыту болып табылады.

Оқыту сатылары:

- жалпы орта білім: мектеп;
- техникалық және кәсіптік білім: колледж;
- жоғары білім: бакалавриат;
- жоғары оқу орнынан кейінгі білім: магистратура, докторантура;
- қосымша білім беру, оның ішінде ғылыми-педагогикалық кадрлар мен мамандарды қайта даярлау және біліктілігін арттыру.

Білім беру қызметі оқытудың мынадай нысандары бойынша жүзеге асырылады: күндізгі, сондай-ақ қашықтықтан оқыту технологияларын, дуальды оқыту нысанын және екстернатты пайдалана отырып.

Қоғамдағы білім беру процесі қажет болған жағдайда мемлекеттік, орыс, ағылшын және басқа тілдерде жүзеге асырылады.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 8 беті Стр. 8 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	------------------------------------

Қоғам қызметінің мәні жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және қосымша білім беру саласында білім беру қызметтерін ұсыну болып табылады.

Қоғам қызметінің негізгі түрлері болып табылады:

1) жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламалары бойынша кадрлар даярлау, сондай-ақ іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулерді қоса алғанда, ғылыми-техникалық, инновациялық қызмет, ғылыми-зерттеу жұмыстары;

2) білім алушыларды тамақтандырумен, тұрғылықты мекенжаймен, медициналық қызмет көрсетумен қамтамасыз ету;

3) жұмыскерлерді тамақпен, мекенжаймен, медициналық қызмет көрсету;

4) білім алушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

5) спорттық және мәдени-бұқаралық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу;

6) дене шынықтыру-сауықтыру іс-шараларын ұйымдастыру және өткізу, спорттық және шығармашылық секциялар құру;

7) білім беру процесін, зерттеулерді, тәрбие және әлеуметтік - мәдени қызметті қамтамасыз етуге арналған баспа және полиграфиялық қызмет болып табылады;

8) халықаралық және республикалық деңгейдегі түрлі іс-шараларды: білім алушылар мен педагог қызметкерлер арасындағы олимпиадаларды, жарыстарды, конкурстарды, конференцияларды, семинарларды ұйымдастыру және оларға қатысу;

9) білім алушыларды запастағы офицерлер бағдарламасы бойынша әскери қызметке даярлау;

10) бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын, сондай-ақ техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыру;

11) технополистерді, технопарктерді, бизнес-инкубаторларды, инновациялық орталықтарды, технологияларды коммерцияландыру және трансферттеу орталықтарын, жобалық конструкторлық бюроларды және қызмет бейіні бойынша басқа да құрылымдарды құру;

12) білім және ғылым жүйесін одан әрі дамытуға және жетілдіруге бағытталған инновациялық әдістерді, оқыту технологиялары мен зерттеулерді әзірлеуге, байқаудан өткізуге және енгізуге қатысу;

13) білім берудің барлық деңгейлері үшін цифрлық интерактивті білім беру ресурстары мен оқу фильмдерін ұйымдастыру, жасау және дамыту;

14) білім мен ғылымды өндіріспен интеграциялауға қатысу;

15) Қазақстан Республикасының еншілес және басқа да ұйымдары мен шетелдік ұйымдардың қаржы ресурстарын тарта отырып, тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды, инновациялық және инвестициялық жобаларды ұйымдастыру, қаржыландыру, сондай-ақ Білім және ғылым саласындағы жобаларды венчурлік қаржыландырудың тетіктері мен инфрақұрылымын қалыптастыруға қатысу болып табылады.

Егер жекелеген қызмет түрлерін жүзеге асыру үшін уәкілетті органдардың арнайы рұқсаты (лицензиясы) қажет болған жағдайда, Қоғам осы қызмет түрлерін белгіленген тәртіппен тиісті рұқсатты (лицензияны) алғаннан кейін ғана жүзеге асырады.

Қоғам білім беру қызметін лицензия негізінде жүзеге асырады:

Мемлекеттік лицензия 2020 жылғы 22 шілдедегі № KZ47LAA00018464 қосымшасымен" ҚР Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті " РММ берген, иеліктен шығарылмайтын, 1-сынып.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 9 беті Стр. 9 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	------------------------------------

Басқару органдары және лауазымды тұлғалардың жауапкершілігі

"Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ жоғары басқару органы-КеАҚ акцияларының 100% мемлекеттік пакетін жүргізу және пайдалану құқығын жүзеге асыратын Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі (бұдан әрі - Жалғыз акционер).

Қоғамның басқару органы Директорлар кеңесі болып табылады. Қоғамның мүлкіне қатысты мемлекеттік республикалық меншік құқығы субъектісінің құқықтарын Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік мүлік және жекешелендіру комитеті (бұдан әрі-Қазақстан Республикасының Мемлекеттік мүлік жөніндегі уәкілетті органы) жүзеге асырады.

Басқарма Қоғамның атқарушы органы болып табылады, Қоғамның ағымдағы қызметіне басшылықты басқарма төрағасы - Ректор жүзеге асырады. Басқарма төрағасы-Ректор қоғамның жарғысына сәйкес Жалғыз акционердің бұйрығымен қызметке тағайындалады және қызметтен босатылады. Басқарма төрағасы-Ректор қоғамның жарғысына сәйкес Қоғамның қаржы-шаруашылық қызметіне және мүлкінің сақталуына дербес жауапты болады.

ҚР "Бухгалтерлік есеп туралы" Заңына сәйкес Басқарманың бірінші төрағасы - Ректор басқарма төрағасы - ректор тұлғасында: бухгалтерлік құжаттарға қол қою құқығы бар тұлғаларды анықтайды. Бұл ретте адамның атқаратын лауазымына, ақша сомасының мөлшеріне, іс-қимыл саласы мен операцияның мәніне қарай қол қою құқығының иерархиясы белгіленуі мүмкін; бухгалтерлік есепті ұйымдастыруды, есеп саясаты талаптарының және оны орындау үшін қабылданған Ережелердің орындалуын қамтамасыз етеді.

Экономикалық жоспарлау және қаржы департаментінің басшысы (бұдан әрі – ҚЭБД директоры - Бас бухгалтер) ҚЭБД директоры болып табылады - Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есепті жүргізу және қаржылық есептілікті қалыптастыру саласындағы нормативтік құқықтық актілеріне, ХҚЕС-ке енгізілетін өзгерістер мен толықтыруларға байланысты бухгалтерлік есепті жүргізуді, қаржылық есептілік жобасын белгіленген тәртіппен бекіту үшін жасауды және ұсынуды, есеп саясатының ережелерін қалыптастыруды және өзектілендіруді қамтамасыз ететін бас бухгалтер немесе басқа лауазымды адам, сондай-ақ оның негізінде бухгалтерлік есепті жүргізу және қаржылық есептілікті қалыптастыру дербес баланс, заңдармен шоттар, бланктер, кәсіби пайымның мөрі.

Экономикалық жоспарлау және қаржы департаменті қызметкерлерінің функционалдық міндеттері лауазымдық нұсқаулықтармен айқындалады.

2-бөлігі. Есеп саясатының мақсаты мен қолданылу аясы

"Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ-тың есеп саясаты Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына, халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына (бұдан әрі мәтін бойынша ХҚЕС) сәйкес бухгалтерлік есепті жүргізу және қаржылық есептілікті жасау үшін қоғамның қолдануы үшін қабылдаған нақты қағидаттарды, негіздерді, ережелерді, қағидалар мен практиканы білдіреді) және Қоғам қызметінің қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне сүйене отырып, бухгалтерлік есеп шоттарының жоспарына сәйкес жүзеге асырылады.

Есеп саясаты жекелеген операцияларды есепке алу қағидаттарын, ҚЕХС сәйкес қаржылық есептілік элементтерін бағалау, есепке алу әдістері мен тәртібін, сыныптау мен топтастыруды, таңдап алынған есептік баламаларды, ҚЕХС бойынша қаржылық есептілікте ақпаратты ашуға қойылатын талаптарды белгілейді, сондай-ақ ҚЕХС бойынша қаржылық есептілікті қалыптастыру мерзімдері мен кезеңділігін айқындайды.

Бұл есеп саясаты қоғамның есептілігін дайындау үшін маңызды бухгалтерлік принциптерге әсер етеді және қоғамның салалық бағытын есепке алудың негізгі принциптерін белгілейді.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 10 беті Стр. 10 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Есепті кезеңдегі қызмет нәтижелері бойынша дайындалған қаржылық есептілік осы есепке алу қағидаттарына негізделуге және "Қаржылық есептілікті ұсыну" 1 ХҚЕС ережелерін ескере отырып қалыптастырылуға тиіс.

Күнтізбелік жыл есепті кезең деп танылады.

Қоғамдағы есеп қазақстандық теңгемен жүргізіледі.

Осы есеп саясатын қабылдаудың мақсаты Қоғам бойынша тұтас алғанда қаржылық жағдайы, қызметінің нәтижелері және оның қаржылық жағдайының өзгерістері туралы ақпаратты дұрыс ұсынатын, сондай-ақ қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына (ХҚЕС) сәйкес келетін бухгалтерлік есеп жүйесін қалыптастыру болып табылады.

Осы стандарт үшін ҚЕХС басқармасы шығарған нақты ҚЕХС және қолдану жөніндегі Нұсқаулық болмаған кезде қоғам басшылығы қоғамның қаржылық есептілігін пайдаланушылар үшін неғұрлым пайдалы ақпаратты қамтамасыз ететін есеп саясатын әзірлеу үшін өз пікірін пайдаланады. Мұндай шешім шығарылған кезде назарға алынады:

- ұқсас немесе байланысты проблемаларды қозғайтын ҚЕХС талаптары мен нұсқаулықтары;

- ХҚЕС сәйкес қаржылық есептілікті дайындау және ұсыну үшін тұжырымдамалық негізде белгіленген активтерді, міндеттемелерді, кірістер мен шығыстарды айқындау, тану және бағалау критерийлері;

- стандарттарды және қабылданған салалық практиканы олар жоғарыда көрсетілген тармақтарға сәйкес келетін дәрежеде ғана белгілейтін басқа органдардың шешімдері.

Сирек жағдайларда ҚЕХС талаптарынан ауытқуға жол беріледі, егер ол қоғам басшылығының шешімі бойынша дұрыс ұсынымға қол жеткізу үшін қажет болса, яғни стандартты сақтау жаңылыстыруы мүмкін.

Есеп саясаты бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілікті нормативтік реттеу жүйесінің ішкі элементі болып табылады және қатаң түрде кешенде, қолданыстағы ресми, Мемлекеттік нормативтік актілермен бірыңғай жүйеде қолданылады.

Қоғамның үлгілік операциялары бухгалтерлік есепте бухгалтерлік есеп шоттары жоспарының үлгілік хат-хабарларына сәйкес көрсетіледі (есеп саясатына №2 қосымша).

3-бөлігі. Есеп саясатындағы өзгерістер

Есеп саясаты егер өзгеріс болған жағдайда ғана өзгертілуі мүмкін:

- ҚЕХС стандарттарымен талап етілсе;
- Қоғамның қаржылық жағдайы, қызметінің нәтижелері немесе ақша қаражатының қозғалысы туралы неғұрлым сенімді және неғұрлым орынды ақпаратты ұсынуға әкелсе.

Келесі әрекеттер есеп саясатындағы өзгерістер болып табылмайды:

- мәні бойынша бұрын болған оқиғалардан немесе операциялардан ерекшеленетін оқиғалар немесе операциялар үшін есеп саясатын қабылдау;
- бұрын болмаған немесе маңызды емес оқиғалар немесе операциялар үшін жаңа есеп саясатын қабылдау.

Есеп саясатындағы өзгеріс алдыңғы кезеңдерге қатысты тиісті түзету шамасы негізделген айқындауға келмейтін жағдайларды қоспағанда, ретроспективті түрде қолданылуға тиіс. Кез келген алынған түзету есептілікте кезең басындағы бөлінбеген пайда сальдосын түзету ретінде ұсынылуы тиіс. Салыстырмалы ақпарат, егер бұл іс жүзінде мүмкін болса, қайта есептелуі керек.

Есеп саясатындағы өзгеріс барлық алдыңғы кезеңдер үшін кезеңнің басына бөлінбеген пайданың (жабылмаған залалдың) сальдосын түзету сомасы негізді түрде айқындала алмайтын жағдайда перспективалы түрде қолданылуға тиіс.

Егер есеп саясатындағы өзгеріс ағымдағы немесе алдыңғы есепті кезеңдердің кез келгеніне елеулі әсер етсе немесе келесі кезеңдерге елеулі әсер етуі мүмкін болса, Қоғам мыналарды ашуға тиіс:

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 11 беті Стр. 11 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- (а) өзгеру себептерін;
- (б) ағымдағы және әрбір ұсынылған кезеңдер үшін түзету сомасын;
- (в) салыстырмалы ақпаратқа енгізілген кезеңдерге қатысты түзету сомасын;
- (г) салыстырмалы ақпараттың қайта есептелуі немесе оны жасау мүмкін емес екендігі.

БӨЛІМ 2. ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ТЕХНИКАЛЫҚ ТАРАУ

1- бөлігі. Бухгалтерлік есепті ұйымдастыру

Қоғамның бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік жүйесі Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік жөніндегі заңнамасының талаптарына сәйкес ұйымдастырылады.

Қоғамның бухгалтерлік есебін ұйымдастыруға, операциялар мен оқиғаларды орындау кезінде заңнаманы сақтауға қоғам басшылығы жауапты болады.

Экономикалық жоспарлау және қаржы департаменті қызметкерлерінің функционалдық міндеттері "Жалақыны есептеу бөлімі туралы Ережемен", "Материалдық құндылықтарды есепке алу бөлімі туралы Ережемен", "экономикалық жоспарлау және талдау бөлімі туралы Ережемен" және лауазымдық нұсқаулықтармен айқындалады.

Бухгалтерлік есепті ұйымдастыруды жүзеге асыратын қоғам Қызмет түріне, шаруашылық жүргізудің мөлшері мен нақты жағдайларына сүйене отырып, бухгалтерлік жұмыстың ұйымдық нысанын дербес белгілейді:

- қажет болған жағдайда бухгалтерлік есепті өндірістік және қаржылық деп функционалды бөлуді жүзеге асырады;
- операциялар мен оқиғаларды бақылау тәртібін әзірлейді, сондай-ақ бухгалтерлік есепті ұйымдастыру үшін қажетті басқа да шешімдер қабылдайды.

Нысандарын немесе оларға қойылатын талаптарды уәкілетті орган бекітпеген, қағаз және электрондық жеткізгіштердегі бастапқы құжаттарды қоғам дербес әзірлейді және онда мынадай міндетті деректемелер болуға тиіс:

- құжаттың (нысанның) атауы;
- жасалған күні;
- ұйымның атауы;
- операцияның немесе оқиғаның мазмұны;
- операцияның немесе оқиғаның өлшем бірлігі (сандық және құндық мәнде);
- операцияның жасалуына (оқиғаны растауға) және оның дұрыс ресімделуіне жауапты адамдардың лауазымының атауы, тегі және қолы.

Операцияның немесе оқиғаның сипатына, нормативтік құқықтық актілердің талаптарына және есепке алу ақпаратын өңдеу тәсіліне қарай бастапқы құжаттарға қосымша деректемелер енгізілуі мүмкін.

Бухгалтерлік есептің бастапқы құжаттары мен тіркелімдерін электрондық жеткізгіштерде жасау кезінде қоғам операциялардың басқа қатысушылары үшін, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес талап ету құқығы берілген мемлекеттік органдардың талап етуі бойынша осындай құжаттардың қағаз жеткізгіштегі көшірмелерін дайындайды.

Бастапқы құжаттар операция жасалған кезде, Ал егер бұл операция аяқталғаннан кейін тікелей мүмкін болмаса, жасалуға тиіс.

Қоғамда бухгалтерлік есепті жүргізудің мынадай тәсілдері қолданылады;

- автоматтандырылған-синтетикалық және аналитикалық тіркелімдер мен қаржылық есептерді жүргізу үшін дербес компьютерлерде;
- автоматтандырылмаған (қолмен) - шаруашылық операцияларды жасау сәтінде бастапқы құжаттарды ресімдеу үшін қағаз тасығыштарда.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 12 беті Стр. 12 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Бухгалтерлік есепті автоматтандыру кезінде өңделетін деректердің бірыңғай кодтары және бухгалтерлік есептің әрбір бөлімі бойынша бірыңғай шығу нысандары бар міндеттерді жалпы қоюды қамтамасыз ететін бірыңғай бағдарламалық қамтамасыз ету пайдаланылады.

Қоғамда бухгалтерлік есеп 1С Бухгалтерия -8.3 бағдарламасында жүзеге асырылады.

Технологиялық құжат айналымының сақталуына, құжаттардың уақтылы және сапалы толтырылуына, олардағы мәліметтердің дұрыстығына және бухгалтерлік есепте деректерді көрсету үшін құжаттардың уақтылы берілуіне құжатты жасаған және оған қол қойған тұлғалар жауапты болады.

Басқарма төрағасы - Ректор ұйымдастыру-өкімдік және қаржы-есеп айырысу құжаттарына қол қоюға құқығы бар адамдардың тізбесін айқындайды.

"Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес бухгалтерлік есептің бастапқы құжаттары мен тіркелімдерінің мазмұны коммерциялық құпияны құрайтын ақпарат болып табылады. Есепке алу-бухгалтерлік ақпаратқа қол жеткізу Қоғам басшылығының рұқсаты бар адамдарға немесе Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өздерінің құзыретіне сәйкес мемлекеттік органдардың лауазымды адамдарына ғана беріледі.

Көрсетілген құжаттарға қол жеткізе алатын адамдар олардағы ақпаратты олардың иесінің келісімінсіз жария етпеуге міндетті және оны жеке мүдделеріне пайдалануға құқығы жоқ. Коммерциялық құпияны құрайтын ақпаратқа қолжетімділігі бар адамдар оны жария еткені үшін Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауапты болады.

Қоғам мен коммерциялық құпияны құрайтын ақпаратқа рұқсаты бар қызметкер арасында қызметтік және коммерциялық құпияны құрайтын мәліметтерді жария етпеу туралы келісім жасалады.

Қоғамның қаржылық қызметінің Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкестігін сыртқы бақылау тәуелсіз аудиторлардың заңнамамен айқындалатын мерзімде және көлемде тексерулері арқылы жүзеге асырылады.

Есептік бухгалтерлік ақпаратқа рұқсаты бар аудиторлар мен басқа да тексеруші тұлғалардың басшылықтың келісімінсіз оны жеке мүддесінде пайдалануға құқығы жоқ.

Қоғамды есепке алудың жалпы жүйесі мыналарға бөлінеді:

а) қаржылық есеп.

Қаржылық есеп есептілікке енгізіледі және бақылаушы органдар мен аудиторлар үшін ашық болады.

1-қосымшада жазылған қоғамның бухгалтерлік есеп шоттарының жұмыс жоспары осы есеп саясатының ажырамас бөлігі болып табылады.

Қажет болған кезде бухгалтерлік есеп шоттарының Жұмыс жоспары өзгертілуі және толықтырылуы мүмкін.

б) **статистикалық есепке** алу қаржылық есепке алу деректеріне негізделеді, ақпарат беру нысанын, құрамы мен мерзімдерін Ұлттық статистикалық агенттік белгілейді.

в) **салықтық есепке** алу салық заңнамасына сәйкес бухгалтерлік есептің түпкілікті нәтижелері негізінде қалыптастырылады және есепке алудың балама әдістерін көздемейді.

г) **басқарушылық есеп** - бұл қоғам басшылығының тапсырмасы бойынша жасалатын, қаржылық, статистикалық және салықтық есептен шығатын жиынтық ақпарат. Ақпарат ағымдағы және перспективалық жағдайларды талдау және тиімді басқару шешімдерін қабылдау үшін қажет.

Бухгалтерлік есеп және іс қағаздарын жүргізу-Ұйымның Қаржы-шаруашылық қызметінде болып жатқан операциялар мен оқиғалар туралы ақпаратты жинау, тіркеу және қорыту жүйесі:

- Қазақстан Республикасының 28.02.2007 ж. №234 "Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" Заңымен;
- Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарымен (IFRS) және (IAS);

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 13 беті Стр. 13 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- ҚР Қаржы министрлігінің 31.03.2015 жылғы №241 бұйрығымен бекітілген "Бухгалтерлік есепті жүргізу қағидаларымен";
- ҚР Қаржы министрлігінің 2007 жылғы 23 мамырдағы № 185 бұйрығымен бекітілген" шоттардың үлгілік жоспарына " өзгерту енгізілді-ҚР Қаржы министрлігінің 2018.10.01 №877 бұйрығымен;
- "Бастапқы есепке алу құжаттарының нысандарын бекіту туралы"ҚР Қаржы министрлігінің 2012 жылғы 20 желтоқсандағы № 562 бұйрығымен бекітілген бастапқы есепке алу құжаттарының нысандары;
- Тиісті жылға арналған өзгерістерімен және толықтыруларымен бірге "Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы" ҚР Кодексімен;
- Тиісті жылға өзгерістер мен толықтырулар енгізілген әлеуметтік аударымдарды есептеу және аудару Қағидаларымен;
- Тиісті жылға арналған өзгерістерімен және толықтыруларымен "Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру қорына" міндетті жарналар мен аударымдарды есептеу және аудару қағидаларымен;
- Тиісті жылға өзгерістермен және толықтырулармен жинақтаушы зейнетақы қорына міндетті зейнетақы жарналарын есептеу және ұстап қалу, аудару ережелерімен;
- Тиісті жылға бекітілген салық декларацияларын құрастыру және толтыру ережелерімен;
- Кассалық операцияларды жүргізу ережелерімен.

Қоғамның бухгалтерлік есебі мен қаржылық есептілігінің мақсаты мүдделі тұлғаларды қоғамның қаржылық жағдайы, қызметінің нәтижелері және қаржылық жағдайындағы өзгерістер туралы толық және шынайы ақпаратпен қамтамасыз ету болып табылады.

Бухгалтерлік есепті жүргізу кезінде қамтамасыз етілуі тиіс:

- қабылданған есеп саясатының өзгермеуі, жекелеген шаруашылық операцияларды көрсету және есепті кезең ішінде активтер мен міндеттемелерді бағалау;
- есепті кезеңде жүзеге асырылған барлық шаруашылық операциялардың және мүлік пен қаржылық міндеттемелерді түгендеу нәтижелерінің есепте көрсетілуінің толықтығы;
- кірістер мен шығыстарды есепті кезеңдерге жатқызудың дұрыстығы;
- әрбір тоқсанның басындағы синтетикалық есепке алу шоттары бойынша айналымдар мен қалдықтарға талдамалық есепке алу деректерінің ұқсастығы.

Бухгалтерлік есептің міндеттері:

Жедел басқару үшін, сондай-ақ Қоғамның Жалғыз акционерінің, салық және басқа да қаржы органдарының пайдалануы үшін қажетті шаруашылық процестері мен қызмет нәтижелері туралы толық және шынайы ақпаратты қалыптастыру.

Бекітілген нормаларға, нормативтерге, сметаларға сәйкес мүліктің бар болуына және қозғалысына, материалдық, еңбек және қаржы ресурстарының ұтымды пайдаланылуына бақылауды қамтамасыз ету.

Шаруашылық-қаржылық қызметтегі жағымсыз құбылыстардың уақтылы алдын алу, ішкі резервтерді бақылау және анықтау (жұмылдыру).

2-бөлігі "Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ құжат айналымын ұйымдастыру

Бастапқы бухгалтерлік құжаттар және Басқарма Төрағасы - Ректордың жазбаша өкімдері бухгалтерлік есеп шоттарындағы операцияларды көрсету үшін негіз болып табылады.

Бастапқы құжаттар Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің 20.12.12 ж. № 562 "Бастапқы есепке алу құжаттарының нысандарын бекіту туралы" бұйрығына сәйкес жасалады.

Қоғамда мазмұны коммерциялық құпия болып табылатын бастапқы құжаттардың келесі тізімі анықталды:

- төлем тапсырмалары;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 14 беті Стр. 14 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- банк үзінділері;
- кассалық шығыс және кіріс ордерлері;
- шарттар;
- қызметкерлердің жеке істері.

Электрондық жеткізгіштегі бастапқы құжаттың қағаз жеткізгіштегі бастапқы құжаттың күші болады.

Егер бастапқы құжаттың уәкілетті орган немесе Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі бекітпеген нысаны болса, онда ол міндетті деректемелерді қамтиды:

- Құжаттың (нысанның) атауы;
- Жасалған күні;
- Қоғамның атауы;
- Операция мазмұны;
- Операциялардың өлшем бірліктері (сандық және құндық мәнде);
- Операцияның жасалуына және операцияның дұрыс ресімделуіне жауапты тұлғалардың лауазымының атауы, тегі, аты-жөні және қолы

Бастапқы құжаттарда операцияның сипатына, Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің талаптарына қарай қосымша деректемелер болуы мүмкін.

Бастапқы құжаттар операция жасалған кезде не тікелей ол аяқталғаннан кейін жасалады.

Бастапқы құжаттар мұқият жасалуы керек, құжаттарға қойылған қолдар анық болуы керек.

Белгіленген ережелерді бұза отырып жасалған құжаттардың заңды күші болмайды.

Бухгалтерлік құжаттарға қол қою құқығы Басқарма Төрағасы - Ректорға не бұйрықпен бекітілген қызметтің осы бағыты бойынша қаржылық құжаттарға қол қою құқығымен уәкілетті тұлғаға (бірінші қолы) және бас бухгалтерге (екінші қолы) тиесілі.

Электрондық қолтаңбаны пайдалану кезінде сақтық және бақылау шаралары белгіленеді, электрондық қолтаңбаларға рұқсаты бар адамдар белгіленеді.

Рәсімдердің сақталуына, құжаттардың уақтылы және сапалы толтырылуына, олардағы мәліметтердің анықтығына және бухгалтерлік есепте деректерді көрсету үшін құжаттардың уақтылы берілуіне құжаттарға қол қойған тұлғалар жауапты болады.

Есепке қабылданған бастапқы құжаттарда қамтылған ақпарат Бухгалтерлік есеп тіркелімдерінде жинақталады және жүйеленеді.

Тіркелімдердің деректері топтастырылған түрде қаржылық есептілікке көшіріледі.

Бастапқы құжаттарды электрондық тасығыштарда жасаған кезде мұндай құжаттардың көшірмелері қағаз тасығыштарда дайындалады.

Бір ай ішінде бухгалтерияға келіп түскен есепке алу тіркелімдеріне жазба бойынша құжаттар бухгалтерлік өңдеуден өтеді:

- Құжаттардың нысандары мен деректемелері тексеріледі;
- Операциялар мәні бойынша тексеріледі (құжатта көрсетілген операцияның орындылығы мен заңдылығы, оның қаржы жоспарына сәйкестігі);
- Баға қойылады, арифметикалық қателер тексеріледі.

Жіберілген қателер (сомалардың дұрыс жазылмауы, шоттардың қате хат-хабарлары, қорытындылардың дұрыс есептелмеуі және т.б.) операцияларға қатысушылардың келісімі бойынша ғана түзетулердің енгізілген күнін көрсете отырып, құжаттарға қол қойған адамдардың қолдарымен растала отырып жойылады.

Кассалық және банктік құжаттарда түзетулерге жол берілмейді. Жіберілген қателер кері байланыс әдісімен түзетіледі.

Корреспонденттік шоттарды бағаланған, тексергеннен және белгілегеннен кейін құжаттар экономикалық мазмұны бойынша талдамалық немесе синтетикалық есепке алу тіркелімдеріне (бас кітап, кассалық кітап, ордер журналдары, шоттар карточкалары,

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 15 беті Стр. 15 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

ведомостар және т.б.) жазылады.

Аналитикалық және синтетикалық есепке алу шоттарындағы жазбалар бухгалтерлік есеп шоттарының жоспарына сәйкес және ұйымның қажеттіліктеріне қарай екі рет жазу тәсілімен жүзеге асырылады.

Кезекті тоқсан аяқталғаннан кейін барлық талдамалық және синтетикалық шоттар бойынша дебеттік және кредиттік айналымдардың тоқсандық қорытындылары шығарылады, айналым-сальдолық ведомость жасалады; деректер қаржылық есептілікке көшіріледі.

Осы тіркелімге қатысты барлық құжаттар нақты істер номенклатурасына сәйкес қажетті деректемелер көрсетілетін жеке папкада сақталады.

Құжат айналымы кестесінің сақталуына, құжаттардың уақтылы және сапалы толтырылуына, олардағы мәліметтердің дұрыстығына және бухгалтерлік есепте деректерді көрсету үшін құжаттардың уақтылы берілуіне құжаттарды жасаған және қол қойған тұлғалар жауапты болады.

Орындаушылардың құжат айналымы кестесінің сақталуын ҚЭБД директоры - Бас бухгалтер бақылайды. Депо директоры - Бас бухгалтердің бухгалтерияға құжаттар мен мәліметтерді ресімдеу және ұсыну тәртібі бөлігіндегі талаптары қоғамның барлық қызметкерлері үшін міндетті.

Құжаттама қозғалысының реттілігі, орындаушылардың тізімі, бухгалтерияға түсу мерзімдері, бухгалтерлік аппарат ішіндегі құжаттарды өңдеу және өткізу және бухгалтерлік баланс пен есептілікті жасауға дейінгі есепті кезеңдегі барлық жұмыстарды аяқтау-бұл тек есепшілер үшін ғана емес, сонымен қатар Қоғамның басқа қызметкерлері үшін де орындалуы міндетті құжат айналымы. құжат айналымының тиісті рәсімдеріне сәйкес олардың қызмет саласына.

Экономикалық жоспарлау және қаржы департаментіне құжаттарды тапсырғаннан кейін бастапқы құжаттарға түзетулер Басқарма Төрағасы - ректордың және ҚЭБД директоры - Бас бухгалтердің рұқсатымен жіберіледі.

Қоғамдағы шаруашылық операцияларды құжаттаудың қабылданған жүйесі Қоғамның шаруашылық қызметінің толық көрсетілуін қамтамасыз етеді.

Қоғам бастапқы құжаттарды, бухгалтерлік есептің қағаз және/немесе электрондық тасығыштардағы тіркелімдерін, қаржылық есептілікті, есеп саясатын, есептік деректерді электрондық өңдеу бағдарламаларын Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген кезең ішінде сақтайды.

Қоғамда құжаттарды сақтаудың келесі мерзімдері белгіленген:

1. Құжаттардың сақталу мерзімін есептеу оларды іс жүргізу аяқталған жылдан кейінгі жылдың 1 қаңтарынан бастап жүргізіледі.

2. Сақтау мерзімі 75 жыл болып белгіленген құжаттар үшін (қызметкерлердің жеке істері, жалақыны есептеу).

3. Қалған құжаттар Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрінің 2014 жылғы 22 желтоқсандағы № 144 бұйрығымен бекітілген мерзімдерге сәйкес сақталады

"Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдарда құжаттама жасаудың және құжаттаманы басқарудың үлгілік қағидаларын бекіту туралы". Есеп саясатына №1 қосымшада қоғамның құжаттамасын сақтау мерзімдері көрсетілген.

Құжаттарды ағымдағы сақтау оларды істерге топтастыру арқылы жүзеге асырылады.

Есептік кезең аяқталғаннан кейін құжаттар тағы бір жыл сақталады. Осы мерзім аяқталғаннан кейін құжаттар ұзақ уақыт сақтау және белгіленген мұрағат ережелеріне сәйкес мұрағатқа тапсыру үшін дайындалады.

Құжаттарды жою қоғамның сараптама комиссиясының мүшелері қол қоятын актімен ресімделеді. Құжаттарды жою Қоғам үшін қолайлы әдістермен жүзеге асырылады (өртеу және т.б.). Коммерциялық құпияны құрайтын ақпаратты қамтитын құжаттарды экономикалық қажеттіліктер үшін пайдалануға тыйым салынады.

Сақтау мерзімі 5 жылдан асатын құжаттарды жоюға рұқсат етілмейді.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 16 беті Стр. 16 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Мұндай құжаттар тек мұрағат мекемелерінің рұқсатымен ғана жойылуы мүмкін.

Егер құжаттар қандай да бір себептермен жоғалса, Қоғам келесі шараларды қабылдайды:

- болған оқиғаның ресми растауын алу қажет; Басқарма Төрағасы-Қоғам ректоры бұйрықпен құжаттардың жоғалу немесе жоғалу себептерін тексеру және кінәлі адамдарды анықтау жөніндегі комиссияны тағайындайды. Қажет болған жағдайларда комиссия жұмысына қатысу үшін тергеу органдарының, мемлекеттік өрт қадағалау, ТЖМ өкілдері, тәуелсіз сарапшылар шақырылады.

Бұдан әрі мұрағатты түгендеу жүргізіледі және комиссия жұмысының нәтижелері актімен ресімделеді. Актінің көшірмесі ресми органдарға ұсынылады. Форс-мажорлық жағдайлар нәтижесінде бастапқы құжаттар жоғалған кезде қоғам ресми органдардан құжаттық дәлелдеме бере отырып, міндетті түрде Салық комитетіне өтінішпен жүгінеді.

3-бөлігі. Мүлік пен міндеттемелерге түгендеу жүргізу тәртібі

Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік деректерінің анықтығын қамтамасыз ету, сақталуын бақылау, материалдық емес активтердің, негізгі құралдардың, тауар-материалдық қорлардың, инвестициялардың (бұдан әрі – мүлік), дебиторлық берешек пен міндеттемелердің нақты бар-жоғын тексеру мақсатында жылына кемінде бір рет түгендеу жүргізіледі. Есеп саясатына № 4 қосымшада түгендеуді жүргізу мерзімдері көрсетілген.

Міндетті түрде түгендеу жүргізіледі:

- материалдық жауапты тұлғалар ауысқан кезде (істерді қабылдау – тапсыру күніне);
- тауарлық-материалдық қорларды ұрлау немесе теріс пайдалану және бүлдіру фактілері анықталған кезде;
- тарату (қайта ұйымдастыру) кезінде;
- басқа төтенше жағдайлар кезінде.

Мүлік пен міндеттемелерді түгендеу жөніндегі Комиссия Басқарма Төрағасының - қоғам ректорының бұйрығымен тағайындалады. Түгендеу нәтижелері түгендеу аяқталған айдың есебінде көрсетіледі.

Қоғамның негізгі құралдарының, материалдық қорларының объектілерін және ақшалай міндеттемелерін түгендеу ағымдағы жылдың 1 қарашасындағы жағдай бойынша жүргізіледі.

Жеткізушілермен және сатып алушылармен есеп айырысуларды түгендеу күнтізбелік жылдың нәтижелері бойынша 31 желтоқсандағы жағдай бойынша салыстыру актілерін жасау жолымен жүргізіледі.

Мүлік пен міндеттемелерді жоспарлы түгендеу мүлік пен міндеттемелерді түгендеу жүргізу туралы Ережеге сәйкес қатаң тәртіппен жүргізіледі.

Түгендеу жүргізу және оның нәтижелерін ресімдеу үшін Басқарма Төрағасы - Ректордың бұйрығымен тағайындалатын тұрақты жұмыс істейтін түгендеу комиссиясы құрылады.

Қоғамда кенеттен (жоспардан тыс) түгендеу Басқарма Төрағасы - ректордың бұйрығы бойынша жүргізіледі.

Кредиттер бойынша банктермен, бюджетпен, сатып алушылармен және жеткізушілермен, қызметкерлермен және басқа дебиторлармен және кредиторлармен есеп айырысуларды түгендеу бухгалтерлік есеп шоттарында есептелетін сомалардың негізділігін тексеруден тұрады және қажеттілігіне қарай жүргізіледі.

Кассаны түгендеу барлық ақша купюраларын, бағалы қағаздарды, ақша құжаттарын, түрлері бойынша қатаң есептілік бланкілерін толық парақтап қайта санай отырып жүргізіледі.

Материалдық емес активтерді түгендеу кезінде материалдық емес активтерді есепте көрсетудің дұрыстығы мен уақтылығы және қоғамның оларды пайдалану құқығын растайтын құжаттардың болуы тексеріледі.

Түгендеу аяқталғаннан кейін ресімделген тізімдемелер (актілер) түгендеу нәтижелерін тексеру, анықтау және есепте көрсету үшін қоғамның бухгалтериясына тапсырылады. Бұл

ретте бухгалтерлік есептің деректері бойынша сандық және құндылық көрсеткіштері тізімдеменің тиісті деректеріне қарсы қойылады және салыстыру арқылы түгендеу деректері мен есепке алу деректері арасындағы алшақтықтар анықталады.

Түгендеу нәтижелері түгендеу аяқталған айдың есебі мен есептілігінде көрсетілуге тиіс.

Түгендеу нәтижелері материалдық жауапты тұлғаға түгендеу аяқталған күннен бастап 7 күн мерзімде хабарланады.

Түгендеу нәтижелері жарамсыз деп танылуы мүмкін негіздер:

- түгендеу жүргізу кезінде материалдық жауапты тұлғаның болмауы;
- түгендеу жүргізу кезінде комиссияның ең болмағанда бір мүшесінің болмауы;
- түгендеу тізімдемелерінде ескертілмеген түзетулер.

Түгендеу кезінде анықталған мүліктің нақты бар болуының бухгалтерлік есеп деректерімен алшақтықтары мынадай тәртіппен көрсетіледі:

- артық қорлар нарықтық баға бойынша кіріске алынады;
- қорлардың кем шығуы мен бүліну сомалары олардың нақты өзіндік құны бойынша есепке алу шоттарынан есептен шығарылады.

Кінәлі тұлғалар болмаған жағдайда анықталған жетіспеушілік сомасы Қоғам басшылығының келісімі бойынша шығыстарға есептен шығарылады.

Төменде түгендеуден кейін пайдалануға болатын жағдайлар:

Табиғи кему нормалары шегінде қорлардың жетіспеушілігі	Д-т 7210 «Әкімшілік шығыстар» К-т 1300 «Қорлар»
Пайда болған жетіспеушіліктің себептері анықталғанға дейін табиғи кемудің рұқсат етілген нормаларынан асатын кем шығу	Д-т 1254 «Қызметкерлердің басқа да берешектері (ұрлау, бұзу, материалдық шығын және т.б.)» К-т 6290 «Басқа да кірістер» Д-т 7480 «Басқа да кірістер» К-т 1300 «Қорлар»
Қорлардың кінәлі тұлғасынан материалдық құндылықтардың жетіспеушілігін өндіріп алу өзіндік құны бойынша, баланстық құны бойынша негізгі құралдар бойынша, қалпына келтірілген ҚҚС құнын ескере отырып, тарихи құны бойынша өзге де активтер жүргізіледі	Д-т 3350 «Жалақы бойынша қысқа мерзімді берешек» К-т 1254 «Қызметкерлердің басқа да берешектері (ұрлау, бұзу, материалдық шығын және т.б.)»
Анықталған артық шығулар себеп анықталғанға дейін ұқсас қорлардың орташа өзіндік құны бойынша материалдық жауапты адамның есебіне кіріске алынады. Ұқсас материалдық құндылықтар болмаған кезде қорлардың артығы анықталған кездегі нарықтық құны бойынша кіріске алынады	Д-т 1300 «Қорлар» К-т 3386 «Есеп беретін тұлғалар алдындағы берешектер»
Басқа себептер болмаған кезде анықталған артықты қоғам кірісіне жатқызу	Д-т 3386 «Есеп беретін тұлғалар алдындағы берешек» К-т 6290 «Басқа да кірістер»

БӨЛІМ 3. ЕСЕП ҚАҒИДАЛАРЫ

1-бөлігі. Негізгі қаражаттар

Есеп саясатының осы бөлімі "Негізгі қаражаттар" 16 ХҚЕС (IAS) сәйкес Қоғамның негізгі құралдарын есепке алу тәртібін белгілейді.

Қолданылатын анықтамалар

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 18 беті Стр. 18 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Баланстық құн-жинақталған амортизация мен құнсызданудан жинақталған шығындар шегерілгеннен кейін актив есептілікте танылатын құн.

Өзіндік құн-төленген ақша қаражатының және ақша қаражаты баламаларының сомасы немесе активті сатып алу мақсатында оны сатып алу сәтінде немесе оны салу кезінде берілген басқа өтеудің әділ құны немесе, егер бұл қолданылатын болса, бастапқы тану кезінде осындай актив көрсетілген сома

Амортизацияланатын шама-активтің нақты құны немесе оның қалдық құнын шегергендегі нақты құнды алмастыратын басқа сома.

Негізгі құралдардың амортизациясы-активтің пайдалы қызмет мерзімі ішінде оның құнын жүйелі түрде бөлу.

Әділ құн-активке осындай операцияны жасауға ниет білдірген, жақсы хабардар, тәуелсіз тараптар арасында айырбасталуы мүмкін сома.

Құнсызданудан болатын шығын-активтің баланстық құны оның өтелетін шамасынан асатын сома.

Негізгі құралдар-бұл материалдық активтер:

(а) тауарларды өндіру немесе жеткізу және қызметтерді көрсету процесінде, жалға беру кезінде немесе әкімшілік мақсаттарда пайдалануға арналған;

(б) бір есепті кезеңнен астам уақыт ішінде пайдалануға болжамдалады.

Өтелетін құн-екі мәннен үлкен: активтің таза сату бағасы немесе оны пайдалану құны.

Активтің тарату құны-егер актив пайдалы қызмет мерзімінің соңында күтуге болатын қайтарымға және жағдайға жеткен болса, шығуға арналған болжамды шығындарды шегергенде қоғам ағымдағы сәтте активті сатудан алатын есеп айырысу сомасы.

Пайдалы қызмет мерзімі-бұл:

(а) қоғам активті пайдалануды көздейтін уақыт кезеңі; немесе

(б) ұйым активті пайдаланудан алуды күтетін өнім бірліктерінің немесе ұқсас бірліктердің саны.

Тарау 1. Бастапқы тану және бағалау

Негізгі құралдар объектісі, егер мынадай екі шартты қанағаттандырса, актив ретінде танылады:

1) қоғам жылжымайтын мүлік, ғимараттар, жабдықтар және басқа да негізгі құралдармен байланысты болашақ экономикалық пайда алады деген сенім бар;

2) жылжымайтын мүлік объектілерін, ғимараттарды, жабдықтарды және өзге де негізгі құралдарды сатып алуға жұмсалған шығындар сенімді бағалануы мүмкін.

Егер актив экономикалық пайда әкелмесе, онда оны сатып алуға жұмсалған шығындар есепті кезеңнің шығыстарына есептен шығарылады. Активтер ретінде танылмаған объектілерді есепке алу баланстан тыс шоттарда жүргізіледі. Олар бойынша амортизация мен мүлік салығы есептелмейді, өйткені олар баланс валютасына кірмейді.

Өндіріс процесіне тікелей қатыспайтын, бірақ еңбек жағдайларын жасайтын негізгі құралдарды қоғам негізгі құрал деп таниды. Қоғам еңбек өнімділігін арттыру және кәсіби қызметкерлерді тарту және кадрлардың тұрақтамауын төмендету мүмкіндігі түрінде экономикалық пайда алады.

Болашақ экономикалық пайда алу үшін негізгі құралдардың объектісі болуы мүмкін:

1) Қоғам сататын тауарлар мен қызметтерді өндіру кезінде жеке де, басқа да негізгі құралдармен бірге де пайдаланылады;

2) сатылған немесе басқа активке ауыстырылған;

3) міндеттемелер бойынша есеп айырысу шотына берілген;

Егер негізгі құралдар объектісінің құрамдас бөліктері:

- әр түрлі пайдалы қызмет мерзімі бар;

- әртүрлі тәсілдермен экономикалық пайда алуды немесе

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 19 беті Стр. 19 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- амортизацияның әртүрлі әдістерін қолдану арқылы амортизацияланады, онда олар негізгі құралдардың жеке объектілері ретінде ескеріледі.

Көп жағдайда жылжымайтын мүлік объектілерін, ғимараттар мен жабдықтарды сатып алуға болады:

- ақша үшін;
- құрылыс жолымен;
- несиеге;
- өтеусіз;
- басқа активтерге айырбастау.

НҚ келіп түскен сәтте бастапқы құн бойынша есепте көрсетіледі, ол төленген өтелмейтін салықтар мен алымдарды, сондай-ақ жеткізу, монтаждау, орнату, пайдалануға қосу жөніндегі шығындарды және активті оны пайдалану үшін жұмыс жағдайына келтіруге тікелей байланысты кез келген басқа шығыстарды қоса алғанда, НҚ сатып алу немесе салу бойынша нақты жүргізілген шығындарды қамтиды мақсаты бойынша.

Салынып жатқан объектінің (ғимараттардың, құрылыстардың) құнына барлық қажетті шығындар (материалдар; еңбекке ақы төлеу; үстеме шығыстардың бір бөлігі; сәулетшілердің көрсетілетін қызметтеріне ақы төлеу; құрылыс кезеңінде сақтандыруға арналған шығыстар; адвокаттардың көрсетілетін қызметтері; құрылыс кезеңі ішінде объектіні салуға берілген кредиттер бойынша пайыздар; құрылысқа арналған рұқсаттың құны), сондай-ақ мердігерлердің көрсетілетін қызметтері кіреді салынатын объектіні пайдалануға дайындау үшін қажетті шығындар.

Шартты кредит беру шарттарынан асатын кезеңге төлемді кейінге қалдыра отырып (кредитке) НҚ сатып алған жағдайда, нақты құны сатып алу бағасына тең болады, ал осы шама мен жиынтық төлемдер арасындағы айырма, егер ол капиталдандырылмаса, кредит беру кезеңі ішіндегі пайыздарды төлеуге арналған шығыстар ретінде танылады.

Айырбастау операциялары нәтижесінде НҚ сатып алған жағдайда (толық немесе ішінара) осы активтің құны алынған активтің әділ құны бойынша айқындалады, ол өз кезегінде айырбасталатын активтің төленген ақша қаражатының немесе ақша қаражаты баламаларының сомасына түзетілген әділ құнына тең болады.

НҚ заңды немесе жеке тұлғалардан өтеусіз негізде алған кезде мұндай активтердің құны сараптамалық жолмен (тәуелсіз бағалау немесе қоғамның комиссиясы) немесе беруге арналған құжаттар негізінде бағаланады. Қоғам бойынша бұйрықпен алынған НҚ құны болашақ кезеңдердің кірістеріне жатқызылуы және есептелген амортизация мөлшерінде ағымдағы кезеңнің кірісіне есептен шығарылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының 01.07.1999 ж. № 409-1 ҚРЗ Азаматтық Кодексінің 885-бабының 2-тармағына сәйкес сенімгерлік басқару құрылтайшысынан сенімгерлік басқаруға негізгі құралдарды алған кезде сенімгерлік басқарушы сенім білдірілген мүлікті өзіне меншік құқығында тиесілі мүліктен бөлек есепке алуға тиіс. Осылайша, сенімгерлік басқаруға берілген негізгі құралдар бойынша есепті мемлекеттік мекемемен кредит бойынша Фирмаішілік есеп айырысу шоттарында көрсету қажет.

Негізгі құралдардың амортизациясын негізгі құралдардың мақсатына сәйкес Шығыс ретінде тану (өзіндік құн, өткізу бойынша шығыстар, әкімшілік шығыстар).

Осы активтерді басқарудан алынған табыс (сыйақы) және сенімгерлік басқару жөніндегі іс-қимылдар нәтижесінде туындайтын шығыстар да шартты тиісінше орындау мақсатында жеке жүргізіледі. Шартта осы табыс бойынша талап болуға тиіс.

ҚЕХС 20 "мемлекеттік субсидияларды есепке алу және мемлекеттік көмек туралы ақпаратты ашу" 27-тармағына сәйкес негізгі құралдардың баланстық құны қоғам оларды сатып алуға алған, алынған үкіметтік субсидиялар сомасына азайтылуы мүмкін.

Субсидия әрбір кезеңдегі шығыстарға жатқызылатын есептелген амортизация шамасын азайту жолымен амортизацияланатын активті пайдалы пайдалану мерзімі ішіндегі кіріс деп танылады.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 20 беті Стр. 20 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Қоғам жылжымайтын мүлік объектілерін, ғимараттар мен жабдықтарды дербес құра алады. Қоғам өндіретін объектілердің өзіндік құны активтерді сатып алу кезіндегі қағидаттар негізінде анықталады. Активті өндіру кезінде орын алған шикізаттың, еңбектің және басқа ресурстардың нормативтен тыс шығындары оның өзіндік құнына енгізілмейді.

Қоғам мемлекеттен өтеусіз алынған не негізгі құралдарды түгендеу кезінде анықталған негізгі құралдарды қоғам балансында бар ұқсас негізгі құралдардың әділ құны бойынша дербес бағалай алады.

Кез-келген шығындарды өзіндік құнға қосудың қажетті шарты олардың объектіні сатып алумен немесе оны жұмыс жағдайына жеткізумен тікелей байланысы болып табылады. Қажетті болып табылмайтын шығыстар негізгі құралдарды бастапқы бағалауға енгізілмейді, ағымдағы кезеңнің шығыстары ретінде ескеріледі.

Негізгі құралдарды есепке алуды ұтымды ұйымдастыру мақсатында жекелеген заттар сәйкестендіріледі - оларға жеке есепке алу белгісін береді. Пайдаланудағы немесе запастағы әрбір түгендеу объектісіне түгендеу нөмірі (нөмірлер сериясы) беріледі.

НҚ -1 Қабылдау – беру жүкқұжаты ("бастапқы есепке алу құжаттарының нысандарын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 20.12.2012 жылғы № 562 бұйрығымен бекітілген бастапқы құжаттардың үлгілік нысандары) актісімен ресімделеді, оған комиссия қол қояды, оның құрамы Басқарма Төрағасының-қоғам ректорының бұйрығымен бекітіледі.

Барлық негізгі қаражаттарға түгендеу карточкалары жүргізіледі, түгендеу нөмірі беріледі, материалдық жауапты тұлға тағайындалады (1-С Бухгалтерия бағдарламасында).

Баланстан тыс шоттардағы объектілер бойынша жеке есеп жүргізіледі, материалдық жауапты адамдар айқындалуға тиіс.

Қоғам ҚЕХС (IAS) 16 сәйкес күрделі активтерді есепке алу кезінде **құрамдас тәсілді** қолданады, бұл күрделі активті құраушылардың қызмет ету мерзімі әртүрлі болған жағдайда, сондықтан ең күрделі активтің өз мерзіміне қарағанда неғұрлым қысқа мерзімде ауыстыруды қажет ететіндігін немесе экономикалық пайда алуды әртүрлі түрде қамтамасыз ететіндігін білдіреді, содан кейін күрделі актив компоненттерге бөлінеді және әр бөлік жеке объект ретінде ескеріледі.

Егер бір түгендеу объектісіне кіретін жекелеген объектілердің құны тұтастай алғанда түгендеу объектісінің құнына қатысты елеулі болса (сомасы 30-дан 50% - ға дейін) жекелеген объектілердің қызмет ету мерзімі түгендеу объектісінің қызмет ету мерзімінен өзгеше болса және есептеудің өзге әдісін қолдануды талап етсе, мұндай объектілер жекелеген түгендеу бірліктері ретінде ескеріледі.

Түгендеу нөмірі объект пайдалануда болған барлық кезеңде сақталады, ал ол шығып қалған кезде жаңадан түскен негізгі құралдарға 5 жыл ішінде берілмейді.

Жеке объектілерді тану критерийлері нақты жағдайларға қолданылуы керек. Күрделі активтен жекелеген компоненттерді бөлу туралы шешім қабылдау басқарманың бірінші төрағасының - қоғам ректорының бұйрығымен арнайы құрылған, құрамында техникалық мамандар бар комиссияға жүктеледі

Жеке объектіге бөлінбеген құрылымдық біріктірілген негізгі құралдардың кез келген құрамдас бөліктерін ауыстыру жөндеу болып табылады және шығындарға есептен шығарылады. Негізгі құралдар объектісінің жұмыс істеуінің бастапқы қабылданған нормативтік көрсеткіштерін (пайдалы пайдалану мерзімі, қуаты және т.б.) жақсартатын құрамдас бөліктерін ауыстыру қайта жаңарту немесе жаңғырту ретінде қаралады және капиталдандыруға жатады.

Негізгі құралдарды және олардың тозуын есепке алу 2410 "Негізгі құралдар" және 2420 "Негізгі құралдардың амортизациясы" шоттарында жүргізіледі.

Төменде кестеде көрсетілген:

Негізгі қаражат және МЕА түсу кезінде	Дт 2410, Дт 1420 ҚҚС сомасына (жеңіл көліктерден басқа) Кт 3310 «Жеткізушілерге және мердігерлерге қысқа мерзімді берешек», 5110 «Төленбеген капитал» (жарғылық капиталды қалыптастыру), 6220 (қайтарымсыз түсім), 2310 (инвестициялар), 4420 «Болашақ кезеңдердің кірістері» (мемлекеттік субсидиялар)
НҚ және МЕА тарату және есептен шығару кезінде	Дт 2420 Кт 2410 бұрын есептелген тозу сомасына және Дт 7410 Активтің шығуы бойынша шығыстар Кт 2410 НҚ-ның қалдық құнына

Қоғам қызметі үшін ажырамас жеке НҚ-ны кезең-кезеңімен іске қосу кезінде осы объектілерді жұмыс жағдайында ұстау және сақтау қажеттілігі туындайды. Пайдалануға толық енгізілгенге дейін осы объектілерді ұстауға байланысты барлық шығыстар бухгалтерлік есепте болашақ кезеңдердің шығыстарына жатқызылады.

Негізгі құралдардың бастапқы құнының өзгеруіне қайта бағалау немесе қосымша күрделі салымдарды жүзеге асыру кезінде жол беріледі, соның нәтижесінде олардың пайдалы қызмет мерзімі артады.

Күрделі салымдардың есебі 2930 "Аяқталмаған құрылыс" шотында жүргізіледі. Күрделі салымдардың бухгалтерлік есебі әрбір объект бойынша шығындардың баптары мен элементтері бойынша жүргізіледі.

Жөндеуге және пайдалануға арналған барлық қалған шығындар ағымдағы шығыстарға жатқызылады.

Тарау 2. Негізгі қаражатты пайдалы қолдану мерзімдері (Есеп саясатына №5 қосымша)

Активтің пайдалы қызмет мерзімін анықтау кезінде келесі факторлар ескеріледі:

- негізгі құралдың күтілетін өнімділігі;
- жабдықты пайдалану режиміне, жөндеу жұмыстарын жүргізу бағдарламасына, табиғи жағдайларға және агрессивті ортаның әсеріне байланысты күтілетін физикалық тозу;
- техникалық құнсыздану;
- осы объектіні пайдаланудың нормативтік-құқықтық және басқа да шектеулері (мысалы, жалдау мерзімі).

Қоғам активінің пайдалы қызмет мерзімі активтің болжанатын пайдалылығы ескеріле отырып, қоғамның осыған ұқсас активтермен жұмыс тәжірибесі негізінде бағалау жолымен айқындалады:

Ғимараттар мен құрылғылар	- 20-100 жыл
Жер	- мерзімсіз
Көліктер мен құралдар	- 6-20 жыл
Автокөлік құралдары	- 8-10 жыл
Басқа да негізгі құралдар	- 3-15жыл
Аяқталмаған құрылыс	

Тарау 3. Негізгі құралдардың сыныптамасы

Нысаналы мақсаты мен функцияларының орындалуына байланысты қоғамның негізгі құралдары шоттар жоспарына сәйкес топтарға бөлінеді.

Тиесілігі бойынша негізгі құралдар меншікті және жалға алынған болып бөлінеді.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 22 беті Стр. 22 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Қоғам қаржылық есептілікті жасау мақсаттары үшін топтар мен кіші топтар бойынша негізгі құралдардың мынадай сыныптамасын қолданады:

- жер;
- ғимараттар мен құрылыстар;
- машиналар мен жабдықтар;
- зертханалық жабдықтар;
- компьютерлер және оргтехника;
- көлік құралдары;
- кітапхана қоры;
- биологиялық активтер;
- ғылыми жабдықтар;
- басқа да негізгі құралдар.

Басқа негізгі құралдарға мыналар жатады:

- құрал;
- өндірістік құрал-саймандар мен керек-жарақтар;
- шаруашылық мүкәммал;
- басқа топтарға кірмеген басқа да негізгі құралдар.

Қажет болған жағдайда негізгі құралдардың әрбір тобы кіші топтарға бөлінуі немесе егер топ ішіндегі негізгі құралдардың елеулі айырмашылықтары болса, жаңа топтар құрылуы мүмкін.

Негізгі құралдарды жіктеу және пайдалану мерзімі осы саясатқа №5 қосымшада келтірілген.

Тарау 4. Кейінгі тану және бағалау

Бастапқы танылғаннан кейін негізгі құралдар жинақталған амортизация мен құнсызданудан болған шығындар шегеріле отырып, бастапқы құн бойынша қаржылық есептілікте көрсетіледі.

Егер олардың баланстық құны объектінің әділ құнымен салыстырылмаса, құнын әділ құнға келтіру үшін үйлер, инвестициялық жылжымайтын мүлік бойынша қайта бағалау жүргізіледі

Негізгі құралдар объектілерінің пайдалы қызмет мерзімі, сондай-ақ тарату құны қажет болған кезде негізгі құралдар объектілерінің жай-күйін жақсартатын жүргізілген кейінгі шығындарды ескере отырып қайта қаралуы мүмкін, бұл қызмет мерзімінің ұлғаюына әкеп соғады; сондай-ақ технологиялық өзгерістерді, өткізу нарығындағы өзгерістерді ескере отырып немесе қызмет жағдайларының өзгеруі нәтижесінде немесе объектілерді пайдалану жөніндегі заңдық шектеулерді ескере отырып қайта қаралуы мүмкін бұл қызмет ету мерзімінің қысқаруына әкеледі, яғни болашақ экономикалық пайдаға әсер ететін барлық факторларды ескере отырып.

Активті пайдалы пайдалану мерзімі кем дегенде әрбір есепті жылдың аяқталу күніндегі жағдай бойынша ықтимал қайта қарау мәніне талдануы тиіс және егер күтулер алдыңғы бағалау мәндерінен өзгеше болса, тиісті өзгеріс (өзгерістер) "Есеп саясаты, бухгалтерлік бағалаулардағы өзгерістер" 8 ХКЕС (IAS) сәйкес бухгалтерлік бағалаулардағы өзгеріс ретінде есепте көрсетілуі тиіс және қателер

Тарау 5. Амортизация

Негізгі құралдарды пайдалануға байланысты экономикалық пайданы қоғам тұтынған сайын оның баланстық құны амортизацияны есептеу арқылы азаяды.

Негізгі құралдардың амортизацияланатын құны оның пайдалы қызмет мерзімі ішінде негізгі құралдардың тиісті түрлері мен топтарының бастапқы құнынан аударымдар нормаларын қолдана отырып, біркелкі есептен шығару әдісімен (тік сызықты әдіс) есептен шығарылады. Ағымдағы кезең үшін амортизациялық аударымдар шығыс ретінде танылады.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СКУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СКУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 23 беті Стр. 23 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Амортизациялық аударымдардың жылдық сомасы амортизацияланатын бастапқы құн мен пайдалы қызмет мерзімі негізге алына отырып айқындалады. Активтің тарату құны шамалы, сондықтан ол есепке алынбайды.

Бастапқы күтілгеннен (яғни жаңғырту, реконструкциялау және т.б. жүргізу кезінде) тыс негізгі құралдың сапалық сипаттамаларын жақсартатын кейінгі шығындар жүзеге асырылған жағдайда пайдалы қызмет мерзімін қайта қарау жүргізіледі.

Бастапқы құн өзгерген (ұлғайған) жағдайда амортизацияны есептеу объектінің кейінгі шығындар шамасына ұлғайтылған баланстық құны негізге алына отырып жүргізіледі. Бұл ретте тозу НҚ объектісінің пайдалы пайдаланылуының қалған қайта қаралған мерзіміне қарай есептеледі.

Негізгі құралдардың амортизациясын есептеу объект пайдалануға берілген айдан кейінгі айдың 1-күнінен бастап ай сайын жүргізіледі.

Амортизацияланатын мүлік объектісі бойынша амортизацияны есептеу негізгі құралдар объектісінің істен шығуы немесе негізгі қаражатты сатуға арналған активтер тобына аудару болған айдан кейінгі айдың 1-күнінен бастап тоқтатылады.

Толық амортизацияланған негізгі құралдар бойынша амортизацияны есептеу осы құралдардың амортизацияланатын құны өнімнің (жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің) өзіндік құнына толық ауыстырылған соңғы айдан кейінгі айдың бірінші күнінен бастап тоқтатылады, ал объект баланстан есептен шығаруға жатады.

Егер негізгі құралдардың объектісі өз функцияларын толығымен өздігінен орындай алатын болса, онда оның нарықтық (ағымдағы) құны сараптамалық жолмен анықталады және пайдалы қызмет мерзімі қайта қаралады.

Жалға алынған негізгі құралдар бойынша амортизацияны есептеуді жалға беруші немесе жалға алушы жалдау шартының нысаны мен талаптарына сәйкес жүргізеді.

Қайта жаңарту және техникалық қайта жарақтандыру жүргізу кезінде, олар толық тоқтатылған жағдайда, сондай-ақ негізгі құралдарды консервациялауға ауыстырған жағдайда амортизацияны есептеу жүргізілмейді.

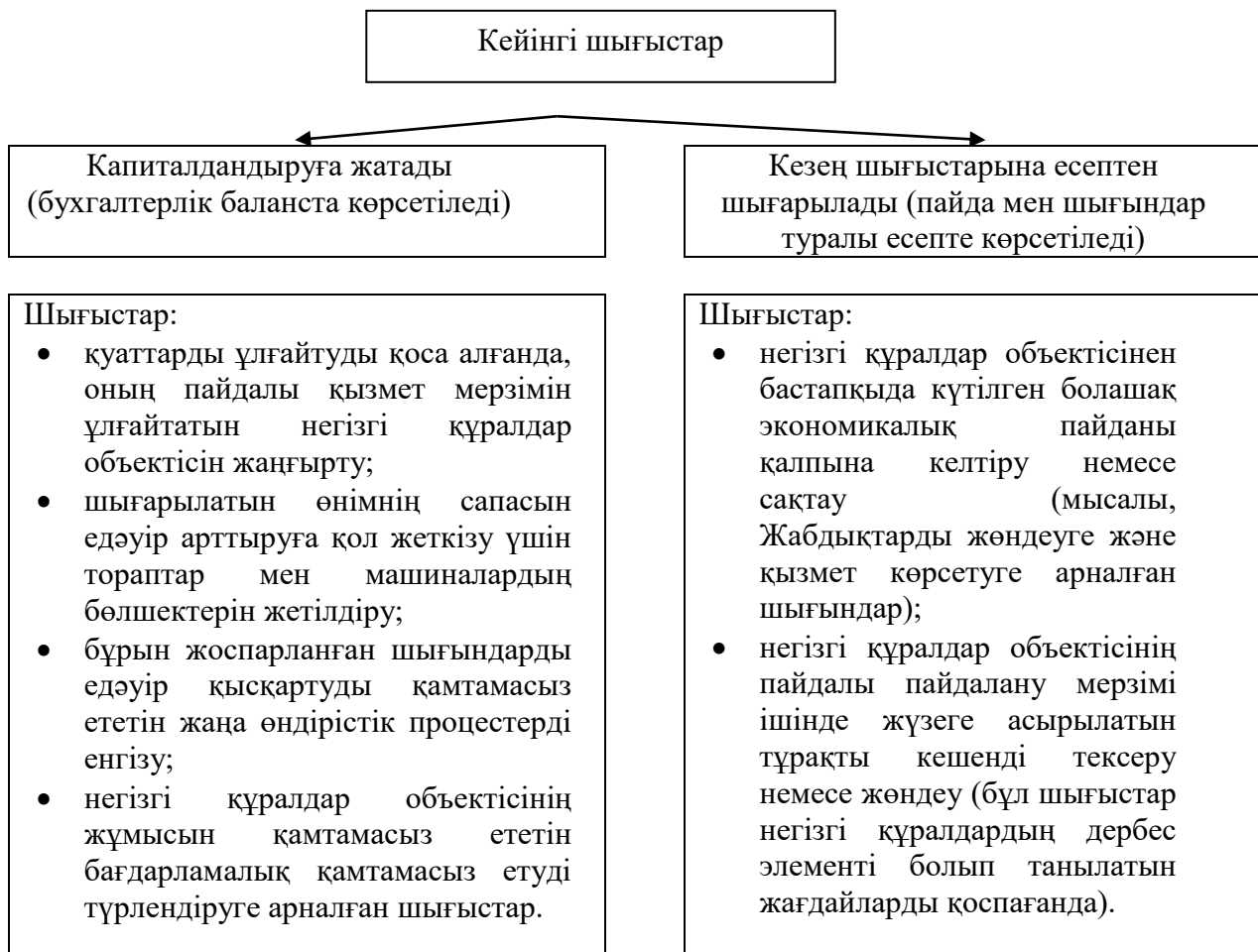
Амортизацияны есептеу кезінде корреспонденттік шоттар 7210 "Әкімшілік шығыстар", 7010 "Сатылған өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны", 8110 "Негізгі өндіріс", 8410 "Үстеме шығыстар" шоттарын пайдаланады.

Тарау 6. Кейінгі шығыстар

Қолданысқа енгізілген және есепке алынған негізгі құралдар объектілері оларды жұмыс жағдайында ұстау үшін қосымша шығындарды талап етеді.

Негізгі құралдар объектісіне қатысты кейінгі шығындар, егер үлкен сенім үлесі бар қоғам қолда бар активтің бастапқы есептелген нормативтік көрсеткіштерінен асатын болашақ экономикалық пайда алатын болса, капиталдандырылады. Яғни, кейінгі шығындар (күрделі жөндеу, жаңғырту, реконструкциялау, техникалық қайта жарақтандыру) егер осы салымдардың нәтижесінде бастапқы бағаланған нормативтік көрсеткіштер (қызмет ету мерзімі, қуаты, ауданы, жылдамдығы, еңбек өнімділігі, өндірістік шығындардың қысқаруы, шығарылатын өнімнің сапасы және т.б.) өзгерсе, негізгі құралдар объектісінің құнын ұлғайтуға жатқызылатын болады.

Барлық басқа кейінгі шығындар олар шеккен кезеңдегі шығыстар ретінде танылады.

Активтен түсетін болашақ экономикалық пайданы ұлғайтпайтын шығындар шығыстарға есептен шығарылуы тиіс. Ағымдағы және күрделі жөндеуді ажыратыңыз.

Күрделі сипаттағы жөндеуге арналған шығындар, егер осындай салымдардың нәтижесінде бастапқы бағаланған нормативтік көрсеткіштер (қызмет ету мерзімі, қуаты, ауданы, жылдамдығы, Еңбек өнімділігі және т. б.) өзгерсе, ОС құнын ұлғайтуға жатады, бұл ретте жазба жасалады:

Дт 2410

Кт 3310, 2930, 1310, 3350 және басқалар.

Барлық басқа кейінгі шығындар олар шеккен кезеңдегі шығыстар ретінде танылады. Жөндеу жұмыстары олардың қандай тәсілмен жүргізілгеніне (мердігерлік, шаруашылық) сәйкес ресімделеді:

Кезең шығыстарына жатқызылған жүргізілген жөндеуге бухгалтерлік жазба жасалады:

Дт 7210 "Өкімшілік шығыстар", 7011 "Негізгі құралдарды жөндеу"

Кт 1310, 1320, 3350, 3150, 3210, 3310, 3390.

Салық есебінде НҚ жөндеу бойынша шығыстар "салық және басқа да міндетті төлемдер туралы" ҚР кодексінің 172-бабына сәйкес айқындалған кейінгі шығыстар деп танылатын болады.

Қоғам ОЖ жөндеуге резерв құрмайды.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 25 беті Стр. 25 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Тарау 7. Құнсыздану және қайта бағалау

Әрбір есепті күнгі жағдай бойынша Қоғам негізгі құралдар құнының (құнсыздануының) ықтимал азаюын көрсететін кез келген белгілердің болуын тексереді. Кез келген осындай белгі анықталған жағдайда Қоғам негізгі құралдың өтелетін құнын бағалайды.

Негізгі құралдардың құнсыздануына арналған Тест, егер негізгі құралдардың құнына қандай да бір факторлар әсер етті деп пайымдауға негіз болған жағдайда, есепті күні жүзеге асырылады.

Егер өтелетін шама баланстық құннан аз болса, онда актив құнсызданады және құнсызданудан болған шығын танылады. Бұл ретте бухгалтерлік есепте жазба жүргізіледі:

- Дт активтің құнсыздануынан болған шығын (7420);
- Кт негізгі құралдың құнсыздануы бойынша Резерв (2430)

Бұл шығын бірқатар шектеулерге сәйкес келесі кезеңдерде қалпына келтірілуі мүмкін.

Егер өтелетін шама баланстық құннан артық болса, онда актив баланстық құн бойынша есепке алуды жалғастырады.

Қайта бағалау негізгі құралдардың әділ құнының өзгеруіне қарай жүргізілуі мүмкін. Шамалы өзгерістер болған жағдайда қайта бағалау әрбір 3-5 жыл сайын жүргізіледі, ҚЕХС 16.

Қайта бағалауды жүргізу туралы шешім жазбаша түрде басшылықтың бұйрығымен "Ғимараттар мен құрылыстар", "Көлік құралдары" негізгі құралдар топтары бойынша тәуелсіз бағалаушыларды тарта отырып қабылданады, басқа топтар бойынша Қоғам басшылықтың шешімі бойынша Қоғам қызметкерлерінен сараптама комиссиясын құрады.

Бағалаушы ретінде тартылатын бағалау компаниясы "Бағалаушылар палатасында" тіркелуі тиіс.

Олардың нарықтық құнын әділ құн деп есептеу қажет. Егер НҚ -ны қайта бағалаудың көрсетілген жиілігі НҚ -нің нақты құнын көрсетпесе, онда қосымша қайта бағалау жүргізілуі мүмкін. НҚ қайта бағалау жалпы НҚ салықтық есепке алу топтары бойынша жүргізіледі. Қайта бағаланған активтердің амортизациясы да мынадай әдіс бойынша қайта бағаланады: қайта бағалаудан кейін баланстық құн оның қайта бағаланған құнына тең болатындай активтің баланстық құнының өзгеруіне тепе-тең.

Салықтық есепке алу бойынша НҚ топтары "Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы" ҚР Кодексінің 267-бабының талаптарына сәйкес және ҚР негізгі құралдарының Мемлекеттік жіктеуішіне сәйкес айқындалады.

Қайта бағалау нәтижесінде объектілердің баланстық құнының ұлғаюы алып өтулермен көрсетіледі:

Дт 2410

Кт 5520 «Негізгі құралдарды қайта бағалауға арналған резерв»

тозу сомасына шоттардың корреспонденциясында:

Дт 5520

Кт 2420.

Қайта бағалау нәтижесінде объектінің баланстық құнының азаюы меншікті капитал сомасын азайтады, ал бұрын есептелген тозу сомасы ағымдағы жылдың кірістерін ұлғайтады. Бұл жағдайда бухгалтерлік жазбалар жасалады:

Дт 7420 «Қаржылық емес активтерден құнсыздану шығындары»

Кт 2410

Дт 2420

Кт 2410 бұрын есептелген амортизация сомасы шегінде,

Қайта бағалаудың оң нәтижесі бөлінбеген пайда шотына есептен шығарылады: а) активті шағырылу (жүзеге асыру)

б) резервті қайта бағалаудан бөлінбеген пайдаға есептен шығару негізгі құралдың пайдалы пайдалану мерзімі ішінде жүзеге асырылады.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 26 беті Стр. 26 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Активтердің құнсыздануы (ҚЕХС 36) ұзақ мерзімді активтерге қолданылады және тек перспективалы (яғни өткен кезеңдегі ақпаратты түзету жүргізілмейді).

Мүліктің құнын төмендету процесі бірнеше сатыда жүреді:

- 1) құнын төмендету мүмкіндігі бар активтерді анықтау;
- 2) өтелетін соманы айқындау және оны активтің баланстық құнымен салыстыру (құнсыздануға арналған тест);
- 3) есептілікте активтің құнсыздануын тану;
- 4) қажетті ақпаратты ашу.

Құнсыздануға арналған тестке жататын активтер активті сатып алған күннен бастап үш жыл өткен соң жыл сайын айқындалады. Активтің құны төмендеген жағдайда оның баланстық құны оның өтелетін құнына дейін азайтылады, ал азайту сомасы жиынтық кіріс туралы есепте шығыс ретінде танылады. Активтің өтелетін құнының кез келген кейінгі ұлғаюы жаңа мән-жайлардың немесе оқиғалардың таяу болашақта сақталатынына сенімді дәлелдемелер болған жағдайда, активті ішінара немесе толық есептен шығаруға әкеп соққан міндеттемелер мен оқиғалар жойылғаннан кейін есепте көрсетіледі.

Тарау 8. Тануды тоқтату және шығу

Негізгі құралдардың объектілері шығарылған кезде немесе оларды одан әрі пайдаланудан ешқандай экономикалық пайда алу күтілмеген кезде баланстан шығарылуы тиіс.

НҚ есептен шығару себептер бойынша жүргізіледі:

- а) моральдық және/немесе физикалық тозу нәтижесінде негізгі құралдарды жою;
- б) НҚ сату;
- в) алмасу;
- г) одан әрі сату, айырбастау үшін негізгі құралдардан шығару, бір санаттан екінші санатқа ішкі ауыстыру.
- д) пайдаланылмайтын (бейінді емес) негізгі қаражаттарды (активтерді) сату

Табиғи және моральдық тозу салдарынан, дүлей зілзалалар мен авариялар салдарынан объектілердің жарамсыздығын анықтау мақсатында Негізгі құралдар объектісі істен шыққан кезде Басқарма Төрағасының - Қоғам Ректорының бұйрығымен тұрақты жұмыс істейтін комиссия құрылады, оның құрамына тиісті құрылымдық бөлімшелердің басшылары, сондай-ақ негізгі құралдардың сақталуына жауапкершілік жүктелген адамдар кіреді

НҚ есептен шығару тиісті ДА -3 және НҚ-2, БА-3 есептен шығару актісімен ресімделеді.

Комиссия есептен шығаруға жататын объектілерді тікелей қарап шығады және олардың қалпына келтіруге және одан әрі пайдалануға жарамсыздығын белгілейді; есептен шығару себептері (100% тозу, табиғи тозу, авариялар, дүлей зілзалалар, моральдық ескіру және т. б. салдарынан жарамсыз болып қалды), ал қажет болған жағдайларда объектілерді мерзімінен бұрын есептен шығаруға кінәлілер; негізгі құралдарды есептен шығару актілерін жасайды.

Негізгі құралдарды толық немесе ішінара есептен шығару негізгі құралдарды есептен шығару туралы актімен ресімделеді. Актінің бірінші данасы бухгалтерияға беріледі, екіншісі-негізгі құралдардың сақталуына жауапты тұлғада қалады және есептен шығару нәтижесінде алынған қосалқы бөлшектерді, материалдарды, металл сынықтарын және т. б. қоймаға тапсыру үшін негіз болып табылады.

Актілерде есептен шығарылатын объектілердің сипаттамасы беріледі, істен шығу себебі көрсетіледі, негізгі бөліктердің, тораптардың, бөлшектердің, құрылымдық элементтердің техникалық жай-күйінің сипаттамасы келтіріледі және жөндеудің орынсыздығын негіздейді.

Табиғи зілзалалардың, авариялардың, сондай-ақ мерзімінен бұрын тозудың немесе бөлшектеудің салдарынан объектілерді есептен шығару кезінде актілерде кінәлілерге

қабылданған шаралар көрсетіле отырып, оларды есептен шығару себептерін түсіндіретін құжаттар қоса берілуге тиіс.

Негізгі құралдарды бір ұйымның басқасына беруі ДА -1 нысанындағы беруді қабылдау актісімен жүргізіледі. Негізгі құралдарды ауыстыру ұйым ішінде ресімдейді жүкқұжатында.

Барлық актілерді Басқарма Төрағасы - Қоғам ректоры немесе оны алмастыратын тұлға бекітеді.

Есептен шығару актілері негізінде негізгі құралдарды ауыстыру немесе беру түгендеу карточкаларына олардың шығарылғаны туралы белгі қояды.

Активті немесе активтің құрамдаушысын тануды тоқтатудан туындайтын пайда немесе залал шығу мен активтің баланстық құнының таза түсімдерінің бағалау сомасы арасындағы айырма ретінде кірістер мен шығыстар туралы есепте айқындалуға тиіс.

Негізгі құралдардың объектілерін жою кезінде Қоғам алатын пайда немесе залал басқа кірістер мен шығындар ретінде жіктеледі. Сатудан түскен қаражат қоғамның иелігінде қалады.

НҚ және МЕА жүзеге асыру немесе есептен шығару кезінде	Дт 2420 Кт 2410 бұрынғы тозу есептелген сомасына Дт 7410 Активтің шығарылу шығыстары Кт 2410 НҚ қалдық құнына
--	--

Негізгі құралдардың объектілері туралы ақпаратты ашу

Қаржылық есептілікте ақпаратты ашу негізгі құралдар объектілерінің түрлері бойынша жүзеге асырылады. ҚЕХС 16 Негізгі құралдар түрі мен қолданылуы бойынша тиісті қоғамдарға біріктірілуі тиіс деп көздейді.

Қаржылық есептілікте негізгі құралдардың әрбір түрі үшін мынадай ақпарат болуға тиіс:

1. амортизациялық аударымдарды шегергенге дейін негізгі құралдар объектілерінің баланстық құнын бағалау тәсілдері; амортизацияны есептеудің пайдаланылатын әдістері;
2. пайдалы қызметтің қолданылатын мерзімдері немесе амортизация нормалары;
3. кезеңнің басындағы және аяғындағы жалпы баланстық құны және жинақталған амортизация (құнсызданудан жинақталған шығындармен жиынтықта);

4. компанияларды біріктіру арқылы түсімді, шығуды, сатып алуды көрсететін кезеңнің басындағы және соңындағы жағдай бойынша баланстық құнды салыстыру;

5. "Активтердің құнсыздануы" 36 ХҚЕС-ке сәйкес тікелей капитал шотында танылған немесе өтемделген құнсызданудан болған шығындар нәтижесінде кезең ішінде туындайтын құнның ұлғаюы немесе азаюы (егер олар бар болса):

- ХҚЕС 36 сәйкес кезең ішінде пайда мен шығындар туралы есепте танылған құнсызданудан болған шығындар (егер бар болса);
- ХҚЕС 36 сәйкес кезең ішінде пайда мен шығындар туралы есепте өтелген құнсызданудан болған шығындар (егер бар болса);
- амортизация;
- басқа өзгерістер.

6. меншік құқықтарын шектеу және міндеттемелерді қамтамасыз ету ретінде кепілде тұрған негізгі құралдардың құны;

7. негізгі құралдарды пайдалануға байланысты табиғи ресурстар мен қоршаған табиғи ортаны қалпына келтіруге арналған болжамды шығындарға қатысты есеп саясаты;

8. құрылыс процесінде негізгі құралдар шотындағы шығындардың шамасы;

9. негізгі құралдар объектілерін сатып алу операциялары бойынша міндеттемелердің сомасы;

10. ағымдағы кезеңде елеулі әсер ететін немесе кейінгі кезеңдерге елеулі әсер ететін есептік бағалау өзгерісінің сипаты мен мөлшері ашылады. Мұндай ашу бағалау өзгерген кезде жүргізілуі мүмкін:

- тарату құны;
- негізгі құралдар объектілерін бөлшектеуге және жоюға арналған болжамды шығындар және жер учаскесін қалпына келтіруге арналған шығындар.

Құнсыздануға ұшыраған негізгі құралдар туралы ақпарат ашылуы тиіс:

- уақытша болса да, пайдаланылмайтын объектілердің баланстық құны;
- амортизацияланатын құны толық өтелген шаруашылық қызметте пайдаланылатын объектілердің амортизациялық аударымдарын шегергендегі баланстық құны.
- пайдаланылуы тоқтатылған және істен шығуға арналған негізгі құралдар объектілерінің баланстық құны.

Егер негізгі құралдардың объектілері қайта бағаланған құны бойынша есепке алынса, қаржылық есептілікте мынадай ақпарат ашылуға тиіс:

- 1) қайта бағалау жүргізілген күн;
- 2) тәуелсіз кәсіби бағалаушының қатысуы не бағалауды қоғам нарықты маркетингтік талдау және растау, нарықтағы бар ұсыныстар негізінде дербес жүргізуі;
- 3) объектілердің әділ құнын есептік бағалауды орындау кезінде қолданылған әдістер мен елеулі жол берулер;
- 4) объектілердің әділ құны белсенді нарықтың қолданыстағы бағалары немесе тәуелсіз тараптар арасындағы таяудағы нарықтық мәмілелер негізінде тікелей айқындалатын немесе бағалаудың өзге де әдістемелерін пайдалана отырып алынған дәреже;
- 5) негізгі құралдардың әрбір қайта бағаланған сыныбына қатысты: егер активтер бастапқы құны бойынша есепке алу моделін пайдалана отырып ескерілмесе, тануға жататын баланстық құн.

Негізгі құралдарды есепке алу жөніндегі рәсімдердің сипаттамасы сондай-ақ мынадай құжаттарда жүзеге асырылады:

№	НЕГІЗГІ ҚҰРАЛДАР	ҚҰЖАТ
1	Бастапқы тану және бағалау	ҚЕХС 16, п.7-п.28
2	Негізгі құралдар сыныптамасы	ҚЕХС 16, п.37
3	Негізгі құралдарды кейінгі тану және бағалау	ҚЕХС 16, п.29 - п.42
4	Негізгі құралдардың амортизациясы	ҚЕХС 16, п.43-п.62
5	Негізгі қаражаттың құнсыздануы	ҚЕХС 16, п.63-п.66
6	Негізгі құралдарды тануды тоқтату	ҚЕХС 16, п.67-п.72
7	Негізгі құралдардың қозғалысын құжаттық ресімдеу	Бухгалтерлік есеп жүргізу ережесі
8	Негізгі құралдарды түгендеу	Бухгалтерлік есеп жүргізу ережесі

Тарау 9. Жер есебі

Жер учаскелеріне меншік құқығымен және жер пайдалану құқығымен байланысты азаматтық-құқықтық қатынастар азаматтық заңнама нормаларымен реттеледі.

Жер учаскелерін есепке алу Қоғамның есеп саясатының осы бөлімінің ережелеріне сәйкес жүргізіледі.

Жер учаскесіне құқықты куәландыратын құжаттар:

– жеке меншік кезінде-жер учаскесіне меншік құқығына, ұзақ мерзімді уақытша жер пайдалануға акт;

- тұрақты жер пайдалану кезінде-тұрақты жер пайдалану құқығына акт;

- өтеусіз (өтеулі) уақытша жер пайдалану кезінде – уақытша өтеусіз (өтеулі) жер пайдалану туралы акт (жалдау туралы шарт).

Жер учаскесіне меншік құқығына, тұрақты жер пайдалану құқығына арналған Акт жерді есепке алуға қабылдау үшін негіз болып табылады.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 29 беті Стр. 29 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Жерді бағалағаннан және актіні алғаннан кейін оның құны 2410 "жер"шоты бойынша көрсетіледі. Талдамалық есепте ҚР Салық кодексінде көрсетілген санаттар бойынша жер есебі жүргізіледі.

Жерді талдау есебі әрбір жер учаскесіне ашылатын негізгі құралдарды есепке алудың түгендеу карточкаларында жүргізіледі.

Жердің бастапқы құны (жердің өзіндік құны) жерді сатып алуға және оны пайдалануға дайындауға жұмсалған барлық шығындарды қамтиды:

- сатып алу бағасы;
- ресімдеуге арналған шығындар, оның ішінде меншік титулын ресімдеу, заңгердің гонорары және тіркеу үшін төлем;
- жерді қажетті күйге дейін жеткізуге жұмсалған шығындар, оның ішінде пішіндеуге, толтыруға, құрғатуға, тазалауға жұмсалған шығындар;
- қарыздар, ипотека немесе жылжымайтын мүлікке ауыртпалық салу үшін қандай да бір ұстау құқығын қабылдау;
- жер учаскелерін жергілікті абаттандыру бойынша қосымша шығындар, соның ішінде асфальттау, көшені жарықтандыру, кәріз және дренаж жүйелерін орнату, ландшафт ұйымдастыру.

Қоғам пайдалы қызмет мерзімі шектеулі, мысалы, жеке автожолдар, қоршаулар мен тұрақ станциялары бар меншікті абаттандыруды жердің өзіндік құнына қоспайды. Оларға пайдалы қызметтің болжамды мерзімі ішінде негізгі құралдар ретінде тозу есептелетін болады.

Егер қоғамның мақсаты қайта сату мақсатында сатып алу және иелену болса, онда жер қоғамға инвестиция ретінде қарастырылады.

Егер қоғам қайта сату үшін жылжымайтын мүлікпен мәмілелерді жүзеге асыру мақсатында жерді иеленетін болса, ол қор ретінде сараланады.

Қоғамның жерді сатып алуы оны ерекше мақсаттарда (мысалы, жылжымайтын мүлікке инвестициялар ретінде) игеру ниетімен ұштасқан жағдайда, осындай шығыстармен байланысты қарыздар бойынша шығындар капиталдандырылады.

Жер мен ғимараттар жеке есепке алу объектілері болып табылады және ғимарат жермен бірге сатып алынған жағдайда да қоғам жеке қарайтын болады.

Жер шексіз қызмет ету мерзіміне ие және амортизацияға жатпайды. Демек, ғимарат орналасқан жер құнының өсуі ғимараттың пайдалы қызмет мерзімін анықтауға әсер етпейді.

Құрылысқа жер учаскесін сатып алу кезінде қарыздар бойынша барлық капиталдандырылған шығындар (жерге арналған шығыстарға жататын қарыздар бойынша шығындарды қоса алғанда) ғимараттың құнына енгізіледі.

Егер жер учаскелер бойынша сату үшін игерілетін болса, қарыздар бойынша кез келген капиталдандырылған шығындар осы жердің сатып алу құнына кіретін болады.

Қайта сату мақсатында жерді сатып алуға жататын қарыздар бойынша шығындар капиталдандыруға жатпайды, өйткені актив мақсаты бойынша пайдалануға дайын.

Тарау 10. Уақытша жер пайдалану құқығындағы жер учаскелерін есепке алу

Қоғамның пайдалану құқығындағы жер учаскелері бастапқыда міндеттемелер құрамында ұзақ мерзімді жалдау шарттарында көрсетілген мерзімге байланысты дисконтталған күн бойынша актив ретінде танылады.

Пайдалану құқығындағы жер учаскелерін есепке алу және олардың тозуы 2440 "Активті пайдалану құқығы" және 2450 "Активті пайдалану құқығының амортизациясы" шоттарында жүргізіледі.

Үлгілік операциялар шоттарының хат-хабарлары:

Операциялар мазмұны	Дебет	Кредит
Пайдалану құқығындағы жер учаскелері:		
Ұзақ мерзімді жалдау шарты бойынша жер учаскесінің түсімі	2440	4150
Актив бойынша амортизация	7210	2450
Жер учаскелерін пайдаланғаны үшін төлемақыны есептеу	4150	3190
Жер учаскелерін пайдаланғаны үшін төлемақы бойынша шығыстарды тану (дисконтталған құны бойынша)	7010	3190

Тарау 11. Инвестициялық мүлік (ҚЕХС 40)

Инвестициялық мүлік-бұл тауарларды, көрсетілетін қызметтерді өндіру, сату немесе ұсыну процесінде пайдалану мақсатында емес, жалға беру немесе оның құнын ұлғайту мақсатында Қоғам иелене алатын жылжымайтын мүлік (жер, ғимарат, не ғимараттың бір бөлігі, не екеуі де).

Инвестициялық мүлік болашақта экономикалық пайда әкелетін және инвестициялық меншіктің құнын сенімді бағалау мүмкіндігі болған кезде ғана актив ретінде танылады.

Инвестициялық меншік объектісінің бастапқы құны сатып алуға арналған бастапқы шығындарды және сатып алуға тікелей байланысты барлық шығыстарды қамтиды.

Инвестициялық мүлік объектісін кейіннен бағалау есепті күнгі нарықтық бағалардың жай-күйін көрсететін әділ құн бойынша есепке алу моделі қолданылады. Әділ құнның өзгеруінен пайда (залалдар) пайда мен шығындар туралы есепте олардың пайда болу кезеңінде көрсетіледі.

Қоғам қаржылық есептілікті жасау мақсаттары үшін Қоғам бойынша мынадай жіктемені қолданады:

- жер;
- ғимараттар мен құрылыстар;

Жер мен ғимараттар бөлінетін активтер болып табылады және олар бірге сатып алынса да бөлек есептеледі.

Инвестициялық мүлікті есепке алу 2310 "Инвестициялық мүлік" шотында жүргізіледі.

Қаржы-шаруашылық қызмет процесінде инвестициялық мүлікті қайта жіктеу талап етілуі мүмкін. Объектіні инвестициялық меншікке ауыстыру немесе оның құрамынан шығару оны пайдалану тәсілі мынадай Оқиғалармен расталған жағдайда ғана жүзеге асырылады:

- Объектіні өндірістік қызметте пайдаланудың басталуы-объектіні инвестициялық мүліктен негізгі құралдар құрамына ауыстыру.
- Сатуға дайындықтың басталуы – объектіні инвестициялық мүліктен қорларға ауыстыру;
- Өндірістік қызметте пайдаланудың аяқталуы-объектіні негізгі құралдардан инвестициялық мүлікке ауыстыру;
- Операциялық жалға берудің басталуы-объектіні қорлардан инвестициялық мүлікке ауыстыру;
- Құрылыстың немесе реконструкциялаудың аяқталуы-объектіні құрылыс немесе реконструкциялау процесіндегі меншіктен (негізгі құралдар) инвестициялық мүлікке ауыстыру.

Әділ құны бойынша ескерілетін объектіні инвестициялық мүліктен активтердің басқа түрлеріне ауыстыру кезінде бұл объект әділ құны бойынша жаңа сапада ескеріле бастайды.

Қаржылық жағдай туралы есепте инвестициялық мүлікті жеке жолмен тану ол шығарылған кезде не ол пайдаланудан шығарылған және оның шығарылуынан болашақта экономикалық пайда күтілмеген жағдайда тоқтатылады. Есептен шығарудан түскен таза

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 31 беті Стр. 31 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

түсімдер мен активтің баланстық құны арасындағы айырма оны тану тоқтатылған есепті жылдағы жиынтық кіріс туралы есепте жеке жол деп танылады.

Есептіліктегі ақпаратты ашу

Жылжымайтын мүлікке инвестицияларға қатысты қаржылық есептілікті ұсыну кезінде қоғам мынадай ақпаратты ашады:

есепті кезеңнің басындағы және аяғындағы жалпы баланстық құны (құнсызданудан жинақталған шығындармен жиынтықта).

Тарау 12. Кітапхана қоры

Қоғамның кітапхана қоры деп бір жылдан астам уақыт бойы қоғамның оқу процесін және/немесе ғылыми қызметін қамтамасыз ету мақсатында есепке алуға, жинақтауға, сақтауға және пайдалануға жататын, өзара ұйымдастырушылық және функционалдық байланысты әртүрлі мақсаттағы және мәртебедегі құжаттар жиынтығы танылады.

Қоғамның кітапхана қорына мыналар кіреді: баспа басылымдары және жарияланбаған құжаттар (кітаптар, брошюралар, мерзімді басылымдар, картографиялық және баспа басылымдары, диссертациялар, авторефераттар және т. б.), Аудиовизуалды құжаттар (бейнеқұжаттар, фотоқұжаттар, микроформалардағы құжаттар), электрондық құжаттар (алмалы-салмалы жеткізгіштердегі электрондық құжаттар, жергілікті қолжетімділіктің желілік құжаттары, қашықтықтан қолжетімділіктің желілік құжаттары), сирек және ерекше басылымдар.

Қашықтықтан қол жеткізудің желілік құжаттарына және мерзімді басылымдарға жыл сайынғы жазылу шығындары кезең шығыстарына ай сайын есептен шығарылады.

Кітаптардың әрбір партиясына (жиынтық активіне) бір түгендеу нөмірі беріледі. Жиынтық актив дегеніміз-олардың жалпы құны бір актив ретінде ескерілетін және амортизацияланатын бағыттар бойынша белгілі бір жеке активтер тобы. Аналитикалық есепті кітапханалық-ақпараттық үдерістерді автоматтандыру бөлімі бағдарламалық қамтамасыз ету арқылы жүргізеді.

Кітапхана қорының объектілері есепке олардың өзіндік құны, яғни оларды сатып алуға жұмсалған нақты шығыстардың сомасы бойынша қабылданады, атап айтқанда: 1) Шартқа сәйкес жеткізушіге төленетін сомалар; 2) ұйымдарға кітапхана қорларын сатып алуға байланысты ақпараттық және консультациялық қызметтер үшін төленетін сомалар; 3) тіркеу алымдары, мемлекеттік баждар және басқалар ұқсас төлемдер; 4) кітапхана қоры объектісі сатып алынған делдал ұйым төлейтін сыйақылар; 5) жеткізуді сақтандыру жөніндегі шығыстарды қоса алғанда, жеткізу жөніндегі шығындар.

Өтеусіз алынған кітапхана қорының объектілері (мысалы, сыйға тарту шарттары бойынша, айырбастау-резервтік қорлардан айырбастау шарттары бойынша, құжаттардың жоғалғаны туралы акт бойынша) оларды жеткізуге байланысты қызметтердің құнын қоса алғанда, объектілерді есепке алу күніне әділ құны бойынша танылады, кіріске алу актісімен ресімделеді. Кітапхана материалдары "Жалпы" және "Сирек" екі санатқа бөлінеді. "Жалпы" санатына оқу және ғылыми-зерттеу процесінде үнемі пайдаланылатын оқулықтар, оқу құралдары, анықтамалықтар, сөздіктер, басқа да кітаптар жатады. Жалпы кітапхана қорлары амортизацияланбайды. "Сирек" санатына сирек кездесетін және бірегей даналар, яғни өнер объектілері немесе тарихи құндылық болып саналатын кітаптар жатады; тиісінше олардың пайдалы қызмет мерзімі шектеусіз болып саналады, олар амортизацияланбайды. Алайда, бұл санат жыл сайын акт жасау арқылы ықтимал құнсыздануға тестіленеді.

Кітапхана қоры объектілерінің немесе негізгі құралдар объектілерінің шығып қалуы тозған (табиғи тозу), ақауы, күтіп-ұсталуы бойынша ескіруі, артық дублеттілігі, бейінді еместігі, жоғалуы (оқырмандардың жоғалуы, қайтармауы, жымқыру, қайтымсыз бүлінуі, дүлей зілзалалар салдарынан жоғалуы) себептері бойынша алып тасталған әдебиеттер тізімі қоса беріле отырып, есептен шығару туралы актімен ресімделеді. Жоғарыда көрсетілген ықтимал себептерге байланысты кітапхана қорын есептен шығару есепті кезеңде пайда болу

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 32 беті Стр. 32 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

фактісі бойынша жүзеге асырылады және есепті кезеңдегі сомамен немесе басқа нормалармен шектелмейді, қоғам жоғарыда көрсетілген себептердің нәтижесінде материалдық жауапкершілік туралы шартта материалдық жауапты тұлға өтеуі тиіс залал мөлшеріне шектеулер белгілеуге құқылы.

Электрондық кітаптар есебі

Қоғам баспа ұйымдарынан кітаптарды электрондық форматта сатып алуды жүзеге асырады. Әдетте, баспа ұйымдарымен жасалған келісімдерге сәйкес Қоғам таңдалған кітаптарға қол жеткізу құқығын алады немесе белгілі бір уақыт ішінде қоғамда сақталатын электронды кітаптардың барлық базасына қол жеткізе алады. Кітаптарға қол жеткізу пайдаланушыларға авторлық құқықты қолдана отырып, баспа ұйымдарының серверлерінде таңдалған кітаптарды оқу мүмкіндігін ұсынады. Белгілі бір уақытқа (1 жылға дейін) электрондық кітаптар базасына рұқсат алған кезде сатып алуға (жазылуға) арналған шығыстар кезеңнің шығыстарына немесе болашақ кезеңдердің шығыстарына жатқызылады. Шетелдік баспалар мен сайттардың электрондық базаларына қол жеткізу құқығына қызметтерді сатып алу роялтиге жатады және төлем көзінен резидент еместерден КТС пайда болуына, сондай-ақ қосылған құн салығына алып келеді. Осы қызметтерді есепке алу 1720 шоттарда жүргізіледі. Есептен шығару кезең шығыстарына барабар жүргізіледі.

2- бөлігі. Материалдық емес активтер

Осы бөлім қоғамның материалдық емес активтерін есепке алу тәртібін белгілейді және "Материалдық емес активтер"38 ХҚЕС сәйкес барлық материалдық емес активтерге қатысты қолданылады.

Қолданылатын анықтамалар

Белсенді нарық - төменде көрсетілген барлық шарттар орындалатын нарық:

- (а) нарықта айналыстағы объектілер біртекті сипатқа ие;
- (б) әдетте, кез келген уақытта мәміле жасағысы келетін сатып алушылар мен сатушыларды табуға болады;
- (с) бағалар туралы ақпарат жалпыға қолжетімді болып табылады.

Амортизация-материалдық емес активтің амортизацияланатын құнын оны пайдалы пайдаланудың бүкіл мерзіміне жүйелі бөлу.

Актив-бұл ресурс:

- (а) өткен оқиғалардың нәтижесінде қоғам бақылайтын;
- (б) қоғам болашақ экономикалық пайда алуды күтеді.

Баланстық құн-кез келген жинақталған амортизация және осындай активтің құнсыздануынан болған кез келген жинақталған шығындар шегерілгеннен кейін актив бухгалтерлік баланста танылатын сома.

Нақты құн-төленген ақша қаражатының немесе ақша қаражаты баламаларының сомасы немесе активті сатып алу немесе құру сәтінде оны сатып алу мақсатында берілген басқа өтеудің әділ құны немесе бұл қолданылатын болса, бастапқы тану кезінде осы активке жатқызылған сома.

Амортизацияланатын құн-активтің нақты құны немесе оның қалдық құнын шегергендегі нақты құнды алмастыратын басқа сома.

Әзірлеу-жаңа немесе айтарлықтай жетілдірілген материалдарды, құрылғыларды, өнімдерді, процестерді, жүйелерді немесе қызметтерді коммерциялық өндіріс немесе пайдалану басталғанға дейін жоспарлау немесе жобалау кезінде зерттеу нәтижелерін немесе басқа білімдерді қолдану.

Активтің әділ құны-осындай мәмілені жасауға ниет білдірген, жақсы хабардар тәуелсіз тараптар арасында мәміле жасау кезінде активті айырбастауға болатын сома.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 33 беті Стр. 33 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Құнсызданудан болатын шығын-активтің баланстық құны оның өтелетін шамасынан асатын сома.

Материалдық емес актив-физикалық нысаны жоқ сәйкестендірілетін монетарлық емес актив.

Монетарлық активтер - қолда бар ақша қаражаты және ақша қаражатының тіркелген немесе айқындалатын сомалары түрінде алынуға жататын активтер.

Зерттеулер-жаңа ғылыми немесе техникалық білім алу мақсатында қабылданатын бірегей жоспарлы зерттеулер.

Материалдық емес активтің тарату құны-егер осы актив күтуге болатын жасқа және жағдайға жеткен болса, ол пайдалы қызмет мерзімінің соңында болатын болса, шығуға арналған болжамды шығындарды шегере отырып, қоғам қазіргі уақытта активті сатудан алатын есептік сома.

Пайдалы қызмет мерзімі-бұл:

- (а) ұйым пайдалану үшін актив қолда болатын уақыт кезеңі; немесе
- (б) ұйым активті пайдаланудан алуды күтетін өнім бірліктерінің немесе ұқсас бірліктердің саны.

Тарау 1. Бастапқы тану және бағалау

Материалдық емес актив-материалдық көрінісі жоқ сәйкестендірілетін ақшалай емес актив.

Материалдық емес актив мынадай тану критерийлері сақталған жағдайда есепке алу мен қаржылық есептілікте танылады:

1) қоғам активті пайдаланудан болашақ экономикалық пайда алу ықтималдығы жоғары;

2) активтің құны сенімді бағалануы мүмкін.

МЕА баланстық құны жинақталған амортизация мен құнсызданудан жинақталған шығындарды шегергендегі бастапқы құнға (ықтимал капиталдандырылған кейінгі шығындарды ескере отырып) тең.

Материалдық емес активтердің санаттары (түрлері, сыныптары).

Неғұрлым кең таралған активтерге мынадай материалдық емес активтер жатады:

Гудвилл-кәсіпорындарды біріктіру құнының барлық сатып алынатын таза сәйкестендірілетін активтердің әділ құнынан асып кетуі.

Патент-бұл заңды түрде танылған және тіркелген ерекше құқық. Патенттік құқық иесіне патент қолданылатын бұйымды, процесті немесе қызметті басқа адамдар араласпаған жағдайда пайдалануға, өндіруге, сатуға және бақылауға мүмкіндік береді.

Авторлық құқық – бұл әдебиет туындыларының авторларына заңмен берілетін қорғау нысаны, ғылыми жаңалық ашу құқығы, өнеркәсіптік үлгілерге, тауар белгілеріне және т. б. құқықтар.

Сауда белгілері және/немесе сауда атаулары – бұл атаулар, символдар немесе компанияның, өнімдердің немесе қызметтердің сәйкестендірулерін анықтайтын басқа да белгілер. Олар меншік құқығын негіздеу үшін тіркелуі мүмкін.

Лицензия-бұл сыртқы сауда операцияларын жүзеге асыруға, қызметтің қандай да бір түрін жүргізуге құзыретті мемлекеттік орган беретін рұқсат, мысалы, аумақты игеру туралы франчайзинг туралы келісім, опциондық лицензиялық келісім және т. б.

Зияткерлік меншік, мысалы, техникалық білім, зерттеу және жобалау жұмыстарының нәтижесінде алу.

Франшизаларды (Франчайзингті) әдетте мемлекеттік органдар мемлекеттік меншікті пайдалану немесе коммуналдық қызмет көрсету құқығын иелену үшін, ал шаруашылық

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 34 беті Стр. 34 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

субъектілері белгілі бір мақсат пен нақты Қызметтерді пайдалану құқығын иелену үшін ұсынады.

Бағдарламалық жасақтама-бұл бағдарламаларды пайдалану үшін қажетті, компания сатып алған және ұзақ уақыт табыс табуға қабілетті мәліметтер мен бағдарламалық құжаттарды өңдеу жүйесінің жиынтығы. Егер бағдарламалық қамтамасыз ету материалдық емес актив үшін анықтамаға жауап берсе (яғни сәйкестендірілсе, өндірісте немесе әкімшілік мақсаттарда немесе жалға беру үшін пайдаланылса), оны компания материалдық емес активтердің құрамында есепке алады. Бұл параметрлер компьютермен немесе бағдарламалық жасақтамамен бірге сатып алынған Бағдарламалық жасақтамаға сәйкес келмеуі мүмкін. Бұл жағдайда бағдарламалық жасақтама негізгі құралдардың бөлігі болып табылады. Бағдарламалық жасақтаманың құны оны әзірлеу немесе сатып алу шығындарымен анықталады.

"Ноу – хау" - Қоғам үшін қажетті, бірақ патенттелмеген техникалық құжаттама, дағдылар мен өндірістік тәжірибе түрінде ресімделген техникалық, коммерциялық және басқа да білімдердің жиынтығын айқындау үшін қолданылатын термин.

Материалдық емес активтерді тану критерийлері

Қоғамда материалдық емес активтер мынадай сыныптарға бөлінеді:

лицензиялық келісімдер (бейнефильмдер, концерттер, спектакльдер көрсету құқығы және т. б.);

бағдарламалық қамтамасыз ету;

ойын-сауық жанрындағы, әдебиет пен өнер туындыларының түпнұсқалары;

патенттер;

гудвилл;

ұйымдастыру шығындары;

басқа материалдық емес активтер.

Материалдық емес активті Қоғам, егер ол келесі өлшемдерге сәйкес келсе, тануға тиіс:

МЕА анықтау критерийлері:

материалдық-физикалық нысаны жоқ;

пайда ұзақ мерзімді перспективада алынады;

сәйкестендірілетін

Егер қоғамның шығыстары МЕА айқындаудың және МЕА танудың көрсетілген критерийлеріне сай келмеген жағдайда, материалдық емес актив таныла алмайды, осыған байланысты мұндай шығыстар кезең шығыстары ретінде жіктеледі және пайда мен шығындар туралы есепке енгізіледі.

Кейбір материалдық емес активтер физикалық заттарға, мысалы, CD-ге немесе пленкаға Бағдарламалық жасақтамаға орналастырылуы мүмкін. Яғни объект материалдық және материалдық емес активтің элементтерін біріктірген кезде факт бар. Қоғам қандай ҚЕХС (16 немесе 38) басшылыққа алуы тиіс екендігі туралы шешім кәсіби пайымдау негізінде шығарылады. Мысалы, бағдарламалық басқарусыз жұмыс істей алмайтын бағдарламалық басқарылатын станоктарға арналған бағдарламалық қамтамасыз ету осы станоктың құрамдас бөлігі болып табылады және ХҚЕС 16 сәйкес негізгі құрал ретінде ескерілуі тиіс. Компьютердің операциялық жүйесіне арналған бағдарламалық жасақтама МЕА деп саналады.

Қоғам материалдық емес активті дербес әзірлейтін және енгізетін немесе компанияларды біріктіру барысында материалдық емес активті әзірлеумен және құрумен байланысты аяқталмаған жобаны сатып алған жағдайда, онда осындай жобаға қатысты:

1) активті әзірлеу шығыстары ағымдағы кезеңнің шығыстарына жатқызылады;

2) активті енгізу жөніндегі шығыстар, егер олар тану өлшемшарттары мен шарттарын қанағаттандырған жағдайда ғана материалдық емес актив болып танылады; кері жағдайда бұл шығыстар да ағымдағы кезеңнің шығыстарына жатқызылады.

Қоғам материалдық емес активті енгізу жөніндегі шығыстарды мынадай шарттар сақталған кезде капиталдандыруы мүмкін:

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 35 беті Стр. 35 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- 1) активті құруды аяқтау және оны пайдалану немесе сату ниеті;
  - 2) активті пайдаланудан немесе сатудан экономикалық пайда алу тәсілін көрсету қабілеті;
  - 3) активті пайдалану және сату үшін жарамды күйге келтіру жөніндегі жұмыстарды аяқтаудың техникалық жүзеге асырылуы;
  - 4) активті құруды аяқтау және оны пайдалану немесе сату үшін қажетті мүмкіндік (яғни, техникалық, қаржылық және басқа ресурстар);
  - 5) активті құруға байланысты туындайтын шығыстар дұрыс бағалануы мүмкін
- Басқа ішкі құрылған активтер.*

Кейде ішкі құрылған материалдық емес активтің тану критерийлеріне сәйкес келетіндігін анықтау қиын, өйткені материалдық емес активті ішкі құру құнын ұйымның ішкі құрылған гудвилін сақтау немесе ұлғайту шығындарынан, сондай-ақ экономикалық қызметтің ағымдағы шығындарынан бөлу оңай емес, атап айтқанда мұндай активтің құнын сенімді анықтау мүмкін бе.

Ішкі құрылған брендтер, сауда маркалары, жарияланатын атаулар, тұтынушылар тізбелері және т.б. материалдық емес активтер ретінде тануға жатпайды, өйткені оларға арналған шығындар бизнесті дамытуға арналған жалпы шығыстардан бөлінуі мүмкін.

Ішкі құрылған материалдық емес активтерді танудың ерекше критерийлері.

Материалдық емес активті тануға және бастапқы бағалауға қойылатын жалпы талаптарды сақтаумен қатар, қоғам ішкі құрылған барлық материалдық емес активтерге қосымша критерийлерді де қолдануы тиіс:

Қоғам материалдық емес активті құру процесін екі кезеңге бөлуге тиіс: "зерттеу кезеңі" және одан кейінгі "әзірлеу кезеңі".

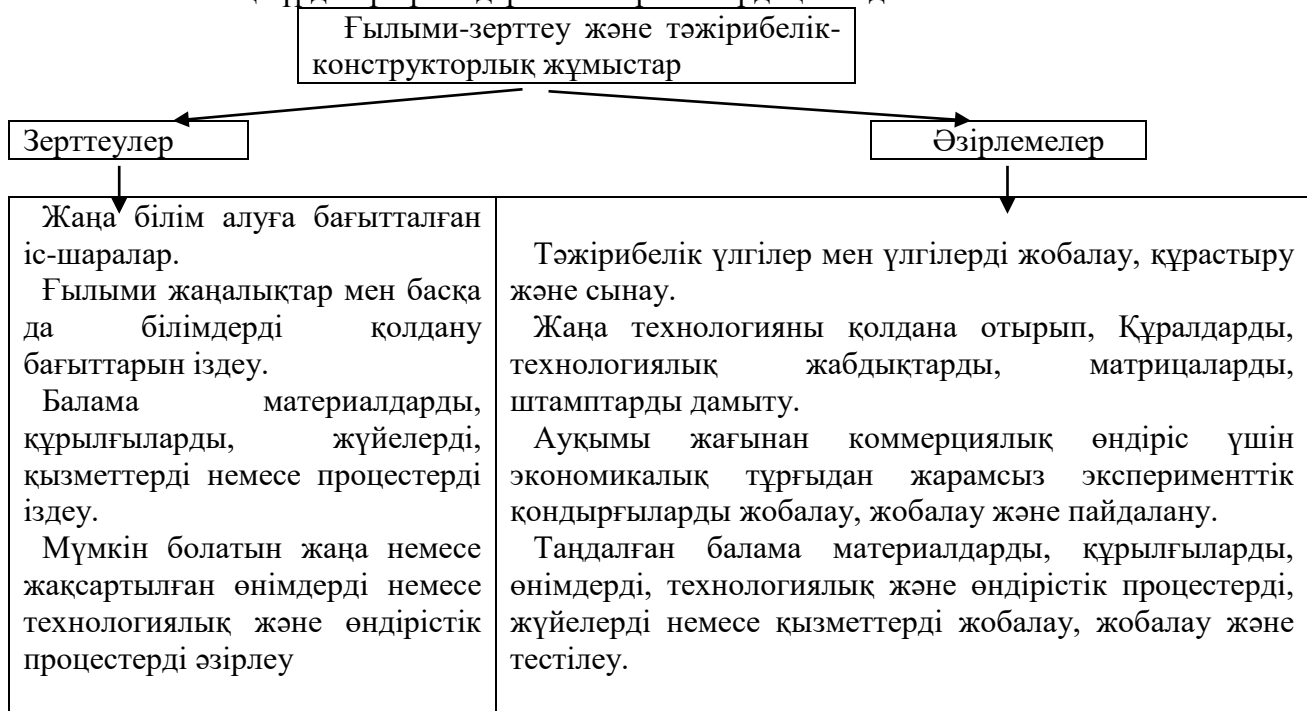
Бұл тұрғыда "Зерттеу" термині "Ғылыми-зерттеу жұмыстары" терминіне, ал "Әзірлеу" термині "Тәжірибелік - конструкторлық жұмыстар" терминіне сәйкес келеді. Егер зерттеу кезеңі мен әзірлеу кезеңін бір жоба шеңберінде бөлу мүмкін болмаса, онда жоба толық зерттеу ретінде қаралуы тиіс және оған жұмсалатын барлық шығындар кезең шығыстарына есептен шығарылуы тиіс.

Зерттеулер мен әзірлемелерді (ҒЗТКЖ)тану

Зерттеулер-бұл жаңа ғылыми немесе техникалық білім алу мақсатында ұйым қабылдаған түпнұсқа және жоспарлы ғылыми зерттеулер".

Әзірлеу дегеніміз-жаңа немесе едәуір жетілдірілген материалдарды, құрылғыларды, тауарларды, процестерді, жүйелерді немесе қызметтерді коммерциялық өндіріс немесе пайдалану басталғанға дейін жоспарлау немесе жобалау кезінде зерттеу нәтижелерін немесе басқа білімдерді қолдану".

Схемалық түрде бұл ұғымдар келесі әрекеттерді қамтиды:

"Зерттеулер" мен "әзірлемелерді" ажырату критерийлері.

"Зерттеу" шығындарын есепке алу "әзірлеу" шығындарын есепке алудан түбегейлі ерекшеленеді, осыған байланысты осы қызмет түрлерін нақты бөлу қажет.

Зерттеу кезеңі.

Зерттеуге арналған шығындар (немесе ішкі жобаны зерттеу сатысына) олар жұмсалған кезеңде шығыстар деп танылуға тиіс.

Демек, зерттеу шығындары капиталдандырылмайды және сәйкесінше осы зерттеулердің ықтимал пайдаланушыларына инвестициялардың кейінгі қайтарымы ретінде қарастырыла алмайды. Бұл көзқарас жобаны зерттеу кезеңінде қоғам болашақ экономикалық пайда әкелетін материалдық емес активтің бар екенін көрсете алмайтындығымен негізделген. Сондықтан, сәйкес мұндай шығындар әрқашан "оларды тану кезіндегі шығындар" ретінде танылады.

Әзірлеу сатысы

Әзірлеуге арналған шығындар "материалдық емес актив" ретінде танылады және тиісінше әзірлеуші мыналарды көрсеткен, ал қоғамның ГТК келесіні келіскен және мойындаған кезде капиталдандырылуы мүмкін:

материалдық емес активті пайдалануға бергеннен кейін ол пайдалану немесе сату үшін қолжетімді болатындай жеке тақырып бөлінісінде әзірлеуді аяқтаудың техникалық жүзеге асырылуы;

материалдық емес активті жеке тақырып немесе Даму түрінде аяқтау және оны пайдалану немесе сату ниеті.

қоғамның материалдық емес активті жеке даму, тақырып немесе кешенде пайдалану немесе сату мүмкіндігі.

әзірлеуді аяқтау үшін және материалдық емес әзірлеу – активін пайдалану немесе сату үшін жеткілікті техникалық, қаржылық және басқа ресурстардың қолжетімділігі;

материалдық емес актив ретінде әзірлеу құнын қалыптастыру барысында әзірлеуге жататын шығындарды сенімді бағалау қабілеті.

Жоғарыда аталған барлық критерийлер сақталған жағдайда ғана әзірлеу шығындары материалдық емес актив ретінде танылуы мүмкін және тиісінше оларды пайдалану, сату немесе жалға беру мерзімі басталғанға дейін капиталдандырылуы мүмкін. Көрсетілген критерийлер немесе олардың ең болмағанда біреуі сақталмаған кезде әзірлеуге арналған

шығындар олар орындалған кезеңдегі шығыстар деп танылады және тиісінше капиталдандыруға жатпайды.

Тарау 2. Материалдық емес активтің пайдалы қызмет мерзімі

Қоғам материалдық емес активтің пайдалы қызмет мерзімін бағалайды және оның шектеулі немесе шектеусіз екенін анықтайды.

Егер мерзім шектеулі болса, онда қоғам оның ұзақтығын немесе осы активтің көмегімен өндірілетін өнім мөлшерін анықтайды.

Шарттық міндеттемелерден немесе өзге де заңды құқықтардан туындайтын материалдық емес активтің пайдалы қызмет мерзімі мұндай құқықтардың қолданылу мерзімінен аспауға тиіс, бірақ егер ұйым активтерді құқықтардың бүкіл қолданылу мерзімі ішінде пайдаланғысы келмесе, көрсетілген мерзімнен аз болуы мүмкін.

Қоғам қолда бар барлық факторларды талдай отырып, активті пайдалану мерзімін шектеусіз деп тани алады.

Тарау 3. Материалдық емес активтердің сыныптамасы

Материалдық емес активтер мыналарға бөлінеді:

- 1) мерзімі шектеулі материалдық емес активтер;
- 2) мерзімі шектелмеген материалдық емес активтер.

Нысаналы мақсатына қарай материалдық емес активтер шоттар жоспарына сәйкес қоғамдарға бөлінеді.

Материалдық емес активтерді есепке алу 2730 "Өзге де материалдық емес активтер" және 2740 "Өзге де материалдық емес активтердің амортизациясы мен құнсыздануы" шоттарын пайдалана отырып жүргізіледі.

Үлгілік операциялар шоттарының хат-хабарлары:

Операция мазмұны	Дебет	Кредит
Материалдық емес активтің түсуі	2730	3310
ҚҚС	1420	3310

Тарау 4. Кейінгі тану және бағалау

Материалдық емес актив бастапқы танылғаннан кейін жинақталған амортизация мен құнсызданудан болған шығындар шегеріле отырып, бастапқы құн бойынша қаржылық есептілікте көрсетіледі.

Тарау 5. Амортизация

Материалдық емес активтің амортизациясы актив пайдалануға қол жетімді болған сәттен басталады.

Қызмет ету мерзімі шектеулі активтердің амортизациясы тура сызықты әдіспен есептеледі.

Қызмет ету мерзімі шектелмеген материалдық емес активтер амортизацияланбайды, бірақ жыл сайын құнсыздануға тестіленеді. Мұндай активтің қызмет ету мерзімі осындай активтің қызмет ету мерзімін шектеген қандай да бір мән-жайлардың пайда болғанын анықтау мақсатында жыл сайын бағаланады. Егер мұндай жағдайлар пайда болса және материалдық емес активтің пайдалы қызмет мерзімі бағалануы мүмкін болса, онда мұндай өзгерістер бухгалтерлік бағалаудың өзгеруі ретінде есепте көрсетілуі керек.

Үлгілік операциялар шоттарының хат-хабарлары:

Операция мазмұны	Дебет	Кредит
МЕА бойынша амортизация есептеу	7210	2740
	7010	2740

Тарау 6. Кейінгі шығыстар

Материалдық емес активке қатысты туындайтын шығыстар оны есепке алу мен есептілікте танығаннан кейін ағымдағы кезеңнің шығыстарына жатқызылуға тиіс және капиталдандырылмауға тиіс.

Тарау 7. Құнсыздану

Әрбір есепті күнгі жағдай бойынша Қоғам материалдық емес активтер құнының ықтимал азаюын көрсететін кез келген белгілердің болуын тексереді. Кез келген осындай белгі анықталған жағдайда Қоғам материалдық емес активтің өтелетін құнын бағалайды.

Материалдық емес активтердің құнсыздануына арналған Тест, егер материалдық емес активтердің құнына қандай да бір факторлар әсер етті деп пайымдауға негіз болған жағдайда, есепті күні жүзеге асырылады.

Құнсыздану белгілері

Сыртқы белгілерге мыналар жатады:

- қолданыстағы белсенді нарықта ұқсас материалдық емес активтердің нарықтық құнын төмендету;
- заңнамадағы өзгерістер, экономикалық жағдайлардың өзгеруі және т. б.;
- нарықта күтілетін өзгерістер;
- басқа өзгерістер.

Ішкі белгілерге мыналар жатады:

- материалдық емес активтің моральдық ескіруі;
- осы материалдық емес активті пайдаланатын және басқа бөлімдер үшін маңызды емес ұйым бөлімінің қызметін тоқтату;
- материалдық емес активті пайдаланудан алынған экономикалық нәтижелер оны сатып алудан гөрі нашар.

Мүмкін болатын құнсыздануға материалдық емес активтің пайдалы қызмет мерзімінің өзгеруі және амортизация әдісінің өзгеруі әсер етеді.

Материалдық емес активтер ақша ағындарын генерациялайтын жеке активтер болып табылмайтындықтан, олар қоғам активтерімен тікелей байланысты ақша генерациялайтын бірліктерге (ДГЕ) кіреді.

Құнсызданудан болған бұрын танылған шығындарды реверсиялау

Алдыңғы есепті кезеңдерде материалдық емес актив үшін танылған құнсызданудан болған залал, егер еге-нің құнсыздануынан болған соңғы залал танылған сәттен бастап активтің өтелетін сомасын айқындау кезінде пайдаланылған бағалауларда өзгеріс болса ғана өтеледі. Бұл жағдайда материалдық емес активтің баланстық құны оның өтелетін сомасына дейін қалпына келтіріледі. Бұл өсім құнсызданудан болатын шығынды қайтару болып табылады.

Тарау 8. Тануды тоқтату және шығарылуы

Материалдық емес актив қоғамның бухгалтерлік балансынан ол шығарылған кезде немесе егер оны пайдаланудан немесе одан кейін шығудан ешқандай экономикалық пайда алу күтілмесе, есептен шығарылады. МЕА есептен шығару тиісті есептен шығару актісімен ресімделеді.

МЕА есептен шығарылған кезде оның бастапқы құны тиісті шоттан есептен шығарылады, сонымен бір мезгілде осы актив бойынша жинақталған амортизация есептен шығарылады.

Үлгілік операциялар шоттарының хат-хабарлары:

Операция мазмұны	Дебет	Кредит
МЕА тарату және есептен шығару	2740	2730
	7410	2730

Пайдалануды тоқтатуға немесе істен шығуға байланысты туындайтын пайда немесе шығындар істен шығудан түскен таза түсімдер мен активтің баланстық құны арасындағы айырма ретінде айқындалуға тиіс және жиынтық кіріс туралы есепте табыс немесе шығыс ретінде танылуға тиіс.

Материалдық емес активтерді есепке алу жөніндегі рәсімдердің сипаттамасы сондай-ақ мынадай құжаттарда жүзеге асырылады:

№	МАТЕРИАЛДЫҚ ЕМЕС АКТИВТЕР	ҚҰЖАТ
1	Бастапқы тану және бағалау	ҚЕХС 38, п.18-п.70
2	Сыныптама	ҚЕХС 38, п. 119
4	Кейінгі тану және бағлау	ҚЕХС 38 п.72 - п.87
5	Амортизация	ҚЕХС 38, п.97-п.108
6	Құнсыздану	ҚЕХС 38, п.110-п.111
7	Тануды тоқтату	ҚЕХС 38, п.112-п.117
8	Түгендеу	Бухгалтерлік есеп ережелері

3-бөлігі. Қорлар

Есепке алу саясатының осы бөлімі "Қорлар"2 ХҚЕС-ке сәйкес қорларды есепке алу тәртібін белгілейді.

Қолданылатын анықтамалар

Қорлар-бұл активтер:

- (а) әдеттегі қызмет барысында сатуға арналған;
- (б) осындай сату үшін өндіріс процесіндегі; немесе
- (с) өндіріс немесе қызмет көрсету процесінде тұтынылатын шикізат немесе материалдар түрінде болады.

Ықтимал сатудың таза құны-бұл әдеттегі қызмет барысында өндірісті аяқтауға арналған есептік шығындарды және сату үшін алынуы қажет есептік шығындарды шегергендегі есептік сату бағасы.

Әділ құн-осындай операцияны жасауға ниет білдірген, жақсы хабардар тәуелсіз тараптар арасында мәміле жасау кезінде активті айырбастауға немесе міндеттеме бойынша есеп айырысуға болатын сома.

Қоғам қорларын есепке алу үздіксіз жүйелі негізде жүргізіледі.

Қоғамның қорлары жіктеледі:

1. Шикізат және материалдар (1310 шот)
2. Дайын өнім (шот 1320)
3. Тауарлар (шот 1330)

Тарау 1. Қорларды өлшеу

Қорлар екі шаманың ең азы бойынша өлшенуі тиіс: өзіндік құны бойынша немесе ықтимал сатудың таза құны бойынша.

Қорлардың өзіндік құны қорлардың ағымдағы орналасқан жері мен жай-күйін қамтамасыз ету үшін жұмсалған барлық сатып алу шығындарын, қайта өңдеу шығындарын және өзге де шығындарды қамтуы тиіс.

Қорларды сатып алуға жұмсалатын шығындар сатып алу бағасын, импорттық баждарды және өзге де салықтарды (кейіннен салық органдары қоғамға өтейтіндерін қоспағанда), сондай-ақ дайын өнімді, материалдар мен көрсетілетін қызметтерді сатып алуға тікелей жатқызылатын тасымалдау, тиеу-түсіру шығындарын және өзге де шығындарды қамтиды. Сауда бағалары, жеңілдіктер және өзге де осыған ұқсас баптар сатып алуға арналған шығындарды айқындау кезінде шегерімге жатады.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 40 беті Стр. 40 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Қоғам қорларды өтеу мерзімін кейінге қалдыру шартымен сатып ала алады. Егер келісімде іс жүзінде қаржыландыру элементі болса, мысалы, әдеттегі сауда несиесі шарттарындағы сатып алу бағасы мен төленген сома арасындағы айырма сияқты элемент қаржыландыру кезеңі ішінде пайыздарды төлеуге арналған шығыстар ретінде танылады.

Қызмет көрсетушілердің қорлары бар шамада олар бұл қорларды өндіріс шығындары бойынша өлшейді. Бұл шығындар, ең алдымен, қадағалау функцияларын орындайтын персоналды және бөлінетін үстеме шығыстарды қоса алғанда, қызмет көрсетумен тікелей айналысатын персоналға төленетін еңбек шығындарынан және басқа да шығындардан тұрады.

Сатумен айналысатын және жалпы сипаттағы әкімшілік функцияларды орындайтын персоналға қатысты еңбекке ақы төлеу шығындары және өзге де шығындар қорлардың өзіндік құнына енгізілмейді, ол туындаған кезеңдегі шығыстар ретінде танылады.

Қызмет көрсетушінің қорларының өзіндік құны көбінесе қызмет көрсетушілер белгілеген бағаларда белгіленген пайда нормаларын немесе бөлінбейтін үстеме шығыстарды қамтымайды.

Ақшалай емес қаражатпен төленген қорларды есепке алу ерекшеліктері

Қорларды жарғылық капиталға салым ретінде енгізу кезінде нақты өзіндік құн олардың акционерлермен келісілген әділ құны негізге алына отырып айқындалады.

Жылжымайтын мүлік объектілерінің, ғимараттардың, жабдықтардың және басқа да мүліктің шығып қалуынан қалатын, сондай-ақ түгендеу нәтижесінде анықталған қорларды сыйға тарту шарты бойынша немесе өтеусіз алған кезде нақты өзіндік құн олардың Бухгалтерлік есепке қабылданған күнгі нарықтық құны негізге алына отырып айқындалады. Қорлардың нарықтық құнын сенімді бағалау болмаған кезде нақты өзіндік құн ықтимал пайдалану құндылығы бойынша айқындалады.

Қорлардың ішкі орын ауыстыруын есепке алу

Қорлардың ішкі орын ауыстыруы деп олардың бір заңды тұлға ішінде орын ауыстыруы түсініледі. Мысалы, кез-келген бөлімшенің ішінде бір материалдық жауапты адамнан екіншісіне беру; бір бөлімшеден екіншісіне беру; қорлардың санатын өзгерту.

Бір заңды тұлғаның ішінде қорларды (шикізат пен материалдарды, қайта сатуға арналған тауарларды) өткізу операцияларын көрсету қорларды талдамалық есепке алу шоттары бойынша жазбалармен көрсетіледі.

Жауапты сақтауға немесе қайта өңдеуге берілген қорларды есепке алу

Қорларды жауапты сақтауға немесе қайта өңдеуге берген кезде Қоғам осы мүлікті иеленумен және пайдаланумен байланысты барлық тәуекелдерді мойнына алуды жалғастырады, сондықтан бұл қорлар қоғамның баланстық шоттарынан шығарылмайды.

Қорларды жауапты сақтауға алу, егер қоғам заңды негіздерде өнім берушілердің төлем талаптары шоттарының акцептінен және оларға ақы төлеуден бас тартқан жағдайда, сақтау шартының негізінде немесе акцептен бас тарту туралы өтініштің негізінде жүзеге асырылады.

Дайын өнімнің және аяқталмаған өндірістің құны шикізатты, еңбекке ақы төлеуге арналған тікелей шығыстарды, өзге де тікелей шығыстарды және тиісті үстеме туынды шығыстарды (өндірістік қуаттардың қалыпты жүктемесі жағдайында есептелген) қамтиды.

Сатып алынған немесе өтеусіз алынған ТМҚ кіріске алу үшін негіз болып табылатын құжаттар:

- 1) шот-фактура;
- 2) тауар-көлік жүкқұжаты;
- 3) тауар қабылдаған материалдық жауапты тұлға жазып берген жүкқұжат пен құжаттар, атап айтқанда:
  - кіріс ордері;
  - материалдарды қабылдау туралы акт-өнім берушілердің құжаттарымен алшақтықтары бар ТМҚ қабылдаған жағдайда (ТМҚ №4 үлгі нысаны).

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 41 беті Стр. 41 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Жеткізушінің қоймасынан ТМҚ алу үшін материалдық жауапты адамдарға сенімхат беріледі. Кіріс құжаттарының негізінде сенімхаттарды есепке алу журналында тауардың келіп түскені туралы белгі қойылады. Егер тауар алынбаса, пайдаланылмаған сенімхат қоғамның бухгалтериясына қайтарылады, ал сенімхаттарды тіркеу журналында қайтару туралы белгі қойылады.

Жауапты сақтауға келіп түсетін ТМҚ сақтау қолхатымен ресімделеді, қоймашы арнайы кітапқа жазады, қоймада бөлек сақталады және жұмсалмайды.

Қорлар себеппен шығарылады:

- қорларды өндіріске есептен шығару;
- қорларды басқа жаққа өткізу;
- нәтижесі ретінде қорлардың өзге де істен шығуы:
  - а) сақтау мерзімінің аяқталуы, моральдық ескіруі, тұтынушылық қасиеттерін жоғалту жағдайлары;
  - б) түгендеу кезінде жетіспеушіліктерді анықтау;
  - с) қорларды ұрлау немесе бүлдіру;
  - д) авариялар, өрттер, дүлей зілзалалар кезінде мүліктің бүлінуіне жол берілмейді.

Қорларды өндіріске жіберу деп оларды қоймадан тікелей өнім өндіру (жұмыстарды орындау, қызметтер көрсету) үшін беру, сондай-ақ қоғамның басқарушылық мұқтаждықтары үшін материалдарды жіберу түсініледі.

Бөлімшелердің, учаскелердің материалдық жауапты тұлғаларына қорларды босату қоғамның тиісті қызметтері бекіткен өтінімдер негізінде белгіленген лимиттер шегінде жүргізіледі.

Көрсетілген ТМҚ-ны бір қоймадан екінші қоймаға босату өндіріске арналған демалыс ретінде емес, материалдық құндылықтардың ішкі қозғалысы ретінде қарастырылуы керек.

Материалдық жауапты тұлғадан өндірістік мақсаттарда және әртүрлі шаруашылық қажеттіліктерге пайдалану үшін ТМҚ босату лимиттік-алу карталары, талаптар-жүкқұжаттар негізінде ресімделеді. ТМҚ-ны басқа жаққа жіберу немесе басшылықтың немесе оған уәкілетті адамдардың қолымен расталған жүкқұжаттар, тауар-көлік жүкқұжаттары негізінде өткізу кезінде.

Орталық қоймадан учаскелерге қорларды босатуға арналған бастапқы құжаттарда материалдың атауы, саны, есепке алу бағасы, сомасы, сондай-ақ мақсаты: тапсырыстың атауы немесе дайындау үшін материалдар берілетін шығындардың атауы көрсетіледі.

Іс жүзінде жұмсалған қорларға қорларды алушы есептен шығару актісін жасайды, онда олар жұмсалған әрбір атау бойынша атауы, саны, есептік бағасы және сомасы, жұмыс түрі немесе Тапсырыс атауы көрсетіледі.

Өндіріске жіберілген қорларды есептен шығару қоймалардың, учаскелердің материалдық жауапты тұлғаларының есебінен тікелей өндіріс шығындарының есебіне жүргізіледі.

Құрал, құрал-сайман, арнайы киім және жеке қорғаныш құралдары пайдалы пайдалану мерзіміне қарамастан, қоймаға есепке алу кезінде қорлар деп танылады. Оларды қоймадан пайдалануға беру сәтінде олардың құны бір мезгілде шығыстарға (бір жолғы пайдалану қорлары) жатқызылады. Өндіріс шығындарына есептен шығарылған заттар бойынша белгіленген нормалар мен пайдалану мерзімдеріне сәйкес пайдалану орындары және материалдық жауапты адамдар бойынша сандық мәнде жедел есепке алу жүргізілуге тиіс. Ол үшін түгендеу кітаптары немесе тізімдемелер пайдаланылады.

Қорларды жауапты сақтауға, өткізуге немесе қайта өңдеуге берген кезде Қоғам осы мүлікті иеленумен және пайдаланумен байланысты барлық тәуекелдерді мойнына алуды жалғастырады, сондықтан бұл қорлар шоттардың балансынан шығарылмайды.

ТМҚ есепке алуды материалдық жауапты тұлға жүзеге асырады. ТМҚ қозғалысын ресімдейтін құжаттарды қабылдауды бухгалтер материалдық жауапты тұлға жасаған материалдық есепке сәйкес екі данада материалдық жауапты тұлға бойынша жүргізеді.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 42 беті Стр. 42 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Ай сайын, белгіленген мерзімнен кешіктірмей материалдық жауапты тұлғалар барлық құжаттарды: талаптарды, жүкқұжаттарды, алынған ЖЖМ мөлшері мен спидометрлер көрсеткіштері бар жол парақтарын, кіріс ордерлерін міндетті түрде қоса бере отырып, материалдардың қозғалысы туралы материалдық есептерді бухгалтерияға тапсырады.

Жанар-жағармай материалдарын (ЖЖМ) есепке алу

ЖЖМ-нің келуі отын немесе жағармай материалының маркасы, саны және оның құны көрсетілген ЖЖМ-нің сатып алынғанын растайтын құжаттардың негізінде жүргізіледі.

Көлік құралдарын қалыпты пайдалануды жүзеге асыру үшін қажетті жағармайлар мен өзге де материалдар оларды қоймадан пайдалану орындарына жіберу кезіндегі шығындарға босатуға қойылатын талаптар негізінде есептен шығарылады. Майлау және өзге де материалдарды пайдалану орындарына жіберу оларға нормативтік қажеттіліктен аспайтын мөлшерде жүргізіледі.

ЖЖМ сатып алу жеткізушімен жасалған шарттар негізінде қолма-қол ақшасыз есеп айырысу бойынша да, жүргізушіге қашықтыққа, жүріс нормаларына және ЖЖМ құнына қарай жасалған есепке сәйкес есепке ақша берілген кезде қолма-қол есеп айырысу нысанында да жүргізіледі.

Қағидаларда ЖЖМ шығысының базалық нормалары көзделмеген жөндеу жұмыстары мен техникалық қызмет көрсету түрлері бойынша ЖЖМ босату нормативтік саны есептелмей жүргізіледі.

Жүргізушілер есебінен ЖЖМ есептен шығару

ЖЖМ есептен шығару тиісті ресімделген жол парағының: жүрістің, автомобиль құралының техникалық сипаттамаларына сүйене отырып, Шығыс нормаларының негізінде жүргізіледі. Қоғам Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылғы 11 тамыздағы № 1210 "Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары үшін ЖЖМ шығыстарының және автокөлікті күтіп - ұстауға арналған шығыстардың нормаларын бекіту туралы" қаулысында және ішкі нормативтік құжаттарда - Басқарма Төрағасы-ректордың "Арнайы техниканың жазғы және қысқы кезеңдеріндегі отын шығысының нормалары туралы" бұйрықтарында көрсетілген ЖЖМ есептен шығару нормаларын ұстанады" тиісті жылға.

Отын шығысының базалық нормалары көзделмеген автокөлік құралдарының түрлері бойынша шығыс нормалары автомобиль паспортында көрсетілген деректер немесе қоғамның өзі жүргізген және бекіткен хронометраждық өлшемдер негізінде белгіленеді не тиісті есептеулер алу үшін мамандандырылған ұйымға сұрау салу жасалады. Отын шығысының нормаланатын мәнін есептеу кезінде Климаттық, жол-көлік, географиялық және басқа да пайдалану факторларын есепке алу үшін жоғарыда аталған *ішкі нормативтік құжаттарда* көзделген және Қоғам басшылығының бұйрығымен бекітілген түзету коэффициенттері пайдаланылады.

Жүргізушілердің есебінен ЖЖМ есептен шығару нақты шығыс бойынша, бірақ нормалар бойынша есептелген шығыннан жоғары емес жүргізіледі.

ЖЖМ нормативтен тыс есептен шығару жағдайлары бөлімше басшысы қол қоятын және Басқарма төрағасы - ректор не уәкілетті адам бекітетін қызметтік жазбамен негізделеді.

Жүргізушілерді бір машинадан екіншісіне ауыстыру кезінде автокөлік бағында қалған ЖЖМ жүкқұжаты бойынша басқа жүргізушіге беру жүргізіледі. Жүргізушілердің есебінде ЖЖМ қозғалысы туралы есепті қоғам басшылығы уәкілеттік берген адам жасайды, оны Басқарма төрағасы - ректор бекітеді және жүргізушілердің есебінен ЖЖМ тексеру және есептен шығару үшін экономикалық жоспарлау және қаржы департаментіне береді

Арнайы киімдерді есепке алу

"Арнайы киіммен, арнайы аяқ киіммен, басқа да жеке қорғану және алғашқы медициналық көмек құралдарымен қамтамасыз ету және пайдалану тәртібі туралы"

нұсқаулықта көзделген қауіпсіз еңбек жағдайларын жасау жөніндегі талаптарға сәйкес және салалық нормалар негізінде Қоғам жұмыс орындарын аттестаттауды жүргізеді және жеке қорғану құралдарымен қамтамасыз етілуге жататын қызметкерлердің кәсіптері мен лауазымдарының тізбесін (тізімін) әзірлейді. қызметкерлерге медициналық қызмет көрсету және алғашқы медициналық көмек құралдарымен қамтамасыз ету жөніндегі міндеттер.

Арнайы киімді пайдалану мерзіміне қарамастан (бір жылдан астам) қорлар құрамында есепке алынады және қоғам қызметкерге беру кезіндегі шығындарға есептен шығарады. Берілген арнайы киімді есепке алу тозу мерзімі аяқталғанға дейін баланста жүргізіледі. Арнайы киім қатаң түрде кәсіптер мен лауазымдар бөлінісінде әзірленген нормалар бойынша беріледі. Арнайы киімді беру ведомость бойынша жүргізіледі, онда: қызметкердің тегі, аты, әкесінің аты, берілген күні, қызмет мерзімі, киюдің аяқталған күні көрсетіледі. Егер қызметкерге бұрын алынған және есептен шығарылмаған арнайы киім есептелсе, арнайы киім жазылмайды және босатылмайды.

Бухгалтериядағы ТМҚ есебі 1300 "Қорлар" бөлімшесінің және қоғамның синтетикалық шоттары бойынша кіріс және шығыс бойынша жүргізіледі.

Тауарлық-материалдық қорлар бухгалтерлік есепте түскен кезде жазбалар жасалады:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Тауарлық-материалдық қорлардың түсу кезінде	Дт 1310, 1320, 1330 Дт 1420 ҚҚС сомасына	Кт 1250, 3310, 5110, 3390, 6210, 6220
Тарату, есептен шығару	Дт 7010, 7210, 7110, 7470 Дт 1210	Кт 1310, 1320, 1330 Кт 6010

Дәрі-дәрмектер үшін жеткізушінің шотын төлеу:

Дт 3310"Жеткізушілерге және мердігерлерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек"Кт 1030" Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты";

Тауарлық-материалдық қорлардың кем шығуы мен ұрлануын есепке алу

Материалдық құндылықтардың бүлінуі, жетіспеуі немесе ұрлануы салдарынан қоғамға келтірілген залал кінәлі адамдардан баланстық құны бойынша өндіріп алынады. Нақты кінәлілер болмаған кезде, сондай - ақ сот талап қоюдың негізсіздігі салдарынан материалдық жауапты адамдардан өндіріп алудан бас тартқан жағдайда, жоғалған мүліктің құны басқа шығыстарға есептен шығарылады.

"Мемлекеттік мекемелерде бухгалтерлік есеп жүргізу қағидаларының" 128-тармағында анықталған жетіспеушіліктер мен ұрлықтар тексеру немесе тексеру актісінде көрсетілген сомада кінәлі адамдарға жатқызылады және анықталған жетіспеушіліктер мен ұрлықтар бойынша қызметтік тексеру жүргізілгеннен кейін күнтізбелік 5 күн ішінде материалдар кінәлілік дәрежесін анықтау үшін тергеу органдарына беріледі. Соттың алған шешімі негізінде кінәлілік дәрежесі дәлелденген кезде кінәлі адамдарға жатқызылған сомалар нақтыланады.

Жетіспеушіліктер мен талан-таражға салынудан келтірілген зиянның мөлшерін анықтау кезінде залал анықталған күнгі материалдық құндылықтардың құнын негізге алу керек.

Түгендеу барысында анықталған ұзақ мерзімді активтердің, қорлардың және басқа активтердің жетіспеушілігі қызметтік тексеру аяқталғанға және кінәлілік дәрежесі белгіленгенге дейін материалдық жауапты тұлғаға жатады және корреспонденциялармен есепте көрсетіледі:

Операция атауы	Дебет	Кредит
- кейіннен есептен шығару тәртібін анықтағанға дейін жетіспеушілік анықталған кезде	Дт 1270 «Өзге қысқа мерзімді дебиторлық берешек»	Кт 1300 «Қорлар»
жетіспеушілікті кінәлі тұлғаның	Дт 1254 «Қызметкерлердің	Кт 6290 «Басқа да

Операция атауы	Дебет	Кредит
есебінен есептен шығару	өзге қысқа мерзімді дебиторлық берешегі»	кірістер»
қорлар бойынша жетіспеушіліктерді есептен шығару	Дт 7480 «Басқа шығыстар»	Кт 1300 «Қорлар»
ақша қаражатының түсуі	Дт 1010 «Кассадағы ақша қаражаттары»	Кт 1254 "Қызметкерлердің өзге де қысқа мерзімді дебиторлық берешегі"

Тарау 2. Шығыстар ретінде тану

Қорларды сату кезінде осы қорлардың баланстық құны тиісті түсім танылатын кезеңде шығыстар ретінде танылуға тиіс.

Мүмкін болатын сатудың таза құнына дейін қорлардың кез келген арзандатылуының сомасы және қорлардың барлық ысыраптары арзандату орындалған немесе жоғалту орын алған кезеңде шығыстар ретінде танылуға тиіс.

Ықтимал сатудың таза құнының ұлғаюына байланысты орындалған қорларды есептен шығаруға қатысты кез келген реверсивті жазбаның сомасы осы реверсивті жазба жасалған кезеңде шығыстар құрамында көрсетілген қорлардың шамасын азайту ретінде танылуға тиіс.

Басқа активтерге жатқызылған қорлар тиісті активті пайдалы пайдалану мерзімі ішінде шығыстар ретінде танылады.

Қорлардың ықтимал құнсыздануына арналған резервтерді құру және есепке алу тәртібі

Резервтерді құру мақсаты

Қорлар нақты өзіндік құны бойынша есепке алынады. Уақыт өте келе қорлардың өзіндік құны нарықтық конъюнктураның өзгеруі, сақтау процесіндегі бүліну, қорлардың толық немесе ішінара ескіруі нәтижесінде төмендеуі мүмкін, тиісінше олар есепке алу шоттарында көрсетілген шама олардың нақты құнынан асып кетуі мүмкін. Қорлардың осындай түрлері үшін баланста активтердің нақты құнын көрсету үшін құнсыздануға арналған резервтер құрылады.

Қоғам әрбір есепті кезеңнің соңында құнсыздануға қажетті резервтің шамасын бағалайды. Егер есепті кезеңнің соңында резервті бағалау алдыңғы кезеңнің соңында құрылған резервтің шамасынан асып кетсе, онда айырма өткізілген өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құнының ұлғаюына жатады (7420 "Қаржылық емес активтердің құнсыздануынан болған шығыстар"шоты). Егер есепті кезеңнің соңында резервті бағалау алдыңғы кезеңнің соңында құрылған резервтің шамасынан аз болса, онда айырма пайда мен шығындар туралы есептің өзге де кірістеріне жатады (6240 "Қаржылық емес активтер бойынша құнсызданудан болатын залалды қалпына келтіруден болатын кіріс"шоты).

Қоғам басшылығы қорлардың *ықтимал құнсыздануына резерв құру* туралы шешім қабылдайды

Қоғам қорлардың қозғалысын егжей-тегжейлі зерделейді және ұзақ уақыт бойы есептен шығарылмаған (баяу айналымдағы қорлар) қорларды бөліп шығарады.

Егер сақтаудағы қорлар өзінің бастапқы сипаттамаларын жоғалтпаса және жақын болашақта Пайдаланылатын жабдық үшін қосалқы бөлшектер ретінде пайдаланылуы мүмкін болса, онда мұндай *ТМҚ бойынша резерв құрылмайды*, ал енді пайдаланылмайтын және алынбайтын жабдық үшін қосалқы бөлшектер ретінде пайдаланылуы мүмкін қосалқы бөлшектер бойынша назарға алу қажет өндірістен *өндіруші-мүмкін болатын құнсыздануға резерв жасауы немесе шығыстарға есептен шығаруы қажет*.

Ықтимал құнсыздануға резерв құру мақсаттары үшін қорлардың өзіндік құны (орташа өлшемді) ұқсас қорлардың осы қорларды сату жағдайына дейін жеткізу бойынша барлық талап етілетін шығындардың шамасына кемітілген ағымдағы нарықтық құнымен, сондай-ақ өткізуге арналған шығыстарды ескере отырып салыстырылады. Резерв бухгалтерлік есеп шоттарында есепке алынатын өзіндік құн мен ұқсас қорларды өткізудің ықтимал таза құны арасындағы айырма мөлшерінде құрылады.

Қорлар әрбір номенклатура бойынша сатудың ықтимал таза құнына дейін қайта бағаланады.

Қаржылық есептілікте қорлар құнсыздануға құрылған резервтерді шегергендегі нақты өзіндік құн бойынша көрсетіледі.

Тарау 3. Қорларды түгендеу

Деректердің және қаржылық есептіліктің дұрыстығын қамтамасыз ету мақсатында қорларды жылына кемінде бір рет түгендеу жүргізіледі.

Міндетті түрде түгендеу: материалдық жауапты адамдар ауысқан кезде немесе дүлей апаттар, өрт немесе басқа да төтенше жағдайлар кезінде жүргізіледі.

Тарау 4. Есептеліктегі ашылу

Қаржылық есептерде ашылады:

- қорларды бағалау үшін қабылданған Есеп саясаты, оның ішінде олардың өзіндік құнын есептеудің пайдаланылған әдісі;
- қорлардың жалпы баланстық құны және қоғамның жіктемесі бойынша жекелеген қорлардың баланстық құны;
- сату бойынша шығындарды шегергендегі қорлардың әділ құны;
- осы кезеңдегі шығыстардың азаюы ретінде танылатын кез келген есептен шығаруды, сондай-ақ есептен шығарылған қорларды қайтаруға әкеп соққан мән-жайларды немесе оқиғаларды қайтару шамасы;
- осы кезеңде шығыс ретінде танылған қорлардың өзіндік құны;
- сатудың ықтимал таза құнына дейінгі кезең ішінде қорларды кез келген есептен шығару сомасы;
- міндеттемелерді қамтамасыз ету ретінде кепілге берілген қорлардың баланстық құны.

Қорларды есепке алу жөніндегі рәсімдердің сипаттамасы сондай-ақ мынадай құжаттарда жүзеге асырылады:

№	ҚОРЛАР	ҚҰЖАТ
1	Қорларды өлшеу	ҚЕХС 2, п.9 - п.22
2	Өзіндік құнды есептеу тәсілдері	ҚЕХС 2, п.19 - п.27
3	Шығыстар ретінде тану	ҚЕХС 2, п.34 - п.35
4	Қорлардың қозғалысын құжаттық ресімдеу	Бухгалтерлік есеп ережелері
5	Қорларды түгендеу	Бухгалтерлік есеп ережелері

4-бөлігі. Жалдау

Есепке алу саясатының осы бөлімі 16 "жалға алу"ХҚЕС (IFRS) сәйкес жалға алуды есепке алу тәртібін белгілейді.

Тарау 1. Жалдау

Жалдау-бұл жалға беруші Жалға алушыға жалдау ақысының (төлем немесе бірқатар төлемдер) орнына активті келісілген мерзімде пайдалану құқығын беретін келісім.

Жалға алу шартын жасасу кезінде жалға алушы активті өз пайдалануына алады және жалға берушіге төлемдер бойынша міндеттемелер алады. Барлық жалдау шарттары жіктеледі

- немесе "қаржылық жалдау" ретінде (баланста көрсетіледі)

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 46 беті Стр. 46 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- немесе "операциялық жалдау" ретінде (ол қаржылық есептілікке ескертпелерде ғана сипатталады).

Егер жалдау шарты операциялық жалдау ретінде жіктелсе, онда жалға алушы қаржылық жағдай туралы есепте жалға алуға байланысты активтерді де, міндеттемелерді де көрсетпейді, тек жалдау төлемдері пайда мен шығындар туралы есепте операциялық шығыстар құрамында біркелкі көрсетіледі.

Жаңа ХҚЕС (IFRS) 16 жалға алушылардың есебін айтарлықтай өзгертеді, осылайша барлық жалдау шарттары (аз жағдайларды қоспағанда) қаржылық жағдай туралы есепте көрсетіледі.

Жалдау шарттарын "қаржылық" және "операциялық" деп бөлудің күшін жою

Жаңа стандартқа сәйкес, жалдау шартын жасасу кезінде жалға алушы осы жалдаудың қай түріне жататынын анықтамауы керек – қаржылық жалдау немесе операциялық жалдау 16 ХҚЕС (IFRS) жалға алушының көзқарасы бойынша кез-келген жалдауды есепке алудың **бірыңғай моделін** енгізеді.

Осылайша, жалдау шартын жасасу кезінде жалға алушы активті пайдалану құқығын және жалдау шарты бойынша дисконтталған болашақ төлемдер сомасындағы қаржылық жағдай туралы есепте тиісті міндеттемені тануы керек. Активті пайдалану құқығы жалға алумен тікелей байланысты кез келген шығындарды да қамтуы мүмкін.

Жаңа стандартқа (IFRS 16) сәйкес жалға алушы активтер мен міндеттемелерді келесідей көрсетеді.

Дт Актив-активті пайдалану құқығы

Кт жалдау бойынша міндеттеме

Бұдан әрі активті пайдалану құқығы жалдау мерзімі ішінде амортизацияланатын болады, сондай-ақ амортизация бойынша шығыс пен пайда мен шығын туралы есепте құнсызданудан болған шығын тиісінше көрсетіле отырып, құнсыздануға тексеріледі.

Жалдау төлемдері бойынша міндеттеме бұдан әрі пайда мен залал туралы есепте пайыздар түрінде қаржылық шығысты есептей отырып, амортизацияланған құн бойынша ескерілетін болады.

Алайда, жалға берушінің көзқарасы бойынша бухгалтерлік есепте ешқандай өзгеріс болмайды, сондықтан жалға берушілер барлық жалдау келісімдерін қаржылық немесе операциялық жалдау ретінде жіктейді.

- Стандарт жалдау шарты мен жалдау шарты арасындағы айырмашылықты жасайды келісім-шарт бойынша қызмет көрсету негізінде клиент бақылауға жалға алынған актив.
- Келісім тұтастай алғанда немесе оның жеке элементтері жалдау шарты болып табылады, егер келісім клиентке белгілі бір мерзім ішінде белгілі бір активті сыйақы үшін пайдалануды бақылау құқығын берсе.
- Егер клиент болса, бақылау клиентке өтті деп саналады:
- (а) сәйкестендірілген активті пайдаланудан іс жүзінде барлық экономикалық пайданы алуға құқылы;
- және (b) осы активті пайдалануды басқаруға құқығы бар.
- Ұйым келісімнің тұтастай немесе оның жеке элементтерінің жалдау қатынастары басталған күнгі жалдау шарты болып табылатындығын анықтап, келісімнің шарттары мен мерзімдері өзгерген жағдайда ғана келісімнің тұтастай немесе оның жеке элементтерінің жалдау шарты болып табылатындығына қайта талдау жасауы керек.

Жалдау қатынастарының басталу күні келесі күндердің ең ерте күні болып табылады:

Жалға алу шарты жасалған күннен

немесе жалға алудың негізгі шарттары мен мерзімдеріне қатысты тараптардың міндеттемелерді қабылдау күні.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 47 беті Стр. 47 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

ҚЕХС-тан (IFRS) 16 шығару

- 16 ХҚЕС (IFRS) жалға алушыдан қаржылық жағдай туралы есепте активті пайдалану құқығын және екі жағдайда жалдау бойынша тиісті міндеттемені тануды талап етпейді:
  1. 12 айдан аз мерзімге жалдау (қысқа мерзімді жалдау), және
  2. Өте төмен құны активтерді жалға (және т. б. компьютерлер, жиһаз, сондай-ақ \$ 5000 кем)
- Жалға алушы қоғамның таңдауы бойынша мұндай шарттар операциялық жалға алуға ұқсас ескерілуі мүмкін, яғни пайда мен шығын туралы есепте бір сомамен жалға алу бойынша шығыстар көрсетілетін болады.

Жалдау шартының сервистік элементінің жеке есебі

- Жиі жалдау шарттарында екі элемент бар: жалдау және қызмет көрсету. Мысалы, жабдықты жалға алу, оған техникалық қызмет көрсету қызметтерімен бірге үй-жайларды жалға алу, оларды қорғау және тазарту қызметтерімен бірге. ҚЕХС (IAS) 16 жалға алушылар мен жалға берушілерден Шарттың сервистік элементін бөлуді және шарт бойынша төлемдерді екі элементке де бөлуді талап етеді. Мұндай бөлу шарттың әрбір элементі үшін тәуелсіз жеке бағалар негізінде жүзеге асырылуы тиіс.
- Алайда, 16 ҚЕХС (IFRS) есепке алуды оңайлату мақсатында сервистік элементті бөлмеуге, ал сервистік элемент Шарттың елеусіз бөлігін құрайтын жағдайда, бүкіл шартты жалға беру шарты ретінде ескеруге мүмкіндік береді.

Қорытындылар

- Операциялық жалдау үлесі жоғары жалға алушылар үшін қаржылық есептілік түбегейлі өзгереді, өйткені қаржылық жағдай туралы есепте жаңа активтер мен міндеттемелер пайда болады, бұл өз кезегінде қаржылық есептілік негізінде есептелетін қаржылық коэффициенттерге айтарлықтай әсер етеді.
- Алайда, пәтер иелері үшін қаржылық есептілікке айтарлықтай әсер күтілмейді.

17 ХҚЕС (IAS) 17 бойынша жалдау есебі (31.12.2018 жылға дейін қолданыста болған)

Жалдауды жіктеу жалға алынған активті иеленумен байланысты тәуекелдер мен сыйақылардың жалға алушыға және жалға берушіге қаншалықты жататындығына негізделген. Тәуекелдерге қуаттың тоқтап қалуынан немесе технологиялық қартаюдан және экономикалық жағдайлардың өзгеруіне байланысты пайданың ауытқуынан болатын шығындар ықтималдығы жатады. Сыйақылар активтің Экономикалық қызмет мерзімі ішінде пайдалы операцияны және құнның көтерілуінен немесе қалдық құнды сатудан түскен пайданы күту арқылы ұсынылуы мүмкін.

Жалға алу, егер ол иеленумен байланысты барлық тәуекелдер мен сыйақыларды едәуір көтеретін болса және кем дегенде бір шарт орындалса, **қаржылық** ретінде жіктеледі:

- жалдау мерзімінің соңында активті иелену құқығы жалға алушыға өтеді;
- жалға алушының активті осы мүмкіндікті іске асыру күніндегі әділ құннан едәуір төмен бағамен сатып алу мүмкіндігі бар, ал жалдау мерзімінің басында бұл мүмкіндіктің іске асырылатындығы туралы объективті сенімділік бар;
- жалдау мерзімі меншік құқығы берілмегеніне қарамастан, активтің Экономикалық қызмет ету мерзімінің көп бөлігін құрайды;
- жалдау мерзімінің басында ең төменгі жалдау төлемдерінің дисконтталған құны, ең болмағанда, жалға алынатын активтің барлық әділ құнын құрайды; және
- жалға алынған активтер ерекше сипатқа ие, сондықтан оларды тек жалға алушы ғана айтарлықтай өзгертулерсіз пайдалана алады.

Жалға алу операциялық ретінде жіктеледі, егер ол иелік етумен байланысты тәуекелдер мен сыйақыларға шыдамаса.

Ең төменгі жалдау төлемдері-бұл жалға алушыдан талап етілетін немесе талап етілуі мүмкін төлемдер, шартты жалдау ақысын қоспағанда, жалға беруші төлейтін және оған өтелетін қызметтер мен салықтар:

- жалға алушы үшін: жалға алушы немесе жалға алушыға байланысты тарап кепілдік берген кез келген сомамен; немесе

- жалға беруші үшін: келесі тұлғалардың бірі жалға берушіге кепілдік берген кез келген қалдық құны:

- жалға алушы;

- жалға алушымен байланысты тарап; немесе

- қаржылық жағынан кепілдік бойынша жауап беруге қабілетті тәуелсіз үшінші тарап.

Алайда, егер жалға алушының активті осы мүмкіндікті іске асыру күніндегі әділ құннан едәуір төмен болатын баға бойынша сатып алу мүмкіндігі болса, онда жалға алу мерзімінің басында мұндай мүмкіндіктің іске асырылатынына негізделген сенімділік болған кезде, ең төменгі жалдау төлемдері жалға алу мерзімі ішінде төленетін ең төменгі жалдау төлемінен және жалға алу үшін қажетті төлемнен тұрады. осы активті сатып алу мүмкіндігін іске асыру.

Жалдау ақысының сомасы қаржылық шығындардан және төленбеген міндеттемені азайтудан тұрады. Қаржылық шығыстар әрбір кезең үшін міндеттеменің қалған сальдосына пайыздың тұрақты кезеңдік ставкасы алынатындай етіп жалдау мерзімі ішіндегі кезеңдер бойынша бөлінуге тиіс.

Қаржылық жалдау сымдар арқылы көрсетіледі:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Қаржылық жалдау бойынша алынған ОС	Дт 2410 – «Негізгі қаражаттар»	Кт 4150 – «Жалдау бойынша ұзақ мерзімді берешек»
Жалдау бойынша ұзақ мерзімді міндеттемелердің ағымдағы бөлігін ауыстыру:	Дт 4150 – «Жалдау бойынша ұзақ мерзімді берешек»	Кт 3360 – «Жалға алу бойынша қысқа мерзімді берешек»
Міндеттемелерді өтеу	Дт 3360 – «Жалдау бойынша ұзақ мерзімді берешек»	Кт 1000 – «Ақша қаражаттары»
Қаржылық жалдау бойынша сыйақыны есептеу:	Дт 1620 – «Болашақ кезеңдердің шығыстары»	Кт 4050 – «Төленетін ұзақ мерзімді сыйақылар»
Жалдау бойынша ұзақ мерзімді міндеттемелердің ағымдағы бөлігін ауыстыру:	Дт 4050 – «Төленетін ұзақ мерзімді сыйақылар»	Кт 3050 – «Төленетін қысқа мерзімді сыйақылар»
Сыйақылар бойынша міндеттемелерді өтеу:	Дт 3050 – «Төленетін қысқа мерзімді сыйақылар»	Кт 1000 – «Ақшалай қаражат».

Тарау 2. Қаржылық жалдау

Қаржылық жалдау активтің амортизациялық шығындарын және әрбір есептік кезең үшін қаржылық шығындарды тудырады. Жалға алынған активтер үшін амортизациялық саясат меншікті активтер үшін пайдаланылатынға сәйкес келуі тиіс, ал есептелген амортизация қоғам айқындаған әдіс бойынша есептелуі тиіс. Егер жалға алушының жалдау мерзімінің соңына дейін меншік құқығын алатынына объективті сенім болмаса, актив екі мерзімнің ең қысқа мерзіміне: жалдау немесе пайдалы қызмет мерзіміне толығымен амортизациялануы керек.

Жалға алынған активтің құнсызданғанын анықтау үшін жалға алынған активтің құны төмендеді ме, жоқ па, бұл активтен болашақ экономикалық пайда оның баланстық құнынан төмен болған кезде пайда болады.қоғам ХҚЕС 36 қолданады.

Тарау 3. Операциялық жалдау

Операциялық жалдау-бұл қаржыдан өзгеше жалдау.

Жалға берушіде

Операциялық жалға берілген активтерді есепке алу негізгі құралдардың, жылжымайтын мүлікке инвестициялардың немесе материалдық емес активтердің шотындағы активтің табиғатына сәйкес Жалға берушінің балансында жүргізіледі.

Негізгі құралдарға қызмет көрсетуге және пайдалануға, сондай-ақ амортизацияға байланысты шығындарды жалға беруші шығыстар шоттарында көрсетеді.

Жалға берушінің активті жалдаудан түскен кірістері (сақтандыру және техникалық қызмет көрсету сияқты көрсетілген қызметтер үшін шоттарды қоспағанда) төлем схемасына қарамастан, басқа жүйелі негіз активті пайдаланудан алынған пайда азайтылатын осындай уақыт аралығы үшін неғұрлым өкілді болып табылатын жағдайларды қоспағанда, біркелкі негізде бөлінеді. Егер шартта шартты жалдау төлемдері көзделсе, онда оларды кезең кірісі ретінде тану тиісті кезең үшін шартты төлемдерге тең сомада жүргізіледі.

Жалға берушінің шарттарды талқылау және операциялық жалдау шартын дайындау процесінде шеккен бастапқы тікелей шығындары жалға алынған активтің баланстық құнына қосылады және жалдау мерзімі ішіндегі шығыстар ретінде жалдау кірісі сияқты танылады.

Жалдау төлемдері бойынша шығыстар жиынтық кіріс туралы есепте әрбір есепті кезең жүйелі түрде танылады (жалға беруші ескеретін сақтандыру және қызмет көрсету сияқты қызметтердің құнын қоспағанда).

Жалға берушілер операциялық жалдау бойынша келесі ақпаратты ашады:

1) әрбір болашақ кезең үшін жиынтығында, сондай-ақ жеке-жеке мерзімінен бұрын тоқтату құқығынсыз операциялық жалдау шарттары бойынша болашақ ең төменгі жалдау төлемдері;

2) кіріс ретінде танылған шартты жалдау төлемдерінің жалпы сомасы; және

3) жалға беруші жасасқан жалдау шарттарының жалпы сипаттамасы.

Жалға беруші алынған жалдау төлемдерін есепті кезеңнің кірістері ретінде таниды және есепте көрсетеді:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Жалға беруші алынған жалдау төлемдерін есепті кезеңнің кірістері ретінде таниды және есепте көрсетеді:	Дт 1260 – «Жалға алу бойынша қысқа мерзімді берешек»	Кт 6290 – «Басқа кірістер»
Жалға алу үшін алынған ақшалай қаражат	Дт 1000 – «Ақша қаражаттары»	Кт 1260 – «Жалға алу бойынша қысқа мерзімді берешек»

Жалға беруші ҚЕХС-та тұжырымдалған ашу талаптарын ескере отырып, қоғамның қаржылық есептеріндегі ақпаратты көрсетеді.

Жалға алушыда

Жалға алушы жалдау төлемдерін (сақтандыру және қызмет көрсету сияқты қызметтерге арналған шығындарды қоспағанда), егер төлемдер өзге негізде жүргізілсе де, өзге жүйелі негіз пайдаланушының пайда алудың уақытша кестесін үздік ұсынуды қамтамасыз ететін жағдайларды қоспағанда, тікелей желілік негіздегі шығыстар ретінде таниды.

Жалға алушылар операциялық жалдау бойынша келесі ақпаратты ашады:

1) әрбір болашақ кезең үшін мерзімінен бұрын тоқтату құқығынсыз операциялық жалдау шарттары бойынша болашақтағы ең төменгі жалдау төлемдерінің жалпы сомасы;

2) мерзімінен бұрын тоқтату құқығынсыз қосалқы жалдау шарттары бойынша есепті кезеңнің соңындағы жағдай бойынша алынады деп күтілетін қосалқы жалдау бойынша болашақ ең төменгі төлемдердің жалпы сомасын қамтиды;

3) ең төменгі және шартты жалдау төлемдері мен қосалқы жалдау бойынша төлемдердің сомаларын жекелеген ұсына отырып, шығыстар ретінде танылған жалдау және қосалқы жалдау бойынша төлемдер;

4) жалға алушы жасасқан маңызды жалдау шарттарының жалпы сипаттамасы, оның ішінде келесі ақпарат, бірақ онымен шектелмейді:

төленуге тиісті шартты жалдау ақысының мөлшерін анықтау үшін қолданылатын негіз; активті жалға алу немесе сатып алу шартын жаңарту мүмкіндіктерінің және жылжымалы бағалар туралы ескертпелердің болуы және олардың талаптары; және жалдау шарттарында белгіленген шектеулер, мысалы, дивидендтерге, қосымша қарыздарға және одан әрі жалға алуға қатысты шектеулер.

Есептеу жалға алу:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Жалға алуды есептеу:	Дт 7210, 7010 – «Жалға алу бойынша шығыстар»	Кт 3360 – «Жалға алу бойынша қысқа мерзімді міндеттемелер»
Міндеттемелерді өтеу	Дт 3360 – «Жалға алу бойынша қысқа мерзімді міндеттемелер»	Кт 1000 – «Ақша қаражаттары»

Тарау 4. Баланстан тыс шоттарды қолдану

Баланстан тыс шоттарда қоғамдағы және оған тиесілі емес құндылықтар, сондай-ақ пайдаланудағы және қосымша есепке алу мен бақылауды талап ететін активтер ескеріледі:

Шот	Шот атауы
001	Жалға алынған негізгі құралдарды есепке алу (ағымдағы жалдау)
002	Пайдаланудағы құрал-саймандар мен шаруашылық мүкәммал
003	Пайдалану мерзімі ұзақ тауар-материалдық қорларды есепке алу

Баланстан тыс шоттарда есепке алу оларды есепке алуға негіз болған актілерде, шот-фактураларда, шарттарда көрсетілген бағаларда жүргізіледі.

Әрбір баланстан тыс шотқа талдамалық есепке алу журналы (немесе материалдық есеп) жүргізіледі.

Жалға алуды есепке алу жөніндегі рәсімдердің сипаттамасы сондай-ақ мынадай құжаттарда жүзеге асырылады:

№	ЖАЛДАУ	ҚҰЖАТ
	Бастапқы тану, кейінгі бағалау, тануды тоқтату	ҚЕХС (IFRS) 16

5-бөлігі. Қаржы құралдары

Жалпы ережелер

Қаржы құралдарын есепке алу және бағалау кезінде қоғам мынадай халықаралық стандарттарды басшылыққа алады:

- ҚЕХС (IAS) 32 қаржы құралдары: ақпарат беру;
- ХҚЕС (IFRS) 7 қаржы құралдары: ақпаратты ашу;
- ҚЕХС (IFRS) 9 қаржы құралдары.

Қаржы құралы - бұл бір уақытта бір ұйымда қаржылық актив, ал басқа ұйымда қаржылық міндеттеме немесе үлестік құрал туындайтын кез келген шарт.

Қаржылық актив-бұл актив:

- ақшалай қаражатпен;
- басқа ұйымның үлестік құралымен;
- келісім-шарттық құқығы;
- басқа ұйымнан ақша қаражатын немесе өзге де қаржы активін алуға немесе
- қаржы активтерін немесе қаржылық міндеттемелерді басқа ұйыммен осы ұйым үшін ықтимал тиімді шарттармен алмасуға;

- есеп айырысу ұйымның меншікті үлестік құралдарымен жүзеге асырылатын немесе жүзеге асырылуы мүмкін және бұл ретте мыналарды білдіретін шарт:

- ұйым өзінің меншікті үлестік құралдарының тіркелмеген санын беруге міндетті немесе міндетті болуы мүмкін туынды емес құрал; немесе

- есеп айырысу ақшалай қаражаттың белгіленген сомасына немесе меншікті үлестік құралдардың белгіленген саны үшін өзге қаржылық активке айырбастаудан өзгеше тәсілмен жүргізілетін немесе жүргізілуі мүмкін туынды құрал.

Қаржылық міндеттеме - бұл кез-келген міндеттеме:

- шарт бойынша міндет;

- басқа ұйымға ақша қаражатын немесе өзге қаржы активтерін беруге; немесе

- басқа ұйыммен осы ұйым үшін ықтимал тиімсіз шарттарда Қаржылық активтермен немесе қаржылық міндеттемелермен алмасу жүргізуге; немесе

- есеп айырысу ұйымның меншікті үлестік құралдарымен жүзеге асырылатын немесе жүзеге асырылуы мүмкін және бұл ретте мыналарды білдіретін шарт:

- ұйым меншікті үлестік құралдардың ауыспалы санын жеткізетін немесе жеткізуге міндетті болатын туынды емес құрал; немесе

- есеп айырысу ұйымның меншікті үлестік құралдарының белгіленген санын ақшалай қаражаттың белгіленген сомасына немесе өзге қаржылық активке айырбастаудан өзгеше тәсілмен жүргізілетін немесе жүргізілуі мүмкін туынды құрал.

Инвестициялар-лизинг шарты жасалған кезден бастап қаржы лизингі нысанасын, сондай-ақ оларға құқықтарды қоса алғанда, заңды тұлғаның акционерлік капиталына немесе кәсіпкерлік қызмет үшін пайдаланылатын тіркелген активтерді ұлғайтуға инвестор салатын мүліктің барлық түрлері (жеке тұтынуға арналған тауарлардан басқа), сондай-ақ концессионер концессия шарты шеңберінде өндірген және алған тіркелген активтер (құқықтық мирасқор).

Үлестік құрал-бұл ұйымның барлық міндеттемелерін шегергеннен кейін қалған активтеріндегі қалдық үлесіне құқықты растайтын кез келген шарт.

Барлық қаржылық активтер мен міндеттемелер (құралдар) бөлінеді:

Қаржы активтері	Қаржы міндеттемелері	Үлестік құралдар
Бастапқы қаржы құралдары		
<ul style="list-style-type: none"> - Ақша қаражаты (қолма-қол, банктердегі корреспонденттік шоттардағы) - банктердегі депозиттер - Клиенттерге кредиттер (қарыздар) - Бағалы қағаздар - Үлестерге Инвестициялар - Дебиторлық берешек 	<ul style="list-style-type: none"> - Сауда кредиторлық берешегі - Шығарылған борыштық міндеттемелер (вексельдер, облигациялар) - Алынған қарыздар 	<ul style="list-style-type: none"> - Меншікті қарапайым акциялар
Туынды қаржы құралдары		
(мысалы, фьючерстер, форвардтық келісімшарттар, опциондар, пайыздық және валюталық своптар)		(мысалы, қарама-қарсы тарапқа ұйымның белгілі бір ақшалай қаражатқа белгіленген акцияларға жазылу құқығын беретін кепілдік)

Қаржы құралдары болып табылмайды:

- қаржылық емес активтерге байланысты шарттық құқықтар мен міндеттер (мысалы, негізгі құралдар, күрделі құрылыс, тауар-материалдық қорлар, материалдық емес активтер);

- аванстар және тауарлар мен қызметтер үшін алдын ала төлем;

- операциялық жалдау;
- салықтар бойынша аванстық төлемдер.

Сыныптау және топтастыру қаржылық активтер мен міндеттемелер жіктеледі:

Сыныптама	Қаржылық активтер	Қаржылық міндеттемелер
санаттар бойынша:	1. Амортизацияланған құны бойынша ескерілетін 2. ОПК (жанжал) арқылы әділ құны бойынша ескерілетін 3. ЖСК (АЖК) арқылы әділ құны бойынша есепке алу	1. Амортизацияланған құны бойынша ескерілетін 2. Әділ құн бойынша ескерілетіндер (С)
түрлер бойынша:	1. Бағалы қағаздар (акциялар, облигациялар, вексельдер) 2. Жарғылық капиталдағы үлестер 3. Берілген қарыздар 4. Депозиттер (3 айдан жоғары) 5. Өзгелері	1. Шығарылған борыштық міндеттемелер (вексельдер, облигациялар, депозиттік және жинақ сертификаттары) 2. Басқа банктерден тартылған қаражат 3. Өзгелері
мерзімі бойынша:	Қысқа мерзімді (1 жылға дейін). Ұзақ мерзімді (1 жылдан астам)	
валюта бойынша	Ұлттық (теңге) Шетел	

Қаржы активтері мен міндеттемелерін бастапқы тану және бағалау

Қаржы активі немесе қаржылық міндеттеме осы қаржы құралына қатысты шарт бойынша тарап болған жағдайда ғана қоғамның бухгалтерлік балансында танылады. Қоғам бухгалтерлік есеп шоттарындағы қаржылық активті есеп айырысу күніне (активті жеткізуді жүзеге асыру күніне), яғни активке меншік құқығы іс жүзінде ауысқан күнге таниды.

Қаржы активі бойынша пайыздарды есептеу активке меншік құқығы өткеннен кейін де басталады (есеп айырысу күнінен ерте емес).

Қоғам сатып алынатын қаржы активінің әділ құнының кез келген өзгерісін мәміле жасалған күн мен есеп айырысу күні арасындағы кезеңде ескереді.

Бастапқы танудан кейін (кейіннен тану) қаржы құралдары есепте көрсетіледі:

- амортизацияланған құны бойынша;
- әділ құны бойынша.

Қаржы активтерін кейінгі бағалау

Қоғам қаржылық активтерді есепке алу үшін үш санатты бөледі:

1. Амортизацияланған құны бойынша ескерілетін
2. ОПК (жанжал) арқылы әділ құны бойынша ескерілетін
3. ЖСК (АЖК) арқылы әділ құны бойынша есепке алу

Қоғам бір мезгілде екі шартты сақтай отырып, **қаржылық** активті амортизацияланған құны бойынша бағалайды:

(А) бизнес-модель (мақсат) шартта көзделген ақша ағындарын алу үшін қаржы активтерін ұстап қалу болып табылады;

(Б) шартта көзделген ақша қаражатының ағындары тек негізгі сома мен негізгі борыштың өтелмеген сомасына проценттердің төлемдерін ғана білдіреді.

Амортизацияланған құны бойынша ескерілетін қаржы активтері бойынша пайда мен залалды қоғам пайда мен шығындар туралы есепте көрсетеді:

- қаржы активін тану тоқтатылған кезде;
- қаржы активінің құнсыздануы кезінде;
- қаржы активін түрлендіру кезінде;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 53 беті Стр. 53 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- амортизацияланған құны бойынша қаржы активін есепке алу процесінде (пайыздық кірісті есептеу).

Қоғам қаржылық активті екі шартты бір мезгілде сақтай отырып, басқа жиынтық кіріс арқылы әділ құны бойынша бағалайды:

(а) бизнес-модель (мақсат) шартта көзделген ақша ағындарын алуды да, қаржы активін сатудан ақша ағындарын алуды да көздейді;

(б) шартта көзделген ақша қаражатының ағындары тек негізгі сома мен негізгі борыштың өтелмеген сомасына проценттердің төлемдерін ғана білдіреді.

Осы санат шеңберінде активті қайта бағалаудан әділ құнға дейінгі нәтиже Өзге жиынтық табыстың құрамында танылады (пайда немесе құнсызданудан болған шығындар мен пайда мен шығындар туралы есепте танылатын оң және теріс бағамдық айырмаларды қоспағанда).

Қаржы активтерін тану тоқтатылған кезде бұрын өзге жиынтық кіріс құрамында танылған жиынтық жинақталған пайда немесе шығындар пайда мен шығындар туралы есепке қайта сыныпталады.

Пайда мен шығындар туралы есеп арқылы әділ құн бойынша қаржы активтері

Әділ құны бойынша ескерілетін қаржылық активтер бойынша пайда мен шығындар пайда мен шығындар туралы есепте көрсетіледі (осы қаржылық актив үлестік инвестиция болып табылатын және қоғам осы инвестицияның әділ құнының өзгерістерін Өзге жиынтық кіріс құрамында көрсету туралы шешім қабылдаған жағдайларды қоспағанда).

Қаржылық міндеттемелерді кейінгі бағалау

Бастапқыда барлық міндеттемелер танылған кезде әділ құн бойынша бағаланады. Содан кейін қоғам барлық қаржылық міндеттемелерді жіктейді:

- пайыздың тиімді ставкасы әдісін пайдалана отырып амортизацияланған құны бойынша бағаланатын;

- әділ құны бойынша.

Амортизацияланған құны бойынша қаржылық міндеттемелер:

- амортизацияланған құны бойынша көрсетіледі;

- амортизацияланған құн бойынша қаржылық міндеттемені есепке алу процесіндегі құнның өзгеруі (пайыздық шығысты есептеу) пайыздың тиімді ставкасы әдісін пайдалана отырып, пайда мен шығындар туралы есепте көрсетіледі.

Әділ құны бойынша қаржылық міндеттемелер

Пайда мен шығындар туралы есеп арқылы әділ құны бойынша Қоғам бағалайтын қаржылық міндеттемелер:

- әділ құны бойынша есепке алынады;

- әділ құнның Өзгеруі пайда мен шығындар туралы есепте көрсетіледі.

Қоғам әділ құнның өзгеруінен пайданы немесе залалды былайша білдіреді:

- Өзге жиынтық табыстың (ЖСҚ) құрамында меншікті кредиттік тәуекелдің өзгеруінен туындаған қаржылық міндеттеменің әділ құнының өзгеруі шамасы және

- міндеттеменің әділ құнының өзгеруінің қалған шамасы-пайданың немесе залалдың (ЖЕК) құрамында,

- міндеттеме бойынша кредиттік тәуекел өзгерістерінің әсері пайдада немесе шығында есептік сәйкессіздіктің туындауына немесе ұлғаюына әкеп соқтыратын жағдайларды қоспағанда (ЕҚСЖ бойынша есепке алу мүмкіндігі пайдаланылады).

ҚЕХС 9 сәйкес Қоғам қаржылық міндеттемелерді қайта жіктемеуі тиіс.

Қаржы құралдарының құнсыздануы

Қоғам қаржы құралдарының мынадай санаттары үшін күтілетін кредиттік шығындар сомасына бағалау резервін құрады:

- амортизацияланған құны бойынша бағаланатын қаржы активтері;

- Өзге жиынтық кіріс арқылы әділ құны бойынша бағаланатын қаржы активтері;

- жалдау бойынша дебиторлық берешек;
- сатып алушылармен жасалған шарттар бойынша активтер және дебиторлық берешек (ХКЕС (IFRS) 15 "сатып алушылармен жасалған шарттар бойынша түсім");
- несиелік міндеттемелер (несие беру бойынша міндеттемелер);
- қаржылық кепілдік шарттары.

Құнсыздану моделі (күтілетін кредиттік шығындар моделі)
Бастапқы танылған сәттен бастап кредиттік тәуекелді ұлғайту

	1-кезең	2- кезең	3- кезең
Бағалау резервінің сомасы	12 айға күтілетін кредиттік шығындар	Қаржы активінің бүкіл өмір сүру мерзіміне күтілетін кредиттік шығындар	Қаржы активінің бүкіл өмір сүру мерзіміне күтілетін кредиттік шығындар
Пайыздық табысты есептеу	Пайыздың тиімді ставкасы жалпы баланстық құны	Жалпы баланстық құнға пайыздың тиімді ставкасы	Амортизацияланған құнға пайыздың тиімді ставкасы (жалпы баланстық құны
Бағалау резервін құру және құнсызданудан болған шығынды тану	Қаржы құралы пайда болған немесе сатып алынған сәтте L2-айлық күтілетін кредиттік шығындар сомасына бағалау резерві жасалады, тиісті шығыс пайда мен шығындар туралы есепте көрсетіледі	Кредиттік тәуекелдің едәуір өсуі орын алған кезде және қаржы активінің кредиттік сапасы соншалықты нашарлап, оны төмен кредиттік тәуекелі бар қаржы активі деп санауға болмайтындай нашарлаған кезде активтің бүкіл өмір сүру мерзімінде күтілетін кредиттік шығындар сомасында бағалау резерві жасалады	Қаржы активінің кредиттік тәуекелі соншалықты ұлғайған кезде, қаржы активі кредиттік-құнсызданған қаржы активтері санатына жатады (яғни дефолтты болады).

Әрбір есепті күнге әрбір қаржы құралы үшін Қоғам күтілетін кредиттік залалдарға арналған бағалау резервін, егер қаржы құралы бастапқы танылған сәттен бастап оның кредиттік тәуекелі Елеулі ұлғайған болса, қаржы құралының бүкіл өмір сүру мерзімінде күтілетін кредиттік залалдарға тең сомада таниды.

Егер алдыңғы есепті кезеңде Қоғам күтілетін кредиттік залалдарға арналған бағалау резервін қаржы құралының бүкіл өмір сүру мерзімінде күтілетін кредиттік залалдарға тең сомада таныған болса, алайда ағымдағы есепті кезеңде "Бастапқы танудан кейін кредиттік тәуекелді елеулі ұлғайту" туралы шарт орындалмайды, ағымдағы есепті күнге қоғам 12 айлық мөлшерінде бағалау резервін танитын болады күтілетін кредиттік шығындар.

Қоғам құнсызданудан болатын залалды (немесе пайда мен шығындар туралы есепте құнсызданудан болатын залалды қалпына келтіруді) көрсетеді.

Күтілетін кредиттік шығындарды бағалау

Қоғамның қаржы құралы бойынша күтілетін кредиттік шығындарды бағалау:

а. ықтимал нәтижелерді бағалау жолымен айқындалған ықтимал нәтижелерді ескере отырып, болжанбаған және мөлшерленген шаманы (бағалау кредиттік шығынның туындау мүмкіндігін де, оның болмау мүмкіндігін де көрсетуі тиіс);

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 55 беті Стр. 55 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

б. ақшаның уақытша құны (күтілетін кредиттік шығындарды қоғам дисконттайды-есепті күнге келтірілген құнды бағалайды);

в. өткен оқиғалар, ағымдағы жағдайлар және болашақ экономикалық оқиғалар туралы ақпаратты қоса алғанда, шамадан тыс шығындар мен күш-жігерсіз есепті күні алынуы мүмкін ақылға қонымды және негізделген ақпарат.

Күтілетін кредиттік шығындар-бұл қаржы құралының күтілетін өмір сүру мерзімі ішінде кредиттік шығындарды (толық алынбаған ақшалай қаражаттың дисконтталған құны) ықтималдық ескеріле отырып мөлшерленген бағалау.

Күтілетін кредиттік шығындар-бұл қаржы құралының күтілетін өмір сүру мерзімі ішінде кредиттік шығындарды (толық алынбаған ақшалай қаражаттың дисконтталған құны) ықтималдық ескеріле отырып мөлшерленген бағалау.

Қолма - қол ақшаның жетіспеушілігі-бұл келісім-шартқа сәйкес қоғамға төленуге тиісті ақша ағындары мен қоғам шынымен алуды күтетін ақша ағындары арасындағы айырмашылық. Несиелік шығындарды бағалау кезінде төлемдердің мөлшері мен мерзімдері ескерілетіндіктен, несие шығындары қоғам төлемді толық көлемде, бірақ келісім-шартқа қарағанда кешірек мерзімде күткен кезде де пайда болады

Күтілетін кредиттік шығындарды бағалау кезінде қарау үшін ең жоғары кезең қоғам кредиттік тәуекелге ұшыраған және одан аспайтын ең жоғары кезең болып табылады.

Несиелік тәуекелдің айтарлықтай өсуі

Әрбір есепті күнге қоғам қаржы құралы бастапқы танылғаннан кейін қаржы құралы бойынша кредиттік тәуекелдің Елеулі ұлғаюының болған-болмағанын бағалайды.

Бұл үшін қоғам есепті күнге қаржы құралы бойынша міндеттемелерді орындамау тәуекелін (дефолт тәуекелін) бастапқы тану күніне бағалаудағы қаржы құралы бойынша міндеттемелерді орындамау тәуекелімен салыстырады.

Қоғам егер қаржылық актив 90 күннен астам уақытқа кешіктірілсе, онда дефолт пайда болды деген болжамды анықтайды.

Жіберу

Қоғам шарт бойынша төлемдер 30 күннен астам мерзімі өткен кезде қаржы активі бойынша кредиттік тәуекел айтарлықтай артады деген болжамды айқындайды. Қоғам пайдаланатын кредиттік тәуекелдің Елеулі ұлғаю индикаторлары:

- қарыз алушының қызметі мен мінез-құлқының күтілетін нәтижелеріндегі елеулі өзгерістер;

- қарыз алушының ішкі кредиттік рейтингінің нақты немесе күтілетін төмендеуі;

- қарыз алушының қарыз міндеттемелерін орындау қабілетінің айтарлықтай өзгеруіне әкелетін бизнестегі, қаржылық немесе экономикалық жағдайлардағы қолданыстағы немесе болжанатын теріс өзгерістер, мысалы, пайыздық мөлшерлемелердің нақты немесе күтілетін өсуі немесе жұмыссыздық деңгейінің айтарлықтай нақты немесе күтілетін өсуі;

- қарыз алушының операциялық нәтижелерінің нақты немесе күтілетін елеулі өзгеруі (кірістердің немесе пайда нормаларының төмендеуі, операциялық тәуекелдердің өсуі, айналым капиталының тапшылығы, актив сапасының төмендеуі, қарыз капиталының ұлғаюы жағына қарай қарыз және меншікті қаражат арақатынасының өзгеруі, өтімділікпен проблемалар және т. б.);

- сол қарыз алушының басқа қаржы құралдары бойынша кредиттік тәуекелдің елеулі ұлғаюы;

- қарыз алушының өзінің борыштық міндеттемелерін орындау қабілетінің айтарлықтай өзгеруіне әкелетін қарыз алушының нормативтік-құқықтық, экономикалық немесе технологиялық ортасындағы нақты немесе күтілетін елеулі теріс өзгеріс;

- бас компания немесе басқа аффилирленген компания тарапынан қаржылық қолдауды төмендету және т. б. сияқты елеулі өзгерістер.

Кредиттік тәуекелі төмен қаржы құралдары

Егер қаржы құралы есепті күнге төмен кредиттік тәуекелі бар деп бағаланса, қоғам бастапқы танылғаннан кейін қаржы құралы бойынша кредиттік тәуекелдің елеулі ұлғаюы болмағаны туралы болжамды айқындайды.

Несиелік тәуекелі төмен құралдың мысалы инвестициялық деңгейдегі рейтингі бар құрал болуы мүмкін.

Қаржы құралдарын тануды тоқтату

Қаржы активтерін тануды тоқтату

Қоғам активті немесе оның бөліктерін тануды тоқтатады:

- қаржы активіне шарттық құқықтар мерзімі өтіп кетті;
- Қоғам қаржы активінен ақша қаражатының ағындарын алуға шарттық құқықтарды береді;

- Қоғам қаржы активінен ақша ағындарын алуға шарттық құқықтарын сақтайды, бірақ бір немесе бірнеше алушыларға осы ақша қаражатын төлеу бойынша шарттық міндеттемелерді өзіне қабылдайды.

Қаржы активін беру кезінде қоғам бұл ретте активті иеленумен байланысты тәуекелдер мен пайданы беру орын алғанын-алмағанын айқындайды.

Егер активті иеленумен байланысты тәуекелдер мен пайданы беру орын алса, қоғам қаржы активін тануды тоқтатады.

Егер қоғам қаржы активін иеленумен байланысты барлық тәуекелдер мен пайданы іс жүзінде сақтап қалса, онда ол қаржы активін тануды жалғастыра береді.

Егер қоғам қаржы активін иеленумен байланысты барлық тәуекелдер мен пайданы сақтамаса және іс жүзінде бермесе, онда қоғам оның қаржы активін бақылауды сақтайтынын айқындайды.

Егер қоғам бақылауды сақтамаса, онда қаржы активін тану тоқтатылады.

Егер қоғам бақылауды сақтап қалса, онда активті өзінің осы қаржы активіне қатысуы мөлшерінде тануды жалғастыру қажет.

Егер актив берілген адамның берілген активті сатуға практикалық мүмкіндігі болса, қоғам берілген активті бақылауды сақтамайды.

Тану тоқтатылған кезде қаржы активінің баланстық құны (тану тоқтатылған күні айқындалған) мен алынған сыйақы (барлық жаңа қабылданған міндеттемелерді шегергендегі барлық жаңа алынған активтерді қоса алғанда) арасындағы айырманы қоғам пайда мен шығындар туралы есепке енгізеді.

Қаржылық міндеттемелерді тануды тоқтату қоғам қаржылық міндеттемені (немесе қаржылық міндеттеменің бір бөлігін) ол өтелген кездегі, яғни шарттық міндеттеме болған кездегі қаржылық жағдай туралы өз есебінен алып тастайды:

- орындалды
- күші жойылды немесе
- оның мерзімі аяқталды.

Егер міндеттеме бойынша есеп айырысу кредиторға төлеу арқылы жүргізілсе немесе егер дебитор не кредитор міндеттемені орындаудан босатылса, не осы міндеттемеге қатысты заң қолданысының өзгеруі нәтижесінде қаржылық міндеттемені тануды тоқтату талабы орындалды деп есептеледі.

Қарыз алушы мен кредитор арасында айтарлықтай өзгеше шарттары бар борыштық құралдармен алмасу бастапқы қаржылық міндеттемені өтеу және жаңа қаржылық міндеттемені тану ретінде ескеріледі. Қолданыстағы қаржылық міндеттеменің шарттарын өзгерту бастапқы қаржылық міндеттемені өтеу және жаңа қаржылық міндеттемені тану ретінде де ескеріледі.

Басқа тарапқа өтелген немесе берілген қаржылық міндеттеменің (немесе қаржылық міндеттеменің бір бөлігінің) баланстық құны мен кез келген берілген ақшалай емес активтерді

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 57 беті Стр. 57 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

немесе қабылданған міндеттемелерді қоса алғанда, төленген қарсы өтеу арасындағы айырма пайдаға немесе залалға жатады.

Есептілікте ашу

Қоғам пайдаланушыларға бағалауға мүмкіндік беретін келесі ақпаратты ашады:

- (1) қаржы құралдарының қоғамның қаржылық жағдайына және қызметіне әсері;
- санаттар бойынша қаржылық активтер мен қаржылық міндеттемелердің баланстық құны;
  - қаржы активтері мен қаржы міндеттемелерінің әрбір санаты үшін әділ құн (нарықтық бағалар, бағалау кезінде пайдаланылатын әдістер мен жол берулер);
  - қаржы активтерін бір санаттан екінші санатқа қайта сыныптау сомасы: сипаттамасы және негіздемесі (бқ және (әділ құны) көрсетілетін санаттар арасында қайта сыныптау жағдайында);
  - тануды тоқтату;
  - активтердің сипаты;
  - қаржы активтерін иеленуден тәуекелдер мен пайдалар;
  - активтер мен тиісті міндеттемелердің баланстық құны;
  - ұйымның активке қатысуы жалғасқан жағдайда: базалық активтердің жалпы баланстық құны; есепте бұрынғысынша көрсетілетін сома; тиісті міндеттемелердің баланстық құны
  - қамтамасыз ету ретінде ұсынылған қаржы активтерінің баланстық құны және кепіл талаптары;
  - кредиттер бойынша шығындарға резервтер-өзгерістер (әрбір сынып үшін);
  - күрделі қаржы құралдары (мысалы, мерзімінен бұрын өтеу құқығымен айырбасталатын борыштық міндеттемелер);
  - кредитті өтеу талаптарын бұзу және дефолттар (сипаттау және реттеу әдістері);
- (2) компанияның есепті кезең ішінде және есепті күнге ұшыраған қаржы құралдарымен байланысты тәуекелдердің сипаты мен дәрежесі, осы тәуекелдерді басқару тәсілдері (нарықтық тәуекел :валюталық, пайыздық тәуекелдер; кредиттік тәуекел; өтімділік тәуекелі);
- қаржы құралдарымен байланысты тәуекелдің әрбір түрі үшін;
  - тәуекелдерге ұшырау және олардың пайда болуы;
  - бағалау әдістерін қоса алғанда, мақсаттар, саясат және рәсімдер;
  - өткен есепті кезеңмен салыстырғанда өзгерістер
- (3) қоғамның саясаты және капиталды басқару саласындағы рәсімдер:
- капиталда танылған пайданың немесе залалдың сомасы, сондай-ақ капиталдан есепті кезеңдегі пайда мен шығындар туралы есепке ауыстырылған сомалар.
- Қаржы инвестицияларына қатысты пайда мен шығындар туралы есепте ашылатын ақпарат:
- жіктеу санаттары бойынша таза пайда және таза шығын;
  - сату үшін қолда бар қаржы активтері: есепті кезеңдегі пайдалар мен шығындар туралы есепке капиталдан көшірілген сомалар;
  - пайда мен шығын шоты арқылы әділ құны бойынша көрсетілмеген активтерге қатысты жалпы пайыздық кіріс және жалпы пайыздық Шығыс;
  - құнсызданған қаржы активтері бойынша пайыздық кіріс;
  - қаржы активтерінің әрбір елеулі сыныбы үшін құнсызданудан болған шығындар.

6-бөлігі. Қарыздар

Тарау 1. Есеп қағидалары

Бастапқы тану кезінде алынған қарыздар әділ құн бойынша көрсетіледі.

Қарыздар сатып алудың бастапқы құны бойынша танылады, ол мәміле бойынша шығыстарды шегергенде алынған қаражаттың әділ құнына сәйкес келеді.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 58 беті Стр. 58 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Шетел валютасында көрсетілген қарыздардың құны қаражатты алу күніне қалыптасқан нарықтық бағам бойынша қайта есептеуде нақты алынған қаражат негізге алына отырып қалыптастырылады.

Алынған қаражаттың әділ құны ұқсас құралдар бойынша нарықтық пайыздық ставкаларды пайдалана отырып, олар алынған қарыз бойынша пайыздық ставкадан айтарлықтай өзгеше болған жағдайда айқындалады.

Кейінгі кезеңдерде қарыздар пайыздың тиімді ставкасы әдісін пайдалана отырып, амортизацияланған құны бойынша көрсетіледі.

Алынған қаражаттың әділ құны (мәміле бойынша шығыстарды шегергенде) мен өтелетін сома арасындағы айырма қарыз берілген мерзім ішінде төлеуге пайыздар ретінде көрсетіледі.

Өтеу мерзімі есепті күннен кейін 12 айға дейін болған кезде қарыздар қысқа мерзімді ретінде, өтеу мерзімі есепті күннен кейін 12 айдан астам болған кезде ұзақ мерзімді қарыздар ретінде жіктеледі.

Алынған заемдардың талдамалы есебі әрбір заем бойынша жеке жүргізіледі.

Тарау 2. Қарыздарды тануды тоқтату

Қоғам алынған қарыздарды олар өтелген, яғни қарыз шартында көрсетілген міндеттеме орындалған жағдайда ғана тануды тоқтатады.

Тарау 3. Ашуға қойылатын талаптар

Қарыздардың әрбір санаты үшін қоғам мыналарды ашуы тиіс:

- есепке алу саясаты, оның ішінде танудың қолданылатын критерийлері және өлшеу базасы (әділ құнды айқындау кезінде пайдаланылған әдістер мен жол берулер);
- алынған қарыздардың сипаты мен шарттары туралы ақпарат.

Қарыздар бойынша шығындар

Есепке алу саясатының осы бөлімі "қарыздар бойынша шығындар"23 ХҚЕС (IAS) сәйкес қарыздар бойынша шығындарды есепке алу тәртібін белгілейді.

Қолданылатын анықтамалар

Қарыздар бойынша шығындар-қарыз қаражатын алуға байланысты Қоғам көтеретін пайыздық және басқа да шығыстар.

Белгілі бір талаптарға жауап беретін актив-мақсаты бойынша пайдалануға немесе сатуға дайындығы міндетті түрде көп уақытты қажет ететін актив.

Тарау 4. Бастапқы тану және бағалау

Қоғам белгілі бір талаптарға жауап беретін активті сатып алуға, салуға немесе өндіруге тікелей қатысты қарыздар бойынша шығындарды осы активтің өзіндік құнына қосу арқылы капиталдандыруға тиіс. Қоғам қарыздар бойынша шығындарды олар шеккен кезеңдегі шығыстар ретінде тануға тиіс.

Қоғамда жіктелетін активті сатып алуға, салуға немесе өндіруге тікелей жататын (нысаналы) қарыздар бойынша шығындар осы активтің құнына қосу арқылы капиталдандырылады.

Қарыздар бойынша шығындар мыналарды қамтуы мүмкін:

1. "Қаржы құралдары"9 ҚЕХС-те (IFRS) сипатталғандай пайыздың тиімді ставкасы әдісін пайдалана отырып есептелетін пайыздар бойынша шығыстар;
2. 16 "Жалдау" ҚЕХС (IFRS) сәйкес қаржылық жалдауға байланысты қаржылық шығындар;
3. шетел валютасындағы қарыздарды тарту нәтижесінде туындайтын бағамдық айырмалар пайыздарды төлеуге арналған шығындардың төмендеуін қаншалықты өтесе, сондай шамада болады.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 59 беті Стр. 59 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Білікті активті сатып алуға, салуға немесе өндіруге тікелей байланысты қарыздар бойынша шығындар - егер білікті активке шығындар жүргізілмесе, болдырмауға болатын шығындар. Нысаналы қарыз болған жағдайда осы активпен тікелей байланысты қарыз бойынша шығындар қиындықсыз сәйкестендірілуі мүмкін.

Қоғам белгілі бір талаптарға жауап беретін активті алу үшін арнайы қаражат алатын дәрежеде қоғам осы Қарыз қаражатын уақытша инвестициялаудан түскен инвестициялық кірісті шегере отырып, кезең ішінде осы қарыз бойынша келтірілген нақты шығындардың сомасы ретінде капиталдандыру үшін рұқсат етілген қарыздар бойынша шығындар сомасын айқындауға тиіс.

Осы қаражат жалпы мақсаттарда қарызға алынған және сараланатын активті сатып алу үшін пайдаланылған шеңберде капиталдандыру үшін рұқсат етілген қарыздар бойынша шығындар сомасы осы активке арналған шығындарға капиталдандыру ставкасын пайдалану арқылы айқындалуға тиіс.

Сараланатын активті сатып алу үшін арнайы алынған несиелерді қоспағанда, кезең уақытында өтелмеген қалған қарыздарға қатысты қарыздар бойынша шығындардың орташа өлшемді мәні капиталдандыру ставкасы болып табылады.

Кезең ішінде капиталдандырылған қарыздар бойынша шығындар сомасы осы кезең ішінде келтірілген қарыздар бойынша шығындар сомасынан аспауға тиіс.

Білікті актив құнының бөлігі ретінде қарыздар бойынша шығындарды капиталдандыру:

1. осы актив бойынша шығындар болды;
2. қарыздар бойынша шығындар болды;

3. орындау барысында активті мақсаты бойынша пайдалануға немесе сатуға дайындау үшін қажетті жұмыстар бар.

Тарау 5. Қарыздар бойынша шығындарды капиталдандыруды тоқтата тұру

Қарыздар бойынша шығындарды капиталдандыру объектіні әзірлеу бойынша белсенді жұмыстар үзілген ұзақ кезеңдер ішінде тоқтатыла тұрады.

Қарыздар бойынша шығындарды капиталдандыру мұндай жабдық орнатылған және тиісінше білікті активтің бір бөлігіне айналған кезде қайта басталады. Қарыздар бойынша шығындарды капиталдандыруды тоқтата тұру және оны қайта бастау арасындағы кезеңде қарыздар бойынша шығындар, егер мұндай кезең тым қысқа болып табылса, қоспағанда, кірістер мен шығыстар туралы есепте кезең шығыстары деп танылады.

Тарау 6. Қарыздар бойынша капиталдандыруды тоқтата тұру

Қарыздар бойынша шығындарды капиталдандыру болғанда тоқтатылады:

1. білікті активті мақсаты бойынша пайдалануға немесе сатуға дайындау үшін барлық жұмыстар аяқталды.

2. білікті активтің құрылысы бөлшектермен аяқталады және әр бөлігін пайдалануға болады басқа бөліктердің құрылысы жалғасуда.

Қоғам ашуы керек:

- кезең ішінде капиталдандырылған қарыздар бойынша шығындар сомасы; және

- қарыздар бойынша шығындардың капиталдандыруға рұқсат етілген сомасын айқындау үшін пайдаланылған капиталдандыру ставкасы.

Егер осы стандартты қолдану есеп саясатының өзгеруіне әкеп соғатын болса, қоғам белгілі бір талаптарға жауап беретін активтерге жататын, капиталдандырудың басталуы күшіне енген күнге сәйкес келетін немесе осы күннен кейін орын алатын заемдар бойынша шығындарға стандартты қолдануға тиіс.

Қарыздар бойынша шығындарды есепке алу жөніндегі рәсімдерді сипаттау да мынадай құжаттарда жүзеге асырылады:

№	ҚАРЫЗДАР БОЙЫНША ШЫҒЫНДАР	ҚЕХС
1	Бастапқы тану және бағалау	ҚЕХС 23, п.п.8-9, 10-19
2	Сыныптау	ҚЕХС 23, п.п. 6-7
3	Қарыздар бойынша капиталдандыруды тоқтата тұру	ҚЕХС 23, п.п. 20-25

23 "Қарыздар бойынша шығындар" ҚЕХС және шоттардың Жұмыс жоспарына сәйкес алынған қарыздар бойынша пайыздарды төлеуге арналған шығыстар алып өтулермен көрсетіледі:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Алынған заемдар бойынша проценттер төлеуге арналған шығыстар	Дт 7310 "Сыйақы бойынша шығыстар»	Кт 3050 "Төленетін қысқа мерзімді сыйақылар"
Қарыз активті сатып алу, сараланатын активті салу немесе өндіру (құру, дайындау уақытын едәуір талап ететін) мақсатында алынған жағдайларда, мұндай шығындар шығындарды осы активтің құнына енгізу арқылы капиталдандырылуы мүмкін – есепке алудың жол берілетін баламалы тәртібі және алып өтулермен көрініс табады:	Дт 2410 Негізгі құралдар, 2930 Аяқталмаған құрылыс	Кт 3050 "Төленетін қысқа мерзімді сыйақылар"

Шетел валютасында алынған қарыздар бойынша есептелген сыйақылар бойынша ұқсас ҚР заңнамасына сәйкес барлық операциялар бойынша бағамдық айырманы, сомалық айырманы есептеу міндетті.

Ақпаратты ашу

Қаржылық есептілікте қоғам көрсетуі керек:

- қарыздар бойынша шығындар үшін қабылданған Есеп саясаты;
- кезең ішінде капиталдандырылған қарыздар бойынша шығындар сомасы; және
- капиталдандыру үшін қолайлы қарыздар бойынша шығындардың шамасын айқындау үшін пайдаланылған капиталдандыру ставкасы.

ДИСКОНТТАЛҒАН БАҒАЛАУДЫ ҚОЛДАНУ

Дисконттаудың жалпы қағидалары

Дисконтталған (келтірілген) құн ағымдағы уақыт кезеңіне пайыздық ставка бойынша өскен ақша қаражатының болашақ ағындарын (немесе жылыстауын) білдіреді. Дисконттау процесі үшін келесі компоненттер қажет: пайыздық мөлшерлеме, кезеңдер саны, Болашақ құн.

Дисконттау ставкасы болашақ ақша ағындарының ағымдағы құнын табу үшін қолданылады.

Қоғам бастапқы танылғаннан кейін, активтерді сату және басқа да істен шығу кезінде орын алуы мүмкін мәміле бойынша шығындарды ескере отырып, **қаржы активтерін** олардың әділ құны бойынша өлшейді.:

пайыздың тиімді ставкасы әдісін қолдана отырып, амортизацияланған құны бойынша бағалануға тиіс дебиторлық берешек;

пайыздың тиімді ставкасы әдісін қолдана отырып, амортизацияланған құны бойынша бағаланатын, өтеуге дейін ұсталатын инвестициялар;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 61 беті Стр. 61 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

әділ құнын жеткілікті сенімділік дәрежесімен өлшеу мүмкін емес, белсенді нарықта нарықтық баға белгіленімі жоқ үлестік құралдарға салынатын инвестициялар.

Нөлдік ішкі кірістілігі бар құралдар (мысалы, пайызсыз қарыздар) немесе төмен, нарықтық емес кірістілігі бар қарыздар да тиімді (нарықтық) **пайыздық ставканы пайдалана отырып амортизацияға жатады.**

Барлық қаржылық міндеттемелер (қаржы активін беру тануды тоқтатуға түспеген немесе оны есепте көрсету үшін активке жалғасып отырған қатысуға негізделген тәсіл пайдаланылған кезде туындайтын әділ құн бойынша бағаланатын міндеттемелерді және қаржылық міндеттемелерді қоспағанда) **пайыздың тиімді ставкасы әдісін қолдана отырып, амортизацияланатын құн бойынша бағаланады.**

Қаржы активінің және қаржылық міндеттеменің амортизациялық құны борыштың (пайыздардың) негізгі сомасын төлеуді шегере отырып, бастапқы тану кезінде қаржы активі немесе қаржылық міндеттеме бағаланатын құн ретінде пайыздың тиімді ставкасының әдісін, құнсызданудан болған залалды алып тастағанда, активті немесе міндеттемені өтеу сәтіндегі бастапқы құн мен құн арасындағы айырманы қолдана отырып, плюс жинақталған амортизация ретінде айқындалады немесе үмітсіз қарыз.

Нәтижесі амортизацияланған құнды есептеу пайда мен шығындар туралы есепте көрсетіледі. Қаржы активінің немесе міндеттеменің бастапқы танылған құны мен өтеу сомасы арасындағы айырманың амортизациясы тиімді мөлшерлеме бойынша есептеледі.

Пайыздың тиімді ставкасы

Тиімді мөлшерлеме-бұл құралдың күтілетін өмір сүру мерзімі ішінде болашақтағы есептік ақша ағындарын қаржы активінің немесе міндеттеменің таза баланстық құнына дәл келтіретін мөлшерлеме.

Пайыздың тиімді мөлшерлемесін есептеу кезінде қоғам болашақ кредиттік шығындарды ескермей, қаржы құралының барлық шарттық талаптарын ескере отырып, ақша қаражатының ағындарын айқындайды. Пайыздың тиімді ставкасының ажырамас бөлігі болып табылатын барлық сыйақылар мен тараптар төлеген немесе алған өзге де сомалар, сондай-ақ мәміле бойынша шығындар және барлық басқа да сыйлықақылар немесе жеңілдіктер есепке алынады. Тиімді мөлшерлемені есептеу кезінде қаржы активі бойынша ықтимал болашақ шығындар ескерілмеуге тиіс.

Дисконттау кезінде қоғам ставка ретінде оларды орналастыру немесе тарту күніне қолданыстағы ресурстарды орналастыру және тарту бойынша тиімді (нарықтық) пайыздық ставканы пайдаланады және +/- 3% рұқсат береді.

Тиімді пайыздық мөлшерлемені қолдана отырып, дисконттау әдісін қолданған кезде қоғам ақшаның уақыттық құнын ескереді, яғни дереу алынған ақша болашақта белгілі бір уақыт өткеннен кейін алынған ақшадан көп тұрады.

Осындай активтер мен міндеттемелердің құны әрбір есепті күнгі жағдай бойынша олармен байланысты ақша қаражатының болашақ ағындарының ағымдағы келтірілген құнына тең болуы қажет.

Дисконттау формуласы төменде келтірілген:

$$P V_n = FV_n / (1 + i)^n$$

мұндағы:

PV_n - n кезеңдегі активтің немесе міндеттеменің ағымдағы (осы) құны, -

FV_n – N, I кезеңдегі активтің немесе міндеттеменің (немесе активті немесе міндеттемені пайдаланудан түскен ақша қаражаты ағындарының) болашақ құны-ондық бөлшекпен көрсетілген процент ставкасы,

n – дисконттау кезеңдерінің саны.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 62 беті Стр. 62 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

7-бөлігі. Меншікті капитал

Осы бөлім "қаржылық есептілікті ұсыну"¹ ХҚЕС-ке сәйкес қоғамның меншікті капиталы бөлігінде қаржылық есептілікті ұсынуудың ерекше ережелерін белгілейді.

Қоғамның меншікті капиталына мыналар кіреді:

- жарғылық капитал;
- қосымша төленген капитал;
- резервтер;
- бөлінбеген табыс (бөлінбеген пайда).

Тарау 1. Жарғылық капитал

Жарғылық капиталды қалыптастыру ҚР заңнамасына және құрылтай құжаттарына сәйкес жүргізіледі. Жарғылық капиталды ұлғайтуға ол толық төленгеннен кейін жол беріледі. Жарғылық капиталды ұлғайту келесі жолдармен жүзеге асырылуы мүмкін:

- 1) қоғам қатысушысы жүргізетін қосымша салымдар;
- 2) қоғамның меншікті капиталы есебінен, оның ішінде оның резервтік капиталы есебінен Жарғылық капиталдың мөлшерін ұлғайту;

3) Қоғам құрамына жаңа қатысушылар қабылдау арқылы жүзеге асырылады.

Қоғамның жарғылық капиталын азайту қатысушының салым мөлшерін азайту арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

Қоғам меншікті капиталды есепке алу үшін мынадай синтетикалық шоттарды пайдаланады:

- 5030 «Салымдар мен пайлар»
- 5420 «Басқа операциялар бойынша қосымша төленген капитал»
- 5500 «Резервтер»
- 5610 «Есепті жылдың бөлінбеген пайдасы жабылмаған шығыны»
- 5620 «Бөлінбеген пайда өткен жылдардың жабылмаған шығыны»
- 5710 «Ағымды жылдың қорытынды пайдасы (шығын)»

Тарау 2. Бөлінбеген кіріс есебі (жабылмаған шығын)

Қоғамның коммерциялық емес білім беру ұйымы ретіндегі таза табысы (салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлегеннен кейін және жалғыз акционер қоғамның бір жылғы жылдық қаржылық есептілігін белгіленген тәртіппен бекіткеннен кейін) қоғамның билігінде қалады.

Таза табыс Жалғыз акционердің шешімімен көзделген, қоғамды дамытуға және қызметкерлер мен білім алушылар үшін қажетті жағдайлар жасауға ғана жіберіледі.

Қоғамның акциялары бойынша дивидендтер есептеуге және төлеуге жол берілмейді.

8-бөлігі. Қызметкерлерге сыйақы

Қызметкерлерге сыйақыны есепке алу кезінде қоғам 19 "Қызметкерлерге сыйақы" ҚЕХС ережелерін, қоғамдағы еңбекке ақы төлеу туралы Ережені басшылыққа алады.

Қолданылатын анықтамалар

Қызметкерлерге сыйақы-қоғам қызметкерлерге көрсеткен қызметтерінің орнына беретін өтеудің барлық нысандары.

Қызметкерлерге қысқа мерзімді сыйақылар-қызметкерлерге тиісті қызметтер көрсеткен кезең аяқталғаннан кейін он екі ай ішінде толық көлемде төленуге жататын сыйақылар (шығу жәрдемақыларынан басқа).

Еңбек қызметі аяқталғаннан кейінгі сыйақылар-қызметкерлерге олардың еңбек қызметі аяқталғаннан кейін төленетін сыйақылар (жұмыстан шығу жәрдемақыларынан басқа).

Шығу жәрдемақысы-екі оқиғаның бірінің нәтижесі болып табылатын қызметкерлерге сыйақы:

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 63 беті Стр. 63 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

(а) қоғамның қызметкермен зейнеткерлік жасқа толғанға дейін еңбек келісімін бұзу туралы шешімі;

(б) қызметкердің осындай сыйақы орнына штаттарды қысқарту кезінде өз еркімен жұмыстан шығару туралы шешімі.

Қызметкердің сыйақы алуға сөзсіз құқығы-бұл алу құқығы олардың қоғамдағы одан әрі жұмысына байланысты емес қызметкерлерге берілетін сыйақылар.

Қызметкерлерге қысқа мерзімді сыйақылар келесі мақалаларды қамтиды:

(а) қызметкерлердің жалақысы және әлеуметтік қамсыздандыруға арналған жарналар;

(б) қызметкерлердің тиісті қызметтер көрсеткен кезеңі аяқталғаннан кейін он екі ай ішінде демалыс көзделген жағдайларда қысқа мерзімді ақылы жұмыста болмауы (жыл сайынғы ақылы демалыс және науқастануы бойынша демалыс сияқты);

(с) қызметкерлер тиісті қызметтер көрсеткен кезең аяқталғаннан кейін он екі ай ішінде төленуге жататын пайда мен сыйлықақыларға қатысу;

(д) ақшалай емес нысандағы сыйақылар (медициналық қызмет көрсету, тұрғын үймен және автокөлікпен қамтамасыз ету, тегін немесе субсидияланатын тауарлар немесе қызметтер сияқты).

Қызметкерлерге сыйақы-олар көрсеткен қызметтердің орнына қоғам ұсынатын сыйақы мен төлемдердің барлық нысандары.

Егер қызметкер есепті кезең ішінде қоғамға қызмет көрсетсе, қоғам қызметкерлерге қысқа мерзімді сыйақылардың дисконтталмаған мөлшерін таниды, ол осы қызметтердің орнына төленеді деп күтілуде:

- төленген соманы шегергеннен кейін міндеттеме (есептелген шығыс) ретінде. Егер төленген сома төлемдердің дисконтталмаған мөлшерінен асып кетсе, қоғам бұл асып кетуді тиісті алдын-ала төлем, мысалы, болашақ төлемдердің қысқаруына немесе қаражаттың қайтарылуына әкелетін мөлшерде актив (алдын-ала төленген шығыс) ретінде таниды;

- басқа ҚЕХС активтің бастапқы құнына қосуды талап ететін немесе рұқсат ететін сыйақы сомаларын қоспағанда, шығыс ретінде (мысалы, осы бөлімнің 6 "Қорлар" және 1 "Негізгі құралдар" кіші бөлімдерін қараңыз)

Қызметкерлер қоғамға толық жұмыс күні негізінде, Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне сәйкес, ішінара жұмыспен қамту, еңбек шарттарының талаптарына сәйкес тұрақты, бір реттік немесе уақытша негізде қызмет көрсетеді.

Еңбекке ақы төлеу шығыстарын айқындау кезінде штаттық саннан аспайтын нақты Сан есепке алынады. Қоғамның штат санын Басқарма төрағасы - Ректор бекітеді.

Қоғамда еңбекақы төлеу жүйесі мен нысандарын айқындайтын еңбекақы төлеу туралы Ереже әзірленді.

Қоғам еңбекақы төлеу нысандары мен жүйесін, қосымша ақылар мен үстемеақылардың түрлері мен мөлшерлерін, сыйлықақы беру жүйесін дербес айқындайды, мемлекеттік тарифтерді тиісті біліктілігі бар қызметкерлер мен мамандардың еңбегіне ақы төлеудің ең төменгі кепілі ретінде қарастыра отырып, еңбек шарттарында тарифтік мөлшерлемелер мен айлықақылар мөлшерлерін көздейді.

Еңбекке ақы төлеу нысандары мен жүйесі. Қосымша ақылар мен үстемеақылар

Орындалатын функцияларға байланысты Қоғамда жұмыс істейтіндер келесі қоғамдарға бөлінеді:

- Профессор-оқытушылар құрамы: Басқарма төрағасының орынбасары - факультет Ректоры (институт директоры), кафедра меңгерушісі, профессор, еңбек сіңірген профессор (профессор), доцент, еңбек сіңірген профессор (доцент), қауымдастырылған профессор (доцент), аға оқытушы, оқытушы, Басқарма төрағасының орынбасары - әскери кафедра ректоры, аға оқытушы-цикл бастығы әскери кафедраның педагог-психологы.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 64 беті Стр. 64 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- оқыту-көмекші қызметкерлер: кафедра зертханасының меңгерушісі, зертханашы, оқу телевизиясының есептеу орталықтары мен зертханаларын қоса алғанда, барлық мамандықтағы инженерлер техник (оның ішінде), бағдарламашы, инженер-бағдарламашы, концертмейстер, басқарманың көркемдік төрағасы - Фольклорлық ансамбльдің ректоры, халық аспаптары оркестрінің дирижері, бас редактор, редактор, тілші, фототілші, компьютерлік теру жөніндегі оператор, техникалық редактор, хормейстер, бейнеинженер, бейнеоператор, энергетик, жылу техникі, техникалық хатшы, бас режиссер, режиссер, нұсқаушы, бейнеоператор, инфрақұрылымдық даму жөніндегі менеджер, хореограф.
- әкімшілік-басқару қызметкерлері: басқарма төрағасы - Ректор, Басқарма мүшелері, қаржы директоры, әкімшілік директор, факультет деканы/директоры, институт директоры, департамент директоры, экономикалық жоспарлау және қаржы департаментінің директоры - ЭСҚ директоры-Бас бухгалтер, Директорлар кеңесінің корпоративтік хатшысы, бас комплаенс офицер, әлеуметтік-гуманитарлық зерттеулер институтының директоры "Қайта даярлау және біліктілікті арттыру институтының директоры, ректордың кеңесшісі, кеңестің ғылыми хатшысы, орынбасары қызметтерін атқарды. ДЭПФ директоры-бухгалтерлік есеп және есептілік жөніндегі бас бухгалтер, білім беру процесін жоспарлау және педагогикалық білім беруді дамыту жөніндегі Академиялық қызмет департаменті директорының орынбасары, бөлім басшылары, бас менеджер, спорттық-бұқаралық жұмыс жөніндегі менеджер, Bursar ' s Office бас менеджері.
- әкімшілік-қызмет көрсету қызметкерлері: бухгалтер, экономист, аудитор, режим көмекшісі, заң кеңесшісі, комплаенс академ офицер, цифрландыру бойынша бас менеджер, менеджер, мәдени-бұқаралық іс-шаралар жөніндегі менеджер, әлеуметтік мәселелер жөніндегі менеджер, студенттік жатақханалар менеджері, барлық санаттағы мамандар, режим бойынша көмекші, интернализация бөлімінің нұсқаушысы.
- қызмет көрсетушілер: бас ғылыми қызметкер, ғылыми қызметкер, бас мұрағатшы, мұрағатшы, бас кітапханашы, кітапханашы, библиограф, Түптеуші, әдіскер, дәрігер, аға медициналық бике, медициналық бике, шаруашылық бикесі, санитар, медициналық жабдықтарға қызмет көрсету жөніндегі техник-механик, сүңгуір, техник, комендант, паспортист, дәнекерлеуші, электрик, киім ілуші, аула сыпырушы, күзетші, күзетші-вахтер, сыпырушы, бағбан, кастелянша, кір жуу жөніндегі машинист, пианино мен рояльді күйге келтіруші, гараж механигі, жүргізуші, тракторшы, слесарь-жөндеуші, монтаждаушы, ағаш ұстасы, электромонтер, электрғазбен дәнекерлеуші, токарь, ағаш ұстасы, шатыршы-қаңылтыршы, жөндеу бригадасы (сырлаушылар), кезекші әкімші, баспасөз хатшысы, қойма меңгерушісі, қоймашы, Ішкі санитарлық-техникалық жүйелер мен жабдықтарды монтаждаушы, жүк тиеуші, жұмысшылар.

Қызметкерлердің құрамы нормативтік құжаттарға сәйкес өзгеруі мүмкін.

Қызметкерлер кәсіптер бойынша, ал кәсіптер шегінде - біліктілік бойынша есепке алынады. Қоғам қызметкерлердің қажеттілігіне, олардың санына, кәсіби және біліктілік деңгейіне және еңбекақы қорын мемлекеттік басқару органы белгілеген штат кестесін дербес жасайды және бекітеді. Қоғам әкімшілігінің еңбек қатынастары Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасымен айқындалады.

Қоғам қызметкерлерінің еңбегіне ақы төлеу жүйесі қызметкердің атқаратын лауазымына, қызмет саласына, біліктілік деңгейін, қызметкердің талап етілуін, бірегейлігін, еңбек нарығындағы мамандықтың тапшылығын, жоспарланған жұмыс көлемін, күрделілігін, жауапкершілігін және жұмыстың басқа да елеулі жағдайларын ескере отырып, орындалатын жұмыстардың сапасы мен санына байланысты болады

Лауазымдарды қоса атқарғаны, қызмет көрсету аймағының кеңейгені немесе уақытша болмаған жұмыскердің міндеттерін атқарғаны (алмастырғаны) үшін қосымша ақының мөлшерін жұмыс беруші орындалатын жұмыс көлемін негізге ала отырып, қызметкермен келісім бойынша белгілейді және бірлескен лауазымның лауазымдық айлықақысынан 0,5 аспауға тиіс.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 65 беті Стр. 65 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Еңбек жағдайлары зиянды (ерекше зиянды) және қауіпті (ерекше қауіпті) ауыр физикалық жұмыстардағы қосымша ақының мөлшерін еңбек жөніндегі уәкілетті мемлекеттік орган айқындайтын еңбек жағдайлары зиянды (ерекше зиянды) еңбек жағдайлары бар өндірістердің, цехтардың, кәсіптер мен лауазымдардың тізімі (тізбесі) негізінде Қоғам белгілейді.

Қоғамда келесі үстеме түрлері қолданылады:

- қосымша жұмыс көлемі үшін,
- лауазымын қоса атқарғаны үшін,
- қызмет көрсету аймағының кеңейгені үшін
- міндеттерін орындағаны үшін,
- оқытушы-зерттеуші біліктілігі үшін,
- қызметкердің жеке сіңірген еңбегі немесе мінездемесі үшін,
- ғылым кандидаты, ғылым докторы ғылыми дәрежесі үшін,
- философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежесі үшін,
- негізгі ынталандырушы қосымша ақы
- біліктілік санатына үміткер (дәрігерлік медициналық персоналға, орта медициналық персоналға)
- ерекше еңбек жағдайлары үшін (мемлекеттік құпияларға рұқсат беруге байланысты кейбір құқықтарды шектеу және қосымша жауапкершілік үшін)
- за вредные условия труда
- сынып үшін (жүргізушілер) және басқалар.

Сыйақылар. Өзге төлемдер

Қызметкерлердің қоғам қызметінің тиімділігі мен жұмыс сапасын арттыруға материалдық мүдделілігін күшейту үшін ағымдағы және біржолғы сыйлықақылар төленеді. Біржолғы сыйлықақылар "Мерекелер туралы" ҚР Заңында белгіленген мерекелік күндерге байланысты төленеді.

Бір жылғы жұмыс қорытындылары бойынша қызметкерлерге сыйақы белгіленеді. Сыйлық мөлшері Басқарма Төрағасы-Қоғам ректорының бұйрығымен белгіленеді.

Қоғамда қызметкерлердің өміріндегі белгілі бір оқиғаларға байланысты біржолғы төлемдер жасалады:

- ҚР заңнамасына сәйкес тиісті қаржы жылының 1 қаңтарына белгіленген 1 АЕК мөлшерінде 50 жыл, 60 жыл, 70 жыл, 75 жыл, 80 жыл, 85 жыл, 90 жыл мерейтойлық даталарымен;

- жақын туыстарының қайтыс болуына байланысты-ата-аналары, балалары, жұбайы (зайыбы) ҚР заңнамасына сәйкес тиісті қаржы жылының 1 қаңтарына белгіленген 1 АЕК мөлшерінде біржолғы жәрдемақы төленеді.

- қызметкердің қайтыс болуына байланысты 1 лауазымдық жалақы мөлшерінде;

- қызметкерді сауықтыруға 1 лауазымдық жалақыдан артық емес (қаражат болған жағдайда).

Барлық төлемдер еңбек шартымен және Басқарма Төрағасы - Ректордың бұйрығымен белгіленеді.

Салыстырмалылыққа және есептелген жалақы жиынтығына бірыңғай тәсілді қамтамасыз ету мақсатында "Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ бойынша жалақы мынадай түрлер бойынша есептеледі:

- жалақы;
- қоса атқарылатын қызмет;
- сауықтыруға арналған жәрдемақы;
- ғылыми дәрежесі үшін қосымша ақы;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 66 беті Стр. 66 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- лауазымдарды қоса атқарғаны үшін қосымша ақы (кеңейтілген қызмет көрсету аймағы);
- кафедра меңгергені үшін қосымша ақы;
- түнгі уақыттағы жұмыс үшін қосымша ақы;
- мереке және демалыс күндеріндегі жұмыс үшін қосымша ақы;
- үстеме жұмыс үшін қосымша ақы;
- ауыр (аса ауыр) дене жұмыстарымен және еңбек жағдайлары зиянды (ерекше зиянды) және қауіпті (аса қауіпті) жұмыстармен айналысатын қызметкерлерге қосымша ақы;
- сыныптық біліктілігі үшін үстемеақы;
- уақытша болмаған қызметкердің міндеттерін орындағаны үшін қосымша ақы;
- біліктілік санаты үшін қосымша ақы;
- кұпиялылық үшін қосымша ақы;
- сағаттық төлем.

Негізгі жалақыдан басқа жалақы бойынша қосымша есептеулер жүргізіледі:

- Жетекшілік үшін қосымша ақы
- Қосымша жұмыс көлемі және қызмет көрсету аймағын кеңейту үшін қосымша ақы;

Қызметкерлерге сыйақы есептеу үшін Басқарма Төрағасы - ректордың бұйрығы және жұмыс уақытын есепке алу табелі негіз болып табылады.

Қызметкерлер міндетті әлеуметтік сақтандыруға жатады.

Қоғам барлық жұмыс істейтіндер үшін қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз етуге міндетті және олардың денсаулығы мен еңбекке қабілеттілігіне келтірілген залал үшін заңдарда белгіленген тәртіппен жауапты болады.

Жеке еңбек шарты (және т. б.) мыналарды қамтиды:

- ауыр физикалық жұмыс немесе зиянды немесе қауіпті жағдайларда жұмыс істегені үшін қызметкерлерге еңбек жағдайларының сипаттамалары, кепілдіктер мен өтемақылар;
- жұмыс уақыты мен тынығу уақытының режимі;
- еңбекақы төлеу және еңбекті қорғау шарттары;
- бос тұрып қалу уақытын төлеу;
- ҚР Еңбек кодексінде қарастырылған өтемақылар төлеу және кепілдіктер беру тәртібі және т.б.

ЖЕШ жазбаша нысанда жасалады, екі данада жасалады және оған тараптар қол қояды. Бір дана және ЖЕШ қызметкерге тараптар қол қойғаннан кейін беріледі.

Жұмысқа қабылдау, ауыстыру, іссапар, жұмыстан шығару, демалыс бұйрықтар негізінде жүргізіледі.

Егер бұл тарап екінші тарапқа ЖЕШ -да келісілген мерзімде жазбаша түрде ескертсе, ЖЕШ тараптардың бірінің бастамасы бойынша бұзылуы мүмкін. Тараптардың бірінің екіншісіне ескерту мерзімі жеке еңбек шарты бұзылған кезге дейін бір айдан кем болмауға тиіс.

ЖЕШ –ын бұзу және тоқтату жұмыс берушінің бұйрығымен ресімделеді.

ҚР Еңбек кодексіне сәйкес жұмыскердің еңбек қызметін растайтын құжаттар мыналар болуы мүмкін:

- еңбек кітапшасы (болған жағдайда);
- немесе жеке еңбек шарты;
- немесе жұмысқа қабылдау және жұмыстан босату туралы бұйрықтардан үзінділер.

Әр қызметкерге табельдік нөмір беріледі.

Жалақы мөлшері Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген ең төмен жалақы мөлшерінен төмен болмауға тиіс.

Қызметкерлерге кезекті демалыстар бекітілген кестеге сәйкес беріледі.

ҚР Еңбек Кодексінде көзделген орташа жалақыны есептеу үшін ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 30 қарашадағы №908 бұйрығымен бекітілген "Орташа жалақыны есептеуге арналған бірыңғай қағидалар" белгіленеді.

Қоғамда орташа жалақыны есептеу түрлері бойынша жүргізіледі:

- Еңбекке уақытша жарамсыздық бойынша жәрдемақы төлеу үшін орташа жалақыны есептеу; денсаулық жағдайы бойынша басқа жұмысқа уақытша ауыстыру кезінде орташа жалақыны есептеу;
- Жыл сайынғы ақылы еңбек демалысы күндері үшін орташа жалақыны есептеу;
- Мемлекеттік және қоғамдық міндеттерді орындау күндері үшін орташа жалақыны есептеу;
- Өндірістік қажеттілік жағдайында басқа жұмысқа уақытша ауыстыру кезінде орташа жалақыны есептеу;
- Егер қызметкер донор болса, күндер үшін орташа жалақыны есептеу;
- Еңбек шарты тоқтатылған кезде пайдаланылмаған ақылы еңбек демалысы үшін өтемақы төлемін есептеу;
- Қоғамның қысқартылуына немесе жұмыстан босатылуына немесе таратылуына байланысты еңбек шарты бұзылған кезде өтемақы төлемін есептеу.

ҚР заңнамасына сәйкес еңбекке уақытша жарамсыздық бойынша жәрдемақы есептеледі.

Жұмыс уақытын есепке алу әрбір қызметкерге арналған жұмыс уақытын есепке алу табелінде жүргізіледі. Табельді қоғам бойынша бұйрықпен айқындалған адам күн сайын толтырады.

Ұсынылған жұмыс уақытын есепке алу табельдері бойынша жалақы есептеледі.

Төменде жалақы бойынша шығындарды есепке алу жөніндегі жазбалардың тізбесі келтірілген:

Операция мазмұны	Дебет	Кредит
Жалақыны есептеу	7010,7210	3350
Жалақыдан ЖТС ұстау	3350	3120
Жалақыдан ОПВ ұстау	3350	3220
Жалақыдан ММС жарналарын ұстау	3350	3212
Алименттерді жалақыдан және атқару құжаттары бойынша берешектен ұстап қалу	3350	3385
Кәсіби жарналарды, партиялық мүшелік жарналарды жалақыдан ұстап қалу	3350	3387
Еңбекке ақы төлеу сомасын қызметкерлердің банктік шоттарына аудару	3350	1030
СН есептеу	7010, 7210	3150
СО есептеу	7010,7210	3211
ММС-ға аударымдарды есептеу	7010,7210	3213
Өтеулі қызмет көрсету шарттары (АҚС)бойынша төлемді есептеу	7010	3344
Жалақыдан ұстап қалу (АҚС бойынша) ЖТС	3344	3120
Жалақыдан ұстап қалу (АҚС бойынша) МЗЖ	3344	3220
ММС-ға жарналарды жалақыдан ұстап қалу (АҚС бойынша)	3344	3212
Жалақыдан (АҚС бойынша) алименттерді және атқару құжаттары бойынша берешекті ұстап қалу	3344	3385
Қызметкерлердің банктік шоттарына еңбекақы төлеу сомасын	3344	1030

Операция мазмұны	Дебет	Кредит
(АҚС бойынша) аудару		

Білім беру қызметін көрсетумен тікелей байланысты қызметкерлердің аударымдары бар жалақы қоғамның негізгі қызметіне байланысты шығыстарға жатқызылады.

Қоғамның барлық қалған қызметкерлерінің аударымдары бар жалақы кезеңнің шығыстарына жатады және жалпы және әкімшілік шығыстардың құрамында ескеріледі.

Қызметкерлердің демалыстарын төлеуге арналған сомаларды өзіндік құнға біркелкі енгізу үшін жыл ішінде демалыстарды төлеуге арналған резерв құрылады.

Білім алушыларға шәкіртақы, өтемақы төлемдері

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 28.02.2012 ж. №266 Қаулысымен және білім беру ұйымдарында оқитын мемлекеттік стипендияларды төлеу қағидаларын, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 04.12.2015 ж. № 677 бұйрығымен және Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 12 наурыздағы № 320 қаулысымен Қоғамда білім алушыларға мемлекеттік стипендия және басқа да өтемақы төлемдерін төлеу көзделген.

Стипендияларды, өтемақы төлемдерін төлеу ұйым бойынша бұйрықтар негізінде жүргізіледі.

Стипендия бойынша төлемдер, мемлекеттік бюджет қаражатынан қаржыландырылатын жол жүру өтемақылары кезең шығыстарына жатпайды, "Алынған аванстар"шотын жабу ретінде ескеріледі.

Әлеуметтік төлемдерді төлеу жөніндегі операцияларға байланысты үлгілік бухгалтерлік жазбалар:

Стипендия, өтемақы төлемдерін қаржыландыру алынды	1030	3510
Шәкіртақы, білім алушыларға жол жүру өтемақысы есептелді	1210	3340
Білім алушыларға стипендия, өтемақы төлемдері есептелді	3510	1210
Білім алушыларға өтемақы төлемдері бойынша кірістер есептелді	1210	6010
Білім алушыларға есептелген тамақтану, өтемақы төлемдері	7010	3340
Шәкіртақдан, өтемақы төлемдерінен атқару парағы бойынша ұсталғандар	3340	3385
Шәкіртақы, өтемақы төлемдері аударылды	3340	1030

Кепілдіктер мен өтемақылар

Жұмыс беруші қызметкерге орташа айлық жалақы мөлшерінде өтемақы төлейді, егер ол келесі негіздер бойынша бұзылса:

- 1) ұйымды тарату;
- 2) қызметкерлер саны немесе штаты қысқартылған жағдайда;
- 3) қызметкер үш күндік мерзімде құжатты көрсетуі бойынша әскери қызметке шақырылған;

мерзімі.

Қызметтік іссапарларға жіберілетін қызметкерлерге:

- 1) іссапарда болған уақыты үшін тәуліктік төлемдер;
- 2) межелі жерге бару және кері қайту жолақысы бойынша шығыстар;
- 3) тұрғын үй-жайды жалдау шығыстары төленеді.

Қызметтік іссапар-бұл Басқарма Төрағасы-ректордың бұйрығы бойынша қызметкердің тұрақты жұмыс орнынан тыс жерде еңбек міндеттерін орындау үшін белгілі бір мерзімге жол жүруі.

Іссапар орнында болудың нақты уақыты жол жүру құжаттары бойынша, олар болмаған жағдайда, іссапарға жіберу туралы бұйрыққа сәйкес, сондай-ақ егер қызметкер шетелге

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 69 беті Стр. 69 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

іссапарға жіберілген болса, паспорттағы белгілер (шекара қызметтерінің мөртабандары) бойынша айқындалады.

Тұрақты жұмыс орнынан көлік құралын жөнелту күні іссапарға шығу күні болып есептеледі. Көлікті 24 сағатқа дейін қоса алғанда жөнелткен кезде ағымдағы тәулік, ал 0 сағаттан бастап және одан кешірек - келесі тәулік шығу күні болып есептеледі.

Қызметкер іссапардан тұрақты жұмыс орнына жұмыс күні аяқталғанға дейін оралған кезде осы күні жұмысқа келу уақыты туралы мәселе тікелей басшымен уағдаластық бойынша шешіледі.

Іссапарда болған уақыт үшін тәуліктік ақы төленеді:

А) ҚР аумағы бойынша жол жүру кезінде - ҚР шегінде іссапарлар үшін белгіленген нормалар шегінде Қоғамның Директорлар кеңесінің шешімімен бекітілген нормалар бойынша теңгемен;

Б) басқа елдердің аумағына жол жүрген кезде және онда болған уақытта - Қоғамның Директорлар кеңесінің шешімімен бекітілген, шетелде іссапарлар үшін белгіленген нормалар бойынша жүргізіледі.

Қазақстан Республикасынан тыс жерде іссапарда болған уақытта қызметкерге тәуліктік ақы төленеді, сондай-ақ жол жүру, багажды алып жүру, тұрғын үй-жайды жалдау жөніндегі шығыстар, қонақ үйлердегі орындарды брондау жөніндегі шығыстар, виза, сақтандыру полисін, міндетті сақтандыру алымдарын алу жөніндегі шығыстар өтеледі.

Бұл ретте Қазақстан Республикасынан шығу кезінде Қазақстан шекарасын кесіп өткен күнгі тәуліктік шығыстардың мөлшері Қазақстан Республикасының аумағы бойынша іссапарға жіберу кезіндегідей бекітілген нормалар бойынша есептеледі.

Ұсынылған құжаттар бойынша аванстық есепті қалыптастыру кезінде іссапарға жіберу күніне Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми Интернет-ресурсында орналастырылған валюта бағамы қолданылады.

Жалақы беру мерзімдері

Жалақы төленетін күндер жеке еңбек, ұжымдық шарттарда көзделеді.

Жалақы төленетін күн демалыс немесе мереке күндеріне тура келген кезде төлем олардың қарсаңында жүргізіледі.

Жұмыс берушінің кінәсінен жалақы төлеу кешіктірілген кезде, ал қызметкермен жеке еңбек шарты бұзылған кезде - оған тиесілі басқа төлемдер белгіленген мерзімдермен салыстырғанда, жұмыс беруші қызметкерге берешек пен өсімақы төлейді. **Өсімпұл мөлшері** жалақы төлеу жөніндегі міндеттемелерді орындау күніне Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің қайта қаржыландыру **ставкасы бойынша** белгіленеді және төлемдер жүргізілуге тиіс болған және төлем жасалған күнмен аяқталатын келесі күннен бастап мерзімі өткен әрбір күнтізбелік күн үшін есептеледі.

Жеке еңбек шарты бұзылған кезде қызметкерге тиесілі барлық сомаларды төлеу жұмыстың соңғы күнінен кешіктірілмей жүргізіледі.

Қызметкерлерге жалақы төлеу карт-шоттарға аудару жолымен жүргізіледі.

Жұмыс уақыты-бұл жеке еңбек шартының талаптарына сәйкес қызметкер еңбек міндеттерін орындауға міндетті уақыт.

Қалыпты жұмыс уақытының **ұзақтығы аптасына 40 сағаттан аспауы тиіс.**

Жеке еңбек шарттарында **тараптардың келісімі бойынша** жұмыс уақытының аз ұзақтығы көзделуі мүмкін.

Табысты есептеудің негізділігін растайтын құжаттар

Кірістердің негізгі түрлері	Растайтын құжаттар
Резиденттер қызметкерлерінің негізгі жалақысы	<ul style="list-style-type: none"> • Штаттық кесте • Жеке еңбек шарты • "Жұмысқа қабылдау туралы" бұйрық • Жұмыс уақытын есепке алу табелі (уақыт бойынша төлем түрінде)
Үстеме жұмыстарға, мереке және демалыс күндеріндегі жұмыстарға ақы төлеу	<ul style="list-style-type: none"> • "Демалыс және мереке күндері жұмысқа шығу туралы" бұйрық; • "Үстеме жұмыстарға ақы төлеу туралы" бұйрық; • Жұмыс уақытын есепке алу табелі;
Еңбекке уақытша жарамсыздық бойынша жәрдемақы	<ul style="list-style-type: none"> • Еңбекке уақытша жарамсыздық парағы; • Жалақының орташа күндік есебі; • Еңбекке уақытша жарамсыздық бойынша жәрдемақы сомасын есептеу
Демалыс ақылары	<ul style="list-style-type: none"> • "Кезекті еңбек демалысын беру туралы" бұйрық; • Жалақының орташа күндік есебі; • Демалық ақы сомаларының есебі
Пайдаланылмаған демалыс үшін өтемақы	<ul style="list-style-type: none"> • ЖЕШ бұзу туралы бұйрық немесе еңбек демалысынан мерзімінен бұрын кері қайтарып алу туралы бұйрық; • Жалақының орташа күндік есебі; • Өтемақы сомасын есептеу
Сыйақы төлемдері	<ul style="list-style-type: none"> • Еңбекақы төлеу жөніндегі ереже; • "Сыйлықақы төлеу туралы" бұйрық
Материалдық көмек	<ul style="list-style-type: none"> • Материалдық көмек алуға өтініш; • Приказ «Материалдық көмек көрсету туралы» бұйрық
Жалдау шарттары бойынша кірістер	<ul style="list-style-type: none"> • Жалдау шарты; • Жалға алу затын қабылдау-беру актісі; • Жалдау бойынша көрсетілген қызметті қабылдау-беру актісі
Өтеусіз қызмет көрсету шарттары бойынша кірістер	<ul style="list-style-type: none"> • Өтеусіз қызмет көрсету шарты; • Орындалған жұмысты қабылдау-беру актісі
Мердігерлік шарттар бойынша кірістер	<ul style="list-style-type: none"> • Мердігерлік шарт; • Қажет болған жағдайда сметалық құжаттама; • Орындалған жұмыстарды қабылдау-тапсыру актілері
Қызметтік іссапарлар бойынша өтемақылар	<ul style="list-style-type: none"> • Іссапар туралы бұйрық; • Аванс есептілігі
Қызметкерлерді оқытуға бағытталған шығындар	<ul style="list-style-type: none"> • Оқыту ұйымымен шарт; • Оқу үшін төлем кестесі; • ИТҚ-ға толықтыру немесе білім алушымен жеке шарт; Оқуды аяқтағанын растайтын құжаттың көшірмесі
Табиғи формадағы кірістер	<ul style="list-style-type: none"> • Заттай нысанда табыс төлеу туралы бұйрық • Құндылықтарды босатуға арналған жүкқұжаттар; • Құндылықтарды қабылдау-тапсыру актілері; • Салық шот-фактурасы

Кірістердің негізгі түрлері	Растайтын құжаттар
Қызметкердің материалдық пайдасы	<ul style="list-style-type: none"> • "Қызметкерден қарыз сомасын есептен шығару туралы", "қызметкердің міндеттемелерін есептен шығару туралы" және т. б. шешімдер мен бұйрықтар.
Жоғалған табыс бөлігінде зиянды өтеу	<ul style="list-style-type: none"> • Дәрігерлік комиссияның қорытындысы; • Сот органының шешімі; • "Өтем төлеу туралы..." бұйрығы • Өтеу сомасын есептеу

Еңбекақы негізгі және қосымша болып бөлінеді.

Негізгіге жұмыс уақытын есепке алу бойынша берілген табельге сәйкес нақты жұмыс істеген уақыты үшін персоналға есептелетін еңбекке ақы төлеу, орындалған жұмыстардың саны мен сапасы, кесімді бағалар, тарифтік мөлшерлемелер, айлықақылар бойынша ақы төлеу, кесімшілер мен уақыт ауыстырушылардың қосымша жұмыстары, қалыпты еңбек жағдайларынан ауытқуларға байланысты қосымша ақылар, түнгі уақыттағы жұмыс үшін, үстеме жұмыс үшін және т. б.

Қосымша жалақыға заңнамада көзделген жұмыс істемеген уақыт үшін төлемдер-демалыс ақысын төлеу, оқу демалыстарын төлеу, жұмыстан босатылған кезде жұмыстан шығу жәрдемақысы жатады.

Есептелген жалақы ақшалай түрде төленеді. Қызметкерлердің қалауы бойынша жалақы коммуналдық қызметтер бойынша берешекті өтеу есебінен ұсталады. Ведомостар мен ұстау тізімдерін материалдық жауапты адамдар ағымдағы айдың соңында өңдеу үшін бухгалтерияға тапсырады.

Жұмыс берушінің қаражаты есебінен әлеуметтік қорғаудың кепілдік берілген түрлері жалақы арқылы есептеледі және төленеді-бұл уақытша еңбекке жарамсыздық бойынша жәрдемақы (оның ішінде жұмыста мертігу және кәсіби ауруға байланысты)

Жәрдемақы заңдарға сәйкес есептелген орташа жалақы есебінен төленеді.

Жалақы бойынша есеп айырысуларды есепке алу бухгалтерлік есеп шоттарында жүргізіледі

3350 "Ағымдағы айдағы жалақы"

3384 "Депозитке салынған жалақы"

Алынбаған жалақы бойынша депозиттелген жалақы ведомостары жасалады, олар бойынша сомалар **3384**-шоттың Кт-ға жатады

Депозитке салынған жалақыны төлеу қызметкердің талабы бойынша жүргізіледі және **3384** "Депозитке салынған жер төлемі" дебеті және **1010, 1030** шоттың кредиті бойынша көрсетіледі.

Қоғам депозитке салынған жалақы сомасын бес жыл бойы сақтауға міндетті.

Осы мерзім өткеннен кейін талап етілмеген депоненттелген жалақы қоғамның кірісіне есептелуге тиіс.

Бұл жағдайда келесі операция жасалады:

3384 "Депозитке салынған жер төлемі" шотының дебеті

6290 "Негізгі қызметтен өзге кірістер" шотының кредиті.

Жалақы бойынша есеп айырысуларды есепке алу бухгалтерлік есеп шоттарында жүргізіледі

3350 "Ағымдағы айдағы жалақы"

Жұмыскерлердің зейнетақы жинақтары қоғамның әрбір қызметкерінің зейнетақы жарналарын есептеу үшін алынатын кірістен Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалған мөлшерлеме бойынша ұсталады.

Қоғам ақылы демалыс нысанында қызметкерлерге қысқа мерзімді сыйақы төлеуге күтілетін шығындарды былайша таниды:

а) жинақталған ақылы демалыстар кезінде - қызметкерлердің болашақ ақылы демалыстарды пайдалануға қатысты олардың құқығын арттыратын қызметтерді көрсету сәтінде;

б) жинақталмайтын ақылы демалыс кезінде – тікелей демалыс беру кезінде.

Қоғам жұмыста жинақталған ақы төленетін болмауға ақы төлеуге күтілетін шығындарды ол қызметкерге есепті күнгі жағдай бойынша жинақталған, жұмыста пайдаланылмаған ақы төленетін болмағаны үшін төлеуді көздейтін қосымша сома ретінде бағалауға тиіс.

Қызметкерлерге болашақта ақылы жұмыста болмауы нысанында қысқа мерзімді сыйақы төлеуге арналған күтілетін шығындар демалысқа ақы төлеуге арналған алдағы шығыстардың резервін құру жолымен танылады. Алдағы демалыстарға ақы төлеу құрылған резерв есебінен жүргізіледі.

Қызметкерлерге сыйақыларды есепке алу бойынша рәсімдердің сипаттамасы мынадай құжаттарда жүзеге асырылады:

№	Қызметкерлерге сыйақылар	ҚЕХС
1	Тану және бағалау	ҚЕХС 19, п. 10-12, п. 49-61, п. 102-107, п. 128-130
2	Қызметкерлердің демалыстары бойынша шығыстарды тану	ҚЕХС 19, п.11-п.16
3	Зейнетақы жоспарлары бойынша еңбек қызметі аяқталғаннан кейінгі сыйақылар	ҚЕХС 19 п. 43-125

Қызметкерлердің еңбегіне ақы төлеуді есепке алу жазбалармен ресімделеді:

Операция мазмұны	Дебет	Кредит
Жалақыны есептеу	7010,7210,7410	3350
зейнетақы жарналарының сомасына; ЖТС сомасына; әлеуметтік медициналық сақтандыру жарналарының сомасына; қызметкерлерге еңбекақы төлеу сомасына.	3350	3220 3120 3212 1030
Әлеуметтік салықты, әлеуметтік аударымдарды және міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыруға аударымдарды есептеу	7010,7210,7410	3150,3211,3213

Қоғам ағымдағы кезеңде демалысты пайдаланбаған қызметкерлердің демалыстарына ақы төлеуге резерв жасайды. Резервті құру жазбаларымен көрсетіледі:

Операция мазмұны	Дебет	Кредит
Қызметкерлердің демалысы бойынша резервті есептеу	7010,7210	3350
Резерв есебінен демалыс (пайдаланылмаған демалыстар бойынша өтемақылар) төлемдерін есептеу	3430	3350
Әлеуметтік салықты, әлеуметтік аударымдарды және міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыруға аударымдарды резерв есебінен есептеу	3430	3150,3211,3213

Есептілікте ашу

Қоғамның қаржылық есептілігінде қызметкерлерге барлық қысқа мерзімді сыйақылар туралы ақпарат еңбекке ақы төлеу шығыстары ретінде жиынтық кіріс туралы есепте және кредиторлық берешек ретінде қаржылық жағдай туралы есепте ашылады. Қосымша басқа бөлімдерде қызметкерлерге қысқа мерзімді сыйақыларға қатысты ақпаратты ашу талап етілуі

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 73 беті Стр. 73 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

мүмкін. Мысалы, "байланысты Тараптар" бөлімі негізгі басқару қызметкерлеріне сыйақылар туралы ақпаратты ашуды талап етеді

9-бөлігі. Табыс

Қоғамның кірістерін есепке алу 15 (IFRS) "сатып алушылармен келісім-шарттар бойынша түсім"ХҚЕС-ке сәйкес жүргізіледі.

Стандарт: - жалға алуға, - сақтандыруға, - қаржы құралдарына қатысты жасалған шарттарды қоспағанда, сатып алушыларға тауарларды немесе қызметтерді жеткізуге арналған шарттарға қолданылады.

Тарау 1. Анықтама

Орындау міндеті-сатып алушымен шартта сатып алушыға беру туралы уәде:

Ерекшеленетін тауар немесе қызмет (немесе қызметтер пакеті); немесе іс жүзінде бірдей және сатып алушыға бірдей схема бойынша берілетін бірқатар ерекше тауарлар немесе қызметтер.

Табыс-бұл ұйымның әдеттегі қызметі барысында пайда болатын кіріс.

Оқшауланған сату бағасы (тауар немесе қызмет) - ұйым сатып алушыға уәде етілген тауарды немесе қызметті бөлек сататын баға.

Операцияның бағасы (сатып алушымен шарт үшін) - үшінші тараптардың атынан алынған соманы қоспағанда, ұйым уәде етілген тауарларды немесе қызметтерді сатып алушыға беру орнына алу құқығын күтетін өтеу сомасы.

Тарау 2. Табысты танудың жаңа моделінің бес қадамы

Стандартта сипатталған модельдің негізі қарапайым идея болып табылады: **кіріс тауарлар мен қызметтерді Тапсырыс берушіге осы тауарлар мен қызметтердің орнына қоғамға тиесілі болатын сомаға беруді көрсететін етіп танылады.**

Жаңа модельдің бес қадамы

- 1-қадам: шартты сәйкестендіру
- 2-қадам: орындау міндеттерін анықтау
- 3-қадам: операция бағасын анықтау
- 4-қадам: орындау міндеттеріне операция бағасын бөлу
- 5-қадам: кірісті тану

1-қадам-Шартты сәйкестендіру

Шарт (ауызша немесе жазбаша - түбегейлі емес) бірнеше өлшемдерге сәйкес келуі керек:

- тараптар шарт бойынша шартты бекітті және шартта көзделген міндеттемелерді орындауға міндеттенеді;
- әрбір тараптың құқықтары мен төлем шарттары берілетін тауарларға немесе қызметтерге қатысты сәйкестендірілуі мүмкін;
- шарт коммерциялық мазмұнға ие;
- сыйақы алу мүмкін.

2-қадам: Келісімшарт бойынша міндеттерді анықтау

Келісім-шарт кірісті танудың бір бөлігі болып табылмайды, өйткені бір келісім бірнеше тауарларды немесе бірнеше қызметтерді немесе қызметтермен бірге тауарларды жеткізуді қамтуы мүмкін. Бұл тауарлар мен қызметтерді тұтынушыға беру сәттері әртүрлі болуы мүмкін. Сондықтан 15 ҚЕХС (IFRS) келісімшартты орындауға арналған жеке міндеттемелерге "бөлу" үшін критерийлерді енгізеді. Бұл кірістердің "тасымалдаушылары" болып табылатын осы міндеттемелер.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 74 беті Стр. 74 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Стандарт шартты бірнеше жеке компоненттерге бөлу (немесе бөлмеу) үшін егжей-тегжейлі ұсыныстар береді. Бұл тәсіл, егер екі өлшем де орындалса, өнім немесе қызмет ерекше болып саналады

- тиісті өнім немесе қызмет **бөлек болуы мүмкін** (яғни, Тапсырыс беруші осы компоненттердің әрқайсысынан жеке немесе басқа оңай қол жетімді ресурстардан пайда көре алады) және
- қатысты тауар немесе қызмет **келісімшарт контекстінде бөлек** (яғни тауарды немесе қызметті беру міндеттемесін қалған бөліктерден бөлуге болады)

3-қадам: операция бағасын анықтаңыз

- Сыйақы белгіленген және ауыспалы (бонустар, айыппұлдар және т.б.) компоненттен тұруы мүмкін және уақыт өте келе ақша құнының өзгеру әсерін қамтуы мүмкін.
- Операция бағасы-компания, оның болжамдары бойынша, тауарларды немесе қызметтерді сатып алушыға берудің орнына алуға құқығы бар өтеу сомасы. Бұл соманы анықтау үшін компания көптеген факторларды талдайды:
  - 1. Өтеудің ауыспалы шамасы (және оны шектеу)
  - Өтеудің ауыспалы шамасының қандай бөлігін бағаға қосу туралы мәселені шешу кезінде операциялар түсімді реверсиялау тәуекелін есепке алады;
  - Жеңілдіктер, кредиттер, баға жеңілдіктері, қайтарулар немесе нақты нәтижелері үшін тұрақсыздық айыбы сияқты аспектілер өтеу шамасының өзгермелі болуына алып келуі мүмкін.
  - Қоғамның фактілері мен мән-жайларына байланысты айнымалы өтем шамасын есептеу жолымен бағалай алады:
    - Күтілетін құн әдісі*
    - Ең ықтимал шама әдісі.*
- Ал ақшалай емес өтем, егер оны барабар бағалау мүмкін болса, әділ құн бойынша бағаланады.
- Егер мүмкін болмаса, онда компания ақшалай емес өтемақының орнына уәде етілген тауар немесе қызмет дербес объектілер ретінде сатылатын бағаны пайдаланады.

4-қадам: Бағаны келісімшарттық міндеттемелерге бөлу

- Баға 2-қадамда айқындалған келісімшарттық міндеттемелерге жеке-жеке сатылатын әрбір тауардың немесе қызметтің бағасына бағдарлана отырып бөлінеді.
- Егер бағалар байқалмаса, онда оларды бағалау керек және жаңа стандарт егжей-тегжейлі ұсыныстар береді.
- Егер шартта Орындаушының бірнеше бөлінетін келісімшарттық міндеттемелері болса, онда мәміленің бағасын әрбір бөлінетін міндеттемеге оны оқшауланған сату бағасына бөлу қажет.
- Жеке сату бағасының ең жақсы растауы-орындаушы осы өнімді/қызметті жеке-жеке сататын **нақты баға**.
- Мұндай деректер болмаған жағдайда орындаушы бақыланатын бастапқы деректерді барынша пайдалана отырып, **есеп айырысу жолымен** жеке сату бағасын бағалауы тиіс (мысалы, түзетілген нарықтық баға, күтілетін өзіндік құн плюс маржа)
- Егер мәміле бағасы **өзгермелі сыйақыны** қамтыса, оның шарт бойынша Орындаушының барлығымен немесе кейбір міндеттемелерімен байланысты-болмағанын талдау қажет.

Егер ауыспалы сыйақыны Орындаушының нақты міндеттемелеріне жатқызуға болмайтын болса, ауыспалы сыйақыны Орындаушының шарт бойынша барлық міндеттемелеріне бөлу керек

Мәміле бағасын бөлудің мақсаты қоғамның уәде етілген тауарларды немесе қызметтерді сатып алушыға беру орнына қоғам алу құқығын күтетін өтем шамасын көрсететін

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СКУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СКУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 75 беті Стр. 75 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

сомада орындауға берілген әрбір міндетке (немесе айрықша тауарға немесе қызметке) мәміле бағасын бөлу болып табылады.

5-қадам: Кірісті тану

1. Кірісті бір уақытта тану;
2. Бойы уақыт кезеңі

Орындау міндеттемесі Тапсырыс берушіге тиісті "активті", яғни келісімшарттық міндеттемеде жасалған тауарды немесе қызметті бақылау берілген кезде орындалады.

Бақылау, егер үш өлшемнің кем дегенде біреуі орындалса, уақыт кезеңі ішінде беріледі деп саналады:

Клиент ағымдағы немесе қайталанатын қызметтерді – қоғамның қызметін жүзеге асыру шамасына қарай қоғам қызметінен пайданы алады және тұтынады;

Қоғамның қызметі клиент бақылайтын активті құруға немесе жетілдіруге әкеледі-сатып алушының алаңында активтің құрылысы;

Қоғамның қызметі қоғам баламалы түрде пайдалана алатын активті құруға алып келмейді және компания осы кезге дейін аяқталған қызметке - мамандандырылған активті (арнайы тапсырысты) салуға ақы төлеуге құқылы.

Егер критерийлердің бірде-біреуі орындалмаса, онда түсім бір уақытта танылады:

Тапсырыс беруші тиісті "активті" бақылауға алған кезде.

Осы сәтті анықтауға көмектесу үшін 15 ХҚЕС (IFRS) бірқатар индикаторларды ұсынады:

- сатып алушының төлем жасау міндеттемесі бар
- сатып алушы активті физикалық түрде иеленеді
- сатып алушының меншік құқығы бар
- сатып алушы меншік құқығына байланысты тәуекелдер мен артықшылықтарға ие
- сатып алушы активті қабылдады

Шарт бойынша шығындарды капиталдандыру

- Атап айтқанда, шарттар жасасу жөніндегі шығындар, егер олар шарттар жасасудан (мысалы, сатушының комиссиялық шығындары) тікелей шақырылса және өтелсе ғана капиталдандыруға жатады.
- Егер күтілетін амортизация кезеңі бір жылдан аспаса, қоғамға мұндай шығындарды тікелей пайдаға немесе залалға жатқызуға рұқсат етіледі.

Табыс дайын өнімді (тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) өткізуден түсетін табысты және қоғамның әдеттегі қызметі барысында туындайтын өзге де кірістерді қамтиды.

Дайын өнімді (тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді) сатудан түсетін табыс – бұл меншік иелерінің жарналары есебінен өзгеше капиталдың ұлғаюына әкелетін кезеңдегі қоғамның әдеттегі қызметі барысында экономикалық пайданың жалпы түсімі. Кәдімгі қызметтен түскен қаражат әртүрлі деп аталуы мүмкін, соның ішінде тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді сатудан немесе комиссиялық сыйақылардан.

Басқа кірістер-қоғамның әдеттегі қызметі процесінде пайда болуы немесе болмауы мүмкін кірісті анықтауға жауап беретін басқа баптарды білдіреді.

Кәдімгі қызмет-бұл қоғам өз бизнесінің құрамдас бөлігі түрінде жүзеге асыратын кез-келген қызмет, сонымен қатар қоғам оны жалғастырумен айналысатын және оған қатысы бар немесе одан туындайтын осындай қызмет.

Тарау 3. Табыстарды топтастыру

Қоғамның кірістері қоғамның қажеттіліктерін негізге ала отырып, бекітілген бюджеттік бағдарламаға сәйкес мынадай екі қоғамға бөлінеді:

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 76 беті Стр. 76 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- Негізгі қызметтен түсетін кіріс
- Негізгі емес қызметтен түсетін кіріс

Негізгі қызметтен түскен кірістер қоғамның өндірістік қызмет түрлері бойынша кірістерден тұрады және жергілікті бюджеттен білім беру қызметіне байланысты қызметтерді іске асыру нәтижесінде алынған кірістерді, гранттық бағдарламаларды, ақылы қызметтерді, негізгі қызметке байланысты барлық басқа кірістерді көрсетеді.

Экономикалық мәні бойынша кірістер келесі түрлерге бөлінуі мүмкін:

- 1) түсім;
- 2) Өзге де кіріс:
  - оң бағамдық айырма;
  - қаржы инвестицияларының шығуынан кіріс;
  - негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің шығуынан түсетін кіріс;
  - басқа табыс.
- 3) Қаржылық кіріс:
  - дивидендтер мен сыйақы түріндегі кіріс;
  - дисконттау бойынша сыйақы;
  - қаржы инвестициялары құнының өзгеруінен түсетін кіріс;
  - өзге де қаржылық кіріс.

Түсімге мыналар жатады:

- 1) мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес экономиканың әртүрлі салалары мен әлеуметтік салалар үшін білікті мамандарды даярлаудан түсетін түсім;
- 2) магистратура және PhD докторантура арқылы жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлаудан түсетін түсім;
- 3) ғылыми, ғылыми-техникалық және инновациялық қызметті жүзеге асырудан, оның ішінде іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулерді қоса алғанда, түсім;
- 4) оқу және әдістемелік құралдарды, оның ішінде электрондық, ғылыми еңбектерді, қоғам қызметінің бейіні бойынша мерзімді және сериялық басылымдарды басып шығарудан түскен түсім;
- 5) запастағы офицерлер бағдарламасы бойынша білім алушыларды әскери қызметке даярлаудан түскен түсім;
- 6) жоғары оқу орнына түсуге дайындық мақсатында дайындық бөлімінің қызметінен түскен түсім;
- 7) қосымша білім беруден түскен түсім;
- 8) ғылыми-білім беру қызметінен түсетін өзге де түсім болып табылады.

Түсімге мыналар жатады:

- 1) Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес экономиканың әртүрлі салалары мен әлеуметтік салалар үшін білікті мамандарды даярлаудан түсетін түсім;
- 2) магистратура және PhD докторантура арқылы жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлаудан түсетін түсім;
- 3) ғылыми, ғылыми-техникалық және инновациялық қызметті жүзеге асырудан, оның ішінде іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулерді қоса алғанда, түсім;
- 4) оқу және әдістемелік құралдарды, оның ішінде электрондық, ғылыми еңбектерді, қоғам қызметінің бейіні бойынша мерзімді және сериялық басылымдарды басып шығарудан түскен түсім;
- 5) запастағы офицерлер бағдарламасы бойынша білім алушыларды әскери қызметке даярлаудан түскен түсім;
- 6) жоғары оқу орнына түсуге дайындық мақсатында дайындық бөлімінің қызметінен түскен түсім;
- 7) қосымша білім беруден түскен түсім;
- 8) ғылыми-білім беру қызметінен түсетін өзге де түсім болып табылады.

Табыс аралық төлемдер мен сатып алушылардан алынған аванстар негізінде танылмайды. Егер мәміленің нәтижесін үлкен сенімділікпен анықтау мүмкін болмаса және жұмсалған шығындардың өтелмеуі ықтималдығы болса, онда кіріс танылмайды.

Тану критерийлерін қолдану мәміленің тақырыбына және оның сипатына байланысты. Жеке табыс ерекшеленеді және ашылады

- қызмет көрсету
- басқа ұйымдардың пайыздар мен дивидендтер әкелетін компания активтерін пайдалануы.

Мәміленің нәтижесі мәмілеге байланысты экономикалық пайда ұйымға түсетіні сенімді түрде бағалануы мүмкін.

Қоғамның активтерін сатудан түскен кірістер қолданыстағы заңнамаға сәйкес есептеледі.

Білім беру қызметі бойынша көрсетілетін қызметтерге жеңілдіктер мен жеңілдіктер табыс болып табылмайды. Ұйым бойынша кірістерді есептеу үшін негіздеме мемлекеттік тапсырыс және экономикалық қызметтен бюджеттен тыс бюджет бойынша "Негізгі және қосымша білім беру қызметтері бойынша бухгалтерияға арналған ай сайынғы есеп" болып табылады.

Дайын өнімді сату, қызметтерді сату кезінде келесі сымдар қолданылады:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Дайын өнімді сату, қызметтерді сату кезінде	Дт 1210 Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі	Кт 6010 Дайын өнімді сатудан, қызметтерді орындаудан түсетін кіріс
Өзіндік құнды есептен шығару	7010 Сатылған өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны	Кт 1300 ТМЗ

Негізгі емес қызметтен түсетін кірістерге мыналар жатады:

- Басқа кірістерге мыналар жатады:
- 1) оң бағамдық айырма;
  - 2) активтерді уақытша пайдалануға (уақытша иеленуге және пайдалануға) ақы төлеп беруге байланысты түсімдер;
  - 3) өнертабыстарға, өнеркәсіптік үлгілерге және зияткерлік меншіктің басқа да түрлеріне патенттерден туындайтын құқықтарды ақылы беруге байланысты түсімдер (егер бұл кірістер негізгі қызметтен түсетін кірістерге жатпаса);
  - 4) негізгі құралдарды, материалдық емес активтерді және ақша қаражатынан, өнімнен, тауарлардан ерекшеленетін өзге де активтерді сатудан түсетін түсімдер (егер бұл кірістер негізгі қызметтен түсетін кірістерге жатпаса);
  - 5) жатақханада тұрудан түсетін табыс;
  - 6) шарттардың талаптарын бұзғаны үшін айыппұлдар, өсімпұлдар, тұрақсыздық айыптары;
  - 7) қолданыстағы заңнамамен белгіленген талап қою мерзімі өткен талап етілмеген кредиторлық берешек сомасы;
  - 8) түгендеу кезінде анықталған материалдық құндылықтардың артық шығуы;
  - 9) цессия шарттары бойынша пайда;
  - 10) компанияға келтірілген залалдарды өтеуге түсімдер;
  - 11) өзге де ұқсас табыс.

Негізгі емес қызметтен түсетін кірістерге мыналар жатады:

Басқа кірістерге мыналар жатады:

- 1) оң бағамдық айырма;
- 2) активтерді уақытша пайдалануға (уақытша иеленуге және пайдалануға) ақы төлеп беруге байланысты түсімдер;
- 3) өнертабыстарға, өнеркәсіптік үлгілерге және зияткерлік меншіктің басқа да түрлеріне патенттерден туындайтын құқықтарды ақылы беруге байланысты түсімдер (егер бұл кірістер негізгі қызметтен түсетін кірістерге жатпаса);
- 4) негізгі құралдарды, материалдық емес активтерді және ақша қаражатынан, өнімнен, тауарлардан ерекшеленетін өзге де активтерді сатудан түсетін түсімдер (егер бұл кірістер негізгі қызметтен түсетін кірістерге жатпаса);
- 5) жатақханада тұрудан түсетін табыс;
- 6) шарттардың талаптарын бұзғаны үшін айыппұлдар, өсімпұлдар, тұрақсыздық айыптары;
- 7) қолданыстағы заңнамамен белгіленген талап қою мерзімі өткен талап етілмеген кредиторлық берешек сомасы;
- 8) түгендеу кезінде анықталған материалдық құндылықтардың артық шығуы;
- 9) цессия шарттары бойынша пайда;
- 10) компанияға келтірілген залалдарды өтеуге түсімдер;
- 11) өзге де ұқсас табыс.

Қаржылық табысқа мыналар жатады:

- 1) жарғылық капиталдарына басқа компаниялардың қатысуына байланысты түсімдер;
- 2) ақша қаражатын пайдалануға бергені үшін алынған сыйақылар, сондай-ақ қаржы ұйымдарының осы қаржы ұйымындағы шоттағы ақша қаражатын пайдаланғаны үшін пайыздың тиімді ставкасын пайдалана отырып есептелген пайыздар;
- 3) қаржылық жалдауға қатысты пайыздық құрамдас бөлік;
- 4) қаржы инвестициялары құнының өзгеруінен түсетін кіріс;
- 5) дисконттау бойынша сыйақы;
- 6) өзге де ұқсас табыс.

Басқа кірістер, қашан танылуы керек:

- мәмілеге байланысты экономикалық пайданы қоғам алу мүмкіндігі бар; және
- табыс сомасы сенімді бағалануы мүмкін.

Қоғамның басқа да кірістерінің есебі жазбалармен көрсетіледі:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Басқа кірістерді тану	1210, 1270, 1150	6110, 6120, 6210, 6250, 6290
Ақша қаражаттарының түсуі	1010, 1030	1210, 1270, 1150

Тарау 4. Есептілікте ашуға қойылатын талаптар

1. Жиынтық кіріс туралы есепте кезең ішінде танылған сатудан түскен кірістің әрбір елеулі бабының сомасын, оның ішінде кезең ішінде танылатын табыстарды ашу қажет.:

- қызмет көрсету;
- тауарларды сату;
- пайыздар түріндегі сыйақылар;
- лицензиялық төлемдер;
- дивидендтер; және
- күрделі құрылыс шарттары бойынша жұмыстарды орындау.

2. Қаржылық есептілікке ескертпелерде сатудан түскен түсімді тану үшін қабылданған есепке алу саясатын, Қызметтерді көрсетуге/жұмыстарды орындауға байланысты шарттардың

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 79 беті Стр. 79 из 161
--	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

(оның ішінде күрделі сипаттағы шарттар бойынша) аяқталу сатысын айқындау үшін пайдаланылатын тәсілдерді ашу қажет.

3. Қоғам сондай-ақ табыстың әрбір елеулі бабына енгізілген тауарларды немесе көрсетілетін қызметтерді айырбастаудан (своптан) туындайтын кіріс сомасын ашуға тиіс.

Сондай-ақ "Есепті күннен кейін болған оқиғалар" 4.7-кіші бөліміне сәйкес барлық ықтимал өзге де кірістер ашылуы тиіс. Қаржылық және операциялық жалға беруден түсетін кірістердің есептілігінде ашу 3.4 "Жалға алу" кіші бөлімінде қаралды.

10-бөлігі. Болашақ кезеңдердің кірістері.

Болашақ кезеңдердің кірістері-бұл кейбір мәмілелердің нәтижесінде туындайтын кірістер, алайда ҚЕХС-қа сәйкес бұл кірістерді тану есепті күннен кейін 12 айдан асатын кейінгі есепті кезеңдерге кейінге қалдырылады.

Тарау 1. Сыныптау және топтастыру

Болашақ кезеңдердің кірістеріне активтер ретінде түсетін түсімдер жатады:

- өтеусіз алынған құндылықтар;
- болашақ кезеңдердің басқа да кірістері.
- ұзақ мерзімді активтердің өтеусіз түсімдері мынадай түрде топтастырылады:
- үшінші тұлғалар сыйға тартқан ұзақ мерзімді активтер;
- ұзақ мерзімді активтерді құру (сатып алу, салу және т.б.) шарттарында берілген нысаналы қаржыландыру сомалары.

Тарау 2. Болашақ кезеңдердің кірістерін есепке алу

Болашақ кезеңдердің кірістері кезеңдер бойынша біркелкі бөлінуге және тиісті шығыстармен (шығындармен) арақатынасқа тиіс. Сол сияқты амортизацияланатын активтерге жататын болашақ кезеңдердің кірістері әдетте сол кезеңдер ішіндегі және осы активтердің амортизациясы есептелетін пропорцияда кіріс ретінде танылады.

Тарау 3. Болашақ кезеңдердің кірістерін есептен шығару

Ұзақ мерзімді активтермен байланысты өтеусіз түсімдер, құрылуы осы түсімдермен шартталған активтер бойынша амортизацияның есептелуіне қарай есептелген амортизация сомасына бара-бар сомада өзге кірістерге есептен шығарылады.

Өтеусіз алынған құндылықтарды өткізу кезінде болашақ кезеңдер кірістерінің жазылмаған сомасы, егер бұл ретте өтеусіз алынған қаражатты қайтару міндеті туындамаса, басқа да кірістердің құрамында көрсетілуге тиіс.

Өтеусіз алынған құндылықтар қайтарылған жағдайда, кірістерге есептен шығарылған сома құндылықтарды қайтару жөніндегі берешекті есепке алу шотымен корреспонденцияда шығын деп танылады; болашақ кезеңдердің кірістер шотындағы жазылмаған қалдық қайтару туралы талап туындаған кезеңде құндылықтарды қайтару жөніндегі берешек болып танылады. Осылайша, құндылықтарды қайтару бойынша берешекті есепке алу шоты бойынша сальдо қайтаруға жататын берешек сомасын көрсетеді.

Есеп шоты

Операция атауы	Дебет	Кредит
Табысты тану	3520, 4420	6290

Есептілікте ашуға қойылатын талаптар

Ұзақ мерзімді кезеңде танылуға жататын болашақ кезеңдердің кірістері баланста ұзақ мерзімді міндеттемелердің құрамында, елеулі болған жағдайда, жеке баппен не егер өтеусіз болса, өзге де ұзақ мерзімді міндеттемелердің құрамында көрсетіледі.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 80 беті Стр. 80 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Қысқа мерзімді кезеңде танылуға жататын болашақ кезеңдердің кірістері елеулі болған жағдайда, баланста қысқа мерзімді міндеттемелердің құрамында жеке баппен көрсетіледі. Немесе кредиторлық берешек пен басқа да міндеттемелердің құрамында, егер олар маңызды болмаса.

Болашақ кезеңдердің кірістері осы кірістерді алуға байланысты шығыстарды тану кезеңінде есепті кезеңнің кірістеріне есептен шығаруға жатады. Болашақ кезеңдердің кірісі кірістер мен шығыстардың сәйкестігі қағидатын негізге ала отырып, бір жолғы немесе бөліп-бөліп есептен шығарылуы мүмкін.

11-бөлігі. Резервтер, шартты міндеттемелер және шартты активтер

Есеп саясатының осы бөлімі "резервтер, шартты міндеттемелер және шартты активтер"³⁷ ҚЕХС-ке сәйкес резервтерді, шартты міндеттемелерді және шартты активтерді есепке алу тәртібін белгілейді.

Шартты міндеттемелер мен активтер есепті күнгі жағдай бойынша орын алған, салдарларына және олардың болашақта туындау ықтималдығына қатысты белгісіздік бар шаруашылық қызметтің шартты оқиғалары болған кезде туындайды, яғни салдарлардың туындауы болашақта Қоғамның толық бақылауында болмайтын бір немесе бірнеше белгісіз оқиғалардың болуына немесе болмайтынына байланысты болады.

Шартты міндеттемелер мыналарға бөлінеді:

- өткен оқиғалардан туындайтын және болуы қоғамның толық бақылауында болмайтын бір немесе бірнеше белгісіз болашақ оқиғалардың келуімен немесе болмауымен ғана расталатын ықтимал міндеттемелер; немесе

- өткен оқиғалардан туындайтын, бірақ танылмайтын ағымдағы міндеттемелер, себебі:

а) экономикалық пайдалар жасайтын ресурстардың шығуы міндеттемені реттеу үшін талап етілетін ықтималдық жоқ; немесе

б) міндеттеменің сомасы жеткілікті сенімділікпен бағалана алмайды.

Қоғам шартты міндеттемелер мен активтерді танымайды (туындау ықтималдығының дәрежесі жоғары болған жағдайдан басқа – яғни 90% - дан астамды құрайды).

Шартты активтер мен міндеттемелер (туындау ықтималдығының дәрежесі жоғары болған жағдайдан басқа - яғни 90% - дан астамды құрайды) бухгалтерлік есеп шоттарында көрсетілмейді, бірақ олар туралы ақпарат шартты фактілердің қоғам үшін елеулі мәні бар шарт болған кезде олардың қолайлы немесе қолайсыз болып табылатындығына қарамастан, қаржылық есептілікте ашуға жатады және олар туралы білмей қаржылық есептілікті пайдаланушылар есепті күнгі Қоғамның қаржылық жай-күйін немесе қызметінің нәтижелерін дұрыс бағалай алмайды.

Есепті күнгі шартты міндеттемелердің әрбір сыныбы үшін қоғам шартты міндеттеменің сипаттамасының қысқаша сипаттамасын және бұл орынды болған жағдайларда ашады:

- оның қаржылық әсерінің бағалау мәні;
- шығу сомасына немесе уақытына қатысты белгісіздіктерді көрсету;
- қандай да бір өтеу мүмкіндігі.

Әдетте, егер шартты оқиғаның басталу ықтималдығы жоғары болса, бухгалтерлік есеп шоттарындағы ағымдағы міндеттемелер бойынша резервтер құрылады, ал ықтимал активтер бойынша ақпарат есептілікке ескертпелерде ашуға жатады.

Қоғам міндеттеме бойынша бірлесіп жауапты болған жағдайда, басқа тараптар өтеуі күтілетін міндеттеменің бір бөлігі шартты міндеттеме болып саналады.

Тарау 1. Тану

Бағалау міндеттемесі, егер төменде көрсетілген шарттардың барлығы орындалған жағдайда ғана танылады:

- өткен оқиғаның нәтижесінде қоғамның ағымдағы міндеттемесі бар;
- міндеттемені өтеу үшін ресурстардың шығуын талап ететін ықтималдық бар;

- міндеттеме сомасын сенімді бағалау жасалуы мүмкін.

Қоғам танылған бағалау міндеттемелері бойынша резервтер құрады.

Егер бұрын шартты міндеттеме ретінде қаралатын бап үшін болашақ экономикалық пайданың шығуы талап етілуі ықтимал болса, резерв ықтималдылықтың өзгеруі болатын кезеңнің қаржылық есептілігінде танылады (сенімді бағалау жасау мүмкін болмайтын өте сирек жағдайларды қоспағанда).

Шартты активтер қаржылық есептілікте танылмайды, өйткені бұл ешқашан алынбауы мүмкін кірісті тануға әкелуі мүмкін. Алайда, кіріс алу нақты болған кезде, тиісті актив шартты актив болып табылмайды және оны тану орынды болады.

Егер экономикалық пайдалар түсімі туындайтыны шын мәнінде белгілі болса, онда актив пен тиісті кіріс өзгеріс болған кезең үшін қаржылық есептілікте танылады.

Егер экономикалық пайда түсуі мүмкін болса, қоғам шартты активті ашады.

Экономикалық пайданың түсуі ықтимал болған кезде шартты актив есепті күнге шартты активтердің сипатын қысқаша сипаттау және бұл орынды болған жерде олардың қаржылық әсерінің бағалау мәні жасалатын есептілікке ескертпелерде ашылады.

Резерв ретінде танылған сома есепті күнге ағымдағы міндеттемені өтеу үшін қажетті шығындардың ең жақсы бағасын білдіруге тиіс.

Тарау 2. Бағалау

Шартты міндеттемелер мен активтер қаржылық есептіліктегі оқиғалардың тиісті өзгеруін қамтамасыз ету үшін үздіксіз бағаланады.

Ағымдағы міндеттемені өтеу үшін қажетті шығындарды ең жақсы бағалау-қоғам есепті күнге міндеттемені өтеу үшін ақылға қонымды түрде төлейтін немесе осы күні үшінші Тарапқа беретін сома. Мұндай бағалау есепті күнге ағымдағы міндеттемені өтеу үшін қажетті шығындардың шамасын барынша жақсы сипаттайды.

Нәтижелер мен қаржылық әсерді бағалау ұқсас операциялар тәжірибесімен және кейбір жағдайларда тәуелсіз сарапшылардың есептерімен толықтырылған қоғам басшылығының пікірі арқылы анықталады.

Есептілікте шартты активтер мен міндеттемелердің көрсетілуін айқындауға арналған үлгі кесте:

Ықтималдылық дәрежесі	Пайыз	Шартты активті көрсету	Шартты міндеттемелерді көрсету
Высокая	Более 90%	Қаржылық есептілікке ескертпелерде	Резерв құрылады
Орташа	20%-90%	Ашылмайды	Қаржылық есептілікке ескертпелерде
Төменгі	до20%	Ашылмайды	Ашылмайды

Тарау 3. Резервтер

Резерв белгісіз сомаға не өтеу мерзімі белгіленбеген міндеттемені білдіреді.

Резервтер міндеттемелер ретінде танылады (сенімді бағалау жасалуы мүмкін деген болжам болған кезде), өйткені олар ағымдағы міндеттемелер болып табылады және экономикалық пайдаларды қамтитын ресурстардың шығуы міндеттемелерді өтеу үшін талап етілуі мүмкін.

Резерв егер қоғамның өткен оқиғаның нәтижесі ретінде ағымдағы міндеттемесі (заңды немесе нақты) болған және міндеттемелерді өтеу міндеттеме бойынша есеп айырысу үшін қажетті экономикалық пайда жасайтын ресурстардың кетуіне алып келетін және міндеттеме сомасын сенімді бағалауды жүзеге асыруға болатын жағдайда ғана танылады.

Егер ағымдағы міндеттеменің болуымен немесе болмауымен түсініксіздік болса, онда өткен оқиға, егер есептілік күні ағымдағы міндеттеменің болуы оның болмауынан неғұрлым ықтимал болса, ағымдағы міндеттеменің туындауына әкеп соғатын болып есептеледі. Бұл

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 82 беті Стр. 82 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

ретте міндеттеменің болуы оның алдында міндеттеме туындаған тараптың нақты белгілі болуына байланысты болмайды.

Осы бөлімге сәйкес есепке алынуға жататын резервтерге жыл ішіндегі жұмыс нәтижелері бойынша қосымша сыйақы төлеу жөніндегі міндеттемелер жатпайды.

Көрсетілген шығыстарды жыл ішінде біркелкі бөлу және қоғамның қызметкерлер алдындағы берешегінің бүкіл сомасын көрсету мақсатында болашақ төлемдер бойынша есептеу жыл ішінде біркелкі жүргізіледі және қысқа мерзімді бағалау міндеттемелерінің құрамында көрсетіледі.

12 айдан астам мерзімге құрылатын резервтер пайыздың нарықтық ставкасын пайдалана отырып дисконттау негізінде әрбір есепті күнге ескеріледі. 12 айдан аз мерзімге құрылатын басқа резервтер дисконтталмайды.

Қоғам резервтердің әр класы үшін мыналарды ашады:

- кезеңнің басы мен аяғындағы теңгерімдік сома;
- бар резервтердің ұлғаюын қоса алғанда, кезең ішінде құрылған қосымша резервтер;
- пайдаланылған сомалар, яғни кезең ішінде резервтерге қарсы келтірілген немесе есептелген;
- кезең ішінде қалпына келтірілген пайдаланылмаған сомалар;
- уақыт ағымының нәтижесінде туындайтын дисконтталған сомалардағы кезең ішіндегі ұлғаю және дисконт мөлшерлемелеріндегі кез келген өзгерістердің әсері.
- міндеттеме сипатының қысқаша сипаттамасы және экономикалық пайданың қорытынды шығуының есептік уақыты;

Бұл ретте алдыңғы кезеңдер үшін салыстырмалы ақпаратты ашу талап етілмейді.

12-бөлігі. Дебиторлық берешек

Қоғамның дебиторлық берешегі сауда (әдеттегі қызметпен байланысты) және сауда емес (басқа) болып бөлінеді.

Сауда дебиторлық берешегі бастапқыда әділ құны бойынша танылады және нәтижесінде күмәнді талаптар бойынша резервті шегергенде пайыздың тиімді ставкасы әдісін пайдалана отырып амортизацияланған құны бойынша бағаланады.

Тарау 1. Қоғамның дебиторлық берешегі сауда (әдеттегі қызметпен байланысты) және сауда емес (басқа) болып бөлінеді.

Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі

Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегіне сатылған өнім мен көрсетілген қызмет үшін сатып алушылармен және тапсырыс берушілермен бір жылға дейінгі мерзімге есеп айырысу жөніндегі операциялар және сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің өзге де қысқа мерзімді дебиторлық берешегі жатады.

Дебиторлық берешек оған байланысты табыс танылғанда ғана танылады (шарт талаптары бойынша меншік құқығының ауысуы).

Өнімдерді, тауарларды өткізу (жұмыстарды орындау, қызметтерді көрсету) заңды (жеке) тұлғалар арасындағы тиісті шарттар негізінде жүргізіледі.

Ақшалай жеңілдіктер (бағадан жеңілдіктер, мерзімінде төлем үшін жеңілдіктер және т.б.) шарттарда көзделуге тиіс.

Өнімнің, тауарлардың (жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің) босатылғанын растайтын құжат жүкқұжат немесе орындалған жұмыстардың актісі болып табылады, оның негізінде Қоғам шот-фактура жазып береді.

Сатып алушылардың дебиторлық берешегі төлеуге ұсынылған бастапқы бухгалтерлік құжаттарда (актілерде, шот-фактураларда) көрсетілген сома бойынша есепке алынады.

Сатушы мен сатып алушы арасындағы есеп айырысулар қолма-қол және қолма-қол ақшасыз нысанда жүргізілуі мүмкін.

Тарау 2. Күмәнді талаптар бойынша резерв резерв

(ҚЕХС 37 «Бағалау міндеттемелері, шартты міндеттемелер және шартты активтер»)

Дебиторлық берешек бойынша күмәнді талаптар бойынша резерв қоғам дебиторлық берешектің бастапқы шарттарына сәйкес барлық сомаларды ала алмайтындығы туралы объективті дәлел болған кезде құрылады. Күмәнді талаптар бойынша Резерв Қоғамда "Төлем мерзімдері бойынша шоттарды есепке алу әдісі" негізінде құрылады, ол дебиторлық берешектің жалпы сомасындағы төлем мерзімі бойынша күмәнді талаптардың пайызын айқындаудан тұрады.

Талаптарға резервтерді сыныптау:

Резервті сыныптау	Резервке жатқызылатын мерзімі өткен борыштың пайызы	Төлемнің мерзімін өткізіп алу
Стандартты	1%	30 күнге дейін
Субстандартты	25%	31-ден -90 күнге дейін
Қанағаттанарлықсыз	50%	91-ден -180 күнге дейін
Күмәнді	75%	181-ден - 365 күнге дейін
Үмітсіз	100%	365 күннен астам

Борыш бойынша төлемдерді 1 күннен 30 күнге дейін кешіктірген жағдайда стандартты борыш деп танылады.

Қарыз бойынша төлемдерді 31-ден 90 күнге дейін кешіктірген жағдайда субстандарттық қарыз танылады.

Борыш бойынша төлемдерді 91 күннен 180 күнге дейін кешіктірген жағдайда борыш қанағаттанарлықсыз деп танылады.

Мынадай негіздердің бірі болған кезде борыш жоғары тәуекелмен күмәнді деп танылады:

- қарыз бойынша төлемдерді 181 күннен 365 күнге дейін кешіктірген жағдайда;
- 1 жылдан аспайтын мерзімге санация жариялау;
- дебитордың қаржылық жағдайының нашарлауы (дебиторлық берешектің өсуі, қаржылық жағдайды теріс сипаттайтын басқа көрсеткіштердің болуы);
- борыш бойынша міндеттемелерді орындауға әсер етуі мүмкін, бірақ оның қызметін тоқтатуға әкеп соқпаған, дебиторға елеулі материалдық залал келтірген форс-мажорлық мән-жайлар.

Мынадай негіздердің бірі болған кезде борыш үмітсіз деп танылады:

- қарыз бойынша төлемдерді 365 күннен артық кешіктірген жағдайда;
- борышкерді банкрот деп жариялау;
- бір жылдан астам мерзімге санация жариялау.

Қарыздарды сыныптау, резервті құру және резервтің қажетті мөлшерін тиісті түрде қайта қарау жыл сайын қоғамның бухгалтериясымен жүргізіледі.

31 желтоқсанда мынадай хабарламалармен күмәнді талаптар бойынша резерв құрылады:

Дт 7440 "Дебиторлық берешектің құнсыздануы бойынша шығыстар"

Кт 1280 "Қысқа мерзімді дебиторлық берешектің құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві"

Тарау 3. Сенімсіз қарыздарды есептен шығару

Қолданыстағы заңнамада белгіленген талап қою мерзімі өткен не соттың талап қоюды қанағаттандырудан бас тартуы салдарынан не борышкердің төлем қабілетсіздігі салдарынан оны алу мүмкін емес деп танылған борыш үмітсіз деп танылады. Борышты үмітсіз деп тану фактісі тиісті құжаттармен: түгендеу деректерімен және Қоғамның

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 84 беті Стр. 84 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

Басқарма Төрағасы - ректорының үмітсіз борышты есептен шығару туралы бұйрығымен, сот шешімімен, өзге де құжаттармен расталуға тиіс.

Үмітсіз борыштар күмәнді талаптар бойынша резерв есебінен есептен шығарылады. Талап қою мерзімі ішінде (3 жыл) немесе дебитор банкрот деп танылған жағдайда өтелмеген борыштар үмітсіз деп есептеледі.

Үмітсіз борыштар Басқарма Төрағасының - қоғам ректорының бұйрығы және жазбаша негіздемесі (акт) болған кезде 1280 "қысқа мерзімді дебиторлық берешектің құнсыздануынан болатын шығындарға арналған бағалау резерві" шотының дебетіне есептен шығарылады.

Есепті кезеңде үмітсіз борыштар бойынша шығындарды жабуға толық пайдаланылмаған күмәнді борыштар бойынша резерв сомасы келесі есепті кезеңге ауыстырылуы мүмкін. Бұл ретте жаңадан құрылатын резерв сомасы алдыңғы есепті кезеңдегі резерв қалдығының сомасына түзетілуі тиіс.

Егер бұрын есептен шығарылған дебиторлық берешек келесі есепті кезеңдерде төленген болса, онда ол осындай төлем жасалған кезеңдегі кіріс ретінде танылады.

Есепке алу шоттары

Қоғамның дебиторлық берешегін есепке алу үшін келесі синтетикалық шоттар қолданылады:

1210 "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі";

1150 "Алуға қысқа мерзімді сыйақы";

1270 "Өзге қысқа мерзімді дебиторлық берешек";

1280 "Қысқа мерзімді дебиторлық берешектің құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві";

2110 "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің ұзақ мерзімді берешегі";

2050 "Алуға ұзақ мерзімді сыйақылар";

2170 "Өзге де ұзақ мерзімді дебиторлық берешек";

2180 "Ұзақ мерзімді дебиторлық берешектің құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві";

Тарау 4. Есептілікте ашу

Дебиторлық берешек Қоғам қызметінің ерекшелігін ескере отырып көрсетілуі тиіс, дебиторлық берешектің мынадай құрамдас бөліктері жеке ашылуы тиіс:

- сатып алушылармен және тапсырыс берушілермен есеп айырысу;

- басқа дебиторлық берешек.

Тарау 5. Берілген қысқа мерзімді аванстар

Берілген қысқа мерзімді аванстар-бұл өнім берушінің (мердігерлердің) алдағы өнімді, тауарларды (орындалған жұмыстарды, көрсетілген қызметтерді) жеткізу есебіне, сондай-ақ есепті кезең ішінде ішінара әзірлік бойынша тапсырыс берушілерден қабылданған өнімдерге, қызметтерге ақы төлеу бойынша ақшалай қаражатты аударуы және берілген өзге де қысқа мерзімді аванстар.

Өнім берушілер мен мердігерлердің алынған тауарлар, орындалған жұмыстар және көрсетілген қызметтер үшін берешектеріне ақы төлеу олар бұрын төлеген авансты шегере отырып жүргізіледі.

Берілген аванстардың талдамалы есебі әрбір дебитордың бөлінісінде жүргізіледі.

Қоғам берілген қысқа мерзімді аванстарды есепке алу үшін мынадай синтетикалық шоттарды пайдаланады:

1710 "Берілген қысқа мерзімді аванстар"

Тарау 6. Болашақ кезеңдердің шығындары

Шаруашылық қызмет фактілерінің уақытша айқындылығының бухгалтерлік есебіне жол беруге сәйкес (есептеу қағидаты) өнімді (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) өндірумен байланысты шығыстар олардың пайда болу уақытына және есептердің жай-күйіне қарамастан, олар жататын есепті кезеңде оның өзіндік құнын қалыптастырады.

Болашақ кезеңдердің шығыстары (БКШ) қоғам есепті кезеңде жүргізетін, бірақ келесі есепті кезеңдерге жататын шығыстарды қамтиды. РБС өнімді (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) өндіру жөніндегі шығындардың тиісті баптарына олар жататын есепті кезеңдер ішінде біркелкі есептен шығаруға жатады.

Қоғамда келесі БКШ тобы қабылданды:

БКШ есептен шығару болжанатын мерзім бойынша:

12 ай ішінде есептен шығаруға жататын БКШ;

12 айдан астам кезең ішінде есептен шығаруға жататын БКШ.

Түрлері бойынша:

- Сақтандыру;
- 12 айдан аспайтын мерзімге Рұқсаттар мен лицензиялар;
- Қарыздар бойынша қосымша шығындар;
- Жалдау шығындары;
- Жазылу шығындары;
- Болашақ кезеңдердің өзге де шығыстары.

Есеп беру көрсеткіштерін қалыптастыру үшін шығыстарды танудың маңызды шарты кірістер мен шығыстардың сәйкестігі принципі болып табылады. Кірістер мен шығыстардың сәйкестік қағидатын сақтау және оларды тиісті есепті кезеңге уақытша байланыстыру негізінде ағымдағы шығыстар олар туындаған кезеңге емес, олар табыс алу мақсатында пайдаланылған кезеңге жатқызылады. Осылайша, егер мұндай кезең есепті кезеңнен үлкен болса, онда мұндай шығындарды болашақ кезеңдердің шығыстары ретінде жеке баппен көрсету және олар жататын мерзімге сүйене отырып шығындарға есептен шығару қажет.

БКШ өнімді (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) өндіру жөніндегі шығындарды, жалпы және әкімшілік шығыстарды, өткізу жөніндегі шығыстарды, қаржылық шығыстарды немесе өзге де шығыстарды есепке алудың тиісті баптарына олар жататын есепті кезеңдер ішінде біркелкі есептен шығаруға жатады.

Операция мазмұны	Дебет	Кредит
Сақтандыру полисін сатып алу (полистің қолданылу мерзіміне байланысты, болашақ кезеңдердің шығыстары ұзақ мерзімді не қысқа мерзімді активтер ретінде жіктеледі)	1720	1030
Есепті кезеңде сақтандыру полисін сатып алу бойынша шығыстарды есептен шығару	7010, 7200	1720
Жалдау төлемдерін аванспен төлеу	1720	1030
Жалдау ақысын ол есептелген мерзімге тең үлестермен есептен шығару	7010, 7200	1720
Болашақ кезеңдердің өзге де шығыстарын есептеу	1720	1030,1300, 3350,3150,2420
Есепті кезеңдегі болашақ кезеңдердің шығыстарын есептен шығару	7010, 7200	1720

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 86 беті Стр. 86 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

БКШ есептен шығару үшін қалған мерзімге қарай БКШ қалдығы "Өзге ағымдағы активтер" жолы бойынша "Ағымдағы активтер" бөлімінде немесе "Өзге ұзақ мерзімді активтер" жолы бойынша "Ұзақ мерзімді активтер" бөлімінде баланста көрсетіледі. Көрсету баланстық құны бойынша жүргізіледі.

Есептілікте ашу

Егер қалған мерзім 12 айдан аз болса, "Өзге ағымдағы активтер" жолы бойынша "Қысқа мерзімді активтер" бөліміндегі қаржылық жағдай туралы есепте немесе қалған мерзім 12 айдан астам болса, "Өзге ұзақ мерзімді активтер" жолы бойынша "Ұзақ мерзімді активтер" бөлімінде көрсетіледі. Көрсету баланстық құны бойынша жүргізіледі.

Тарау 7. Есеп беретін тұлғалармен есеп айырысу

Есепке берілетін ақша қаражаты 1250 "Қызметкерлердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі" шотында есепке алынады.

Қоғамның шоттарында қызметкерлердің дебиторлық берешегінің қозғалысына байланысты операциялар көрсетіледі:

- активтерді сатып алуға, қызметтерге ақы төлеуге, қызметтік іссапарларға және т. б. есеп беруге берілген ақша қаражаты бойынша;
- қызметкерлерге берілген қарыздар бойынша, сондай-ақ қызметкер ұйымға келтірген материалдық залалды (жетіспеушілік, ұрлау, бүлдіру және басқалар) өтеу бойынша есеп айырысулар және қызметкерлердің өзге де қысқа мерзімді дебиторлық берешегі.

Ақшалай қаражат есепті түрде Басқарма Төрағасы - ректордың немесе оның орынбасарының, материалдық жауапкершілік жүктелген тұлғаларға және іссапарға жіберілген тұлғаларға іссапарға арналған бұйрықтардың негізінде беріледі.

Ақшалай қаражат Қазақстан Республикасы Үкіметінің 22.09.2000 жылғы № 1428 қаулысымен бекітілген мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен ұсталатын мемлекеттік мекемелер қызметкерлерінің, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Парламенті депутаттарының Қазақстан Республикасы шегіндегі қызметтік іссапарлары туралы Қағидаларда (01.01.2021 жылға арналған өзгерістермен және толықтырулармен) белгіленген сомалар шегінде қызметтік іссапарларға беріледі, сондай-ақ "Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ іссапар және өкілдік шығыстарын ұсыну тәртібі мен шарттары туралы ережемен толықтырылды.

Осы Ереже Қазақстан Республикасының шегінде қызметтік іссапарларға жіберілетін Қазақстан Республикасы мемлекеттік мекемелері қызметкерлерінің шығыстарын өтеудің тәртібі мен шарттарын айқындайды.

Қызметкерлердің бағыныстылық тәртібімен жоғары тұрған ұйымдарға іссапар мерзімі жолда болған уақытын есептемегенде, 5 күннен аспауы тиіс. Іссапар мерзімін ұзартуға ерекше жағдайларда (көлік құралдарының болмауы немесе іссапардың жеделдігі) осы ұйымның тиісті бұйрығын шығару жолымен 5 күннен аспайтын мерзімге жол беріледі.

Іссапар орнында болудың нақты уақыты межелі пунктке жол жүру құжаттары және межелі пункттен шығу күні бойынша не Шетелдік іссапарлар кезіндегі паспорттағы белгілер бойынша айқындалады. Іссапар мерзімі жолда болған уақытты есептемегенде 40 (қырық) күннен аспауы тиіс.

Аванстық есеп растайтын құжаттармен: отырғызу талондары бар авиабилеттермен, қоғамға жазылған тұруға арналған шот-фактурамен және басқа да қажетті шығыстарды растайтын құжаттармен (билеттерді брондау, қонақ үйлер) тапсырылады. Аванстың пайдаланылмаған қалдығын есеп беруші тұлға аванстық есепті тапсырғаннан кейін үш күннен кешіктірмей қайтаруға тиіс. Есеп беретін тұлғаға жаңа аванстар беру бұрын берілген авансты өтеген жағдайда жүргізілуі мүмкін.

Қызметкер Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге іссапарға шыққан кезде Басқарма Төрағасының - Қоғам Ректорының бұйрығы негіз болып табылады, онда іссапардың мақсаты,

орны және мерзімі айқындалады. Визалары бар паспорттың көшірмесі және қиылысатын шекаралардың бақылау-өткізу пунктiнiң белгiсi iссапарда болғанын растайтын құжат болып табылады.

Шетелге қызметтік iссапарға шыққан күн үшін, сондай-ақ шекарадан өткен күн үшін қайтарылған кезде шетелдік және ұлттық валютадағы тәуліктік ақы белгіленген нормалардан 100% мөлшерінде төленеді. Шығу кезінде шекарадан өту күні шет мемлекеттің нормалары бойынша, Қазақстанға ҚР нормалары бойынша кіру кезінде шекарадан өту күні болып есептеледі. Аванс ақша қаражатын беру күніндегі валюта айырбастаудың нарықтық бағамы бойынша теңгемен смета бойынша беріледі.

Iссапардан оралғаннан кейін бес күн ішінде аванстық есеп беру қажет, онда тәуліктік және тұрғын үйді жалдау шығындары операциялар жасалған күнгі валюта бағамының есебіне сүйене отырып есептеледі.

Есеп беретін сомаларды пайдалану жөнiндегi есеп не оларды қайтару бес күн ішінде жүзеге асырылады.

Есеп берiлетiн соманы беру үшін бухгалтерлік жазба жасалады:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Есеп берiлетiн сомалар берiлдi	1250	1010,1030
Есеп беретiн сомаларды өтеу	3310, 3350, 7010, 7210	1250

Бұл ретте ӘГҚ-дан шегеру мақсатында шетелге iссапарларға арналған iссапар шығыстарының нормаларын "салық және басқа да мiндеттi төлемдер туралы"ҚР кодексiнiң 244-бабына сәйкес қабылдау қажет екенін ескеру қажет.

Қоғамның қызметіне байланысты **өкiлдiк шығыстарға** iскерлік байланыстар орнату, өзара ынтымақтастықты қолдау, кеңестер және оның қызметіне тікелей байланысты басқа да іс-шаралар өткізу мақсатында жүргізілетін басқа ұйымдардың өкiлдерiн қабылдауға және оларға қызмет көрсетуге арналған шығыстар жатады.

Аталған адамдарды ресми қабылдауды өткізу, оларды көлікпен қамтамасыз ету, келіссөздер кезінде тамақтануға, қызмет көрсетуге арналған шығыстар, ұйым штатында тұрмайтын аудармашылардың қызметтеріне ақы төлеу жөнiндегi шығыстар өкiлдiк шығыстар деп танылады.

Адамдарды ресми қабылдауды өткізу кезінде қабылдаушы тараптың қатысушылар саны қабылданатын делегация тарапынан қатысушылар санынан аспауға тиіс.

Делегацияның құрамы бес адамнан астам болған кезде делегацияға қызмет көрсететін ілесіп жүретін адамдар мен аудармашылардың саны делегацияның кемінде 5 мүшесіне бір аудармашы немесе ілесіп жүруші есебінен айқындалуға тиіс.

Ұйымда өкiлдiк шығыстарды ресiмдеу үшін мынадай құжаттар пайдаланылады:

1) басқа заңды тұлғалардың өкiлдерiн қабылдау бойынша іс-шараларды өткізуді негіздей отырып, бұйрық;

2) шығыстардың әрбір бабының негіздемесі бар шығыстар сметасы қамтылуға тиіс.

Адамдарды қабылдау және оларға қызмет көрсету туралы бұйрыққа қол қойылғаннан кейін бухгалтерия сметамен бекітілген соманы есеп беретін адамға береді.

Есеп беретін адам бұйрықты орындау үшін ұйымдастырылған іс-шара аяқталғаннан кейін бухгалтерияға ұсынады:

- шығыстарды растайтын бастапқы құжаттары бар аванстық есеп (кассалық ордерлер, фискалдық кассалық чектер, сатып алу актілері, шоттар, билеттер, жалдау шарттары және т. б.);

- басқарма төрағасы-ректор бекіткен сметаның орындалуы туралы акт.

Шығыстардың дұрыстығын қамтамасыз ететін құжаттарсыз сомаларды есептен шығаруға жол берілмейді.

Өкiлдiк шығыстарды төлеуге бухгалтерлік жазба жасалады:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Өкілдік шығыстарды төлеуге бухгалтерлік жазба жасалады	1250, 3310, 3390	1010, 1030, 1250
Есептен шығару актісіне сәйкес өкілдік шығыстарды есептен шығару жазбамен көрсетіледі	7210	1250, 3390, 3310

Салықтық есепте өкілдік шығыстар ҚР СК 245-бабына сәйкес салық салуға жататын жұмыскерлердің кірістері бойынша шығыстар сомасының 1%-ы мөлшерінде шегерімге қабылданады

Басқа да дебиторлық берешектің болуына және қозғалысына байланысты операциялар қоғамның 1270 "өзге де қысқа мерзімді дебиторлық берешек" және 2170 "өзге де ұзақ мерзімді дебиторлық берешек" шоттарында көрсетіледі. Мұнда ескеріледі:

- тауар-материалдық қорлардың анықталған сәйкессіздіктері, кем шығасылары, нормативтен тыс ысыраптары үшін жеткізушілерге, мердігерлерге, көлік ұйымдарына және өзге ұйымдарға қойылған шағымдар сомалары;
- ақаулы материалдарды қайтару;
- банктердегі шоттардан қате есептен шығарылған сома;
- бюджетке артық аударылған сомалар;
- төтенше жағдайлардан шығындарды өтеу (сақтандыру шарты бойынша);
- айыппұлдар, өсімпұлдар, тұрақсыздық айыптары;

Есептілікте ашу

Дебиторлық берешекті есептілікте көрсету мыналарды қамтиды:

- сыныптау;
- бухгалтерлік баланстағы бағалау.

Бір жыл немесе операциялық цикл ішінде төленуі күтілетін дебиторлық берешек ең ұзақ мерзім таңдалады, ағымдағы ретінде жіктеледі; басқалары ұзақ мерзімді ретінде жіктеледі.

Қоғамның дебиторлық берешегін бағалау дебиторлық берешекті сатудың таза құны – қолма-қол ақша түрінде алуға күтілетін таза сома бойынша қаржылық есептілікте көрсетуді көздейді. Жоғарыда сипатталған брондау әдісі осындай бағалауға көмектеседі.

Қаржылық есептілікке түсіндірмелерде өзара есеп айырысу, айырбастау немесе контрагент үшін үшінші тараптың дебиторлық берешегін төлеу ретінде ресімделген өзара есеп айырысу операциялары бөлінуі мүмкін.

13-бөлігі. Кредиттік берешек

Міндеттеме-бұл қоғамның бұрынғы оқиғалардан туындайтын, реттелуі экономикалық пайдаларды қамтитын ресурстардың шығуына әкеп соқтыратын қазіргі міндеті.

Қоғам қаржылық есептілікті жасау мақсаттары үшін кредиторлардың мынадай бөлінуін қолданады:

- негізгі қызмет бойынша жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысу(3310 шот);
- басқа кредиторлармен есеп айырысу (3380 шот).

Тарау 1. Жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысу

Жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысуларды есепке алу шоттарда жүргізіледі:

- 3310 "Өнім берушілер мен мердігерлерге қысқа мерзімді берешек"
- 4410 "Өнім берушілер мен мердігерлерге ұзақ мерзімді берешек"

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СКУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СКУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 89 беті Стр. 89 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

1710 "Берілген қысқа мерзімді аванстар".

Жеткізушілермен есеп айырысу ТМҚ келіп түскен құжаттар, орындалған жұмыстар мен көрсетілген қызметтер негізінде жүргізіледі. Келіп түскен қорлар бухгалтерияға берілетін кіріс құжаттарымен ресімделеді. Бухгалтерияда бұл құжаттар кіріс құжаттары мен шот-фактурадағы материалдар санының сәйкестігіне мұқият тексеріледі. Тауарлар, қызметтер, жұмыстар үшін қолма-қол төлеу кезінде құжаттарға бақылау-кассалық чек қоса берілуге тиіс, қолма-қол ақшасыз төлеу кезінде төлем фактісі банк құжаттарымен расталады.

ТМҚ сатып алу кезіндегі бастапқы құжаттар:

а) жалпыға бірдей белгіленген режим бойынша жұмыс істейтін заңды тұлғалардан ТМҚ сатып алған кезде: шот-фактура, жүкқұжат (тауарлық чек), БКМ чегі (қолма-қол төлем нысаны кезінде), сатып алу-сату шарты, кедендік жүк декларациясы (импорт кезінде);

б) патент негізінде қызметін жүзеге асыратын субъектілерден нарықта ТМҚ сатып алу кезінде: барлық қажетті деректемелері бар тауар чегі, патенттің көшірмесі;

в) жеке кәсіпкерлерден ТМҚ сатып алу кезінде: тауарлық чек немесе барлық қажетті деректемелері бар жүкқұжат, ЖК куәлігінің көшірмесі, кассалық чек.

Мердігерлермен өзара есеп айырысу тәртібі (күрделі құрылыс, жөндеу жұмыстары) мердігерлік шарттарда жазылған шарттар негізінде жүзеге асырылады. Қосымша жұмыстар анықталған жағдайда мердігерлік шарттың талаптарына өзгерістер енгізу не қосымша келісімдер ресімдеу қажет.

Мердігер мердігерлік жұмыстар аяқталғаннан кейін серіктестікке (Тапсырыс берушіге) сметаға толық сәйкес орындалған жұмыстарды қабылдап алу актілерін береді. Орындалған жұмыстардың (көрсетілетін қызметтердің) актілері шот-фактураларға қоса беріледі.

Қоғамның (Тапсырыс берушінің) материалдарынан мердігерлік жұмыстар орындалған жағдайда №2 нысанның "Орындалған жұмыстарды қабылдау актісінде" "Ақы төлеуге" қорытынды сомасына "Өндіріске жіберу жүкқұжатының" деректеріне сәйкес келетін сандық-сомалық өлшемде Тапсырыс берушінің пайдаланылған материалдарының тізбесі келтіріледі, орындалған жұмыстарды қабылдау актілерін (№2 нысан) Төраға бекітеді Басқарма-Ректор және мердігер қол қояды.

3310 шоты бойынша талдамалы есеп әрбір жеткізуші бойынша жеке жүргізіледі. Бұл әр құжат бойынша жеткізушілермен есеп айырысуды бақылауға және жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысу бойынша қалдықтар туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Ай сайын кредиторлық берешекті түгендеу мынадай критерийлер бойынша жүргізіледі: берешектің түрі (материалдық немесе ақшалай міндеттемелер), берешектің пайда болу мерзімі, берешекті өтеу мерзімі, өтеу мерзімі бойынша берешектің түрі (ағымдағы, мерзімі өткен), қажет болған жағдайда оның нәтижелері бойынша есептен шығарылған берешектің түріне байланысты ұйымның кіріс шоттарын бір мезгілде ұлғайта отырып есептен шығару жүргізіледі. Бұл ретте талап қоюдың ескіру мерзімі 3 жыл деп танылады және салықтық есепке алу мақсаттары үшін Құрылу мерзімі 3 жыл берешек күмәнді деп танылады.

Бюджеттік қызмет шеңберінде туындаған үмітсіз кредиторлық берешек мынадай жағдайларда кезеңнің кірістеріне танылады және есептен шығарылады:

- кредитор таратылған жағдайда;
- кредитор борышты кешірген жағдайда, егер борыштан босату туралы шешімді кредитор мүлкінің меншік иесі немесе оған уәкілетті тұлға қабылдаған жағдайда;
- қоғамнан сот бас тартқан кредиторлық берешекті өндіріп алуда, оның ішінде талап қою мерзімінің өтуі себебі бойынша.

Тарау 2. Алынған аванстар бойынша есеп айырысу

Алынған аванстар шоттарында сатып алушылар мен тапсырыс берушілерден өнімді, тауарларды немесе қызметтерді жеткізуге арналған шарттар бойынша алдын ала төлем алу кезінде туындайтын қысқа мерзімді міндеттемелер көрсетіледі. Бұл шоттарда, егер олар есепті

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 90 беті Стр. 90 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

күннен кейін 12 айдан аспайтын мерзімде реттеуге жататын болса, міндеттемелер ескеріледі. Алынған аванстарға байланысты барлық қалған міндеттемелер өзге ұзақ мерзімді міндеттемелер ретінде ескерілуге тиіс.

Қоғам кредиторлық берешекті алынған аванстар бойынша және кредиторлық берешек (немесе оның бір бөлігі) өтелген кезде ғана, яғни шартта көзделген міндеттеме орындалған, күші жойылған немесе оның қолданылу мерзімі өткен кезде есептен шығарады.

Өнімді, тауарларды немесе қызметтерді жеткізу бойынша міндеттемені орындау кезінде тиісті сома "сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің берешегі" шотымен корреспонденцияда "Алынған аванстар"шотының дебетіне есептен шығарылады.

Есепке алу шоттары

3510 "Алынған қысқа мерзімді аванстар";

4410 "Алынған ұзақ мерзімді аванстар".

Есептілікте ашу

Қаржылық есептілікке ескертпелерде мынадай ақпарат ашылады:

- негізгі және өзге де кредиторлық берешектің көрсеткіштері келтіріледі, берешегі берешектің жалпы сомасының 5-10% - ынан асатын кредиторлар бойынша таратып жазу беріледі.

14-бөлімі. Бюджетпен есеп айырысу

Қоғам салықтар мен алымдарды 2021 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша "Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы" ҚР Кодексінің (Салық кодексі) талаптарына сәйкес есептейді және төлейді.

Қоғамдағы салықтық есепке алудың негізгі ережелерін салықтық есепке алу саясаты қалыптастырады, ол салықтарды есептеуді, салық салу объектілерін айқындауды және салықтық тіркелімдерді жүргізуді регламенттейді.

Салықтар бойынша міндеттемелердің бухгалтерлік есеп тіркелімдеріне жазбалар үшін бухгалтерлік ресімдеу құжаттары: анықтамалар, есеп айырысулар, декларациялар негіз болып табылады.

Салық төлемдерін есепке алу жөніндегі жазбаларды түпкілікті түзету салық декларацияларының деректері негізінде салық жылы аяқталғаннан кейін жүргізіледі.

Салық салу базасын қалыптастыруды, салық есебінің тіркелімдерін (нысандарын) жүргізуді, салықтар мен алымдар бойынша салық декларацияларын жасауды бухгалтерия жүзеге асырады.

Салықтық есепке алу тіркелімдері арнайы нысандар түрінде қағаз жеткізгіштерде және электрондық түрде жүргізілуі мүмкін.

Салықтық есепке алуды жүзеге асыру кезінде:

- салық салу объектілері мен салық салуға байланысты объектілер Салық кодексінде белгіленген тәртіппен және шарттарда есептеу әдісі бойынша анықталады;

- шетел валютасындағы операция салық салу мақсатында операция (төлем) жасалған күнгі валюта айырбастаудың нарықтық бағамын қолдана отырып, Қазақстан Республикасының ұлттық валютасы - теңгемен қайта есептеледі;

- салық мақсаттары үшін тауарлық-материалдық қорларды есепке алу бухгалтерлік есеп ережелеріне сәйкес жүргізіледі.

- барлық салықтарға қатысты бартерлік операциялар осы операцияларды шот - фактуралармен міндетті түрде ресімдей отырып, қолданылатын бағалар бойынша тауарларды (жұмыстарды, қызметтерді) өткізу ретінде қарастырылады.

Салық және басқа да міндетті төлемдер бойынша бюджетпен есеп айырысуларды салық органдарымен салыстырып тексеруді салық секторы тоқсан сайын және жылдың қорытындысы бойынша жүргізеді. Салыстырып тексеру нәтижелері бойынша есептерді салыстырып тексеру актісі жасалады. Салыстырып тексеру актісі-салық органының және

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 91 беті Стр. 91 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

салық төлеушінің деректері бойынша белгілі бір күнге есептелген (есепке жазылған, азайтылған) салық, бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер, міндетті зейнетақы жарналары, әлеуметтік аударымдар, сондай-ақ өсімпұлдар мен айыппұлдар сомалары жөніндегі құжат.

Салықтар мен алымдар бойынша есеп айырысуларды есепке алу бухгалтерлік есеп шоттарында үздіксіз өсу қорытындысымен әрбір салық және алым бойынша, сондай-ақ берешектің түрі (салықтың немесе алымның, өсімпұлдың, айыппұлдың негізгі сомасы бойынша бересі) бойынша бөлек жүргізіледі. Салық заңнамасының бұзылуына байланысты бюджетке төленуге жататын айыппұлдар, өсімпұлдар жеке шоттарда есепке алынады.

Салықтарды есепке алу үшін қоғам 3100 – "Салықтар бойынша міндеттемелер" бөлімінің мынадай синтетикалық шоттарын қолданады:

- 3110 - "Корпоративтік табыс салығы"
- 3120 - "Жеке табыс салығы"
- 3150 - "Әлеуметтік салық"
- 3160 - "Жер салығы"
- 3170 - "Көлік құралдарына салынатын салық"
- 3180 - "Мүлік салығы"
- 3190 - "Өзге салықтар"

Тарау 1. Заңды тұлғалардан табыс салығының есебі

Есептілікті жасау мақсаттары үшін мынадай сыныптама қолданылады: - ағымдағы салық-бұл кезең ішінде салық салынатын пайдаға (салықтық залалға) қатысты төленуге (өтелуге) жататын пайдаға салынатын салықтың сомасы;

- кейінге қалдырылған салық міндеттемелері-бұл салық салынатын уақытша айырмашылықтарға байланысты болашақ кезеңдерде төленуге жататын табыс салығының сомасы.

Міндеттемелер әдісі бойынша ағымдағы корпоративтік табыс салығы табыс алу барысында Қоғам шеккен Шығыс ретінде қаралады және тиісті табыс туындаған кезеңде есептеледі және "табыс салығы бойынша шығыстар" бабы бойынша жиынтық кіріс туралы есепте көрсетіледі.

Корпоративтік табыс салығы бухгалтерлік есепте 3110 "Төленетін корпоративтік табыс салығы" шотында есепке алынады. Оны есептеу және төлеу кезінде хабарлама жасалады:

- Есептелген КТС сомасына Дт 7710 Кт 3110
- Дт 3110 Кт 1030 төлем сомасына.

Тарау 2. Есеп қағидалары

Ағымдағы және кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша міндеттеме/актив

Есепті кезеңдер арасында салық салуды бөлу принципі салық төлемдерін нақты жүзеге асыру мерзімдерін ескерместен кезеңдер арасында бөлуден тұрады, бұл ағымдағы есептілікте ескерілген барлық экономикалық оқиғалардың салық салдарларын толық көрсетуді қамтамасыз етеді.

Есепті және алдыңғы кезеңдер үшін ағымдағы табыс салығының сомасы төленбеген сомаға тең міндеттеме ретінде танылады және қоғамның тиісті салық салынатын кірістері мен шегерілетін шығыстары туындаған салық кезеңінде есептеледі. Егер төленген табыс салығының сомасы салық кезеңі үшін төленуге жататын сомадан асып кетсе, онда асып кету шамасы актив ретінде танылады.

ҚЕХС сәйкес активтер мен міндеттемелерді құндық бағалау, әдетте, салық заңнамасының талаптарына сәйкес жүргізілетін салықтық есепке алу деректері бойынша құндық бағалаудан ерекшеленеді, соның нәтижесінде кейінге қалдырылған салық бойынша міндеттемелер мен активтер қалыптасады.

Уақытша айырмалар шегерілетін уақытша айырмалар және салық салынатын уақытша айырмалар болып бөлінеді.

Салық салынатын пайданы (залалды) қалыптастыру кезінде шегерілетін уақытша айырмалар кейінге қалдырылған табыс салығының пайда болуына әкеп соғады, ол есепті кезеңнен кейінгі немесе кейінгі есепті кезеңдерде бюджетке төленуге жататын табыс салығының сомасын азайтуға тиіс.

Кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша Актив-шегерілетін уақытша айырмаларға және қабылданбаған салық залалдарының болашақ кезеңге ауыстырылуына байланысты болашақ кезеңдерде өтелетін табыс салығының сомасы.

Салық салынатын пайданы (залалды) қалыптастыру кезіндегі салық салынатын уақытша айырмалар кейінге қалдырылған табыс салығының пайда болуына әкеп соғады, ол есепті кезеңнен кейінгі немесе кейінгі есепті кезеңдерде бюджетке төленуге жататын табыс салығының сомасын ұлғайтуға тиіс.

Кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша міндеттеме-бұл салық салынатын уақытша айырмаларға байланысты болашақ кезеңдерде төленуге жататын табыс салығының сомасы.

Егер салық базасы мен баланстық құн арасындағы айырма уақытша болып табылған жағдайда, кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтер мен міндеттемелер былайша қалыптастырылады:

	Кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша міндеттемелер	Кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтер
Активтер	Баланстық құн > Салық базасы	Баланстық құн > Салық базасы
Міндеттемелер	Баланстық құн > Салық базасы	Баланстық құн > Салық базасы

Табыс салығы бойынша кезең үшін шығындарды анықтаудағы дәйектілік келесідей:

1) жиынтық кіріс туралы есепте есепті кезең үшін салық салынғанға дейінгі бухгалтерлік пайда айқындалады;

2) Салық заңнамасына сәйкес салық салынатын пайда айқындалады;

3) салық заңнамасында бекітілген мөлшерлеме бойынша ағымдағы кезең үшін табыс салығы бойынша ағымдағы міндеттеменің сомасы айқындалады:

салық салынатын пайда X салық ставкасы = салық міндеттемесі.

4) есептің есепті күніндегі барлық активтер мен міндеттемелердің баланстық құны мен олардың салық базасы арасындағы салыстыру негізінде уақытша айырмалардың сомалары айқындалады: уақытша айырмалардың сомасы = активтер мен міндеттемелердің баланстық құны-олардың салық базасы;

5) есепті кезеңдегі уақытша айырмалардың салық әсерінің сомасы айқындалады: есепті жылдың аяғындағы салық әсерінің алынған сомасынан есепті кезеңнің басындағы салық әсерінің сальдосы шегеріледі;

6) есепті кезең үшін мерзімі ұзартылған табыс салығы бойынша шығыс сомасы айқындалады: уақытша айырмалардағы өзгерістер сомасы кірістер мен шығындар және басқа да жиынтық кіріс туралы есепке мерзімі ұзартылған табыс салығы бойынша шығыс немесе үнем ретінде жатқызылуы тиіс.

Тікелей капиталда танылған баптарға жататын ағымдағы табыс салығы немесе кейінге қалдырылған табыс салығы жиынтық кіріс туралы есепте емес, капитал құрамында танылады.

Кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтер мен міндеттемелер, егер ағымдағы салық активтері мен міндеттемелерін есепке алудың заңды бекітілген құқығы болса,

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 93 беті Стр. 93 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

бір-біріне қарсы есептеледі және кейінге қалдырылған салықтар сол салық салынатын компанияға және салық органына жатады.

Кейінге қалдырылған табыс салығын есептеу жылдық қаржылық есептілікті не ҚЕХС-ке сәйкес дайындалған аралық есептілікті дайындау күніне жүзеге асырылады.

Салық салынатын уақытша айырмалар және кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша міндеттеме

Қоғамда кейінге қалдырылған салықтарды есепке алу үшін баланстық баптардың айырмасы бойынша есептеу әдісі қабылданды.

Салық салынатын уақытша айырмалар активтің баланстық құны салық салу мақсаттары үшін шегеруге рұқсат етілетін сомадан асқан, сондай-ақ міндеттеменің баланстық құны оның салық базасына қарағанда аз болған жағдайда танылады. Қоғам активтің баланстық құнын өтегенде / міндеттеменің баланстық құнын өтегенде, салық салынатын уақытша айырмашылық қалпына келеді және қоғамда салық салынатын пайда пайда болады. Бұл экономикалық пайда қоғамнан салық төлемдері түрінде кету ықтималдығын тудырады.

Уақытша салық салынатын айырмашылықтар келесі жағдайларда пайда болады:

1) Қазақстан Республикасының салық заңнамасына сәйкес салықтық есепке алу мақсаттары үшін қаржылық кірістерді есепке жазылуына қарай қаржылық есептілікке енгізуді қамтиды;

2) корпоративтік есеп саясатына сәйкес салықтық есепке алу бойынша күмәнді талаптар бойынша шығыстардан дебиторлық берешектің құнсыздануы бойынша шығыстарды есептеу бойынша шегерімдерді азайту;

3) салық салынатын пайданы (салық залалын) айқындау кезінде негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің амортизациясы бойынша шегерімдердің бухгалтерлік есеп мақсаттары үшін амортизация бойынша шығыстардан асып кетуі;

4) қаржылық есептіліктегі болашақ кезеңдер бойы мұнай-газ активтері бойынша шығыстарды капиталдандыру және амортизация және салық салынатын пайданы айқындау кезінде олардың туындау кезеңінде осы шығындарды шығыстарға жатқызу;

5) бизнесті біріктіру жөніндегі операциялар бойынша: салық салу мақсаттары үшін баламалы түзетусіз сатып алынған сәйкестендірілетін активтерге және олардың әділ құнына қатысты міндеттемелерге сатып алу нысанындағы ұйым бірлестігінің құнын бөлу;

6) активтерді қайта бағалау операциялары бойынша: салық салу мақсаттары үшін баламалы түзетусіз активтер құнын ұлғайту;

7) қызметкерлерге қызметтер көрсету шамасына қарай "болжанатын шартты бірлік" әдісін пайдалана отырып, қаржылық есептілік мақсаттары үшін, ал салықтық есепке алу мақсаттары үшін - зейнетақы қорына жарналарды жүзеге асыру немесе қызметкерлерге зейнетақы төлеу кезінде зейнетақы шығындарын тану;

8) әділ құны бойынша ескерілетін қаржы құралдарымен операциялар бойынша: салық есебі үшін - бастапқы құны бойынша және қаржылық есептілік мақсаттары үшін - әділ құны бойынша қаржы құралдарын сатып алу мен өткізуді есепке алу;

дисконтталған құны бойынша ескерілетін қаржы құралдарымен операциялар бойынша: салық есебі үшін – бастапқы құны бойынша және қаржылық есептілік мақсаттары үшін – дисконтталған құны бойынша қаржы құралдарын сатып алу және өткізуді есепке алу.

9) негізгі және еншілес компаниялар арасындағы операциялар бойынша: Қоғам кейінге қалдырылған табыс салығын есептеу үшін салық салынатын база ретінде негізгі компания мен еншілес компания (Қазақстан ішінде) арасындағы нарықтық мөлшерлемеден төмен пайыздық мөлшерлемені пайызсыз кредит/қарыз және кредит/қарыз беру операциялары кезінде дисконт сомасын ескермейді. Бас компания бастапқы тану кезінде дисконт сомасын Қазақстан Республикасында салық салынатын операцияларға жатпайтын инвестиция ретінде ескереді. Демек, дисконттың сомасы салық базасы ретінде есепке алынбайды және кейінге қалдырылған

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 94 беті Стр. 94 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

табыс салығын есептеу үшін қаржылық есептілікте тұрақты айырмашылық ретінде көрсетіледі. Кейінге қалдырылған табыс салығын есептеу үшін ұқсас есепті еншілес компания жүргізеді.

Кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша міндеттеме барлық салық салынатын уақытша айырмалар үшін, егер ол мыналардан туындамаса, танылуға тиіс:

- 1) гудвилді бастапқы тану;
  - 2) күнсыздануы салық салу мақсаттары үшін шегерілуге жатпайтын гудвилге қолданылмайды;
  - 3) активті немесе міндеттемені мәмілеге байланысты бастапқы тану;
- ұйымдардың бірлестігі болып табылмайды; және
- жасалған сәтте бухгалтерлік пайдаға да, салық салынатын пайдаға да (салық шығыны) әсер етпейді.

Қоғам еншілес компанияларға, филиалдарға және қауымдасқан компанияларға инвестициялармен және бірлескен кәсіпорындардағы қатысу үлестерімен байланысты барлық салық салынатын уақытша айырмалар үшін кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша міндеттемені, оның мынадай екі шартқа бірден жауап беретін бөлігін қоспағанда, тануға тиіс:

- 1) бас компания немесе инвестор уақытша айырмашылықты қалпына келтіру уақытында бөлуді бақылай алады; және
- 2) уақытша айырмашылық жақын болашақта қайтарылмауы мүмкін.

Шегерілетін уақытша айырмалар және кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтер

Шегерілетін уақытша айырмалар пайда болу кезеңінде, сақтану принципіне сүйене отырып, болашақ кезеңдерде қоғам салық салынатын пайдадан осы уақытша айырмаларды шегеру үшін салық салынатын пайдаға ие болады деп айтуға болатын жағдайда ғана танылады.

Өткен кезеңдердің шығындарымен байланысты кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтер, егер қоғам салық салынатын пайда алады және салық заңнамасына сәйкес шегерім құқығына ие болады деп болжанған жағдайда ғана танылады. Егер қоғам ұзақ мерзім ішінде салық залалдарына ие болса және болашақ кезеңдерде салық салынатын пайданы алуды күтпесе, онда кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активті пайдалану және онымен байланысты экономикалық пайда алу екіталай. Сонымен қатар, мұндай шығындар салық базасын азайтуы мүмкін кезеңнің ұзақтығына шектеулер болуы мүмкін.

Кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтер шегерілетін барлық уақытша айырмалар, пайдаланылмаған салық жеңілдіктері және пайдаланылмаған салық залалдары бойынша танылады, бұған мынадай жағдайлар қосылмайды:

- 1) шегерілетін уақытша айырмаға жататын кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша актив бизнесті біріктіру салдарынан туындамаған және операция жасалған кезде бухгалтерлік есеп бойынша қаржылық нәтижелерге де, салықтық есепке алу бойынша пайдаға немесе залалға да әсер етпейтін активті немесе міндеттемені бастапқы тану нәтижесінде туындайды; және

- 2) еншілес компанияларға, қауымдасқан компанияларға инвестициялармен, сондай-ақ бірлескен кәсіпорындарға қатысу үлестерімен байланысты шегерілетін уақытша айырмаларға қатысты кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтер уақытша айырмалардың таяу болашақта пайдаланылатындығының елеулі ықтималдығы бар және салық салынатын пайда болатын дәрежеде ғана танылады, оған қарсы уақытша айырмашылықтар қолданылуы мүмкін.

Уақытша шегерілетін айырмашылықтар келесі жағдайларда пайда болады:

- 1) қаржылық есептілікте көрсетілетін негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің амортизациясы бойынша шығыстардың салық салынатын пайданы (салықтық залалды) айқындау кезінде шегеру үшін пайдаланылатын амортизация бойынша шегерімдерден асып кетуі;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 95 беті Стр. 95 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- 2) шығыстары салық шегерімдеріне тек олардың нақты туындаған сәтінде ғана енгізілетін резервтерді қаржылық есептілікте тану;
- 3) болашақ салық кезеңіне көшірілетін салық залалын көрсету;
- 4) салықтық есепке алу және қаржылық есептілік мақсаттары үшін құрылу мерзімдері мен сомалары бойынша ерекшеленуі мүмкін дебиторлық берешектің құнсыздануына резерв құру;
- 5) қаржылық есептілікте қаржыландыру бойынша шығыстарды есебіне жазу шамасына қарай, ал салықтық есепке алу мақсаттары үшін ақы төлеу бойынша есепке жазуды қамтиды;
- 6) салықтық есепке сәйкес есепті кезеңде есептен шығаруға жатпайтын қаржылық есептілікте талап етілмеген кредиторлық берешекті есептен шығару;
- 7) ТМҚ бойынша операциялар бойынша: қаржылық есептілікте құнсыздануға резерв құру және болашақ кезеңдерде салықтық есепке алу мақсаттары үшін есептен шығару;
- 8) әділ құны бойынша ескерілетін қаржы құралдарымен операциялар бойынша: Салық есебі үшін - бастапқы құны бойынша және қаржылық есептілік мақсаттары үшін - әділ құны бойынша қаржы құралдарын сатып алу мен өткізуді есепке алу.

Салық мөлшерлемесін анықтау

Салық заңнамасы өзгерген жағдайда мерзімі ұзартылған табыс салығы бойынша міндеттемелер мен активтер есепті кезеңнің соңына қайта есептелуге тиіс. Егер салық мөлшерлемесі өзгерсе, кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша кіріс сальдосы қайта есептелуге және таза пайдаға әсері жеке ашылуға тиіс. Егер салық салу ережелері өзгерсе, кезең соңындағы кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша сальдо жаңа ережелер бойынша есептеледі. Бұл өзгерістер есептік бағаларды қайта қарау болып табылады және перспективалы деп танылады.

Кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтер мен міндеттемелер есепті күнге қолданыста болатын немесе елеулі дәрежеде белгіленген салық салу мөлшерлемелері және салық заңнамасының талаптары негізінде активті өткізу немесе міндеттемені өтеу кезеңіне қолданылуы болжанатын салық мөлшерлемелері бойынша бағалануға тиіс.

Болашақта қолданылатын салық мөлшерлемесін ең жақсы бағалау-бұл есепті күнге белгіленген (немесе "айтарлықтай белгіленген") мөлшерлеме. Тиісті заңнамалық актінің (мысалы, Салық кодексінің) жобасын мақұлдау процесі аяқталған кезде салық ставкасы "айтарлықтай белгіленген" болып саналады.

Егер салық салынатын пайданың әртүрлі түрлеріне салық салудың әртүрлі ставкалары қолданылса, кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтер мен міндеттемелер уақытша айырмаларды қалпына келтіру күтілетін кезеңдердің салық салынатын пайдасына (салық шығынына) қолданылуы күтіліп отырған орташа ставкаларды пайдалана отырып, есепті күнге өлшенеді.

Қаржылық есептілікте ашу

Салық (салық бойынша үнемдеу) бойынша шығыстың негізгі элементтері жеке ашылуға тиіс.

Табыс салығы (салық бойынша үнемдеу) бойынша шығыс элементтері мыналарды қамтуы мүмкін:

- 1) табыс салығы (салық бойынша үнемдеу) бойынша ағымдағы шығыстар;
- 2) осы кезеңде танылған алдыңғы кезеңдердің ағымдағы салығына кез келген түзетулер;
- 3) уақытша айырмаларды құруға және қалпына келтіруге байланысты кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша шығыстың (кірістің) сомасы;
- 4) салық ставкаларындағы өзгерістерге немесе жаңа салықтардың енгізілуіне байланысты кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша шығыстың (кірістің) сомасы;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 96 беті Стр. 96 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

5) табыс салығы бойынша ағымдағы шығысты азайту үшін пайдаланылатын бұрын танылмаған салық шығынынан, салық кредитінен немесе алдыңғы кезеңнің уақытша айырмасынан туындайтын пайда сомасы;

6) кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша бұрын есептен шығарылған активті есептен шығару немесе қалпына келтіру кезінде туындайтын кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша шығыс;

7) корпоративтік есеп саясатындағы өзгерістерге және ҚЕХС 8-ге сәйкес ағымдағы пайданы немесе залалды айқындау үшін есептерге енгізілетін қателерге жататын табыс салығы (салық бойынша үнемдеу) бойынша шығыс сомасы, өйткені оларды ретроспективті есепке алу мүмкін емес.

Келесі ақпарат бөлек ашылуы керек:

1) өз капиталының шоттарына дебеттелетін немесе кредиттелетін баптарға жататын кейінге қалдырылған және ағымдағы табыс салығының жалпы сомасы;

2) салық бойынша Шығыс (салық бойынша үнемдеу) мен есептік пайда мен қолданылатын салық ставкасы (ставкалары) арасындағы тәуелділікті қолданылатын салық ставкасы (ставкалары) есептелген әдісті ілеспе ашып көрсету арқылы түсіндіру; не:

- табыс салығы (салық бойынша үнемдеу) бойынша шығыс пен салық салынғанға дейінгі пайданы қолданылатын салық ставкасына (ставкасына) көбейту нәтижесінің арасындағы сандық салыстырып тексеру және қолданылатын салық ставкасы (ставкалары) есептелген әдісті де ашатын;

- орташа қолданыстағы салық ставкасы мен қолданылатын салық ставкасы арасындағы сандық салыстыру және қолданылатын салық ставкасы есептелетін әдісті де ашады;

3) алдыңғы кезеңмен салыстырғанда қолданылатын салық ставкасындағы (ставкалардағы) өзгерістерді түсіндіру;

4) қаржылық жағдайы туралы есепте кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша актив танылмайтын шегерілетін уақытша айырмалардың, пайдаланылмаған салық залалдарының сомасы (және, егер бар болса, қолданылу мерзімінің өткен күні) қоса беріледі;

5) кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша міндеттемелер танылмаған еншілес компанияларға, филиалдарға, бірлескен кәсіпорындарға және қауымдасқан компанияларға инвестициялармен байланысты уақытша айырмалардың жиынтық сомасы;

6) уақытша айырмалардың әрбір түріне қатысты және пайдаланылмаған салық залалдарының және салық кредиттерінің әрбір түріне қатысты:

- әрбір ұсынылған кезең үшін қаржылық жағдай туралы есепте танылған активтердің және кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша міндеттемелердің сомасы;

- қаржылық жағдай туралы есепте танылған сомалардағы өзгерістерден айқын болмаса, пайданың немесе залалдың құрамында танылған кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша кірістің немесе шығыстың сомасы

7) тоқтатылған қызметке қатысты салық бойынша шығыстар:

- тоқтатудан түскен пайда немесе залал; және

- әрбір ұсынылған алдыңғы кезең үшін тиісті сомалармен бірге кезең үшін тоқтатылған операция бойынша әдеттегі қызметтен түскен пайда немесе залал.

8) акционерлерге қаржылық есептілік бекітілген күнге дейін ұсынылған немесе жарияланған, бірақ қаржылық есептілікте міндеттеме ретінде танылмаған дивидендтерді төлеудің салықтық салдарларының сомасы;

9) егер компания сатып алушы болып табылатын бизнесті біріктіру нәтижесінде сатып алынатын компанияның қаржылық есептілігінде оны сатып алғанға дейін кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша актив ретінде бұрын танылған сома өзгерсе, мұндай өзгеріс сомасы;

10) егер бизнесті біріктіру кезінде сатып алынатын кейінге қалдырылған табыс салығынан түсетін пайда сатып алу күніне танылмаса, бірақ сатып алу күнінен кейін танылса,

кейінге қалдырылған табыс салығынан түсетін пайданы тануға әкеп соққан оқиғаның немесе мән-жайлардағы өзгерістің сипаттамасы.

Қоғам кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активтің сомасы және оның негізінде танылған деректердің сипаты туралы ақпаратты, егер:

1) кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша активті пайдалану қазіргі салық салынатын уақытша айырмаларды қалпына келтіруден туындайтын пайдадан асатын болашақ салық салынатын пайдаға байланысты болады; және

2) компания кейінге қалдырылған табыс салығы бойынша актив жататын салық юрисдикциясындағы ағымдағы не алдыңғы кезеңде залал шеккен жағдайларда жол беріледі.

Қоғам анықтауға болатын ықтимал салық салдарының мөлшері туралы және анықтау мүмкін емес кез-келген ықтимал салық салдары бар-жоғы туралы ақпаратты ашуы керек

15. бөлігі. Шығыстарды тану

Шығыс-есепті кезең ішінде активтердің әкетілуі немесе сарқылуы не капиталға қатысушы тұлғаларға бөлумен байланысты азаюдан өзгеше капиталдың азаюына әкеп соққан міндеттемелердің ұлғаюы нысанында экономикалық пайданың азаюы.

Шығыстар өткізуден табыс алу үшін қажетті шығыстарды (өзіндік құнға енгізілетін шығыстар), жалпы және әкімшілік шығыстарды, өткізу жөніндегі шығыстарды, қоғамның әдеттегі қызметі барысында туындайтын қаржылық және өзге де шығыстарды (залалдарды) қамтиды.

Өзіндік құнға енгізілетін шығыстар-өнімді дайындаумен, тауарларды сатып алумен байланысты шығыстар, сондай-ақ жүзеге асырылуы жұмыстарды орындаумен, қызметтерді көрсетумен байланысты шығыстар.

Жалпы және әкімшілік шығыстар-жалпы басшылықпен байланысты шығыстар, жалпы шаруашылық және әкімшілік мақсаттағы шығыстар.

Сату бойынша шығыстар-өнімді (тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді) сатумен байланысты шығыстар.

Қаржылық шығыстар-қарыздар бойынша шығыстарды, мүлікті жалға алу кезінде туындайтын пайыздар бойынша шығыстарды және өзге де осыған ұқсас шығыстарды қамтитын шығыстар.

Өзге шығыстар (залалдар) шығыстарды айқындауға жататын және қоғамның негізгі қызметі процесінде туындауы немесе туындамауы мүмкін басқа баптар болып табылады.

Тарау 1. Сыныптама және топтастыру

Қоғам шығындарды талдауды олардың ішкі функцияларына сүйене отырып ұсынады:

- Сатылған өнімнің, қызметтердің өзіндік құны;
- Жалпы және әкімшілік шығындар;
- Сату бойынша шығыстар;
- Басқа шығындар, бірақ олармен шектелмейді:
  - негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің шығуынан болған залал;
  - теріс бағамдық айырмашылық;
  - Қаржылық шығындар;
  - Корпоративтік табыс салығы бойынша шығыстар

Сатылған өнімнің өзіндік құны

Дайын өнімнің, тауарлардың, жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің өзіндік құнына енгізілетін шығыстарға есепті кезеңде шығыс ретінде көрсетілген өнімді шығаруға, Қызметтерді көрсетуге, жұмыстарды орындауға тікелей байланысты шығыстар жатады:

- жұмыс немесе қызмет көрсету өндірісінде тікелей айналысатын қызметкерлердің еңбегіне ақы төлеу;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 98 беті Стр. 98 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

- өзге де сыйақылар өнімді өндірумен, жұмыстарды орындаумен немесе қызметтер көрсетумен тікелей айналысатын қызметкерлерге (оның ішінде әлеуметтік игіліктер беруге арналған шығыстар: көбінесе өндірісте тікелей жұмыс істейтін қоғам қызметкерлерінің пайдалануына арналған әлеуметтік объектілерді ұстауға арналған шығыстар);
- өндіріс процесінде тікелей жұмыс істейтін қызметкерлердің жалақысынан аударымдар (әлеуметтік салық, әлеуметтік сақтандыруға аударымдар);
- өнімді өндіру, жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсету процесіне қатысатын негізгі құралдардың амортизациясы;
- өнімді өндіру, жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсету процесіне қатысатын материалдық емес активтердің амортизациясы;
- өнім өндіру, жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсету процесіне қатысатын негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің құнсыздануынан болатын шығындар;
- өнімді өндіру, жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсету процесіне тікелей қатысатын негізгі құралдарға қызмет көрсетумен және оларды жұмыс жағдайында ұстаумен байланысты шығыстар;
- өндіріс, жұмыс немесе қызмет көрсету процесінде қолданылатын негізгі және қосалқы материалдардың, отынның, энергияның құны;
- операциялық жұмыстарға арналған шығындар;
- жүктердің ішкі орын ауыстыруына арналған шығыстар;
- өнімді өндіру, жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсету процесінде тұтынылатын нақты коммуналдық шығындар;
- өнімдерді өндіру, жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсету процесіне тікелей қатысатын негізгі құралдарды сақтандыруға арналған шығыстар және сақтандырудың өзге де түрлері;
- өнімдер өндірісінде, жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсетумен тікелей айналысатын персоналдың іссапар шығыстары;
- өнімдер өндіру, жұмыстарды орындау немесе қызмет көрсету тікелей айналысатын персоналды сақтандыру бойынша шығыстар;
- өнімді өндіру, жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсету үдерісіне қатысатын негізгі құралдар мен материалдық емес активтерді жалдау бойынша шығындар;
- санитарлық-гигиеналық нормалардың орындалуын қамтамасыз ету және қалыпты еңбек жағдайлары мен қауіпсіздік техникасын қамтамасыз ету бойынша шығындар;
- үшінші тұлғалардың өндірістік сипаттағы қызметтері;
- өнімдер өндіру, жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсету процесіне тікелей қатысты салықтар, алымдар және аударымдар:
  - ~ қоршаған ортаны ластағаны үшін төлем;
  - ~ мүлік салығы;
  - ~ жерге салынатын салық;
  - ~ жер телімдерін пайдаланғаны үшін төлем;
  - ~ басқалар
  - ~ өнімді өндіруге, жұмыстарды орындауға немесе қызметтерді көрсетуге тікелей қатысты басқа да шығыстар.

Өзіндік құн **7010** шотында есепке алынады.

Кәдімгі қызметті жүзеге асыру барысында Қоғам сатылған өнімнің өзіндік құнына жатпайтын, бірақ есепті кезеңдегі экономикалық пайданың төмендеуіне әкелетін қосымша шығындарға ие. Мұндай шығындарға мыналар жатады:

Жалпы және әкімшілік шығыстар:

- әкімшілік және басқару персоналына жататын қызметкерлердің еңбегіне ақы төлеу;
- өзге де сыйақылар әкімшілік және басқару персоналына жататын қызметкерлерге (оның ішінде әлеуметтік игіліктер беруге арналған шығыстар: негізінен әкімшілік және басқару персоналына жататын Қоғам қызметкерлерінің пайдалануына арналған әлеуметтік объектілерді күтіп-ұстауға арналған шығыстар);
- әкімшілік және басқару персоналына жататын қызметкерлердің жалақысынан аударымдар (әлеуметтік салық, әлеуметтік сақтандыруға аударымдар);
- әкімшілік және басқарушылық мақсаттар үшін пайдаланылатын негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің амортизациясы;
- әкімшілік және басқарушылық мақсаттар үшін пайдаланылатын негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің құнсыздануынан болған шығындар;
- әкімшілік және басқарушылық мақсаттар үшін пайдаланылатын негізгі құралдар мен материалдық емес активтерге қызмет көрсету және жөндеу;
- материалдар, кеңсе тауарлары және типографиялық шығындар;
- әкімшілік және басқарушылық мақсаттар үшін пайдаланылатын негізгі құралдар объектілерін сақтандыру шығыстары және сақтандырудың өзге түрлері;
- байланыс қызметтері;
- әкімшілік және басқару аппараттарын ұстауға байланысты коммуналдық шығындар;
- әкімшілік және басқару персоналына жататын қызметкерлердің іссапар шығыстары;
- біліктілігін арттыруға арналған шығыстар;
- әкімшілік және басқару аппараттарын ұстау бойынша өзге де шығыстар;
- әкімшілік қызметкерлер мен басқарушы қызметкерлерді сақтандыру шығындары;
- ақпараттық қызметтер;
- консультациялық қызметтер;
- заң қызметтері;
- жалдау бойынша шығыстар;
- банк қызметтері;
- салықтар, алымдар және аударымдар;
- сот шығындары;
- басқа да жалпы және әкімшілік шығыстар

Әкімшілік шығыстар **7210** – "Әкімшілік шығыстар" шотының дебеті бойынша есепке алынады және алып өтулермен көрсетіледі:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Әкімшілік шығыстар есептелді	7210	1100 "Төлем көзінен КТС ұстап қалу" 1300 "Қорлар", 3310 "Қызметтер", 3100 "Салықтар", 3350 "Қызметкерлерге сыйақы", 2420, 2730 "Амортизация", 3310 "Жеткізушілермен есеп айырысу", 3360 "Жалға алу", 3200 "Әлеуметтік аударымдар".

Жалпы және әкімшілік шығыстар 7210 шотында есепке алынады.

Өзге де шығыстар:

- теріс бағамдық айырмашылық;
- негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің шығуымен байланысты шығындар; қаржы құралдарын шығарумен байланысты шығындар;
- алдыңғы бөлімдерде ескерілмеген әлеуметтік сала объектілерін ұстауға арналған шығыстар;
- алдыңғы бөлімдерде ескерілмеген негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің құнсыздануынан болған шығындар;
- түгендеу кезінде анықталған жетіспеушілік көрсеткіші;
- өзге де шығыстар.

Өзге шығыстар шоттарда көрсетіледі:

- 7410 "Активтердің шығуы бойынша шығыстар";
- 7420 "Қаржылық емес активтердің құнсыздануынан болған шығыстар";
- 7430 "Бағамдық айырма бойынша шығыстар";
- 7440 "Дебиторлық берешектің құнсыздануы бойынша шығыстар";
- 7450 "Операциялық жалдау бойынша шығыстар";
- 7480 "Өзге де шығыстар"

Қаржылық шығындар:

- қаржы құралдары бойынша сыйақы;
- қаржылық жалдауға қатысты пайыздық құрамдас бөлігі;
- дисконттау бойынша пайыздар;
- пайыздарды төлеуге арналған шығындарды түзету сомасындағы шетел валютасындағы қарыздарды қайта бағалау нәтижесінде туындайтын бағамдық айырмалар;
- дебиторлық берешектен басқа, қаржы активтерінің құнсыздануынан болатын шығын;
- қаржы құралдары бойынша амортизация (қарыздарға, вексельдерге және облигацияларға байланысты жеңілдіктердің немесе сыйлықақылардың және оларды алуға байланысты қосымша шығындардың амортизациясы);
- оның ішінде қаржы құралдарының әділ құнының өзгеруінен болған шығын;
- басқа қаржылық шығындар.

Қаржылық шығыстарды көрсету үшін шоттар пайдаланылады:

- 7310 "Сыйақылар бойынша шығыстар";
- 7320 "Қаржылық жалдау бойынша пайыздарды төлеуге шығыстар";
- 7330 "Қаржы құралдарының әділ құнының өзгеруінен болған шығыстар"
- 7340 "Қаржыландыруға өзге де шығыстар".

Корпоративтік табыс салығы бойынша шығыстар:

- корпоративтік табыс салығы бойынша ағымдағы салық міндеттемесінің көрсеткіштері;
- корпоративтік табыс салығы бойынша кейінге қалдырылған салық міндеттемесі бойынша шығыс;
- төлем көзінен ұсталатын салық.

Корпоративтік табыс салығы бойынша шығыстарды көрсету үшін шоттар пайдаланылады:

- 7710 "Корпоративтік табыс салығы бойынша шығыстар";

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 101 беті Стр. 101 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

3110 "Төленуге жататын корпоративтік табыс салығы";

1410 "Корпоративтік табыс салығы".

Тарау 2. Шығысты тану әдісі

- Шығыстар мынадай шарттар болған кезде бухгалтерлік есепте танылады:
    - шығыс сомасы сенімді айқындалуы мүмкін;
    - егер болашақта активтің азаюына немесе міндеттемелердің пайда болуына/ұлғаюына байланысты экономикалық пайданың төмендеуі туындаса.
  - Тиісінше, шығысты тану міндеттемелердің туындауы/ұлғаюы немесе активтің азаюы танылатын есепті кезеңде жүреді.
  - Шығыстарды тану осы шығыстар келтірілген кірістер танылған кезеңде не ақша қаражатын нақты төлеу уақытына және жүзеге асырудың өзге де нысанына қарамастан, осы шығыстар қандай да бір кіріс алуға әкелмейтіні анық болған кезде жүргізілуге тиіс.
  - Мұндай тану сол операциялардан немесе басқа оқиғалардан тікелей және бірлесіп туындайтын кірістер мен шығыстарды бір мезгілде тануды білдіреді.
- Егер экономикалық пайдалардың пайда болуы бірнеше есептік кезеңдер бойы күтілсе және табыспен байланысты тек тұтастай немесе жанама түрде байқауға болатын болса, онда шығыстар тиісті экономикалық пайдалар туындайтын бірнеше есептік кезеңдер ішінде танылады. Есепті кезеңдер бойынша шығыстарды бөлу әрбір есепті кезеңде танылатын сомаларды негізделген және жүйелі айқындау негізінде жүргізіледі.
- Егер жүргізілген шығындар күтілетін экономикалық пайдаға әкелмесе немесе болашақ экономикалық пайдалар актив ретінде тану талаптарына сәйкес келмесе немесе сәйкес келуін тоқтатса, мұндай жағдайда шығындар тиісті мән-жайлар анықталған кезеңнің шығысы деп танылады.
  - Шығыс активті мойындамай міндеттеме туындаған жағдайларда да танылады.
  - Шығыстар салық салынатын базаны есептеу мақсатында қалай қабылданғанына қарамастан танылады.

Тарау 3. Қызметтердің өзіндік құнына енгізілетін шығыстарды бағалау

Қызметтердің өзіндік құнын қалыптастыратын шығыстар ақшалай немесе өзге нысанда жүргізілген төлемнің шамасына немесе танылған кредиторлық берешектің шамасына тең ақша сомасында есепке алуға қабылданады.

Төлемнің немесе кредиторлық берешектің шамасы қабылданатын тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді сатып алу-сату шартында өнім беруші мен сатып алушы келіскен шарттық баға мен басқа да шарттар негізге алына отырып айқындалады. Егер баға шартта көзделмесе немесе шарт талаптарынан белгіленуі мүмкін болмаса, онда алынатын тауарлар, жұмыстар, көрсетілетін қызметтер әділ құны бойынша есепке алынады.

Бухгалтерлік есеп шоттарында көрсетілген қызметтердің, орындалған жұмыстардың өзіндік құнын қалыптастыру оларды орындауға байланысты барлық шығыстарды есепке алу қағидаты бойынша жүзеге асырылады.

Өзіндік құнға жатқызылатын жұмыстарды орындауға және Қызметтерді көрсетуге арналған барлық шығындар олардың экономикалық мазмұнына сәйкес мынадай элементтер бойынша топтастырылады:

- шикізат және негізгі материалдар;
- қызметкерлерге еңбекақы төлеу;
- еңбекке ақы төлеуден аударымдар;
- үстеме шығындар.

Көрсетілген қызметтер мен орындалған жұмыстардың әрбір түрінің өзіндік құнын белгілеу үшін шығындарды есепке алу негізгі қызмет түрінің бюджеттік бағдарламалары бөлінісінде көрсетілген қызметтер мен жұмыстардың әрбір түрі бойынша бөлек жүргізіледі.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 102 беті Стр. 102 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

Жұмыстарды орындауға, қызметтерді көрсетуге арналған шығындар алдын ала немесе одан кейінгі төлем уақытына қарамастан, олар жататын есепті кезеңдегі қызметтердің өзіндік құнына енгізіледі.

Қызметтерді көрсету және жұмыстарды орындау кезінде қоғам көтеретін шығындар шоттардың жұмыс жоспарына (1-қосымша) сәйкес есепке алудың мынадай шоттарында есепке алынады:

- 7010 "Өзіндік құн"
- 8110 "Негізгі өндіріс";
- 8410 "Үстеме шығындар".

Өндірістік шығындарды есепке алу шоттарында қызметтің негізгі түрлері бойынша қызметтерді орындауға және жұмыстарды көрсетуге тікелей байланысты шығыстар көрсетілуге тиіс.

Қызметтердің өзіндік құнына кіретін шығындар тікелей және жанама болып бөлінеді. Тікелей шығындарға жұмыстардың, қызметтердің нақты түрін орындауға, көрсетуге тікелей байланысты шығыстар жатады.

Жанама шығындарға өзіндік құнға жататын қызметтер көрсетуді және жұмыстарды орындауды қамтамасыз етуге, ұйымдастыруға және басқаруға байланысты шығыстар жатады. Жанама шығындарды олар пайда болған кезде жұмыс пен қызмет көрсетудің нақты түрімен байланыстыру мүмкін емес.

Қызметтердің өзіндік құнын қалыптастыру бюджеттік бағдарлама бойынша калькуляция баптары бөлінісінде ұйымдастырылады.

Уәкілетті орган немесе қатысушы бекіткен шығындарды бюджеттік жоспарлау деректері қоғам үшін нормативтік база болып табылады.

Үстеме шығындар қызметтерді орындау мен көрсетудің өндірістік процесіне қызмет көрсетумен байланысты. Оларға жалпы номенклатура бойынша мынадай шығыстар жатады:

- негізгі құралдардың амортизациясы;
- заңнамада көзделген жағдайларда қызметкерлерді құрал-сайманмен, басқа да құралдармен, арнайы киіммен және арнайы тамақпен қамтамасыз етуге арналған шығыстар;
- өндірісте пайдаланылатын негізгі құралдар мен өзге де мүлікті жөндеу, ұстау және пайдалану жөніндегі шығыстар;
- мүлікті сақтандыру бойынша шығындар;
- үй-жайларды жылытуға, жарықтандыруға және күтіп-ұстауға арналған шығыстар;
- өндірісте пайдаланылатын негізгі құралдарды жалға алу және лизинг үшін төлем;
- негізгі құралдарды жөндеумен айналысатын қызметкерлердің еңбекақысын төлеуге шығындар;
- қызметтердің нақты түріне бірден жатқызуға болмайтын басқа да осыған ұқсас мақсаттағы шығыстар.

Еңбекті қорғау және қауіпсіздік техникасы шығыстарына қауіпсіздік техникасы, өндірістік санитария жөніндегі, Тегін арнайы киім, арнайы тамақ және сүт беруге арналған шығындар, еңбекті қорғау және қауіпсіздік техникасы жөніндегі өзге де іс-шараларға арналған шығындар жатады.

Негізгі құралдарды жөндеу және қызмет көрсету жөніндегі шығыстарға негізгі құралдардың табиғи тозған объектілерін қалпына келтіруге, оларды мерзімінен бұрын тоздан қорғауға және жұмыс жағдайында ұстауға байланысты шығыстар жатады.

Негізгі құралдарды жөндеу кезінде тозған құрылымдарды, бөлшектерді ауыстыру және қалпына келтіру жүзеге асырылады. Бұл ретте тозған бөлшектердің орнына жөнделетін

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 103 беті Стр. 103 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

объектілердің пайдалану мүмкіндіктерін жақсартатын неғұрлым заманауи, берік және үнемді орнатуға жол беріледі.

Негізгі құралдарды жөндеуге және оларға техникалық қызмет көрсетуге арналған шығыстарға ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге байланысты шығындарды қоса алғанда, негізгі құралдың жөндеуге жарамдылығын бағалауға арналған шығыстар да жатады.

Өндіріс шығасыларының құрамына негізгі құралдарды аяқтау, қосымша жабдықтау, жаңғырту және қайта жаңарту жөніндегі шығыстар енгізілмейді.

Мұндай шығыстар негізгі құралдардың тиісті объектілерінің құнын ұлғайтуға жатқызылуға жатады.

Егер жөндеуді мердігер ұйым жүзеге асырса, онда оны орындауға арналған шығыстар жөндеу жұмыстарын қабылдап алу-беру актісі күніне танылады.

Үстеме шығыстардың құрамына меншікті негізгі құралдарды да, жалдау шарты бойынша алынған да жөндеуге арналған шығыстар кіреді.

Егер негізгі құралдар объектісі өтеусіз пайдалануға алынған жағдайда, онда ағымдағы және Күрделі құралдарды қоса алғанда, оны жөндеуге арналған шығыстар бухгалтерлік есеп мақсаттары үшін де, салық салу мақсаттары үшін де шығыстардың құрамына енгізіледі.

Сатылған өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны шоттардың Жұмыс жоспарының 7010 аттас шотында ескеріледі.

Өзіндік құнды қалыптастыру үшін жұмыстарды орындауға және Қызметтерді көрсетуге арналған шығындарды есепке алуға арналған "өндірістік есепке алу шоттары" 8-бөлімінің шоттары қолданылады. Осы бөлімнің шоттарында шығындарды олардың пайда болу орындары және басқа да белгілері бойынша топтастыру, сондай-ақ көрсетілген қызметтердің өзіндік құнын калькуляциялау жүзеге асырылады.

Қоғам жалғасатын қызмет бойынша шығыстардан бөлек тоқтатылған қызметтен түскен пайда мен залалды көрсетеді.

Егер Қоғамда алдыңғы кезеңдерде елеулі қателер болса, оны ашу керек:

- маңызды қатенің сипаты;
- өткен кезеңдегі қателерді түзету шамасын көрсету;
- өткен жылдың ұқсас кезеңі үшін қаржылық есептілікте берілген ақпаратқа жататын түзету шамасының қосындысы.

16-бөлігі. Ақша қаражаттарының есебі

Ақша қаражатының құрамында ақша және ақша қаражатының баламалары – ақша қаражатының белгілі бір сомасына оңай қайтатын және құндылықтың өзгеруінің елеусіз тәуекеліне ұшырайтын қысқа мерзімді жоғары өтімді салымдар ескеріледі.

Ақша қаражатын есепке алу шоттар жоспарының **1000** "Ақша қаражаты" бөлімінің белсенді шоттарында жүргізіледі.

Кассалық операцияларды есепке алу "Бухгалтерлік есепті жүргізу қағидаларына" сәйкес жүзеге асырылады.

Қоғамда кассалық операцияларды жүргізумен бухгалтер-кассирлер айналысады. Міндеттері кассир кіреді:

- ақшалай қаражатты қабылдау және беру;
- фискалдық жады бар бақылау-касса машинасы арқылы жүргізілген қолма-қол ақшаны есепке алу кітабын жүргізу;
- кіріс және шығыс кассалық ордерлердің дұрыс ресімделуін, ордерлерде санамаланған қолдардың, қосымшалардың болуын және түпнұсқалығын тексеру;
- операцияларды кассалық кітапта тіркеу;
- қолма-қол ақшалай қаражатты қоғамның банктегі есеп шотына тапсыру.

Материалдық жауапты тұлғалар болып табылатын бухгалтерлермен олардың толық материалдық жауапкершілігі туралы шарт жасалады.

Қоғамның бухгалтериясында бастапқы кассалық құжаттарды жүргізу автоматтандырылған тәсілмен жүзеге асырылады.

Айдың қорытындысы бойынша электрондық тасымалдағыштарда сақталатын касса кітабы міндетті түрде басып шығарылуға, нөмірленуге, тігілуге және мөрленуге тиіс.

Касса кітабындағы парақтардың саны Басқарма Төрағасы - ректордың және ДЕПО директоры - Бас бухгалтердің қолдарымен расталуға тиіс.

Есеп айырысулар валютамен көрсетілген кезде әрбір валюта үшін бөлек есепке алу қамтамасыз етіледі.

Шетел валютасындағы операциялар операция жасалған күнгі нарықтық бағам бойынша есепте көрсетілуге тиіс. Шетел валютасындағы шоттар бойынша қалдықтар есептілік жасалған күнгі нарықтық бағам бойынша қайта бағалауға жатады.

Ақша қаражаты мен оның баламаларының құрамында қоғамның депозиттік шоттарында орналастырылған ақша қаражаты ескеріледі.

Ақша қаражаты мен оның баламаларының құрамында қоғамның депозиттік шоттарында орналастырылған ақша қаражаты ескеріледі.

Депозиттер мыналарға бөлінеді:

- қысқа мерзімді-12 айға дейінгі мерзімге,
- ұзақ мерзімді-12 айдан астам мерзімге.

Қысқа мерзімді депозиттерге қатысты ақша қаражаттарына қатысты бірдей есепке алу қағидаттары қолданылады.

Депозиттер бойынша сыйақыларды есепке алу 1150 "Алуға қысқа мерзімді сыйақылар" және 6110 "Сыйақылар бойынша кірістер" шотында жүргізіледі.

Сыйақыны есептеу және алу кезіндегі хабарламалар келесідей:

Операция атауы	Дебет	Кредит
Сайықы септелген	1150 "Алуға қысқа мерзімді сыйақылар"	6110 "Сыйақылар бойынша кірістер"
Аоынған сыйақы	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	1150 "Алуға қысқа мерзімді сыйақылар"
Төлем көзінен ұсталған салық сомасы	1410 "Корпоративтік табыс салығы"	1150 "Алуға қысқа мерзімді сыйақылар"

Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік деректерінің анықтығын қамтамасыз ету мақсатында жылына кемінде бір рет ақшалай міндеттемелерді түгендеу жүргізіледі.

Міндетті түрде түгендеу жүргізіледі:

- материалдық жауапты тұлғалар ауысқан кезде (істерді қабылдау-тапсыру күніне);
- ұрлау немесе теріс пайдалану фактілері анықталған кезде;
- дүлей апаттар, өрт, авариялар немесе төтенше жағдайлардан туындаған басқа да төтенше жағдайлар кезінде;
- субъект таратылған (қайта ұйымдастырылған) кезде тарату (бөлу) балансын жасамас бұрын және Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделетін басқа да жағдайларда жүзеге асырылады.

Ақша қаражатының кем шығуы немесе артық болуы шығыстар немесе кірістер шоттарында ескеріледі.

Банктік шоттар бойынша қолма-қол ақшасыз операцияларды есепке алу шоттардың жұмыс жоспарының шоттарында жүргізіледі:

- 1020 "Жолдағы ақша аударымдары" кіші бөлімі;
- 1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты" кіші бөлімі;

- 1040 "Корреспонденттік шоттардағы ақша қаражаты" кіші бөлімі;
- 1050 "Жинақ шоттарындағы ақша қаражаты" кіші бөлімі;
- 1060 "Пайдалануға шектелген ақша қаражаты" кіші бөлімі
- 1070 "Электрондық ақшаны есепке алу" кіші бөлімі
- 1080 "Өзге де ақша қаражаты" кіші бөлімі
- 1090 "Ақша қаражатының құнсыздануынан болған залалдарға бағалау резерві" кіші бөлімі

01.01.2019 жылы қабылданған және қолданысқа негізделген 9 "Қаржы құралдары" ҚЕХС (IFRS) сәйкес Қоғам екінші деңгейдегі банктерде орналасқан депозиттер мен есеп айырысу шоттары бойынша ақша қаражатының құнсыздануынан болатын шығындарға резерв құруға міндетті.

Резерв мөлшерін қоғам дербес қабылдайды және ақша қаражаты орналасқан банктердің рейтингіне байланысты болады және егер банктер банкрот деп жарияланса, сенімді банктерде орналасқан соманың 1-3%-ы шегінде 100%-ға дейін болуы мүмкін (мысалы, Астана банк, Дельта банк).

Қоғамда әртүрлі банктерде бірнеше есеп айырысу шоттары (ұлттық және шетел валюталарында) болуы мүмкін. Әрбір есептік шот бойынша талдамалық есеп жүргізіледі.

Қоғамда әртүрлі банктерде бірнеше есеп айырысу шоттары (ұлттық және шетел валюталарында) болуы мүмкін. Әрбір есептік шот бойынша талдамалық есеп жүргізіледі.

Есеп айырысу шотындағы ақша қозғалысы бойынша операциялардың корреспонденциясы:

№ п/п	Операция мазмұны	Дебет	Кредит
1	Есеп айырысу шотына ақшаның түсуі:		
1.1	сатылған дайын өнім (тауарлар, жұмыстар) бойынша дебиторлық берешекті өтеу есебіне,	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	1210 "Сатып алушылардың дебиторлық берешегі"
1.2	басқа да дебиторлық берешекті өтеу есебіне	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	1250 "Қызметкерлердің дебиторлық берешегі", 1270 "Басқа дебиторлық берешек"
1.3	пайдаланылмаған аванстар бойынша	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	1710 «Берілген аванстар»
1.4	жолда саналған	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	1020 «Жолда ақша қаражаттары»
1.5	Банктердің арнайы шоттарында	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	1050 "Арнайы шоттардағы ақша қаражаты"
1.6	кассадан	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	1010 «Кассадағы ақша қаражаттары, теңгемен»
1.7	болашақ кезеңдердің кірістеріне қатысты	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	3520, 4420 «Болашақ кезеңдердің табыстары»

№ п/п	Операция мазмұны	Дебет	Кредит
1.8	Алынған аванстар бойынша	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	3510 «Алынған аванстар»
1.9	Қарыздар алу	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"	3010, 3020 «Қысқа мерзімді қаржы міндеттемелер» 4010,4020 «Ұзақ мерзімді қаржы міндеттемелер»
1.10	Депозиттер бойынша сыйақының түсуі		1150 «Алуға қысқа мерзімді сыйақылар»
2	Есеп айырысу шотынан ақша қаражатын аудару		
2.1	Қарыздарды жабу	3010, 3020 «Қысқа мерзімді қаржы міндеттемелері» 4010,4020 «Ұзақ мерзімді қаржы міндеттемелері»	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"
2.2	Аванстарды есптеу	1710 «Берілген аванстар»	1030"Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"
2.3	Есеп айырысу шотынан кассаға ақша алу	1010 «Кассадағы ақша қаражаттары»	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"
2.4	Қатысушыларға дивидендтер және басқа да кірістер төлеу	3040 "Дивидендтер мен кірістер бойынша кредиторлық берешек"	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"
3	Берешекті өтеу:		
3.1	салықтар, алымдар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер бойынша	3100 «Салықтар бойынша міндеттемелер»	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"
3.2	жеткізушілер мен мердігерлер алдында	3310"Өнім берушілер мен мердігерлерге берешек", 3380 "Өзге кредиторлық берешек"	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"
3.3	Лизинг бойынша міндеттемелер бойынша	4150 "Жалдау бойынша ұзақ мерзімді берешек"	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"
3.4	сыйақылар бойынша	3050 "Төленетін қысқа мерзімді сыйақылар"	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"
3.5	Қызметкерлердің шоттарына жалақыны аудару	3350 "Жалақы бойынша қысқа мерзімді берешек"	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"

№ п/п	Операция мазмұны	Дебет	Кредит
3.6	Зейнетақы жарналары мен әлеуметтік аударымдарды аудару	3200 "Әлеуметтік сақтандыру бойынша міндеттемелер" 3220 "Зейнетақы жарналары бойынша міндеттемелер"	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"
3.7	Ағымдағы банктік шоттан кассаға ақша қаражатын алу	1010 "Кассадағы ақша қаражаты"	1030 "Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты"

Есеп айырысу кезеңінің қорытындылары бойынша қаржылық есептілік жасалады, оның құрамына операциялық, инвестициялық және қаржылық қызметтен түскен ақша қаражатының қозғалысын көрсететін қоғамның "Ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп" кіреді.

Ақша қаражаттарының қозғалысы тікелей немесе жанама әдістермен көрінеді.

"Ақша қаражатының қозғалысы туралы есепті" жасау үшін нормативтік-құқықтық база "Қаржылық есептілікті ұсыну" 1 ҚЕХС, "Ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп" 7 ҚЕХС болуы тиіс.

Қаржылық есептілікте ашу

Қоғам ақша қаражатының және олардың баламаларының құрамын ашуға және ақша қаражатының қозғалысы туралы есептегі сомаларды қаржылық жағдай туралы есепте ұсынылған баламалы баптармен салыстырып тексеруге тиіс.

Қаржылық жағдай туралы есепте ашу.

"Кассадағы қолма-қол ақша", "Теңгедегі есеп айырысу шотындағы ақша қаражаты", "Валюталық шоттағы ақша қаражаты", "Қаржылық инвестициялар", "Жолдағы ақша қаражаты", "Банктердегі арнайы шоттардағы ақша қаражаты" шоттары бойынша қалдықтар бап бойынша ағымдағы активтер құрамындағы қаржы жағдайы туралы есепте көрсетіледі "Ақша және оның баламалары".

Шарттық немесе басқа да заңды жағдайларға байланысты Қоғамның пайдалануы үшін шектелген ақша қаражаты (шот кепіл болып табылады, не шотқа салық немесе басқа да мемлекеттік органдар тыйым салған) ақша қаражатын есепке алу шоттарында қалады, бірақ басшылықтың түсініктемелерімен бірге қаржылық жағдай туралы есепте жеке көрсетіледі.

Ақша қаражатының қозғалысы туралы есепте ашу.

Ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп ақша қаражаты мен олардың баламаларының операциялық, инвестициялық немесе қаржылық қызметке бөлінетін кезеңдегі ағындарын (ағымдары мен жылыстаулары) ұсынады.

Қоғам ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп жасау кезінде тікелей әдісті қолданады. Қаржылық есептілікті бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау мақсаттары үшін ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп тікелей әдіс бойынша жасалады.

Ақша қаражатының қозғалысы туралы есепті тікелей әдіспен жасау кезінде операциялық қызмет бөлігінде жалпы ақша түсімдері мен төлемдерінің негізгі түрлері туралы ақпарат ашылады.

Ақша қаражатының қозғалысы туралы есепті жасау кезінде инвестициялық және қаржылық қызмет шеңберіндегі ақша қаражатының және олардың баламаларының ағындары тікелей көрсетіледі.

Операциялық қызмет.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 108 беті Стр. 108 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

Операциялық қызметке қатысты ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есепті жасау табыс салығын есепке алғанға дейін пайда немесе залалды көрсетуден басталады, содан кейін ақшалай емес операцияларға негізделген келесі көрсеткіштерге түзетіледі:

- 1) Негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің тозуы, сарқылуы және амортизациясы;
- 2) бірлескен кәсіпорындар мен қауымдасқан компаниялардың кірістеріндегі үлесі;
- 3) қаржылық шығындар;
- 4) қаржылық кіріс;
- 5) ұзақ мерзімді активтердің құнсыздануы (құнсыздануды түзету);
- 6) гудвилдің құнсыздануы;
- 7) барлау құрғақ ұңғымаларын есептен шығару;
- 8) мұнайды хеджирлеу операцияларынан болған іске асырылмаған шығын;
- 9) негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің шығуынан болған пайда / шығындар;
- 10) міндеттемелер құрамында көрсетілетін резервтерді қалыптастыру және өзгерту;
- 11) дебиторлық берешектің құнсыздануына арналған резервтер;
- 12) ТМҚ құнсыздануына арналған резервтер;
- 13) өзге де ақшалай емес түзетулер.

Айналым капиталындағы өзгерістерге дейінгі операциялық қызметтен алынған нәтиже кезең ішіндегі мынадай көрсеткіштерге түзетіледі:

- 1) тауар-материалдық қорлардағы өзгеріс;
- 2) алдын ала төленген роялти мен өтеуге ҚҚС өзгеруі;
- 3) дебиторлық берешектің өзгеруі;
- 4) өзге де айналымдағы активтердегі өзгеріс;
- 5) төлеуге өзге де салықтардағы өзгеріс;
- 6) сауда кредиторлық берешектегі өзгеріс;
- 7) өзге де ағымдағы міндеттемелердегі өзгеріс.

Операциялық қызмет шеңберінде алынған және төленген сыйақылар мен дивидендтерден ақша қаражатының ағындары және корпоративтік табыс салығын төлеу бөлек ашылады.

Табыс салығын төлеуге байланысты пайда болатын ақша ағындары, егер оларды қаржылық немесе инвестициялық қызметпен нақты байланыстыру мүмкін болмаса, операциялық қызметтен түскен ақша ағындары ретінде жіктеледі.

Инвестициялық қызмет.

Инвестициялық қызмет шеңберінде ақша қаражатының және олардың баламаларының мынадай ағындары ашылуға жатады:

- 1) банк депозиттері бойынша ақшалай түсімдер, нетто;
- 2) негізгі құралдарды, материалдық емес және басқа да ұзақ мерзімді активтерді сатып алу үшін ақшалай төлемдер. Оларға мұнай-газ активтерін барлауға, бағалауға және әзірлеуге арналған капиталдандырылған шығындармен және дербес құрылған негізгі құралдармен және материалдық емес активтермен байланысты төлемдер жатады;
- 3) сатып алынған ақша қаражатын шегере отырып, еншілес компанияларды немесе басқа да ұйымдарды сатып алу және шығару кезінде туындайтын ақша ағындары;
- 4) қауымдасқан компанияларды сатып алуға ақша қаражатының кетуі;
- 5) бақыланбайтын үлесті (азшылық үлесін) сатып алуға ақша қаражатының кетуі;
- 6) негізгі құралдар мен материалдық емес активтерді сатудан түскен ақша қаражатының түсімі;
- 7) бірлескен кәсіпорындар мен қауымдасқан компаниялардан алынған ақша қаражатының түсімі;
- 8) алынған дивидендтер.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СКУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СКУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 109 беті Стр. 109 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

Қарылық қызмет.

Қаржылық қызмет шеңберінде ақша қаражатының және олардың баламаларының мынадай ағындары ашылуға жатады:

- 1) қарыздар түсімдері;
- 2) бұрын алынған қарыздарды өтеу;
- 3) акциялар эмиссиясы бойынша түсімдер;
- 4) қосымша төленген капиталға жарналар;
- 5) төленген дивидендтер.

Шетел валютасындағы операциялар нәтижесінде туындайтын ақша қаражатының ағындары осы ақша қаражатының қозғалысы туындаған күнгі бағамды пайдалана отырып, қоғамның есептілік валютасында көрсетілуге тиіс. Осындай қайта есептеу нәтижесінде ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есепте "Ақша қаражаттарына және олардың баламаларына айырбастау бағамдарының өзгеруінің әсері" бабы пайда болады.

Шетел валютасының айырбастау бағамдарының өзгеруі нәтижесінде туындайтын бағамдық айырмалар ақша қаражатының қозғалысы болып табылмайды, алайда олар есепті кезеңнің басында және соңында ақша қаражаты мен олардың баламаларының сальдосын келісу үшін ақша қаражатының қозғалысы туралы есепте көрсетілуге тиіс. "Айырбастау бағамдары өзгерістерінің ақша қаражаты мен олардың баламаларына әсері" бабы операциялық, инвестициялық және қаржылық қызмет нәтижесінде туындайтын ақша қаражаты ағындарынан бөлек ұсынылады.

Егер қоғам қандай да бір қызметті "тоқтатылған қызмет" ретінде жіктеген жағдайда, онда мұндай қызметтің құрамдас бөліктері ақша қаражатының қозғалысы туралы шоғырландырылған есепте мынадай түрде көрсетіледі:

Операциялық қызмет:

Тоқтатылған қызметтен есепті кезеңнің нәтижелері операциялық қызметтің құрамында "тоқтатылған қызметтен салық салынғанға дейінгі пайда / (залал)" ретінде ("жалғастырылатын қызметтен салық салынғанға дейінгі пайда / (залал)" бөлек) көрсетіледі.

Ақшалай емес операцияларды түзету және тоқтатылған қызметке жататын жұмыс капиталындағы өзгерістерді түзету жалғасатын қызметке қатысты ұқсас баптарға енгізіледі (жеке бөлінбейді).

Инвестициялық қызмет:

Жалғастырылатын қызметтен инвестициялық қызмет баптарының құрамдауыштары, сондай-ақ тоқтатылған қызметтен инвестициялық қызмет баптарының құрамдауыштарын қамтиды (бөлек бөлінбейді).

Жеке жолмен "Шығу процесінде тұрған ұйымның ақша қаражаты" ретінде тоқтатылған қызметке қатысты ақша қаражатының балансы бөлінеді және шегеріледі.

Қаржылық қызмет:

Қаржылық қызмет баптарының жалғасатын қызметтен құрауыштары, сондай-ақ тоқтатылған қызметтен қаржылық қызмет баптарының құрауыштарын қамтиды (бөлінбейді).

Есепті кезеңнің соңындағы ақша қаражатының жиынтық сомасы тоқтатылған қызметке жататын ақша қаражатын қамтымайды, өйткені инвестициялық қызмет бөлімінде шегеріледі. Тиісінше, қаржылық жағдай туралы есепте көрсетілген ақша қаражатының сомасы есепті кезеңнің аяғындағы ақша қаражатының жиынтық сомасына тең.

17-бөлігі. Валюталық бағамдардың өзгеруінің ықпалы

Есеп саясатының осы бөлімі "валюта бағамдары өзгерістерінің әсері" 21 ХҚЕС-ке сәйкес валюталардың айырбастау бағамдары өзгерістерінің әсерін белгілейді.

Әр түрлі валюталарда көрсетілген көрсеткіштерді біріктіру, қосу немесе шегеру мүмкін болмағандықтан, барлық активтерді, міндеттемелерді, кірістерді, шығыстарды, кірістер мен шығындарды есеп берудің бірыңғай валютасына аудару қажет. Валютаны қайта есептеу үшін

қоғам функционалды валюта тұжырымдамасын қолданады, осыған байланысты мыналарды ажырату қажет:

Функционалды валюта;

- Есеп беру валютасы.

Қоғамда тауарлар мен қызметтердің бағасына ең көп әсер ететін операциялардың көпшілігі жасалатын бір ғана функционалды валюта, бәсекелестік шарттары мен нормативтік базасы негізінен тауарлар мен қызметтердің сату бағаларын анықтайтын елдің валютасы, сондай-ақ негізінен еңбек шығындарын анықтайтын валюта болуы мүмкін., материалдар және басқалар қоғамның тауарлары мен қызметтерін ұсынуға байланысты шығындар. Барлық операциялардың нәтижелері функционалды валютада көрсетіледі, содан кейін есеп беру валютасына аударылады.

Қоғамның функционалдық валютасы-қазақстандық теңге.

Бастапқы тану

Бастапқыда шетел валютасындағы операциялар оларды жасау күніндегі айырбастау бағамы бойынша функционалдық валютада көрсетіледі.

Операция жасалған күн-бұл операция ҚЕХС сәйкес қаржылық есептілікте көрсетілуі тиіс күн.

Шетел валютасындағы барлық баптар функционалдық валютаға аударылады.

Кейінірек, баланстың әр күніне :

Шетел валютасындағы операция	Шетел валютасындағы операцияларды жасау күні
Банк операциялары шетел валютасында	Қоғамның шоттарынан валюталық қаражатты есепке алу немесе есептен шығару күні
Кассалық операциялар шетел валютасымен	Қоғам кассасынан қолма-қол шетел валютасын кіріске алу немесе беру күні
Тауарлар, жұмыстар мен қызметтердің экспорты	Сатуды жүзеге асыру және түсімді тану күні
Тауарлар немесе басқа мүліктер импорты	Келіп түсетін тауарлар мен қызметтер бойынша Меншік құқығы мен тәуекелдердің өту күні
Қызметтер импорты	Қызметтерді нақты тұтыну күні
Белгілі бір шығыстарды жүзеге асыруға бұрын есеп беретін тұлғаларға берілген сомалар бойынша шетел валютасындағы берешекті өтеу	Валюта қаражатының берілген күні, ұсынылған бастапқы құжаттарда операциялардың жасалған күні.

Шетел валютасындағы монетарлық баптар-ақша қаражатымен немесе олардың баламаларымен төленуге жататын ақша, активтер мен міндеттемелер есепті күнгі бағамды пайдалана отырып, функционалдық валютада берілуге тиіс;

Монетарлық емес баптар операция жасалған немесе монетарлық емес баптың әділ құны айқындалған күнгі бағам бойынша ескерілуге тиіс. Монетарлық емес активтердің бастапқы құны немесе әділ құны бойынша шетел валютасында есепке алынуына байланысты сатып алуға арналған нақты шығындар бойынша бастапқы құнды айқындау күніне немесе әділ күн бойынша айқындау күніне бағам пайдаланылады.

Шетел валютасындағы операцияларды жасау күндерін айқындау тәртібі:

Кредиторлық, дебиторлық берешектерді және ақша шоттары бойынша операцияларды жүргізуге жауапты бухгалтерлер операция жасалған күні шетел валютасындағы операциялардың бухгалтерлік жазбаларын мынадай құжаттардың негізінде ресми нарықтық бағамды қолдана отырып жүргізеді:

1. банктердің үзінді көшірмелері;

2. шот-фактуралар;
3. қарыз қаражатын есептен шығару туралы растау;
4. тауар-материалдық құндылықтарды қабылдау (беру) актілері және жүкті кедендік ресімдеуді растайтын құжаттар;
5. орындалған жұмыстарды (көрсетілген қызметтерді) қабылдау актілері.

Бухгалтер ай сайынғы негізде айдың соңғы күніндегі бағам бойынша теңгемен қалдықтарды қайта есептеуді жүргізеді және жетекшілік ететін шетел валютасындағы ақша шоттары және шетел валютасындағы кредиторлық және дебиторлық берешектер бойынша бағамдық айырманы есептейді.

Валюталардың айырбастау бағамдары өзгерістерінің әсерін есепке алу жөніндегі рәсімдердің сипаттамасы сондай-ақ мынадай құжаттарда жүзеге асырылады:

№	ОПЕРАЦИЯЛАР ВАЛЮТАМЕН	ҚЕХС
1	Функционалды валюта	ҚЕХС 21, п.п. 9-14
2	Бастапқы тану	ҚЕХС 21, п.п. 20-22
3	Баланстың келесі күндеріне есептілік	ҚЕХС 21, п.п. 23-26
4	Курс айырмашылығын тану	ҚЕХС 21, п.п. 27-34
5	Функционалдық валютаны есептілік валютасына аудару	ҚЕХС 21, п.п. 38-49

18- бөлігі. Мақсатты қаржыландыру (субсидиялар бюджеттен)

Тарау 1. Анықтама

Мақсатты қаржыландыру және түсімдер деп белгілі бір мақсатқа қол жеткізу құралы ретінде нысаналы пайдалануға арналған, осы қаражаттың түсуі нәтижесінде қоғамның экономикалық пайдасын ұлғайтатын қаражат (ақша қаражаты, өзге де мүлік және мүліктік құқықтар) бөлу түсініледі.

Бұл қаражатқа алынған қаражат кіруі мүмкін:

- 1) республикалық бюджеттен, халықаралық институттардан (ХҚДБ, ЕҚДБ, ДИА және т. б.);
- 2) басқа ұйымдар мен азаматтардан.

Мемлекеттік көмек дегеніміз-белгілі бір ұйымға немесе белгілі бір өлшемдерге сәйкес келетін бірқатар ұйымдарға экономикалық пайда беруге бағытталған мемлекеттің әрекеті.

Мемлекеттік көмекке сауданың жалпы жағдайларына әсер ететін іс-әрекеттер арқылы ғана жанама түрде берілетін артықшылықтар, мысалы, дамушы аудандарда инфрақұрылымды қамтамасыз ету немесе бәсекелестер үшін сауда шектеулерін белгілеу кірмейді.

Мемлекеттік субсидиялар-бұл ұйымның операциялық қызметіне қатысты өткен немесе болашақта белгілі бір шарттарды орындаудың орнына ресурстарды ұйымға беру түріндегі мемлекеттік көмек. Мемлекеттік субсидиялар нарықтық мөлшерлемеден төмен пайыздық мөлшерлеменен мемлекеттен несие алудан түсетін пайданы қамтиды. Негіздеп бағалау мүмкін болмайтын мемлекеттік көмектің нысандары, сондай-ақ ұйымдардың жай сауда операцияларынан ажыратуға болмайтын мемлекетпен жасалатын операциялар мемлекеттік субсидияларға жатпайды.

Мемлекеттік көмекке мыналарға байланысты экономикалық пайда жатпайды:

- 1) корпоративтік табыс салығы және басқа да салықтар бойынша жеңілдіктер берумен;
- 2) салықтар мен алымдарды төлеу бойынша кейінге қалдыруды, бөліп төлеуді ұсыну;
- 3) компанияның жарғылық капиталына мемлекеттік ұйымдардың қатысуы;
- 4) компанияның әдеттегі операцияларынан ерекшеленбейтін мемлекеттік ұйымдармен және халықаралық мекемелермен жасалатын операциялар (Мемлекеттік сатып алу үшін,

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 112 беті Стр. 112 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

мысалы, мемлекеттік көмекке байланысты пайданы сатудан түсетін пайдадан бөлу мүмкін емес);

5) негізделген түрде бағалануы мүмкін емес көмек түрлерімен (мысалы, қарыздар бойынша мемлекеттік кепілдіктер);

6) инфрақұрылымды құру, бәсекелестердің қызметіне шектеулер қою және Компания қызметінің жалпы экономикалық жағдайларына әсер етуі мүмкін басқа да ұқсас әрекеттер.

Шығарылатын өнімге (мысалы, электр энергиясына, суға, жылу энергиясына) төмен тарифтерді белгілеуден болған шығындарды жабу үшін мемлекеттің ақшалай қаражат беруі де нысаналы қаржыландыру ретінде қаралады және нақты өтемақы алған сәтте өнімді өткізуден түскен кірістер құрамында төменде ұсынылған жалпы тәртіппен ескеріледі.

Тарау 2. Сыныптама және топтастыру

Мақсатты қаржыландыру бөлінеді:

1) көз бойынша:

- республикалық бюджеттен және халықаралық институттардан нысаналы қаржыландыру,

- өзге ұйымдардан немесе азаматтардан нысаналы қаржыландыру;

2) ұсыну мақсаттары бойынша:

- активтерге қатысты-компания ұзақ мерзімді активтерді сатып алу, салу немесе сатып алу керек болған жағдайда ұсынылады,

- басқалары-ұзақ мерзімді активтерге жатпайтын.

Тарау 3. Мақсатты қаржыландыру (бюджеттен субсидиялар) қаражатының түсуін есепке алу

Жалпы жағдайда мақсатты қаржыландыру компанияның кірісі ретінде танылады, бірақ оны тану үшін келесі шарттарды бір уақытта орындау қажет:

1) компания осы қаражатты ұсыну мақсаттарына қол жеткізетініне сенім бар, және

2) бұл қаражат алынады.

Мақсатты қаржыландыру қоғамның субсидиямен байланысты шарттарды сақтайтынына және қаржыландыру алынатынына негізделген сенім пайда болғанға дейін танылмайды. Қаржыландыруды алудың өзі оған байланысты шарттардың орындалғаны немесе орындалатындығы туралы нақты дәлел бола алмайды.

Мақсатты қаржыландыру оларға байланысты және ол өтеуі тиіс шығыстар жататын кезеңдердің кірісі ретінде танылады.

Кейбір жағдайларда қоғамға қандай да бір шарттарды орындауды талап етпейтін, мысалы, қандай да бір алдыңғы кезеңде шеккен шығыстар немесе шығындар бойынша өтемақы ретінде берілген көмек берілуі мүмкін. Мұндай көмек осы көмекті алу нәтижелерін дұрыс түсінуді қамтамасыз ететін ақпаратты аша отырып, оны алуға тағайындалған кезеңдегі табыс деп танылады.

Сондай-ақ, мақсатты қаржыландыруды кіріс пен шығында тану есептеу принципіне сәйкес келмейді, сондықтан оны алынған бір кезеңнен басқа кезеңдерге бөлу үшін база болмаған жағдайда ғана қолайлы болады.

Мемлекеттен нарықтық мөлшерлемеден төмен пайыздық мөлшерлеменен несие алудан түсетін пайда бөлігінде мемлекеттік субсидиялар есепте мынадай тәртіппен көрсетіледі:

1) бастапқы тану кезінде мұндай несиелер ұқсас талаптармен қарыз алудың орташа нарықтық пайыздық ставкасын пайдалана отырып, несие бойынша ақша қаражатының барлық ағындарының ағымдағы дисконтталған құны ретінде айқындалатын мәміле бойынша шығындарды ескере отырып, әділ құн бойынша көрсетіледі (мерзім, валюта, қамтамасыз ету);

2) шарттың талаптарына сәйкес номиналды пайыздық ставканы пайдалана отырып, несие бойынша ақша қаражатының барлық ағындарының ағымдағы дисконтталған құны есептеледі;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 113 беті Стр. 113 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

3) несиенің номиналдық құны мен пайыздың номиналдық ставкасын пайдалана отырып, ағымдағы дисконтталған құн арасындағы айырма қаржы кірістеріне жатады;

4) пайыздың номиналды ставкасын пайдалана отырып, ағымдағы дисконтталған құн мен пайыздың орташа нарықтық ставкасын пайдалана отырып, әділ құн арасындағы айырма нысаналы қаржыландыруды есепке алу шотына жатқызылады.

Алайда, егер мемлекеттік субсидия шартсыз болып табылған жағдайда (яғни, бұзылуы субсидиялаудың күшін жоюға әкеп соғуы мүмкін, алушы тарапынан орындау үшін субсидия Елеулі шарттарсыз және қандай да бір міндеттемелерсіз беріледі), онда пайыздың номиналды ставкасын пайдалана отырып, ағымдағы дисконтталған құн мен пайыздың орташа нарықтық ставкасын пайдалана отырып, әділ құн арасындағы айырма кірістер шоттарына жатқызылады кірістер мен шығындар және басқа да жиынтық кірістер туралы есепті қаржыландыру бойынша.

Нарықтық мөлшерлемеден төмен пайыздық мөлшерлеменен мемлекеттің несиелері бойынша пайыздарды есептеу мынадай тәртіппен жүргізіледі:

1) пайыздың номиналды ставкасын пайдалана отырып, пайызды ай сайын есептеу қаржы шығыстарына жатады;

2) пайыздың орташа нарықтық мөлшерлемесі мен номиналды мөлшерлеме арасындағы айырма сомасына пайызды ай сайын есептеу нысаналы қаржыландыруды есепке алу шоттарына жатқызылады.

Мақсатты қаржыландыру қаражатын тануға байланысты кірістер кезеңдер бойынша біркелкі бөлінуге және оларды жабуға қаражат бөлінген шығыстармен (шығындармен) арақатынасқа тиіс. Сол сияқты амортизацияланатын активтерге жататын нысаналы қаржыландыру қаражаты, әдетте, осы активтердің амортизациясы есептелетін кезеңдер ішіндегі және сол үйлесімдегі кіріс ретінде танылады.

Мемлекет нарықтық мөлшерлемеден төмен мөлшерлеме бойынша қарыздар бере отырып, акционер рөлін атқаратын жағдайларда, нарықтық мөлшерлемеден төмен мөлшерлемелер бойынша мемлекеттік қарыздарды алудан түсетін пайда сомасы акционердің салымы ретінде есепке алынады және капитал құрамында көрсетіледі.

Амортизацияланбайтын активтерге жататын нысаналы қаржыландыру қаражаты да белгілі бір міндеттемелердің орындалуын талап етуі мүмкін және осы міндеттемелерді орындауға бағытталған шығыстар туындаған кезеңдегі табыстарға жатқызылатын болады.

Егер нысаналы қаржыландыру ақшалай емес активтер (жер учаскесі немесе басқа активтер) нысанында берілсе, онда мұндай активтер әділ құны бойынша есепке алынады. Мақсатты қаржыландыру, егер компания келісілген талаптарды орындайтынына негізделген сенім болса, қарызды кешіру деп танылады.

Қоғам нысаналы қаржыландыру қаражаты есебінен жүзеге асырылатын жобалар бойынша шығыстардың бөлек есебін, оның ішінде қайтарымды, мерзімді және ақылы негізде және субсидиялауға бөлінетін қаражат бөлінісінде мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен жобалар бойынша жеке-жеке жүргізуге тиіс.

Тарау 4. Мақсатты қаржыландыру қаражатының қайтарылуын есепке алу

Мақсатты қаржыландырудың берілген қаражатын олардың нысаналы мақсаты бойынша пайдалану бұзылған жағдайда компания қоғам алынған қаражатты қайтаруды жүзеге асыруға міндетті болуы мүмкін.

Ұзақ мерзімді активтермен байланысты емес нысаналы қаржыландыру (мемлекеттік субсидиялар) қайтарылғанда, оны төлеу алдымен осы субсидияға қатысты Болашақ кезеңдер кірістерінің құрамында көрсетілген кез келген амортизацияланбаған сомаға қарсы қолданылуы тиіс.

Қайтарылатын субсидияның болашақ кезеңдер кірістерінің тиісті сомасынан асып кету сомасына, сондай-ақ олар болмаған жағдайда субсидияны қайтару дереу есепті кезеңнің шығысы деп танылуға тиіс.

Ұзақ мерзімді активтерге байланысты нысаналы қаржыландыру (мемлекеттік субсидиялар) қайтарылған кезде, оны төлеу болашақ кезеңдердің кірістерін қайтару сомасына азайту ретінде танылуға тиіс.

Субсидия болмаған кезде (болашақ кезеңдердің кірістері ретінде көрсетілген) шығыс ретінде қайтару күніне есептелетін тиісті ұзақ мерзімді актив бойынша жинақталған қосымша амортизация дереу есепті кезеңнің шығысы ретінде танылуға тиіс.

Осылайша, мақсатты қаржыландыру шоты бойынша сальдо қайтаруға жататын берешек сомасын көрсетеді.

Активтерге жататын субсидияны қайтаруға әкеп соққан мән-жайлар активтің жаңа баланстық құнының ықтимал құнсыздануын қосымша бөлуді талап етуі мүмкін.

Тарау 5. Есептіліктегі ашылу

Қаржылық есептілікте мынадай ақпарат ашылуы тиіс:

- 1) нысаналы қаржыландыру үшін қабылданған Есеп саясаты, оның ішінде қаржылық есептілікте қабылданған ұсыну әдістері;
- 2) халықаралық қарыздарды қоса алғанда, мемлекеттік бюджеттен алынған мемлекеттік көмектің барлық нысандары көрсетіле отырып, қаржылық есептілікте танылатын нысаналы қаржыландыру қаражатының сипаты мен мөлшері; және
- 3) қаражатты олардың нысаналы мақсаты бойынша пайдаланбау және нысаналы қаржыландырумен байланысты танылған шаруашылық қызметтің басқа да шартты фактілері.

БӨЛІМ 4 ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІ ҰСЫНУ

1-бөлігі. Қаржы есептілігінің құрамы

Қоғамның қаржылық есептілігінің толық жиынтығы мыналарды қамтиды:

- кезең соңындағы жағдай бойынша қаржылық жағдай туралы есеп;
- кезең ішіндегі жиынтық кіріс туралы есеп;
- кезең ішіндегі меншікті капиталдағы өзгерістер туралы есеп;
- кезең ішіндегі ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп;
- есеп саясатының маңызды элементтерінің қысқаша сипаттамасын және өзге де түсіндірме ақпаратты қоса алғанда, жыл соңындағы жағдай бойынша қаржылық есептілікке ескертпелер

Қаржылық есептілік ҚЕХС-ке сәйкес жылына кемінде бір рет ұсынылуы тиіс. Аралық қаржылық есептілік Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасының талаптарына сәйкес ұсынылады.

Қаржылық жағдай туралы есепте және жиынтық кіріс туралы есепте қаржылық есептілік элементтерін ұсыну элементтердің сипаты мен функцияларына қарай баптарды құруды көздейді. Қаржылық есептілік элементтері шеңберінде баптарды бөлу туралы шешім қабылдау кезінде маңыздылық қағидатын басшылыққа алу керек – активтердің, міндеттемелердің, капиталдың, кірістер мен шығыстардың барлық елеулі баптары Жеке ұсынылуы тиіс.

Егер ҚР заңнамасында жылдық қаржылық есептіліктің регламенттелген нысаны көзделсе, онда қоғам жылдық қаржылық есептілікті тиісті форматта қосымша дайындайды

2-бөлігі. Қаржылық есептілікті ұсыну мерзімдері

Қоғам қаржылық есептіліктің толық жиынтығын қалыптастырады және қатысушыларға ұсынады: кезең соңындағы жағдай бойынша қаржылық жағдай туралы есеп;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 115 беті Стр. 115 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

кезең ішіндегі жиынтық кіріс туралы есеп;
кезең ішіндегі меншікті капиталдағы өзгерістер туралы есеп;
кезең ішіндегі ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп;
есепке алу саясатының маңызды элементтерінің қысқаша сипаттамасын және қаржы жылындағы өзге де түсіндірме ақпаратты қоса алғанда, ескертпелер.

Өндірістік қажеттілік туындаған жағдайда жоғарыда көрсетілген есептілік нысандары кез келген басқа мерзімде талап етілуі мүмкін.

3-бөлігі. Қаржылық есептілікті жасаудың негізгі қағидаттары

Қоғам қаржылық есептілік жүйесін қаржылық есептілікті жасаудың мынадай негізгі **қағидаттарын** қамтамасыз ететіндей етіп ұйымдастырады:

1. Есептеу принципі

Қоғам ақша қаражатының қозғалысы туралы есепті қоспағанда, қаржылық есептілікті есептеу қағидаты бойынша жасайды, оған сәйкес операциялар мен оқиғалар ақша қаражатының түсуіне немесе төленуіне қарай емес, олар болған кезде танылады. Жиынтық кіріс туралы есептегі шығыстар арақатынас қағидаты негізінде, яғни келтірілген шығындар мен кірістердің нақты баптары бойынша түсімдер арасындағы тікелей байланыс негізінде танылады.

2. Қызметтің үздіксіздігі

Қаржылық есептілік қоғам қызметінің үздіксіздігі қағидаты негізінде дайындалады.

Қоғамның *қаржылық есептілігі* пайдаланушыларды мынадай негізгі сапалық сипаттамалармен қамтамасыз етеді:

1. Түсініктілік

Қоғамның қаржылық есептілігі белгілі бір білім деңгейіне ие пайдаланушылар үшін түсінікті ақпаратты ұсынады.

2. Орындылық

Қаржылық есептілікте берілген ақпарат, егер ол пайдаланушылардың экономикалық шешімдеріне әсер етсе, орынды болады. Ақпараттың орындылығы оның мазмұны мен маңыздылығына әсер етеді.

3. Маңыздылық және жалпылау

Егер ақпаратты өткізіп жіберу немесе бұрмалау қоғамның қаржылық есептілігі негізінде қабылданған пайдаланушылардың экономикалық шешімдеріне әсер етуі мүмкін болса, ақпарат маңызды болып табылады. Маңыздылық мақаланың көлеміне немесе нақты өткізіп жіберу немесе бұрмалау жағдайында бағаланатын қатеге байланысты болады.

Баптарды өткізіп алу немесе бұрмалау, егер олар жеке-жеке немесе жиынтығында пайдаланушылардың қаржылық есептілік негізінде қабылданатын экономикалық шешімдеріне әсер етуі мүмкін болса, елеулі болып есептеледі. Елеулілік ілеспе мән-жайлар шеңберінде бағаланатын өткізіп алынған ақпараттың немесе бұрмалаулардың мөлшері мен сипатына байланысты болады.

4. Сенімділік

Ақпарат сенімділіктің сапасы болып табылады, ол елеулі қателіктер мен тәуелділіктерден босатылған кезде және пайдаланушылар оған сенім арта алатын кезде, ол не ұсыну мақсаты бар, не оны ұсыну орынды деп күтілуде.

5. Шынайы көрініс

Егер ақпарат Елеулі қателіктерден немесе тәуелді бағалаулардан тұрмаса және қоғамның экономикалық қызметін шынайы көрсетсе, ақпарат сенімді болады.

6. Мазмұнның формадан басымдығы

Ақпарат қоғамның барлық операцияларын және басқа да оқиғаларды олардың мазмұнына және экономикалық мәніне сәйкес ғана емес, олардың заңды формасына сәйкес ұсынады, өйткені операциялардың немесе басқа оқиғалардың мазмұны әрқашан олардың заңды немесе белгіленген формасынан туындайтын нәрсеге сәйкес келмейді.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 116 беті Стр. 116 из 161
--	--	------------------------	-------------------------------------	--

7. Бейтараптық

Сенімді болу үшін қаржылық есептіліктегі ақпарат бейтарап, яғни объективті болуы керек. Егер ақпаратты таңдау мен ұсынудың арқасында ол алдын ала жоспарланған нәтижеге немесе қорытындыға қол жеткізу үшін осындай есептілікті пайдаланушылардың шешім қабылдауына немесе пайымдау жасауына әсер ететін болса, қаржылық есептілік бейтарап болып табылмайды.

8. Сақтық

Сақтық - бұл активтерді немесе кірістерді асыра алмау үшін, ал міндеттемелер немесе шығындар бағаланбауы үшін бағалауды қалыптастыру процесінде сақтықтың көрінісі.

9. Толықтық

Қоғамның қаржылық есептілігіндегі ақпарат, егер ол экономикалық қызметтің маңызды сәттерін ұсынатын және ашатын болса, толық болып табылады.

10. Салыстырмалылық

Қаржылық есептілік салыстыру үшін кемінде екі кезең үшін ұсынылады.

Қоғамның қаржылық есептілігін жасау кезінде мынадай шектеулер сақталады:

Уақтылығы

Толық және аралық қаржылық есептілік қоғамның қаржылық есептілігін жасау регламентінде белгіленген мерзімдерде ұсынылады.

Пайда мен шығын арасындағы теңгерім

Пайда, алынатын ақпаратқа тиіс шығындар оның ұсынысы бойынша.

Қаржылық есептіліктің сапалық сипаттамалары арасындағы теңгерім

Қаржылық есептілікті жасау кезінде қоғамның қаржылық есептілігінің сапалық сипаттамалары арасындағы теңгерім сақталады. Мақсат қаржылық есептіліктің негізгі мақсатын орындауға неғұрлым сәйкес келетін сипаттамалар арасындағы арақатынасқа қол жеткізу болып табылады.

Шынайы және объективті ұсыну

Қаржылық есептілік қоғамның қаржылық жағдайы, оның қызметінің нәтижелері және оның қаржылық жағдайындағы өзгерістер туралы анық, объективті және бейтарап түсінік береді.

Өзара есепке алу

Активтер мен міндеттемелер, кірістер мен шығыстар өзара есепке алынуға жатпайды және егер тек өзара есепке алу талап етілмесе немесе басқа стандартпен немесе түсіндірумен рұқсат етілмесе, маңыздылық принципіне сәйкес есептерде жеке-жеке ұсынылады. Егер осы ұсыныс операцияның немесе оқиғаның мәнін көрсетсе немесе ұқсас операциялар мен оқиғалар Қоғамы бойынша кірістер, шығындар және тиісті шығыстар елеулі болып табылмаса, кірістер немесе шығыстар баптары өзара есепке алынуға жатады. Құрылған резервтерді шегергендегі активтерді көрсету өзара есеп айырысу болып табылмайды.

4-бөлімі. Есептік бағалардағы өзгерістер және қателер

Тарау 1. Есептік бағалардағы өзгерістер

Қоғам қаржылық есептілікті жасау және ұсыну үшін есеп саясатын қолданады.

Есеп саясаты ұқсас мәмілелер, басқа оқиғалар мен шарттар үшін дәйекті түрде қолданылады, егер стандарт немесе түсіндіру мақалаларды басқа саясат сәйкес келетін санаттарға бөлуді талап етпесе немесе рұқсат етпесе. Егер стандарт немесе түсіндіру санаттарға бөлуді қажет етсе немесе рұқсат етсе, онда есеп саясаты әр санатқа дәйекті түрде қолданылады.

Кәсіпкерлік қызметке тән белгісіздіктердің нәтижесінде қаржылық есептіліктің көптеген баптары дәл өлшенбеуі мүмкін, тек шамамен. Шамамен есептеу процесі уақтылы және өзекті ақпаратқа негізделген пайымдауларды қамтиды.

Егер ол негізделген мән-жайлар өзгерсе немесе жаңа ақпараттың пайда болуы, тәжірибе жинақтау немесе одан әрі даму нәтижесінде есептік мән қайта қаралуы мүмкін. Өзінің

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 117 беті Стр. 117 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

табиғаты бойынша есептік мәндерді қайта қарау өткен кезеңдерге жатпайды және қателерді түзету болып табылмайды.

Егер есеп саясатындағы өзгерістер мен есеп айырысу бағаларындағы өзгерістер арасындағы айырмашылықты жүргізу қиын болған жағдайда, өзгеріс ақпаратты тиісінше аша отырып, есеп айырысу бағаларындағы өзгерістер ретінде түсіндіріледі.

Есептік бағалаулардағы өзгерістердің нәтижесі таза пайданы немесе залалды айқындау кезінде:

(а) өзгеріс болған кезең, егер ол тек осы кезеңге ғана әсер етсе; немесе

(б) өзгеріс болған кезең және болашақ кезеңдер, егер ол осы және болашақ кезеңдерге әсер етсе.

Есептік бағалардағы өзгеріс тек ағымдағы кезеңге немесе ағымдағы және болашақ кезеңдерге әсер етуі мүмкін.

Есептік бағалаулардағы өзгерістердің нәтижелері бұрын көрсетілген есептік мәндер есепке алынған жиынтық кіріс туралы есептің сол сыныптамалық баптарына енгізілуге тиіс.

Ағымдағы кезеңде елеулі әсер ететін немесе кейінгі кезеңдерде елеулі әсер күтілетін есептік бағалаулардағы өзгерістердің сипаты мен шамасы ашылуға тиіс. Егер сандық бағалауды жүзеге асыру мүмкін болмаса, бұл факт ашылуға жатады.

Тарау 2. Қателер

Қаржылық есептілік элементтерін тануға, өлшеуге, ұсынуға немесе ашуға қатысты қателіктер жіберілуі мүмкін. Қаржылық есептілік, егер онда белгілі бір түрде қоғамның қаржылық жағдайын, қызметінің нәтижелерін немесе ақша қаражатының қозғалысын ұсыну үшін әдейі жасалған елеулі қателер немесе елеусіз қателер болса, ҚЕХС қағидаттарына сәйкес келмейді. Осы кезеңде анықталған ағымдағы кезеңнің ықтимал қателері қаржылық есептілікті ұсынар алдында түзетілуі тиіс. Алайда, елеулі қателер тек кейінгі кезеңдерде ғана анықталуы мүмкін және өткен кезеңдердегі осындай қателер осы кейінгі кезең үшін қаржылық есептілікте ұсынылатын салыстырмалы ақпаратта түзетіледі.

Өткен кезеңдердегі елеулі қателік қатені анықтау кезеңіне жақын кезең үшін қаржылық есептілікте түзетілуі тиіс:

(а) осы қате жіберілген өткен кезеңдегі салыстырмалы ақпаратты қайта есептеу;

(б) егер ұсынылған кезеңдердің ең ерте кезеңінің басына активтердің, міндеттемелер мен капиталдың кіріс сальдосын қайта есептеу жолымен ұсынылған кезеңдердің ең ерте кезеңінің алдындағы кезеңде қате жіберілсе.

Өткен кезеңдердің қателері ретроспективті қайта есептеу жолымен, яғни белгілі бір кезеңде қатенің жасалу әсерін немесе қатенің кумулятивтік әсерін анықтау мүмкін болмаған жағдайларды қоспағанда, елеулі қате ол жасалған кезеңде түзетілгендей түзетілуі тиіс.

Бір немесе одан да көп алдыңғы кезеңдер үшін салыстырмалы ақпаратта қате жасаудың әсерін дәл анықтау мүмкін болмаған жағдайда, ретроспективті қайта есептеуді жүзеге асыру іс жүзінде мүмкін болатын кезеңдердің неғұрлым ерте кезеңдерінің басына активтердің, міндеттемелер мен капиталдың кіріс сальдосы қайта есептеледі (ағымдағы кезең осындай кезең болуы мүмкін).

Кумулятивтік әсерді анықтау мүмкін болмаған жағдайда, ретроспективті қайта есептеуді жүзеге асыру іс жүзінде мүмкін болатын кезеңнен бастап салыстырмалы ақпаратты қайта есептеуді жүзеге асыру қажет.

Өткен кезеңдердегі қателерді түзету қате анықталған кезеңдегі пайдадан немесе шығыннан алынып тасталады. Өткен кезеңдерге қатысты ұсынылған кез келген ақпарат, кез келген жиынтық қаржылық деректерді қоса алғанда, іс жүзінде мүмкін болатын неғұрлым ерте кезеңдерге дейін қайта есептелуге жатады.

Қателерді түзету мен есептік бағалаудағы өзгерістер арасында айырмашылық болуы мүмкін. Соңғылары өз табиғаты бойынша қосымша ақпараттың түсуіне қарай қайта қарауды

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 118 беті Стр. 118 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

қажет етуі мүмкін жуық мәндер болып табылады. Шаруашылық қызметтің бұрын сенімді бағалана алмаған шартты фактілерінің нәтижелері бойынша танылған пайда немесе залал қатені түзетуді білдірмейді.

Қоғам мынадай ақпаратты ашуға тиіс:

- (а) өткен кезеңдер қатесінің мәні;
- (б) ағымдағы кезең үшін және барлық ұсынылған алдыңғы кезеңдер үшін түзету шамасы;
- (в) өткен кезеңдер қатесін қамтитын мақала;
- (г) салыстырмалы ақпаратқа енгізілген кезеңдерге жататын түзету шамасын; және
- (д) егер өткен кезеңдердің кез келгені үшін ретроспективті қайта есептеу іс жүзінде мүмкін болмаса, қайта есептеудің мүмкін еместігіне әкеп соқтыратын мән-жайлар және қандай кезеңнен бастап қате түзетілді.

Жоғарыда көрсетілген ақпаратты ашу келесі кезеңдер үшін талап етілмейді.

Тарау 3. Қаржылық есептілік элементтері

Қаржылық есептілік операциялар мен басқа да оқиғалардың қаржылық нәтижелерін көрсетеді, оларды экономикалық сипаттамаларына сәйкес негізгі санаттар бойынша топтастырады. Бұл санаттар қаржылық есеп беру элементтері деп аталады. Баланста қаржылық жағдайды бағалауға тікелей байланысты элементтер активтер, міндеттемелер және капитал болып табылады. Кірістер мен шығыстар пайда мен шығындар туралы есепте қызмет нәтижелерін өлшеуге тікелей байланысты элементтер болып табылады.

Баланста және пайда мен шығындар туралы есепте қаржылық есептілік элементтерін ұсыну міндеттемелер активтерінің, кірістер мен шығыстардың сипаты мен функцияларына сүйене отырып, ішкі сыныптарды құруды көздейді.

Активтер мен міндеттемелердің елеулі баптары өзара есепке алынбауға тиіс, олар баланста егжей-тегжейлі көрсетілуге тиіс.

Активтер

Активтер-бұл қоғам болашақ экономикалық пайда алуды күтетін өткен оқиғалардың нәтижесінде қоғам басқаратын ресурстар.

Активтегі болашақ экономикалық пайда-бұл қоғамға ақша мен оның баламаларының түсуіне тікелей немесе жанама ықпал ету мүмкіндігі. Мұндай мүмкіндік қоғамның операциялық қызметінің бір бөлігін құрайтын өнімді болуы мүмкін. Сондай-ақ, ол ақшаға немесе оның баламаларына немесе ақшаның кетуін азайту қабілетіне қайтарымдылық түрінде болуы мүмкін.

Қоғам әдетте өз активтерін сатып алушылардың қалауы мен қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын тауарлар мен қызметтерді өндіру үшін пайдаланады; бұл тауарлар немесе қызметтер мұндай тілектер мен қажеттіліктерді қанағаттандыра алатындықтан, сатып алушылар олар үшін төлеуге дайын - осылайша қоғамның ақша ағымына үлес қосады.

Активте жасалған болашақ экономикалық пайда Қоғамға әртүрлі жолдармен түсуі мүмкін. Актив болуы мүмкін:

- қоғам өткізетін тауарлар мен қызметтерді өндіру кезінде жеке немесе басқа активтермен бірге пайдаланылған;
- басқа активтерге айырбасталды;
- міндеттемені өтеу үшін пайдаланылған; немесе
- Қоғам меншік иелері арасында бөлінген

Көптеген активтер, мысалы, негізгі құралдар физикалық түрде болады. Алайда, активтің болуы үшін физикалық форма қажет емес; патенттер мен авторлық құқықтар, мысалы, егер қоғам олардан болашақ экономикалық пайда алуды күтсе және олар оны бақылайтын болса, активтер болып табылады.

Актив қысқа мерзімді актив ретінде жіктеледі, егер:

- оны есепті күннен бастап 12 ай ішінде сату немесе пайдалану болжанып отыр;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 119 беті Стр. 119 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

- актив негізінен сауда мақсаттары үшін ұсталады;
- актив-бұл пайдалануға шектеулері жоқ ақша қаражаты немесе олардың баламалары.

Барлық қалған активтер ұзақ мерзімді деп жіктелуі керек.

Міндеттемелер

Міндеттемелер-бұл өткен оқиғалардан туындайтын қоғамның қазіргі міндеті, оны реттеу экономикалық пайдаларды қамтитын ресурстардың қоғамнан шығуына әкеледі.

Міндеттеменің маңызды сипаттамасы-компанияның міндеті бар. Міндеттеме-бұл белгілі бір жолмен әрекет ету немесе орындау міндеті немесе жауапкершілігі. Міндеттер заңды түрде міндетті шарттың немесе заңнамалық талаптың нәтижесінде заңды түрде бекітілуі мүмкін, сонымен қатар қалыпты іскерлік тәжірибеден туындауы мүмкін. Сатылған тауарларға қатысты болжамды шығындардың сомасы міндеттемелер болып табылады.

Қолданыстағы міндеттемені реттеу, әдетте, екінші тараптың талаптарын қанағаттандыру үшін экономикалық пайдасы бар ресурстардың қоғамнан кетуіне байланысты. Қолданыстағы міндеттемені реттеу бірнеше жолмен жүзеге асырылуы мүмкін, мысалы:

- ақша қаражаттарын төлеумен;
- басқа активтерді беру;
- қызмет көрсетумен;
- бір міндеттемені басқасына ауыстыру; немесе
- міндеттемені капиталға аудару.

Міндеттеме несие берушінің өз құқықтарынан бас тартуы немесе жоғалуы сияқты басқа құралдармен де өтелуі мүмкін.

Міндеттеме қысқа мерзімді (ағымдағы) ретінде жіктеледі, егер:

- міндеттеме есепті күннен кейін 12 ай ішінде өтелуге жатады;
- міндеттеме негізінен сауда мақсаттары үшін сақталады.

Барлық басқа міндеттемелер ұзақ мерзімді ретінде жіктелуі тиіс.

Капитал

Капитал-бұл қоғам активтеріндегі оның барлық міндеттемелері шегерілгеннен кейін қалатын үлес.

Баланстағы капитал кіші сыныптарға бөлінеді:

- жарғылық капитал;
- қосымша енгізілген капитал;
- төленбеген капитал;
- резервтік капитал;
- бөлінбеген пайда (жабылмаған шығын).

Мұндай жіктеу шешім қабылдау кезеңінде қаржылық есептілікті пайдаланушылардың қажеттіліктерін қанағаттандырады.

Қоғам қызметінің нәтижелері.

Пайда көбінесе қоғамның тиімділігін бағалау ретінде қолданылады. Пайданы өлшеуге тікелей байланысты элементтер кірістер мен шығыстар болып табылады.

Кірістер мен шығыстардың элементтері келесідей анықталады:

- Табыс-бұл есепті кезең ішінде активтердің түсуі немесе өсуі немесе міндеттемелердің азаюы түрінде экономикалық пайданың артуы, бұл капиталға қатысатын адамдардың жарналарына байланысты өсуден басқа капиталдың өсуіне әкеледі.
- Шығыстар-есепті кезең ішінде активтердің кетуі немесе азаюы немесе міндеттемелердің пайда болуы нысанында экономикалық пайданың қысқаруы, бұл капиталға қатысушы тұлғаларға бөлумен байланысты азаюдан өзгеше капиталдың азаюына әкеледі.

Кірістер

Табыс негізгі қызметтен түскен табысты да, өзге де кірістерді де қамтиды. Негізгі қызметтен түсетін кірістер қоғамның әдеттегі қызметі процесінде пайда болады және сату, сыйақылар, пайыздар, дивидендтер, роялти және жалдау ақысын қамтиды.

Басқа кірістер-бұл кірісті анықтауға жауап беретін басқа мақалалар және компанияның әдеттегі қызметі кезінде пайда болуы немесе болмауы мүмкін. Олар экономикалық пайданың ұлғаюын білдіреді және өз табиғаты бойынша негізгі қызметтен түскен кірістерден ерекшеленбейді. Кірістер мен шығындар туралы есепте басқа кірістер бөлек ұсынылады, өйткені олардың мөлшері туралы ақпарат экономикалық шешімдер қабылдау үшін пайдалы.

Шығыстар

Шығыстардың анықтамасына шығындар, сондай-ақ қоғамның әдеттегі қызметі барысында туындайтын шығындар кіреді. Шығындар, әдетте, ақша немесе оның баламалары, қорлар, жылжымайтын мүлік, ғимараттар мен жабдықтар сияқты активтердің кетуі немесе азаюы түрінде болады.

Залалдар шығыстарды айқындауға сай келетін және қоғамның әдеттегі қызметі барысында туындауы немесе туындамауы мүмкін басқа баптарды білдіреді. Шығындар экономикалық пайданың төмендеуін білдіреді, сондықтан олардың табиғаты басқа шығындардан ерекшеленбейді. Оларға, мысалы, өрт және су тасқыны сияқты табиғи апаттардан туындаған шығындар, сондай-ақ ұзақ мерзімді активтер шығарылған кезде пайда болатын шығындар кіреді.

Қаржылық есептілік элементтерін тану

Тану-бұл балансқа немесе пайда мен шығындар туралы есепке қаржылық есептілік элементтерінің бірін айқындауға сай келетін және төменде көрсетілген тану критерийлерін қанағаттандыратын бапты енгізу процесі. Тану мақаланың ауызша сипаттамасын және оның ақшалай көрінісін және осы соманы баланстың немесе кірістер мен шығындар туралы есептің қорытындысына қосуды қамтиды. Тану критерийлеріне сай келетін баптар баланста немесе пайда мен шығын туралы есепте танылуға тиіс. Мұндай баптарды танымау пайдаланылатын есеп саясатын ашумен де, ескертпелермен де түзетілмейді.

Қаржылық есептілік элементінің анықтамасына жауап беретін бап, егер:

- мақаламен байланысты кез-келген болашақ экономикалық пайданы қоғам алуы немесе жоғалтуы мүмкін;
- нақты сатып алу шығындары немесе объектінің құны сенімді өлшенуі мүмкін.

Қаржылық есеп беру элементтері арасындағы байланыс белгілі бір элементтің, мысалы активтің анықтамасы мен тану өлшемдеріне сәйкес келетін мақала автоматты түрде басқа элементті, мысалы, кірісті немесе міндеттемені тануды талап етеді дегенді білдіреді.

Мақаланың осы критерийлерге сәйкестігін бағалау кезінде және, демек, оны қаржылық есептілікте тану мүмкіндігі маңыздылық факторын ескеруі керек.

5-бөлігі. Қаржылық есептіліктің негізгі компоненттері

Осы бөлім "Қаржылық есептілікті ұсыну"1 Халықаралық бухгалтерлік есеп стандартына (бұдан әрі - ҚЕХС) сәйкес жалпы мақсаттағы қаржылық есептілікті ұсынудың негізгі ережелерін белгілейді.

Қоғамның қаржылық есептілігі экономикалық шешімдер қабылдау кезінде пайдаланушылардың кең ауқымы үшін пайдалы болатын қоғамның қаржылық жағдайы, қызметінің нәтижелері және ақша қаражатының қозғалысы туралы ақпаратты құрылымдалған ұсыну болып табылады.

Тарау 1. Қаржылық есептілік компоненттері

Қоғамның қаржылық есептілігінің толық жиынтығына келесі компоненттер кіреді:

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СКУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СКУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 121 беті Стр. 121 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

1. Қаржылық жағдай туралы есеп

Қаржылық жағдай туралы есепте немесе оған ескертпелерде қоғам қызметінің сипатына сәйкес жіктелген желілік баптардың одан әрі кіші сыныптары ашылады.

2. Жиынтық кіріс туралы есеп.

Жиынтық кіріс туралы есеп Қоғам қызметінің нәтижелерін өлшейтін есепті білдіреді. Қоғам жиынтық кіріс туралы есепте немесе оған ескертпелерде "шығындар функциялары бойынша" шығындар сыныптамасын пайдалана отырып, шығыстарды талдауды ұсынады.

Шығындар функциялары әдісі шығындарды олардың функцияларына сәйкес сату, сату немесе әкімшілік қызмет құнының бөлігі ретінде жіктейді.

Қоғам өз қызметі туралы толық ақпаратты ашу үшін ілеспе кестелер түрінде жиынтық кіріс туралы есепке ескертпелерді ұсынады.

Егер қоғамның кірістері мен шығыстарының баптары елеулі болса, онда олардың сипаты мен шамасы ескертпелерде жеке-жеке ашылады.

3. Мынадай қызметтер бойынша жасалатын ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп:

Операциялық қызмет

Операциялық қызметтің ағымы негізінен қоғамның негізгі, кіріс әкелетін қызметінен алынады және қоғамның ақша жасау қабілетінің негізгі көрсеткіші болып табылады:

1. сыйақыны өтеу;
2. операциялық мүмкіндіктерді сақтау және ұлғайту;
3. инвестицияларды жүзеге асыру.

Ақша ағындары тікелей және жанама әдістермен ұсынылады.

Инвестициялық қызмет

Инвестициялық қызмет-ұзақ мерзімді активтерді және ақша қаражатының баламаларына жатпайтын басқа да инвестицияларды сатып алу және шығару.

Қаржылық қызмет

Қаржылық қызмет-қоғамның меншікті капиталы мен қарыздарының мөлшері мен құрамындағы өзгерістерге әкелетін қызмет.

4. Меншікті капиталдағы өзгерістер туралы есеп меншік иелерінің капиталмен операциялары және меншік иелеріне төлемдер нәтижесінде туындайтын операцияларды көрсетеді;

Есепке алу саясатының маңызды элементтерінің қысқаша сипаттамасын және жүйелендірілген және **мынадай тәртіппен ұсынылатын өзге де ескертулерді қоса алғанда, ескертулер:**

- ҚЕХС сәйкестігі туралы өтініш;
- қаржылық есептілікті ұсынудың қолданылатын валютасы және есеп саясатының негізгі аспектілері;
- қаржылық есептілік нысандарында ұсынылған баптарды осы баптар көрсетілген реттілікпен таратып жазу және талдау;
- шаруашылық қызметтің шартты фактілерін, міндеттерді, өзге де қаржылық ашуды қоса алғанда, қосымша ақпарат, сондай-ақ қаржылық емес сипаттағы ақпарат.

Тарау 2. Ұсыну реті

Қаржылық есептіліктегі баптарды ұсыну және жіктеу, келесіні қоспағанда, бір кезеңнен екінші кезеңге өзгермейді:

1. операциялардың сипатындағы немесе қаржылық есептілікті қайта қарау нәтижесіндегі елеулі өзгерістер басқа ұсыну немесе жіктеу неғұрлым орынды болатынын көрсетеді;

2. көріністі өзгерту стандартты немесе түсіндіруді қажет етеді.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 122 беті Стр. 122 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

Егер қаржылық есептілікті ұсынуда өзгерістер жүргізілсе, онда қоғам салыстырмалы ақпаратты қайта сыныптауды жүргізеді.

Тарау 3. Салыстырмалы ақпарат

Салыстырмалы ақпарат, егер бұл ағымдағы есепті кезеңдегі қаржылық есептілікті түсіну үшін маңызы болса, тарихи және сипаттамалық сипаттағы мәліметтерді қамтиды.

Сандық ақпаратқа қатысты салыстырмалы ақпарат, бұл талап етілетін немесе басқа стандартта немесе түсіндіруде рұқсат етілген жағдайларды қоспағанда, қаржылық есептілікте ұсынылған барлық сомалар үшін алдыңғы кезеңге қатысты ашылады.

Салыстырмалы сомалар ағымдағы кезеңде баптарды ұсыну немесе жіктеу өзгерген жағдайда қайта сыныпталады және қайта сыныптаудың егжей-тегжейлері ашылады.

Қаржылық есептіліктің әрбір компоненті мынадай ақпаратты қамтиды:

1. қоғамның атауы және басқа да деректемелер;
2. теңгерім күні немесе қаржылық есептілікте қамтылатын кезең;
3. қаржылық есептілік валютасы;
4. қаржылық есептілікте ұсынылған сандарды пайдаланудың дәлдік дәрежесі.

Қоғамның шаруашылық операциялары бағаланады және олар бойынша есептер Қазақстан Республикасының ұлттық валютасы – теңгемен жүргізіледі.

Қоғамның қаржылық есептілігі Қазақстан Республикасының ұлттық валютасында жасалады; өлшем бірлігі мың теңгемен белгіленеді.

"Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес жылдық қаржылық есептілік үшін Есепті кезең 1 қаңтардан бастап 31 желтоқсанға дейінгі күнтізбелік жыл болып табылады.

6- бөлігі. Байланысты тараптар туралы ақпаратты ашу

Қоғамның байланысты тараптарымен есеп айырысуларды, олардың бірінің екінші Тараптың операциялық және қаржылық шешімдеріне елеулі ықпалын бақылау немесе жүзеге асыру мүмкіндігі бар қаржылық есептілікте "байланысты Тараптар туралы ақпаратты ашу" ХҚЕС 24 қолданады.

Тараптар байланысты болып табыла ма деген мәселені шешу кезінде қоғам тараптардың құқықтық нысанын ғана емес, олардың өзара қарым-қатынастарының мазмұнын да назарға алады.

Тарап, егер бұл тарап бір немесе бірнеше делдалдар арқылы тікелей немесе жанама түрде қоғамды бақыласа немесе оның бақылауында болса; қаржылық және операциялық шешімдер қабылдау кезінде оған елеулі ықпал етуді қамтамасыз ететін қоғамда үлесі болса, қоғаммен байланысты деп есептеледі.

Байланысты тараптар арасындағы операциялар-бұл ақы алынғанына немесе алынбағанына қарамастан, байланысты Тараптар арасындағы ресурстарды, қызметтерді немесе міндеттемелерді беру.

Бақылау болған кезде байланысты Тараптар арасындағы бақылау қатынастары туралы ақпарат олардың арасында қандай да бір операциялар жүргізілгеніне немесе жүргізілмегеніне қарамастан ашылады.

Қоғамның акционерлері, сондай-ақ акционерлерге тиесілі еншілес ұйымдар, егер олар орын алса, байланысты Тарап деп танылады.

7- бөлігі. Есептілік күннен кейінгі оқиғалар

Есептілік күннен кейінгі оқиғалар

Есепті күннен кейінгі оқиғалар-есепті күн мен шығаруға қаржылық есептілікті бекіту күні арасындағы кезеңде орын алған және қоғамның қаржылық жағдайына, ақша қаражатының қозғалысына немесе қызметінің нәтижелеріне әсер еткен немесе әсер етуі мүмкін қолайлы да, қолайсыз да оқиғалар. Мұндай оқиғалардың екі түрі бар:

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 123 беті Стр. 123 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

- есепті күні болған шаруашылық жағдайларды растайтын оқиғалар (есептілікте көрсетілетін есепті күннен кейінгі оқиғалар);
- есеп беру күнінен кейін пайда болған шаруашылық жағдайлары туралы куәландыратын оқиғалар (есеп беру күнінен кейінгі, есептілікте көрсетілмеген оқиғалар).

Есептілікте есепті күннен кейін болған оқиғаларды көрсету кезінде маңыздылық қағидатын басшылыққа алу қажет. Яғни, қаржылық есептілік негізінде қабылданған пайдаланушылардың басқару шешімдеріне айтарлықтай әсер етуі мүмкін барлық оқиғалар қаржылық есептілікте көрсетілуі керек. Маңыздылық мақаланың көлеміне немесе әр жағдайда бағаланатын қатеге байланысты болады.

Есепті күннен кейінгі оқиғаларға қаржылық есептілікті шығаруға бекіткен күнге дейінгі барлық оқиғалар жатады.

Есептілікті шығару мерзімдері бойынша заңнама талаптары қоғамды қатысушының қаржылық есептілігін бекіту мүмкіндігі болғанға дейін Салық және өзге де мемлекеттік органдарға есептілікті ұсынуға міндеттейтін жағдайларда, қаржылық есептілік оны қатысушы бекіткен күні емес, ол бастапқы шығарылған күні шығаруға бекітілген болып есептеледі.

Қоғам есепті күннен кейінгі оқиғаларды есепке алу үшін қаржылық есептілікке өзгерістер енгізуге тиіс.

Қоғамның активтері, міндеттемелері, капиталы, кірістері мен шығыстары туралы деректер есепті күннен кейін болған оқиғалар ескеріле отырып, қаржылық есептілікте көрсетіледі. Мұндай оқиғалар, әдетте, есепті күні қоғам өз қызметін жүргізген экономикалық жағдайлардың болуын растайды немесе қоғам өз қызметін жүзеге асыратын есепті күннен кейін пайда болған экономикалық жағдайларды көрсетеді.

Төменде есепті күннен кейінгі, есептілікте көрсетілетін оқиғалардың мысалдары келтіріледі, олардың салдарларын қоғам қаржылық есептілікте түзету жолымен не есептілікте бұрын танылмаған есепке алу объектілерін тану арқылы ескеруге міндетті:

- есепті күннен кейін шығарылған сот шешімі, оның салдарын қоғам есепте танылған резервті түзету арқылы немесе резервті тану арқылы ғана емес, шартты міндеттемені ашу арқылы да көрсетуге міндетті (өйткені сот дауының шешілуі есепті күні болған қоғамның міндеттемесін растайды);

- есепті күнгі жағдай бойынша айқындалған актив құнының елеулі төмендегенін не осы активтің құнсыздануынан есептілікте бұрын танылған залалды түзету қажеттілігі туралы куәландыратын есепті күннен кейін ақпарат алу.

Мысалы:

Тапсырыс берушінің есепті күннен кейін орын алған банкроттығы, әдетте, есепті күні дебиторлық берешекке байланысты шығынның болуын және дебиторлық берешектің баланстық құнын түзету қажеттілігін растайды;

- есепті күннен кейін өндірістік қорларды сату есепті күнгі жағдай бойынша осы қорларды ықтимал өткізу бағасын айқындау үшін негіз бола алады;

- есепті күнге дейін сатып алынған активтер құнының есепті күннен кейінгі өзгеруі немесе есепті күнге дейін сатылған активтерді сатудан түскен соманы алу;

- қаржылық есептіліктің бұрмалануына әкелетін алаяқтық немесе қателіктер фактілерін анықтау.

Қоғам есептілікте көрсетілмеген, есепті күннен кейінгі оқиғалардың салдарын есепке алу үшін қаржылық есептілікте танылған сомаларды түзетпеуге тиіс.

Есептілікте көрсетілмеген есепті күннен кейінгі оқиғаның мысалы есепті күн мен шығаруға қаржылық есептілікті бекіту күні арасындағы кезеңде инвестициялардың нарықтық құнының төмендеуі болып табылады. Нарықтық құнның құлдырауы, әдетте, келесі кезеңде туындаған жағдайларды көрсетеді және есепті күнгі инвестициялардың жай-күйімен

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 124 беті Стр. 124 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

байланысты емес. Сондықтан қоғам мұндай инвестициялардың қаржылық есептілікте танылған құнын түзетпейді.

Үлестік құралдардың иелеріне есепті күннен кейін ұсынылған немесе жарияланған дивидендтер есепті күнге міндеттемелердің құрамында танылмауға тиіс.

Қоғам есепті күннен кейін, бірақ шығаруға қаржылық есептілік бекітілгенге дейін ұсынылған немесе жарияланған дивидендтердің мөлшері туралы ақпаратты ашуға міндетті. Қоғам осы ақпаратты қаржылық есептілікке ескертпелерде ашуы қажет.

Егер есепті күннен кейін басшылық қоғамды таратуға, не оның қызметін тоқтата тұруға ниеттенсе, не оның өзге де ақылға қонымды баламасы болмаса, қоғам қызметтің үздіксіздігіне жол беру негізінде қаржылық есептілік жасамауға тиіс.

Есепті күннен кейін қызмет нәтижелерінің және қаржылық жағдайдың нашарлауы қызметтің үздіксіздігіне жол беру мүмкіндігін қосымша қарау қажеттілігін көрсетуі мүмкін. Егер Қызметтің үздіксіздігі қағидасы бұдан былай қабылданбаса, өзгерістер соншалықты үлкен болады, сондықтан бастапқы есепке алу әдісіне сәйкес көрсетілген деректерді түзетудің орнына бухгалтерлік есеп әдістерін түбегейлі өзгерту қажет болады.

Қоғам белгілі бір ақпаратты ашуы керек, егер:

қаржылық есептілік қызметтің үздіксіздігіне жол беру негізге алына отырып жасалмайды; немесе

басшылық қоғамның одан әрі үздіксіз қызметті жүзеге асыру мүмкіндігіне айтарлықтай күмән келтіруі мүмкін оқиғаларға немесе жағдайларға байланысты айтарлықтай белгісіздік туралы білді.

Қоғам шығаруға қаржылық есептіліктің бекітілген күнін және шығаруға қаржылық есептілікті бекіткен басқару органының атауын ашуға тиіс.

Пайдаланушыларға қаржылық есептілікті шығаруға бекіту күнін білу маңызды, өйткені қаржылық есептілікте осы күннен кейінгі оқиғалар көрсетілмейді.

Егер есепті күннен кейін қоғам есепті күні болған шаруашылық жағдайлары туралы жаңа ақпарат алса, алынған мәліметтерді ескере отырып, осы шарттар туралы деректерді жаңарту қажет.

Жекелеген жағдайларда Қоғам, егер алынған мәліметтер қаржылық есептілікте көрсетілген деректерге әсер етпесе де, есепті күннен кейін алынған мәліметтерді ескере отырып, есептілікте ашылған ақпаратты жаңартуы қажет. Мысалы, есептілікте ашылған деректерді есепті күннен кейін қоғам есепті күні болған шартты міндеттеменің растауын алған кезде жаңарту қажет. Резервті танудың орындылығын қарастыра отырып, қоғам сонымен бірге алынған жаңа мәліметтерді ескере отырып, шартты міндеттеме туралы ақпаратты жаңартады.

Егер есептілікте көрсетілмейтін есепті күннен кейінгі оқиғалар соншалықты елеулі болса, олар туралы білмей қаржылық есептілікті пайдаланушылардың дұрыс бағалау жүргізуге және оңтайлы шешімдер қабылдауға мүмкіндігі болмаса, қоғам есептілікте көрсетілмейтін есепті күннен кейінгі оқиғалардың әрбір елеулі санаты бойынша мынадай ақпаратты: оқиғаның сипатын; және оның қаржылық салдарын бағалауды ашуға тиіс немесе мұндай бағалауды жүргізудің мүмкін еместігі туралы өтініш.

Төменде есептілікте көрсетілмеген, есепті күннен кейінгі оқиғалардың мысалдары келтірілген, олар соншалықты маңызды болуы мүмкін, сондықтан олар туралы білмей, қаржылық есептілікті пайдаланушылар сенімді бағалау жүргізуге және оңтайлы шешімдер қабылдауға мүмкіндігі жоқ:

- есепті күннен кейін қоғамның маңызды қайта құрылуы (мұндай жағдайларда белгілі бір қосымша ақпаратты ашу қажет);

- негізгі қызметтің бір бөлігін тоқтатуды көздейтін жоспарды қабылдау; негізгі қызметтің тоқтатылатын бөлігіне байланысты активтерді сату немесе міндеттемелерді өтеу, қоғам жоғарыда көрсетілген активтерді сатуға немесе тиісті міндеттемелерді орындауға міндетті келісімдер жасасу;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 125 беті Стр. 125 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

- активтерді сатып алумен және шығарумен байланысты ірі мәмілелер, активтердің елеулі бөлігін мемлекет меншігіне алу;
- есепті күннен кейін дүлей зілзаланың салдарынан қоғамның негізгі құралдарының едәуір бөлігін жою;
- дайындалып жатқан ірі ауқымды қайта құрылымдау туралы хабарландыру немесе оны іске асырудың басталуы;
- есепті күннен кейін болған активтер құнының немесе шетел валюталары бағамдарының елеулі өзгерістері;
- ағымдағы және кейінге қалдырылған салық талаптарына немесе міндеттемелерге елеулі әсер ететін есепті күннен кейін бекітілген немесе жарияланған салық мөлшерлемелерінің немесе заңнаманың өзгеруі;
- Елеулі міндеттемелерді орындауға немесе шартты міндеттемелердің туындауына байланысты шарттар жасасу, мысалы, ірі кепілдіктер беру кезінде;
- есеп беру күнінен кейінгі оқиғаларға байланысты ірі сот талқылауының басталуы.

8-бөлігі. Аралық қаржылық есептілік

Тарау 1. Анықтама

Аралық кезең-бұл толық қаржы жылынан қысқа қаржылық есеп беру кезеңі.

Аралық қаржылық есептілік-қаржылық есептіліктің толық жиынтығын не аралық кезеңдегі сығылған қаржылық есептердің жиынтығын қамтитын қаржылық есептілік.

Тарау 2. Аралық қаржылық есептіліктің мазмұны

Қоғамның қаржылық есептілігі ҚЕХС-қа сәйкес тоқсан сайын жасалады. Бұл ретте қоғамның аралық қаржылық есептілігі қысқартылған нұсқада ұсынылады.

Қоғамның аралық қаржылық есептілігінің құрамы:

- 1) Бухгалтерлік баланс-ағымдағы аралық кезеңнің соңына және алдыңғы қаржы кезеңінің соңына салыстырмалы бухгалтерлік баланс;
- 2) Ағымдағы аралық кезең үшін – кірістер мен шығындар туралы есептер және ағымдағы қаржы жылының басынан бастап аралық есептілік күніне дейінгі кезең үшін өспелі қорытынды және тікелей алдыңғы қаржы жылының салыстырмалы аралық кезеңдері үшін пайда мен шығындар туралы салыстырмалы есептер (жыл басынан бастап ағымдағы және өспелі қорытынды);
- 3) Меншікті капиталдағы өзгерістерді көрсететін есеп – ағымдағы қаржы жылының басынан бастап аралық қаржы есебінің күніне дейінгі өсу қорытындысымен және тікелей алдыңғы қаржы жылының басынан бастап салыстырмалы кезеңдегі салыстырмалы есеппен айқындалады;
- 4) Ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп – ағымдағы қаржы жылының басынан бастап аралық есеп күніне дейінгі өсу қорытындысымен және тікелей алдыңғы қаржы жылының басынан бастап салыстырмалы кезең үшін салыстырмалы есеппен айқындалады;
- 5) Есептілікке ескертпелер – ішінара ("есептілікте ашуға қойылатын талаптар"26.4-т.қараңыз).

Тарау 3. Тану және өлшеу

Аралық қаржылық есептілікте пайдаланылатын активтерді, міндеттемелерді, кірістер мен шығыстарды тану қағидаттары жылдық қаржылық есептілікті жасау кезіндегідей. Қоғамның аралық қаржылық есептері үшін жылдық есептермен бірдей есеп саясаты қолданылады, алайда:

- есептілікті жасау жиілігі (тоқсан сайын) жылдық нәтижелерді бағалауға әсер етпейді;

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 126 беті Стр. 126 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

- есепке алу саясатына өзгерістер аралық есептілікті жасау кезінде енгізілуі мүмкін, бұл өзгерістер кейінгі жылдық есептеулерде ескерілетін болады;
- елеулілік аралық кезеңнің қаржылық деректеріне қатысты бағаланады.

Есеп саясатындағы өзгерістер ағымдағы қаржы жылының Алдыңғы аралық кезеңдерінің және алдыңғы қаржы жылдарының салыстырмалы аралық кезеңдерінің қаржылық есептілігін қайта есептеу арқылы көрсетіледі.

Қоғамның активтеріне қаржы жылының аяғындағы сияқты аралық күндерге болашақ экономикалық пайданы тестілеу қолданылады. Қаржы жылының соңында активтер ретінде жіктелмейтін шығындар аралық күндерде де сараланбайды.

Ағымдағы аралық кезеңнің есептік кірістері мен шығыстары осы қаржы жылының Алдыңғы аралық кезеңдері үшін есептілікте ұсынылған бағалардың барлық өзгерістерін көрсетеді. Аралық есепте көрсетілген көрсеткіштер ретроспективті түзетуге жатпайды. Алайда, қоғам бағалау көрсеткіштеріндегі барлық елеулі өзгерістердің сипаты мен шамасы туралы ақпаратты ашады.

Маусымдық, циклдік сипаттағы кірістер немесе мезгіл-мезгіл келіп түсетін, кездейсоқ, (мысалы, дивидендтік кіріс) және жыл ішіндегі біркелкі емес шығыстар, егер мұндай болжау немесе кейінге қалдыру қаржы жылының соңында орынды болса ғана, болжанып, аралық кезеңде кейінге қалдырылады.

Тарау 4. Есептілікте ашуға қойылатын талаптар

Қоғамның аралық қаржылық есептілігі мынадай тармақтарды қамтиды:

- ең соңғы жылдық қаржылық есептілікте көрсетілген барлық тақырыптар мен аралық қорытынды көрсеткіштер;
- есептіліктің қосымша баптары немесе ескертпелері, егер оларды өткізіп жіберу сығылған аралық есептіліктің жаңылыстыратын болуына әкеп соғуы мүмкін болған жағдайда енгізіледі;

Қоғам, егер ол елеулі болса және аралық қаржылық есептілікте қандай да бір басқа жерде ашылмаса, аралық қаржылық есептілікке ескертпеде мынадай ақпаратты қамтиды:

- аралық қаржылық есептілікте соңғы жылдық қаржылық есептіліктегі сияқты есеп саясаты қолданылғанын немесе есеп саясатындағы кез келген өзгерістердің сипаты мен әсерін сипаттауды бекіту;
- аралық операциялардың маусымдылығы немесе циклділігі туралы түсіндірме түсініктемелер;
- сипатына, мөлшеріне немесе қызмет саласына байланысты Қоғам үшін ерекше болып табылатын активтерге, міндеттемелерге, капиталға, таза пайдаға немесе ақша қаражатының ағындарына әсер ететін баптардың сипаты мен сомасы;
- егер осы өзгерістер ағымдағы аралық кезеңде елеулі әсер етсе, ағымдағы қаржы жылының алдыңғы аралық кезеңдерінде ұсынылған сомалардың есептеулеріндегі өзгерістердің немесе алдыңғы қаржы жылдарында ұсынылған сомалардың есептеулеріндегі өзгерістердің сипаты мен шамасы;
- борыштық және үлестік бағалы қағаздардың эмиссиясы, оларды сатып алу және өтеу туралы ақпарат;
- төленген дивидендтер;
- аралық қаржылық есепте көрсетілмеген аралық кезең аяқталғаннан кейінгі кез келген елеулі кейінгі оқиғалар;
- бизнесті біріктіруді, еншілес ұйымдарды сатып алуды немесе шығаруды және ұзақ мерзімді инвестицияларды, қайта құрылымдауды және қызметін тоқтатуды қоса алғанда, аралық кезең ішінде қоғам құрамындағы кез келген өзгерістердің әсері;
- соңғы жылдық есеп күнінен бастап Шартты активтер мен шартты міндеттемелердегі кез келген өзгерістер.

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 127 беті Стр. 127 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

Жоғарыда көрсетілген ақпаратты ашуға қойылатын егжей-тегжейлі талаптар есептілікке ескертпелерде осы есепке алу саясатының тиісті бөлімдерінде ұсынылған.

БӨЛІМ 5. ҚОРЫТЫНДЫ ЕРЕЖЕЛЕР

Осы есеп саясатымен реттелмеген мәселелер ҚЕХС және Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес реттеледі.

Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептіліктің жекелеген мәселелері бойынша ҚЕХС талаптары мен уәкілетті органның ұсынымдары болмаған кезде қоғам басшылығы өз пікірін осы мәселелер бойынша есеп саясатының ережелерін әзірлеу үшін пайдаланады.

Қоғамның құрылтайшылары мақұлдаған және бекіткен "Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ-тың осы есеп саясаты 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап есепті кезеңнің барлық шаруашылық операцияларына қолданылады.

Есеп саясаты лауазымдық міндеттер шегінде барлық қызметкерлер мен барлық құрылымдық бөлімшелердің орындауы үшін міндетті.

Есеп саясатының орындалуын бақылау Басқарма Төрағасы - Ректорға және ДЭП директоры - бас бухгалтерге жүктеледі.

**Есеп саясатына
№1- қосымша**

**"Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ
бухгалтерлік құжаттаманы сақтау мерзімдері**

Атауы	Кезеңі (жыл)
Түсіндірме жазбасы бар қаржылық есептілік	Үнемі
Бастапқы б/құжаттар, сондай-ақ ТМҚ қабылдау, босату және есептен шығару актілері	5 жыл
Қызметкерлердің дербес шоттары	75 жыл
Дербес шоттар болмаған кезде есеп айырысу-төлем Ведомостары	75 жыл
Ақша сомаларын және тауарларды алуға сенімхаттар	5 жыл
Кепілдік хаттар, бас кітаптың басылымдары және шоттар бойынша ведомостар	5 жыл
Түгендеу құжаттары	5 жыл
Жәрдемақы, зейнетақы төлеу жөніндегі құжаттар, еңбекке жарамсыздық парақтары	5 жыл
Дебиторлық берешек бойынша, жетіспеушіліктер, ысыраптар, ұрлықтар туралы құжаттар	5 жыл
Есепке алу тіркелімдері(бас кітап, әзірлеу кестелері)	5 жыл
Тіркелген активтерді қайта бағалау жөніндегі есептер және олардың тозуын айқындау	Үнемі
Таратылған ғимараттардың, құрылыстардың және жабдықтардың паспорттары	Таратылғаннан кейін 3 жыл
Ұйымның қаржы-шаруашылық қызметінің құжаттық ревизиялары мен жүргізілген аудитінің актілері, оларға құжаттар(анықтамалар, ақпараттар, баянжазбалар)	5 жыл
Шарттар мен келісімдер (шаруашылық және еңбек)	5 жыл
Материалдық жауапкершілік туралы шарт	Жауапты адамдар жұмыстан босатылғаннан кейін 5 жыл.

Есеп саясатына №2
қосымша

Бухгалтерлік есеп шоттарының жұмыс жоспары

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
000	Көмекші			АП			
1000	Ақша қаражаты			АП	Ақша қаражаты	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары	
1010	Кассадағы ақша қаражаты	+		А	Ақша қаражаты	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары	
1020	Жолдағы ақша қаражаты			А	(об) Статьи движения денежных средств		
1021	Жолдағы ақша қаражаты	+		А	Ақша қаражаты	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары	
1022	Валютаны айырбастау			А	Контрагенты	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары	
1030	Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты	+		А	Ақша қаражаты	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары	
1040	Корреспонденттік шоттардағы ақша қаражаты	+		А	Ақша қаражаты	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары	
1050	Жинақ шоттарындағы ақша қаражаты	+		А	Ақша қаражаты	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары	
1060	Пайдаланылуы шектеулі ақша қаражаты	+		А	Ақша қаражаты	(об) ақша қаражаты	

Корпоративтік хатшының қолы
Подпись корпоративного секретаря:

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
						қозғалысының баптары	
1070	Электрондық ақша қаражатын есепке алу	+		А	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары		
1080	Өзге де ақшалай қаражаттар	+		А	Ақша қаражаты	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары	
1090	Ақша қаражатының құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві	+		П	Ақша қаражаты	(об) ақша қаражаты қозғалысының баптары	
1100	Қысқа мерзімді қаржылық активтер			АП			
1110	Амортизацияланған құны бойынша бағаланатын қысқа мерзімді қаржы активтері	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1120	Өзге жиынтық кіріс арқылы әділ құны бойынша бағаланатын қысқа мерзімді қаржы активтері		+	А	Құнды қағаздар		
1130	Пайда немесе шығын арқылы әділ құны бойынша бағаланатын қысқа мерзімді қаржы активтері		+	А	Құнды қағаздар		
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
1140	Туынды қаржы құралдары			А			
1150	Алуға қысқа мерзімді сыйақылар			А			
1151	Контрагенттерге берілген қарыздар бойынша алынатын қысқа мерзімді сыйақылар	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1152	Қызметкерлерге берілген қарыздар бойынша алуға қысқа мерзімді сыйақылар	+		А	Ұйым қызметкерлері		
1160	Өзге қысқа мерзімді қаржы активтері			А			

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
1170	Қысқа мерзімді қаржы активтерінің күнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві			П			
1200	Қысқа мерзімді дебиторлық берешек			АП			
1210	Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1211	Бюджеттен тыс оқыту	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1212	Даярлау курстары.Біліктілікті арттыру курстары	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1213	Бюджет бойынша оқыту Тамақтану	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1214	Тарату	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1215	Ғылыми қызмет шетелдік мамандарды тарту	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1216	Өзге . шығ. студ., бөбек, бірретті жәрдемақы	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1217	Шәкіртақы	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1218	Кандидаттық емтихан	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1219	Ком. қызметтерді, салықтарды өтеу	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1220	Еншілес ұйымдардың қысқа мерзімді дебиторлық берешегі	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1230	Қауымдасқан және бірлескен ұйымдардың қысқа мерзімді дебиторлық берешегі	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1240	Филиалдар мен құрылымдық бөлімшелердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1250	Қызметкерлердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі			А	Ұйым қызметкерлері	Шарттар	
1251	Есеп беретін тұлғалардың қысқа мерзімді берешегі	+		А	Ұйым қызметкерлері	(об) есеп беретін тұлғалар берешегінің түрлері	
1252	Төленген жалақы бойынша берешек			А	Ұйым қызметкерлері		
1253	Қызметкерлерге берілген қарыздар бойынша қысқа мерзімді берешек			А	Ұйым қызметкерлері		

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
1254	Қызметкерлердің өзге де қысқа мерзімді берешегі (ұрлау, бүлдіру, материалдық залал және т. б.)			А	Ұйым қызметкерлері		
1260	Жалдау бойынша қысқа мерзімді дебиторлық берешек	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1270	Өзге қысқа мерзімді дебиторлық берешек	+		А			
1271	Жеткізушілерге ТМҚ қайтару бойынша берешек	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1272	Шағымдар бойынша берешек	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1273	ТМҚ анықталған жетіспеушіліктер бойынша берешек	+		А	Дебиторлар		
1274	Өзге қысқа мерзімді дебиторлық берешек	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1280	Қысқа мерзімді дебиторлық берешектің күнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві	+		П	Дебиторлар		
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
1300	Қорлар			АП			
1310	Шткізаттар мен материалдар		+	А	Номенклатура	Қоймалар	
1320	Дайын өнім		+	А	Номенклатура	Қоймалар	
1330	Тауарлар		+	А	Номенклатура	Қоймалар	
1340	Аяқталмаған өндіріс			А	Подразделения	Номенклатурные Общества	Шығындар баптары
1341	Неігізгі өндіріс			А	Бөлімшелер	Номенклатуралық Қоғамдар	Шығындар баптары
1342	Меншікті өндірістің жартылай фабрикаттары			А	Бөлімшелер	Номенклатуралық Қоғамдар	Шығындар баптары
1343	Көмекші өндірістер			А	Бөлімшелер	Номенклатуралық Қоғамдар	Шығындар баптары
1350	Өзге де қорлар		+	А	Номенклатура		
1351	Қайта өңдеуге жіберілген материалдар		+	А	Контрагентты	Номенклатура	
1360	Қорлардың күнсыздануынан болған		+	П	Номенклатура		

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
	шығындарға арналған бағалау резерві						
1361	Шикізат пен материалды есептен шығару резерві		+	П	Номенклатура		
1362	Дайын өнімді есептен шығару резерві		+	П	Номенклатура		
1363	Тауарларды есептен шығару резерві		+	П	Номенклатура		
1370	Қорларды қайтару құқығы бойынша актив		+	А	Контрагенттер	Номенклатура	
1400	Ағымды салық активтері			А	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
1410	Корпоративті табыс салығы			А	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
1420	Қосылған құн салығы			А	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
1421	Өтеуге қосылған құн салығы			А	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
1422	Қосылған құн салығы (есепке жатқызуды кейінге қалдыру)			А	Контрагенттер	Оқуға түсу құжаттары	
1423	Салық агенті төлейтін ҚҚС			А	Контрагенттер	Оқуға түсу құжаттары	
1430	Басқа да салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер			А	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
1500	Сатуға арналған ұзақ мерзімді активтер			АП	Айналымнан тыс активтер	Ұйым қызметкерлері	
1510	Сатуға арналған ұзақ мерзімді активтер			А	Айналымнан тыс активтер	Ұйым қызметкерлері	
1520	Сатуға арналған шығуға арналған қоғамдар			А	Айналымнан тыс активтер	Ұйым қызметкерлері	
1530	Сатуға арналған ұзақ мерзімді активтердің (немесе шығатын топтардың) құнсыздануынан болған			П	Айналымнан тыс активтер		

Корпоративтік хатшының қолы
Подпись корпоративного секретаря:

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
	шығындарға арналған бағалау резерві						
1600	Биологиялық активтер			АП	Биологиялық активтер		
1610	Өсімдіктер			А	Биологиялық активтер		
1611	Ком.қызметтер бойынша, оқыту үшін өтеу	+		А	Контрагенты	Шарттар	
1612	Өзге де ҚТ (жеткізушілер)	+		А	Контрагенты	Шарттар	
1620	Хайуанаттар			А	Биологиялық активтер		
1630	Биологиялық активтердің құнсыздануынан болған шығындарға бағалау резерві			П	Биологиялық активтер		
1631	Өзге де қысқа мерзімді активтер (Им/Н)			А	Ұйым қызметкерлері		
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
1632	Басқа қысқа мерзімді активтер (Е / Ж)			А	Ұйым қызметкерлері		
1700	Басқа қысқа мерзімді активтер			АП			
1710	Берілген қысқа мерзімді аванстар	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1720	Болашақ кезеңдердің шығыстары			А	Болашақ кезеңнің шығындары		
1730	Шарттар бойынша қысқа мерзімді активтер	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
1740	Шарттар бойынша қысқа мерзімді активтердің құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
1750	Өзге қысқа мерзімді активтер			А			
2000	Ұзақ мерзімді қаржылық активтер			АП			
2010	Амортизацияланған құны бойынша бағаланатын ұзақ мерзімді қаржы активтері	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2020	Өзге жиынтық кіріс арқылы әділ құны бойынша бағаланатын ұзақ мерзімді қаржы активтері		+	А	Құнды қағаздар		

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
2030	Пайда немесе шығын арқылы әділ құны бойынша бағаланатын ұзақ мерзімді қаржы активтері		+	А	Құнды қағаздар		
2040	Туынды қаржы құралдары			А			
2050	Алуға ұзақ мерзімді сыйақылар	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2060	Үлестік құралдар		+	А	Құнды қағаздар		
2070	Басқа да ұзақ мерзімді қаржы активтері			А			
2080	Ұзақ мерзімді қаржы активтерінің құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві			П			
2100	Ұзақ мерзімді дебиторлық берешек			АП			
2110	Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің ұзақ мерзімді берешегі	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2120	Еншілес ұйымдардың ұзақ мерзімді дебиторлық берешегі	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2130	Қауымдасқан және бірлескен ұйымдардың ұзақ мерзімді дебиторлық берешегі	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2140	Филиалдар мен құрылымдық бөлімшелердің ұзақ мерзімді дебиторлық берешегі	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2150	Қызметкерлердің ұзақ мерзімді дебиторлық берешегі			А	Работники организации		
2151	Есеп беретін тұлғалардың берешегі	+		А	Ұйым қызметкерлері	(об) есеп беретін тұлғалар берешегінің түрлері	
2152	Төленген жалақы бойынша берешек			А	Ұйым қызметкерлері		
2153	Төленген жалақы бойынша берешек			А	Ұйым қызметкерлері		
2154	Қызметкерлердің өзге де ұзақ мерзімді берешегі (ұрлау, бүлдіру, материалдық залал және т. б.)			А	Ұйым қызметкерлері		
2160	Жалдау бойынша ұзақ мерзімді дебиторлық берешек	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2170	Өзге де ұзақ мерзімді дебиторлық берешек			А			

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
2171	Жеткізушілерге ТМҚ қайтару бойынша берешек	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2172	Шағымдар бойынша ұзақ мерзімді берешек	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2173	ТМҚ анықталған жетіспеушіліктер бойынша берешек			А	Дебиторлар		
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
2174	Өзге де ұзақ мерзімді дебиторлық берешек	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2180	Ұзақ мерзімді дебиторлық берешектің құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
2200	Инвестициялар	+		АП			
2210	Әдісімен есепке алынатын инвестициялар үлестік қатысу	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2220	Бастапқы құны бойынша ескерілетін Инвестициялар	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2230	Инвестициялардың құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
2300	Инвестициялық мүлік			АП	Негізгі құралдар	Ұйым қызметкерлері	
2310	Инвестициялық мүлік			А	Негізгі құралдар	Ұйым қызметкерлері	
2320	Инвестициялық мүліктің амортизациясы			П	Негізгі құралдар	Ұйым қызметкерлері	
2330	Инвестициялық мүліктің құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві			П	Негізгі құралдар	Ұйым қызметкерлері	
2400	Негізгі құрал			АП	Негізгі құралдар	Ұйым қызметкерлері	
2410	Негізгі құрал			А	Негізгі құралдар	Ұйым қызметкерлері	
2420	Негізгі құралдардың амортизациясы			П	Негізгі құралдар	Ұйым қызметкерлері	
2430	Негізгі құралдардың құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві			П	Негізгі құралдар	Ұйым қызметкерлері	
2440	Активті пайдалану құқығы			А	Основные средства	Ұйым қызметкерлері	
2450	Активті пайдалану құқығының амортизациясы			П	Основные средства	Ұйым қызметкерлері	
2460	Активті пайдалану құқығының құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві			П	Основные средства	Ұйым қызметкерлері	

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
2500	Биологиялық активтер			АП	Биологиялық активтер		
2510	Өсімдіктер			А	Биологиялық активтер		
2520	Хайуанаттар			А	Биологиялық активтер		
2530	Биологиялық активтердің амортизациясы			П	Биологиялық активтер		
2540	Биологиялық активтердің құнсыздануынан болған шығындарға бағалау резерві			П	Биологиялық активтер		
2600	Барлау және бағалау активтері			АП			
2610	Барлау және бағалау активтері			А			
2620	Барлау және бағалау активтерінің амортизациясы			П			
2630	Барлау және бағалау активтерінің құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві			П			
2700	Материалдық емес активтер			АП	Нематериальные активы		
2710	Гудвилл			А	Материалдық емес активтер		
2720	Гудвиллдің құнсыздануы			П	Материалдық емес активтер		
2730	Өзге де материалдық емес активтер			А	Материалдық емес активтер	Ұйым қызметкерлері	
2740	Өзге де материалдық емес активтер амортизациясы			П	Материалдық емес активтер		
2750	Басқа материалдық емес активтердің құнсыздануынан болған шығындарға бағалау резерві			П	Материалдық емес активтер		
2760	Активті қолдану құқығы			А	Материалдық емес активтер		
2770	Активті қолдану құқығының амортизациясы			П	Материалдық емес		

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
					активтер		
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
2780	Активті пайдалану құқығының құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві			П	Материалдық емес активтер		
2800	Кейінге қалдырылған салық активтері			А	Салықтар, алымдар, аударымдар		
2810	Корпоративтік табыс салығы бойынша кейінге қалдырылған салық активтері			А	Салықтар, алымдар, аударымдар		
2900	Басқа да ұзақ мерзімді активтер			АП			
2910	Берілген ұзақ мерзімді аванстар	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2920	Болашақ кезеңдердің шығыстары			А	Болашақ кезеңдердің шығыстары		
2930	Аяқталмаған құрылыс			А			
2931	Аяқталмаған құрылыс			А	Құрылыс объектілері	(об) Шығыс баптары	
2932	Жабдықтарды монтаждау		+	А	Номенклатура	Склады	
2933	ОЖ жаңғырту және күрделі жөндеу			А	Негізгі құралдар	(об) Шығыс баптары	
2940	Шарттар бойынша ұзақ мерзімді активтер	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2950	Шарттар бойынша ұзақ мерзімді активтердің құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
2960	Шарттар бойынша шығындар	+		А	Контрагенттер	Шарттар	
2970	Шарттар бойынша шығындардың амортизациясы	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
2980	Шарттар бойынша шығындардың құнсыздануынан болған шығындарға арналған бағалау резерві	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
2990	Өзге де ұзақ мерзімді активтер			А			
3000	Қысқа мерзімді қаржылық міндеттемелер			П			
3010	Амортизацияланған құны бойынша бағаланатын қысқа мерзімді қаржылық міндеттемелер	+		П	Контрагенттер	Шарттар	

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
3020	Пайда немесе шығын арқылы әділ құны бойынша бағаланатын қысқа мерзімді қаржылық міндеттемелер		+	П	Құнды қағаздар		
3030	Туынды қаржы құралдары			П			
3040	Қатысушылардың дивидендтері мен кірістері бойынша қысқа мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3050	Төленетін қысқа мерзімді сыйақылар	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3060	Амортизацияланған құны бойынша бағаланатын ұзақ мерзімді қаржылық міндеттемелердің ағымдағы бөлігі	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3070	Пайда немесе залал арқылы әділ құны бойынша бағаланатын ұзақ мерзімді қаржылық міндеттемелердің ағымдағы бөлігі		+	П	Құнды қағаздар		
3080	Өзге де қысқа мерзімді қаржылық міндеттемелер	+		П			
3100	Салықтар бойынша міндеттемелер			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Виды платежей в бюджет (фонды)	
3110	Төлеуге жататын корпоративтік табыс салығы			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
3120	Жеке табыс салығы			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
3130	Қосылған құн салығы			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
3140	Акцизы			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
3150	Әлеуметтік салық			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
3160	Жер салығы			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
3170	Көлік құралдарына салынатын салық			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
3180	Мүлік салығы			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
3190	Өзге салықтар			П	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	
3200	Басқа да міндетті және ерікті төлемдер бойынша міндеттемелер			П			
3210	Әлеуметтік сақтандыру бойынша міндеттемелер			П			
3211	Әлеуметтік аударымдар бойынша міндеттемелер			П	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	Ұйым қызметкерлері	
3212	Әлеуметтік медициналық сақтандыруға жарналар бойынша міндеттемелер			П	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	Ұйым қызметкерлері	
3213	Әлеуметтік медициналық сақтандыруға аударымдар бойынша міндеттемелер			П	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	Ұйым қызметкерлері	
3220	Зейнетақы аударымдары бойынша міндеттемелер			П	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)	Ұйым қызметкерлері
3230	Басқа да міндетті төлемдер бойынша өзге де			П		Бюджетке төленетін	

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
	міндеттемелер					төлемдердің түрлері (қорлар)	
3240	Басқа да ерікті төлемдер бойынша өзге де міндеттемелер			П			
3300	Қысқа мерзімді кредиторлық берешек			П			
3310	Жеткізушілерге және мердігерлерге қысқа мерзімді берешек	+		П	Контрагенты	Шарттар	
3311	Жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысу	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3312	Жеткізушілермен және мердігерлермен есеп айырысу	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3320	Еншілес ұйымдарға қысқа мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3330	Қауымдасқан және бірлескен ұйымдарға қысқа мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3340	Филиалдар мен құрылымдық бөлімшелерге қысқа мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3341	Стипендия бойынша қысқа мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3342	Жол жүру үшін өтемақы бойынша қысқа мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3343	Қысқа мерзімді несие. задолж. бойынша өзге выпл. (тамақтану, киім-кешек, бір реттік жәрдемақы)	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
3344	Өтеулі қызмет көрсету шарттары бойынша қысқа мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3345	Гранттар, акад. ұтқырлық, шетел ғалымд.	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3346	Әлеуметтік қызмет бойынша қысқа мерзімді кредиторлық берешек. студ. кредит	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3350	Еңбекке ақы төлеу бойынша қысқа мерзімді			П	Ұйым қызметкерлері		

Корпоративтік хатшының қолы
 Подпись корпоративного секретаря:

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
	берешек						
3360	Жалдау бойынша қысқа мерзімді берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3370	Ұзақ мерзімді кредиторлық берешектің ағымдағы бөлігі	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3380	Өзге қысқа мерзімді кредиторлық берешек			П			
3381	Сатылған дайын өнімді, тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді қайтару бойынша берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3382	Тағайындалған айыппұлдар бойынша тұрақсыздық айыбы бойынша берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3383	Банктердегі шоттардағы қате есептелген сомалар бойынша берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3384	Берешек бойынша депонированной заработной плате			П	Ұйым қызметкерлері		
3385	Атқару парақтары бойынша берешек			П	Контрагенттер	Ақша қаражаты қозғалысының баптары	
3386	Есеп беретін тұлғалар алдындағы берешек	+		П	Ұйым қызметкерлері		
3387	Өзге қысқа мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3400	Қысқа мерзімді бағалау міндеттемелері			П			
3410	Қысқа мерзімді кепілдік міндеттемелер			П	Контрагенттер	Шарттар	
3420	Заңды наразылықтар бойынша қысқа мерзімді міндеттемелер			П	Контрагенттер	Шарттар	
3430	Қызметкерлерге сыйақылар бойынша қысқа мерзімді бағалау міндеттемелері			П	Резервтер	(об) ұйым қызметкерлері	
3440	Өзге де қысқа мерзімді бағалау міндеттемелері			П			
3500	Өзге де қысқа мерзімді міндеттемелері			П			
3510	Алынған қысқа мерзімді аванстар	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3511	Оқытумен есеп айырысу	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3512	Многопрофильный колледж, ИППК	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3513	Аванс Жол картасы	+		П	Контрагенттер	Шарттар	

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
3514	Аванс Бюджетке төлемдер	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3515	ҒЗЖ шарттары бойынша аванс	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3516	Жатақх. Ком. Қызметтер өтемі	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3517	Аванс Шәкіртақы б.204,101,-103	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3518	Аванс Компенсация за проезд б.020-113	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3519	Аванс Басқа ұйымдардың стипендиялары	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3520	Болашақ кезеңдердің кірістері			П	Болашақ кезеңдердің кірістері		
3530	Қоғамның сатуға арналған істен шығуға міндеттемелері	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3540	Шарттар бойынша қысқа мерзімді міндеттемелер	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
3550	Аралас қысқа мерзімді қаржы құралының борыштық компоненті	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
Код	Атауы	Вал	Қол	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
3560	Өзге қысқа мерзімді міндеттемелер	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4000	Ұзақ мерзімді қаржылық міндеттемелер			П			
4010	Амортизацияланған құны бойынша бағаланатын ұзақ мерзімді қаржылық міндеттемелер	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4020	Пайда немесе шығын арқылы әділ құны бойынша бағаланатын ұзақ мерзімді қаржылық міндеттемелер	+		П	Құнды қағаздар		
4030	Туынды қаржы құралдары			П			
4040	Қатысушылардың дивидендтері мен кірістері бойынша ұзақ мерзімді берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4050	Төленетін ұзақ мерзімді сыйақылар	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4060	Басқа да ұзақ мерзімді қаржылық міндеттемелер			П			
4100	Ұзақ мерзімді кредиторлық берешек			П			
4110	Жеткізушілерге және мердігерлерге ұзақ мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4120	Еншілес ұйымдарға ұзақ мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
4130	Қауымдасқан және бірлескен ұйымдарға ұзақ мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4140	Филиалдар мен құрылымдық бөлімшелерге ұзақ мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4141	Стипендия бойынша ұзақ мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4150	Жалдау бойынша ұзақ мерзімді берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4160	Өзге де ұзақ мерзімді кредиторлық берешек	+		П			
4161	Сатылған дайын өнім, тауарлар, жұмыстар, қызметтерді қайтару бойынша ұзақ мерзімді берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4162	Тағайындалған айыппұлдар бойынша ұзақ мерзімді берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4163	Банктердегі шоттардағы қате есептелген сомалар бойынша ұзақ мерзімді берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4164	Депозитке салынған жалақы бойынша ұзақ мерзімді берешек			П	(об) Ұйым қызметкерлері	Шарттар	
4165	Атқару парақтары бойынша ұзақ мерзімді берешек			П	Контрагенттер	Шарттар	
4166	Есеп беретін тұлғалар алдындағы ұзақ мерзімді берешек	+		П	(об) Ұйым қызметкерлері	Шарттар	
4167	Өзге де ұзақ мерзімді кредиторлық берешек	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4200	Ұзақ мерзімді бағалау міндеттемелері			П			
4210	Ұзақ мерзімді кепілдік міндеттемелер			П	Контрагенттер	Шарттар	
4220	Заңды наразылықтар бойынша ұзақ мерзімді бағалау міндеттемелері			П	Контрагенттер	Шарттар	
4230	Қызметкерлерге сыйақылар бойынша ұзақ мерзімді бағалау міндеттемелері			П	Резервтер	(об) Ұйым қызметкерлері	
4240	Басқа да ұзақ мерзімді бағалау міндеттемелері			П			
4300	Кейінге қалдырылған салық міндеттемелері			П			
4310	Корпоративтік табыс салығы бойынша кейінге			П	Налого, сборы,		

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
	қалдырылған салық міндеттемелері				отчисления		
Код	Атауы	Вал	Кол	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
4400	Басқа да ұзақ мерзімді міндеттемелер			П			
4410	Алынған ұзақ мерзімді аванстар	+		П	Контрагенты	Шарттар	
4420	Болашақ кезеңдердің кірістері			П	Доходы будущих периодов		
4430	Шарттар бойынша ұзақ мерзімді міндеттемелер	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4440	Құрамдастырылған ұзақ мерзімді қаржы құралының борыштық компоненті	+		П	Контрагенттер	Шарттар	
4450	Басқа да ұзақ мерзімді міндеттемелер	+		П			
5000	Жарғылық капитал			П	Контрагенттер	(об) Виды изменений в собственном капитале	
5010	Артықшылықты акциялар			П	Контрагенттер	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері	
5020	Қарапайым акциялар			П	Контрагенттер	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері	
5030	Салымдар мен пайлар			П	Контрагенттер	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері	
5100	Төленбеген капитал			А	Контрагенттер	((об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері	
5110	Төленбеген капитал			А	Контрагенттер	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері	
5200	Сатып алынған меншікті үлестік құралдар			П	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің		

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
					түрлері		
5210	Сатып алынған меншікті үлестік құралдар			П	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5300	Эмиссиялық кіріс			П	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5310	Эмиссиялық кіріс			П	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5400	Қосымша төленген капитал			П	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5410	Негізгі ұйыммен өтеусіз операциялар бойынша қосымша төленген капитал			П	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5420	Басқа операциялар бойынша қосымша төленген капитал			П	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5500	Резервтер			П	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5510	Құрылтай құжаттарында белгіленген резервтік капитал			П	(об) меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
5520	Негізгі құралдарды қайта бағалауға арналған Резерв			П	Негізгі құралдар	(об) меншікті капиталдағы	

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
						өзгерістердің түрлері	
5530	Материалдық емес активтерді қайта бағалауға арналған резерв			П	Материалдық емес активтер	(об) Меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері	
5540	Өзге жиынтық кіріс арқылы әділ құны бойынша ескерілетін қаржы активтерін қайта бағалауға арналған Резерв			П	(об) Меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5550	Қаржы активтері бойынша шығындарға арналған резерв			П	(об) Меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5560	Шетелдік қызмет бойынша шетел валютасын қайта есептеуге арналған Резерв			П	(об) Меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5570	Өзге резервтер			П	(об) Меншікті капиталдағы өзгерістердің түрлері		
5600	Бөлінбеген пайда жабылмаған шығын			П			
5610	Есепті жылдың бөлінбеген пайдасы өтелмеген шығыны			П			
5620	Бөлінбеген пайда өткен жылдардың жабылмаған шығыны			П			
5700	Қорытынды пайда қорытынды шығын			П			
5710	Қорытынды пайда қорытынды шығын			П			
6000	Өнімді сатудан және қызмет көрсетуден түскен кіріс			АП	(об) Кірістер	(об) Номенклатуралық Қоғамдар	(об) Бөлімшелер
6010	Өнімді сатудан және қызмет көрсетуден түскен кіріс			П	(об) Кірістер	(об) Номенклатуралық Қоғамдар	(об) Бөлімшелер
6020	Сатылған өнімді қайтару			А	(об) Кірістер	(об) Номенклатуралық Қоғамдар	(об) Бөлімшелер
6030	Баға мен сатудан жеңілдіктер			А	(об) Кірістер	(об) Номенклатуралық Қоғамдар	(об) Бөлімшелер

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
6100	Қаржыландырудан түскен кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6110	Сыйақылар бойынша кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6120	Дивидендтер бойынша кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6130	Қаржылық жалдаудан түсетін кірістер			П	(об) Кірістер	(об) Негізгі қаражаттар	(об) Бөлімшелер
6140	Жылжымайтын мүлікке инвестициялармен операциялардан түскен кірістер			П	(об) Кірістер	(об) Негізгі қаражаттар	(об) Бөлімшелер
6150	Қаржы құралдарының әділ құнының өзгеруінен түскен кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Құнды қағаздар	(об) Бөлімшелер
6160	Қаржыландырудан түсетін басқа да кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6200	Өзге де кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6210	Активтердің шығуынан түскен кірістер			П	(об) Кірістер	(об) Айналымнан тыс активтер	(об) Бөлімшелер
6220	Өтеусіз алынған активтерден түскен кірістер			П	(об) Кірістер	(об) Айналымнан тыс активтер	(об) Бөлімшелер
6230	Мемлекеттік субсидиялардан түскен кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
6240	Доходы от восстановления убытка от обесценения по нефинансовым активам			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6250	Бағамдық айырмадан түсетін кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6260	Операциялық жалдаудан түскен кірістер			П	(об) Кірістер	(об) Основные средства	(об) Бөлімшелер
6270	Биологиялық активтердің әділ құнының өзгеруінен түскен кірістер			П	(об) Кірістер	(об) Биологиялық активтер	(об) Бөлімшелер
6280	Қаржы активтері бойынша құнсызданудан болған залалды қалпына келтіруден түскен кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6290	Өзге де кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6300	Тоқтатылатын қызметке байланысты кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	
6310	Тоқтатылатын қызметке байланысты кірістер			П	(об) Кірістер	(об)Бөлімшелер	

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
6400	Үлестік қатысу әдісі бойынша ескерілетін ұйымдар пайдасының үлесі			П	(об) Кірістер	(об) Контрагенттер	(об) Бөлімшелер
6410	Қауымдасқан ұйымдар пайдасының үлесі			П	(об) Кірістер	(об) Контрагенттер	(об) Бөлімшелер
6420	Бірлескен ұйымдар пайдасының үлесі			П	(об) Кірістер	(об) Контрагенттер	(об) Бөлімшелер
7000	Сатылған өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны			А	(об) Шығын баптары	(об) Номенклатуралық Қоғамдар	(об) Бөлімшелер
7010	Сатылған өнімнің және көрсетілген қызметтердің өзіндік құны			А	(об) Шығын баптары	(об) Номенклатуралық Қоғамдар	(об) Бөлімшелер
7011	Негізгі құралдарды жөндеу			А	(об) Негізгі құралдар	(об) Номенклатуралық Қоғамдар	
7100	Өнімді өткізу және қызмет көрсету бойынша шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Номенклатуралық Қоғамдар	(об) Бөлімшелер
7110	Өнімді өткізу және қызмет көрсету бойынша шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Номенклатуралық Қоғамдар	(об) Бөлімшелер
7200	Әкімшілдік шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер	
7210	Әкімшілдік шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Подразделения	
7300	Қаржыландыруға арналған шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер	
7310	Қаржыландыруға арналған шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Контрагенттер	(об) Бөлімшелер
7320	Қаржылық жалдау бойынша пайыздарды төлеуге арналған шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Негізгі құралдар	(об) Бөлімшелер
7330	Қаржы құралдарының әділ құнының өзгеруінен болған шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Құнды қағадар	(об) Бөлімшелер
7340	Қаржыландыруға өзге де шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер	
7400	Өзге де шығыстар			А	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер	
7410	---			АП			

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
7410	Активтердің шығуы бойынша шығыстар			A	(об) Шығын баптары	(об) Айналымнан тыс активтер	(об) Бөлімшелер
7420	Қаржылық емес активтердің құнсыздануынан болған шығыстар			A	(об) Шығын баптары	(об) Айналымнан тыс активтер	(об) Бөлімшелер
7430	Бағамдық айырма бойынша шығыстар			A	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер	
Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
7440	Дебиторлық берешектің құнсыздануы бойынша шығыстар			A	(об) Шығын баптары	(об) Дебиторлар	(об) Бөлімшелер
7450	Операциялық жалдау бойынша шығыстар			A	(об) Шығын баптары	(об) Негізгі құралдар	(об) Бөлімшелер
7460	Биологиялық активтердің әділ құнының өзгеруінен болған шығыстар			A	(об) Шығын баптары	(об) Биологиялық активтер	(об) Бөлімшелер
7470	Қаржы құралдарының құнсыздануынан болған шығыстар			A	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер	
7480	Өзге де шығыстар			A	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер	
7500	Тоқтатылатын қызметке байланысты шығыстар				A	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер
7510	Тоқтатылатын қызметке байланысты шығыстар				A	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер
7600	Үлестік қатысу әдісімен ескерілетін ұйымдардың шығынындағы үлесі				A	(об) Шығын баптары	(об) Контрагенттер
7610	Қауымдасқан ұйымдардың шығынындағы үлесі				A	(об) Шығын баптары	(об) Контрагенттер
7620	Қауымдасқан ұйымдардың шығынындағы үлесі				A	(об) Шығын баптары	(об) Контрагенттер
7700	Корпоративтік табыс салығы бойынша шығыстар				A	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер
7710	Корпоративтік табыс салығы бойынша шығыстар				A	(об) Шығын баптары	(об) Бөлімшелер
8100	Негізгі өндіріс				A	Бөлімшелер	Номенклатуралық Қоғамдар
8110	Негізгі өндіріс				A	Бөлімшелер	Номенклатуралық Қоғамдар
							(об) Шығын баптары

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3	
8120	Алыс-беріс шикізатынан өндіру		+		А	Бөлімшелер		
8200	Өз өндірісінің жартылай фабрикаттары				А	Бөлімшелер	Номенклатуралық Қоғамдар (об) Шығын баптары	
8210	Өз өндірісінің жартылай фабрикаттары				А	Бөлімшелер	Номенклатуралық Қоғамдар (об) Шығын баптары	
8300	Қосалқы өндірістер				А	Бөлімшелер	Номенклатуралық Қоғамдар (об) Шығын баптары	
8310	Қосалқы өндірістер				А	Бөлімшелер	Номенклатуралық Қоғамдар (об) Шығын баптары	
8400	Үстеме шығындар				А	Подразделения	(об) Шығын баптары	
8410	Үстеме шығындар				А	Бөлімшелер	(об) Шығын баптары	
9010	Жалға алынған негізгі құралдар			+	АП	Основные средства	Контрагенттер	
9011	Жалға алынған негізгі құралдар			+	А	Негізгі құралдар	Контрагенттер	
9012	Жалға алынған негізгі құралдардың амортизациясы			+	П	Негізгі құралдар	Контрагенттер	
9020	Қайта өңдеуге қабылданған материалдар		+	+	А	Контрагенттер	Номенклатура	
9021	Қоймадағы материалдар		+	+	А	Контрагенттер	Номенклатура Қоймалар	
9022	Өндіріске берілген материалдар		+	+	А	Контрагенттер	Номенклатура	
Я104	(Пайдаланбау керек) 1040-Карт-шоттардағы ақша қаражаты	+			А	Ақша қаражаттары	(о) Ақша қаражаты қозғалысының баптары	
Я111	(Пайдаланбау керек) 1110-Берілген қысқа мерзімді қарыздар	+			А	Контрагенттер	Шарттар	
Я112	(Пайдаланбау керек) 1120 - Саудаға арналған қысқа мерзімді қаржы активтері		+		А	Құнды қағаздар		
Я113	(Пайдаланбау керек) 1130-өтеуге дейін ұсталатын қысқа мерзімді инвестициялар		+		А	Құнды қағаздар		
Код	Наименование	Вал	Кол	Заб	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3

Код	Атауы	Вал	Са ны	Акт	Субконто 1	Субконто 2	Субконто 3
Я114	((Пайдаланбау керек) 1140 - Сату үшін қолда бар қысқа мерзімді қаржылық инвестициялар		+		А	Құнды қағаздар	
Я142	((Пайдаланбау керек) Қосылған құн салығы (есепке жатқызуды кейінге қалдыру)				А	Салықтар, алымдар, аударымдар	Бюджетке төленетін төлемдердің түрлері (қорлар)
Я201	((Пайдаланбау керек) 2010 - берілген ұзақ мерзімді қарыздар	+			А	Контрагентты	Шарттар
Я202	((Пайдаланбау керек) 2020-өтеуге дейін ұсталатын ұзақ мерзімді инвестициялар		+		А	Құнды қағаздар	
Я203	((Пайдаланбау керек) 2030 - сату үшін қолда бар ұзақ мерзімді қаржылық инвестициялар		+		А	Құнды қағаздар	
Я301	((Пайдаланбау керек) 3010-қысқа мерзімді банктік қарыздар	+			П	Контрагенттер	Шарттар
Я302	((Пайдаланбау керек) 3020 - банкті жүзеге асыратын ұйымдардан алынған қысқа мерзімді қарыздар. уәкілдің лицензиясы жоқ операциялар.	+			П	Контрагенттер	Шарттар
Я304	((Пайдаланбау керек) 3040-ұзақ мерзімді қаржылық міндеттемелердің ағымдағы бөлігі	+			П	Контрагенттер	Шарттар
Я401	((Пайдаланбау керек) 4010 - ұзақ мерзімді банктік қарыздар	+			П	Контрагенттер	Шарттар
Я402	((Пайдаланбау керек) 4020 - банктерді жүзеге асыратын ұйымдардан алынған ұзақ мерзімді қарыздар. уәкілдің лицензиясы жоқ операциялар.	+			П	Контрагенттер	Шарттар

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Қозыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 153 беті Стр. 153 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

**Есеп саясатына №3
қосымша**

Демалыстар бойынша резервті есептеу әдістемесі

Демалыстар бойынша резерв құру ҚЕХС-пен регламенттелген. Еңбек демалыстарын төлеу ҚР Еңбек кодексінің 105 - бабының 5-тармағына сәйкес демалыс басталғанға дейін күнтізбелік үш күннен кешіктірілмей, ал еңбек демалысы кестеден тыс берілген жағдайда-ол берілген күннен бастап күнтізбелік үш күннен кешіктірілмей жүргізілуге тиіс болғандықтан, қоғамның жылдың жазғы мезгілінде демалыстарды төлеуге арналған шығыстары едәуір ұлғаяды. Сонымен қатар, қыс мезгілінде жұмысшылардың аз саны демалысқа шығады, бұл демалыс шығындарының бір бөлігін азайтуға мүмкіндік береді. Осылайша, ұйымның кірістерін анықтауда және өнімнің өзіндік құнын анықтауда (егер ұйым өндірістік болса) бұрмалану пайда болады. Нәтижесінде қоғамның кірістері мен шығыстары туралы аралық ақпарат бұрмаланады. Демалыс резервін құру бүкіл кезең ішінде қоғамның шығындарын дәлірек және біркелкі бөлуге әкеледі.

Қызметін маусымдық түрде жүзеге асыратын қоғамның шығыстары қызметкерлерді демалысқа жіберген кезде де біркелкі бөлінбейді. Қоғам шығындарының біркелкі бөлінбеуі қоғамның пайдасы туралы аралық ақпараттың бұрмалануына әкеледі, бұл қоғам қызметіне инвестициялар енгізуге теріс әсер етуі мүмкін.

Сонымен, демалыс резервін құру қоғам туралы ақпарат сенімді, Бухгалтерлік есеп қағидаттарына сәйкес болуы үшін қажет. Демалыстар бойынша резерв құру "Қызметкерлерге сыйақылар" 19 ҚЕХС (IAS) және "резервтер, шартты міндеттемелер және шартты активтер" 37 ҚЕХС (IAS) талаптарына сәйкес жүзеге асырылады.

19 (IAS) "Қызметкерлерге сыйақы" ҚЕХС анықтайды:

Қызметкерлерге сыйақылар-ұйым қызметкерлерге көрсеткен қызметтері үшін ұсынатын сыйақылар мен төлемдердің барлық нысандары.

19 ҚЕХС (IAS) қызметкерлерге берілетін сыйақылардың төрт санатын қарастырады:

1) қызметкерлерге қысқа мерзімді сыйақылар - қызметкерлер тиісті қызметтер көрсеткен кезең аяқталғаннан кейін он екі ай ішінде толық көлемде төленуге жататын қызметкерлерге сыйақылар. Оларға мыналар жатады:

- жалақы;
- қызметкерлер тиісті қызметтер көрсеткен кезең аяқталғаннан кейін он екі ай ішінде болмауы көзделген жағдайларда, жұмыста қысқа мерзімді ақылы болмауы (жыл сайынғы ақылы демалыс, науқастануы бойынша төленетін күндер);
- қызметкерлер тиісті қызметтер көрсеткен кезең аяқталғаннан кейін он екі ай ішінде төленуге жататын пайда мен сыйлықақыларға қатысу;
- қазіргі уақытта жұмыс істейтін жұмысшылар үшін ақшалай емес сыйақы (медициналық көмек, тұрғын үй және автокөлік, тегін немесе субсидияланған тауарлар немесе қызметтер).

2) Еңбек қызметі аяқталғаннан кейінгі сыйақылар - қызметкерлерге еңбек қызметі аяқталғаннан кейін төленуге жататын сыйақылар (жұмыстан шығу жәрдемақыларынан басқа) (мысалы, өмірді сақтандыру және еңбек қызметі аяқталғаннан кейін медициналық қызмет көрсету сияқты еңбек қызметі аяқталғаннан кейінгі зейнетақылар мен өзге де сыйақылар).

3) Қызметкерлерге өзге де ұзақ мерзімді сыйақылар - төлеу бойынша берешегі қызметкерлер тиісті қызметтер көрсеткен кезең аяқталғаннан кейін он екі ай ішінде толық көлемде өтелуі мүмкін емес қызметкерлерге сыйақылар (еңбек қызметі аяқталғаннан кейінгі сыйақылардан және жұмыстан шығу жәрдемақыларынан басқа) (мысалы, ұзақ жұмыс өтілі бар қызметкерлер үшін төленетін демалыс, ұзақ мерзімді демалыстар, еңбекке жарамсыздығы бойынша ұзақ мерзімді жәрдемақылар), пайдаға, сыйлықақыларға қатысу және кейінге

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СҚУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СҚУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 154 беті Стр. 154 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

қалдырылған өтемақы, егер олар кезең аяқталғаннан кейін он екі айдан астам мерзімде төленуге тиіс болса);

4) Демалыс жәрдемақылары-қызметкерлерге берілетін сыйақының нәтижесі не:

а) ұйымның қызметкерді зейнеткерлік жасқа толғанға дейін жұмыстан шығару туралы шешімі;

б) қызметкердің осындай сыйақылардың орнына өз еркімен жұмыстан шығу туралы шешімі.

Қызметкерлерге берілетін сыйақылардың әр түрі үшін стандарт категориялардың әртүрлі сипаттамаларға ие болуына байланысты жеке талаптарды белгілейді.

Ақылы жұмыста болмауы жинақталатын және жылытылмайтын болып бөлінеді.

Жинақталған ақылы болмау қызметкерлерге осындай демалыстарға құқық беретін қызметтерді көрсеткен кезде танылады және есепті күнге пайдаланылмаған құқық нәтижесінде жұмыс беруші төлеуді күтетін сомаға беріледі.

Жинақталған ақы төленетін жұмыста болмауы мүмкін:

- жұмысшылар пайдаланылмаған жұмыста болмағаны үшін ақшалай өтемақы алу құқығына ие болған кезде кепілдік беріледі. Міндеттеме жұмысшылар болашақ ақы төленетін жұмысқа келмеу құқығын арттыратын қызмет көрсеткен кезде пайда болады;

- қызметкерлердің пайдаланылмаған жұмыста болмағаны үшін ақшалай өтемақы алуға құқығы болмаған кезде кепілдендірілмеген жағдайларда жүргізіледі. Бұл жағдайда да міндеттеме бар және танылады, дегенмен бұл міндеттемені өлшеуге қызметкерлердің жинақталған, кепілдендірілмеген жұмысқа келмеу құқығын пайдаланғанға дейін ұйымнан кету мүмкіндігі әсер етеді.

Жұмыста жинақталмаған ақы төленетін болмаған жағдайда, осы болмаған жағдайда күтілетін шығындар демалыс басталған кезде ғана танылады.

Жұмысқа ақы төленбейтін ақы төленетін болмауы болашақ кезеңдерге ауыстырылмайды. Егер олар ағымдағы кезеңде пайдаланылмаса немесе толық пайдаланылмаса, олар жарамсыз болады, бұл қызметкерлерге жұмыстан босатылған кезде ақшалай өтемақы алуға құқық бермейді.

Жұмыста жинақталмаған ақы төленетін болмауына мыналар жатады:

а) науқастануы бойынша демалыс (өткен кезеңдерде пайдаланылмаған демалыстар болашақ кезеңдерде демалысты арттырмайтын жағдайларда);

б) анасының немесе әкесінің бала күтімі бойынша демалысы;

в) әскери қызмет кезеңінде.

Қызметкердің қызмет көрсетуі сыйақы сомасының өсуіне алып келмейтіндіктен, міндеттеме немесе жұмыста болмағанға дейінгі Шығыс қоғам деп танылмайды.

Бухгалтерлік есепте резервтер мен шартты міндеттемелерді көрсету кезінде "Резервтер, шартты міндеттемелер және шартты активтер"37 ҚЕХС (IAS) ережелерін басшылыққа алған жөн.

Резервтерді есептеу болашақта реттелуі экономикалық пайданы қамтитын ресурстардың шығуына әкеп соғатын шамасы бойынша айқындалмаған не Орындау мерзімі белгіленбеген міндеттемелерді көрсету үшін жүргізіледі. Резервтер үш шарт болған кезде құрылады:

1. Міндеттеме өткен оқиғалардың нәтижесі ретінде қоғамда бұрыннан болуы керек. Міндеттеме заңды түрде анықталуы мүмкін, яғни келісім-шарттан немесе заңнан немесе өткен тәжірибеден туындауы мүмкін. Қоғам өзіне белгілі бір міндеттемелерді қабылдайтынын көрсетеді және сол арқылы міндеттемелер орындалады деген басқа Тараптардың нақты үміттерін тудырды.

2. Қоғам бұл міндеттемені жоғары ықтималдылықпен орындауға мәжбүр болады.

3. Міндеттеме сомасы сенімді бағалануы мүмкін.

Демалыстарға ақы төлеуге арналған алдағы шығыстардың пайдаланылмаған резервінің сомасы деп ағымдағы жылы демалыс алу құқығы туындаған қызметкерлерге демалыс ретінде төлеуге жатпайтын резервтің бөлігі түсініледі.

Демалыстарға ақы төлеуге арналған алдағы шығыстардың резервін қалыптастыруға арналған шығыстар қызметкерлердің тиісті санаттарының еңбегіне ақы төлеуге арналған шығыстарды есепке алу шоттарына жатқызылады.

Есепті кезеңдегі корпоративтік табыс салығы бойынша декларацияда демалыстар бойынша резервтің сомасы есепті кезеңдегі демалыстар сомасын нақты есептеу жүргізілген шамада ғана жүргізілген шегерімдерде көрсетіледі.

Демалыстар бойынша құрылған резервтің сомасы есепті кезеңдегі ұйымның қаржылық есептілігінде көрсетіледі.

Демалыс резервтерін құрудың әртүрлі әдістері бар: сіз кезеңнің басында, кезеңнің соңында, ай сайын резерв жасай аласыз.

- Кезең басына резерв құру өткен кезеңнің деректері негізінде кезең басында қалған әрбір қызметкердің пайдаланылмаған демалыс күндерін, жаңа есепті кезеңде берілетін демалыс күндерінің санын және қызметкерлер жаңа жылдың 01 қаңтарынан бастап демалысқа шығады деген болжам негізінде жүргізіледі
- Ақы төленетін демалыс күндерінің саны Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007.12.29 N 1394 қаулысымен бекітілген Еңбек кодексінің 136 - бабына және орташа жалақыны есептеудің бірыңғай қағидаларының (бұдан әрі-қағидалар) 6-тармағына сәйкес есептелген орташа жалақыға көбейтіледі. Алынған сома 3430 "қызметкерлерге сыйақылар бойынша қысқа мерзімді бағалау міндеттемелері"шотында көрсетіледі.
- Резервті құрудың ең сенімді тәсілі-ай сайын демалыс резервін құру әдісі.

Пайдаланылмаған демалыстар бойынша резервті ай сайын есептеу кезінде шығындарды айлар бойынша біркелкі бөлу орын алады. Бұл ретте Бухгалтерия демалыс бойынша резерв шотында ай сайын көрсетілетін ЕТҚ-ның % - ын айқындайды.

- Жылдың қорытындысы бойынша демалыстар бойынша резервті есептеу кезінде келесі әдісті қолдануға болады:

әрбір қызметкер бойынша соңғы есепті күнге пайдаланылмаған демалыс күндерінің саны және пайдаланылған демалыс күндерінің саны есептеледі. Пайдаланылған демалыс күндерінің санына демалыстар бойынша бұрын есептелген резерв түзетіледі, ал ағымдағы жылдың күндері бойынша қызметкердің орташа жалақысына қарай резерв есептеледі. Осылайша, жыл соңында пайдаланылған демалыс күндері бойынша провизия мөлшерін азайту туралы хабарлама жасалады және ағымдағы жылдың пайдаланылмаған демалыс күндері бойынша резерв сомасы есептеледі.

Егер демалыстарға ақы төлеуге құрылған резерв сомасы есептелген демалыстар мөлшерінен асып кетсе, онда есепті кезеңнің соңында демалыстарға ақы төлеуге артық есептелген резерв қызыл сторно әдісімен қалпына келтіріледі. Егер есептелген резервтің сомасы демалыстың есептелген сомаларын жабу үшін жеткіліксіз болса, онда айырма құрылған резервтің шотын айналып өтіп, кезең шығыстарына жатқызылады. Салық есебі бойынша шегерімдерге есепті кезең үшін нақты есептелген демалыс төлемдерінің сомасы жатады.

Қоғам жыл қорытындысы бойынша демалыс резервін құру әдісін қолданады.

Бухгалтерия демалыс бойынша резервті есептеу кезінде мынадай жазбалар жасайды:

ДТ	КТ	Жағдайды сипаттау
Бөлімшоттары 7 «Шығыстар » және 8 «Өндіріс »	3430 "қызметкерлерге сыйақылар бойынша қысқа мерзімді бағалау	Демалыстарға ақы төлеуге резерв құру

ДТ	КТ	Жағдайды сипаттау
	міндеттемелері"	
3430 "Қызметкерлерге сыйақылар бойынша қысқа мерзімді бағалау міндеттемелері"	3350 "Еңбекақы төлеу бойынша қысқа мерзімді кредиторлық берешек"	Құрылған резерв есебінен демалысты есептеу
Құрылған резервтің есебінен шығарылған		
3430 "Қызметкерлерге сыйақылар бойынша қысқа мерзімді бағалау міндеттемелері"	315 «Әлеуметтік салық»	Әлеуметтік салық бойынша
3430 "Қызметкерлерге сыйақылар бойынша қысқа мерзімді бағалау міндеттемелері"	3210 "Әлеуметтік аударымдар бойынша міндеттемелер"	Әлеуметтік аударымдар бойынша
Есепті кезеңнің соңында демалыстарға ақы төлеуге артық есептелген резервті қалпына келтіру		
Қызыл сторно әдісі		
Бөлім шоттары 7 "Шығындар" және 8"Өндіріс"	3430 "Қызметкерлерге сыйақылар бойынша қысқа мерзімді бағалау міндеттемелері"	
Немесе кері байланыс әдісі		
3430 "Қызметкерлерге сыйақылар бойынша қысқа мерзімді бағалау міндеттемелері"	Бөлім шоттары 7 "Шығындар" және 8"Өндіріс"	

Мұндай есептеу әр қызметкер үшін жасалады және барлық жұмысшыларға демалыстар резерві жасалады.

Резервті құрудың басқа тәсілі ай сайын ЕТҚ-дан % - ды резервке жатқызуды көздейді. Бұл әдіс 1С бағдарламасында конфигурацияланған .

Осылайша қоғам ай сайын құрылған Демалыс резервінің сомасын түзетеді. Егер есепті жылдың 31 желтоқсанында қоғам құрылған резервтің пайдаланылмаған сомасын қалдырса, онда қоғам соманы кері өткізу әдісімен немесе қызыл сторно әдісімен түзетеді.

Егер кезең ішінде демалыс ақысы құрылған резервтен көп болса, онда құрылған резервтің есебінен демалыс сомасын есептеу керек, ал жетіспейтін сома кезеңнің шығындарына дереу көрсетілуі керек.

Сіз резервті демалыс күндері автоматты түрде есептей аласыз. Ол үшін 1С нұсқасы 8.3 бағдарламасында қажетті ақпарат енгізіледі

Қызметкерлерге сыйақылар жөніндегі резервтер үшін "Резервтер"анықтамалығының кестелік бөлігінде

"Есептеудің негізгі түрлері" резервке ай сайынғы аударымдарды есептеу үшін негіз болатын жалақы есептеу түрлерінің тізімін көрсету қажет.

"Аударымдар мөлшері" деген бетбелгіде болашақ сыйақылар үшін резервке аударымдардың, сондай-ақ әлеуметтік салықты және әлеуметтік аударымдарды төлеу пайыздарын көрсету керек.

Регистр ресурстары:

	«М.Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ НАО «СКУ им. М. Козыбаева»	СҚУ ДК 21 СД СКУ 21	Басылым: бірінші Издание: первое	161 беттің 157 беті Стр. 157 из 161
---	--	------------------------	-------------------------------------	--

аударымдардың % - есептеудің базалық түрлері сомасынан қызметкерлерге сыйақылар бойынша резервке аударымдардың пайызы (демалысқа, жыл ішіндегі жұмыс қорытындылары бойынша сыйлықақыға және т. б. ақы төлеуге) ;

% СН - қызметкерлерге сыйақы есептеуге байланысты әлеуметтік салық бойынша шығындарды жабу үшін резервке аударымдардың пайызы;

% СО Қызметкерлерге сыйақы есептеуге байланысты әлеуметтік аударымдар бойынша шығындарды жабу үшін резервке аударымдардың СО-пайызы;

Есеп шоты-бухгалтерлік есепте резервті есепке алу шоты.

Егер резервті қалыптастыру кезінде әлеуметтік салықты және/немесе әлеуметтік аударымдарды ескеру талап етілмесе, онда тиісті ресурстарды бос қалдыру керек. Әлеуметтік салық пен әлеуметтік аударымдар резервіне аударымдардың мөлшерін айқындау үшін өткен кезеңдегі есептеулердің нәтижелерін талдауға және %СН және %С ретінде әлеуметтік салық пен әлеуметтік аударымдарға арналған шығындардың нақты пайызын көрсетуге болады.

"Резервтерге аударымдардың мөлшері" тізіліміндегі параметрлер "реттелетін есепте жалақыны көрсету"құжатын автоматты түрде толтырған кезде қолданылады. Қалыптастырылатын резерв сомасы мынадай формулалар бойынша айқындалады:

Сыйақылар бойынша резерв сомасы = есептің базалық түрлерінің сомасы * аударымдар %;

СН резервінің сомасы = сыйақылар бойынша резерв сомасы * %СН;

Резерв сомасы СО = сыйақылар бойынша резерв сомасы * % СО;

Резервтің жалпы сомасы = сыйақылар бойынша резерв сомасы + СН резервінің сомасы + резерв сомасы құрады.

Қалыптасқан резервтер есебінен төленетін есептеулер түрлерінде (мысалы, демалыс) "Реттелетін есепте жалақыны көрсету тәсілі" анықтамалығында резервті есепке алу шоты мен резервтің тиісті түрін қамтитын "Резервтер" субконто мәнін дебетте көрсету қажет.

Осылайша, ҚЕХС сәйкес және қоғамның қаржы-шаруашылық қызметінің нәтижелерін дұрыс көрсету мақсатында демалыстарға ақы төлеуге резерв құруы тиіс, резервті құрудың таңдап алынған тәсілін Қоғамның есеп саясатында көрсету қажет. Демалыс ақысын есептеу құрылған резерв есебінен жүргізілуі керек. Егер демалыстарға ақы төлеуге құрылған резерв сомасы есептелген демалыстар мөлшерінен асып кетсе, онда есепті кезеңнің соңында демалыстарға ақы төлеуге артық есептелген резерв қызыл сторно әдісімен қалпына келтіріледі. Егер есептелген резервтің сомасы демалыстың есептелген сомаларын жабу үшін жеткіліксіз болса, онда айырма құрылған резервтің шотын айналып өтіп, кезең шығыстарына жатқызылады. Салық есебі бойынша шегерімдерге есепті кезең үшін нақты есептелген демалыс төлемдерінің сомасы жатады.

Есеп саясатына №4
қосымша

"Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ-де
түгендеу жүргізу жоспары

Объект	Түгендеу күні	Ескертулер
Ақша міндеттемелері	Жылына 1 рет	
Дебиторлармен және кредиторлармен есеп айырысу	Тоқсан сайын және ағымдағы жылдың 31 желтоқсанына, қажеттілігіне қарай	
Шикізат пен материалдардың	Ағымдағы жылдың 1 қарашасына	
Негізгі құралдардың	Ағымдағы жылдың 1 қарашасына	
Салықтың барлық түрлері бойынша салық органдарымен есеп айырысу	Ағымдағы жылдың 1 маусымына, ағымдағы жылдың 31 желтоқсанына	

**Есеп саясатына №5
қосымша**

**"Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті" КеАҚ
негізгі құралдарды пайдалану мерзімдері**

№	Негізгі құралдардың түрлері	Пайдалану мерзімдері	Амортизация нормасы, %
	Ғимараттар мен құрылғылар		
	- Қабырғалары ірі блоктар мен панельдерден жасалған, еденінің ауданы 5000 ш. м. астам темірбетон және металл қаңқалары бар ғимараттар.	100 лет	0,5%-1%
	- 5000 ш. м. дейінгі еден алаңы бар ірі блоктар мен панельдерден жасалған қабырғалары бар темір бетон және металл қаңқалары бар ғимараттар.	100 лет	0,5%-1%
	- Жеңілдетілген тас қалау қабырғалары бар, темірбетон, кірпіш және ағаш бағаналары бар қаңқасыз ғимараттар	80 лет	0,5%-1,25%
	-Құрастырмалы-жиналмалы, ағаш, каркасты, каркасты-панельді және панельді, қалқанды құрылыстар және өзге де жеңілдетілген ғимараттар	20 лет	1% - 5%
	- тас және металл қоршаулар	25 лет	1%-4%
	Көліктер мен жабдықтар		
	1. Дербес компьютерлер, шеткері құрылғылар және деректерді өңдеу жабдығы	6 лет	10% - 16,67 %
	2. Проекциялық және киноға түсіру жабдығы	7 лет	10% - 14,3%
	3. Құжаттарды көшіру және жедел көбейту құралдары	8 лет	10% - 12,5%
	4. Жұмыс машиналары мен жабдықтары	10-15 лет	6,67% - 10%
	5. Күш машиналары мен жабдықтары (эл. тарату құрылғыларының жабдықтары, трансформаторлар және т. б.)	10-20 лет	5% - 10%
	6. Қабылдау-тарату жабдығы (телефакстер, радиостанциялар және т. б.)	8 лет	10% - 12,5%
	7. Сөйлесу құрылғылары, телефон аппараттары	6 лет	10% - 16,67 %
	Жер станцияларының жабдықтары	10 лет	10%
	9. Өлшеу және реттеу аспаптары мен құрылғылары:		
	- бақылау-кассалық аппараттар;	7 жыл	10% - 14,3%
	- бақылау-өлшеу, тексеру және сынау аппаратурасы, байланыс, сигнал беру және бұғаттау.	7 жыл	10% - 14,3%

№	Негізгі құралдардың түрлері	Пайдалану мерзімдері	Амортизация нормасы, %
	10. Есептеуіш техника:		
	- әмбебап электрондық, басқарушы, аналогты және клавишалы электрондық есептеуіш машиналар;	6 жыл	10% - 16,67 %
	11. Өзге де машиналар мен жабдықтар (тұрмыстық газ аппаратурасы, едендік тұрмыстық электр плиталары).	15 жыл	6,67% - 10%
	12. Сауда және қоғамдық тамақтандыру жабдықтары:		
	- тоңазытқыш жабдықтар;	7 жыл	
	- жылу жабдықтары;	15 жыл	6,67% -14,28%
	- өзге де технологиялық жабдықтар.	5-12 жыл	
	13. Музыкалық жабдықтар:		
	- пианино, рояль;	10 жыл	6,67% -10%
	- үрмелі, соқпалы, ішекті және басқа да музыкалық аспаптар.	5-12 жыл	8,33% - 20%
	14. Спорттық жабдықтар:		
	- боксқа, күреске арналған жеңіл атлетикалық, гимнастикалық жабдық, ауыр атлетика және басқа да спорт түрлері;	5-8 жыл	12,5% - 20%
	- төрешілік сигнал беру және ақпарат құралдары;	6 жыл	10% - 16,67 %
	- бақылау-өлшеу аспаптары;	4 жыл	25%
	- төрешілер мұнаралары мен будкалары, құрмет тұғырлары, гимнастикалық тұғырлар, үстел теннисіне арналған үстелдер;	15 жыл	6,66%-10%
	- медициналық-биологиялық жабдықтар, спорттың әр түрлеріндегі медициналық бақылау аппаратурасы.	8 жыл	10% - 12,5%
	15. Медициналық жабдықтар	8 жыл	10% - 12,5%
	16. Тир жабдықтары	5 жыл	10% -20%
	17. Баспа жабдықтары:		
	- офсеттік және терең баспа, көшірме, репродукциялық, әрлеу клишелері мен формаларын өндіруге арналған жабдық;	8-10 жыл	10%-12,5%
	- жазық басу, қағаз кесу, парақ жинау, кітап қою, жіп тігетін және өзге де машиналар;	8 жыл	10% - 12,5%
	- жазу машиналары мен автоматтары, құжаттарды өңдеу құралдары.	8 жыл	10% - 12,5%
	18. Басқа жабдықтар (ғылыми жабдықтар	5-8 жыл	12,5% - 20%
	Көлік жабдықтары		
	1. жүк көтергіштігі 2 тоннадан асатын көлік автомобильдері;	10 жыл	10% - 15 %
	2. жүк көтергіштігі 2 тоннаға дейінгі көлік автомобильдері;	10 жыл	10% - 15 %

№	Негізгі құралдардың түрлері	Пайдалану мерзімдері	Амортизация нормасы, %
	3. двигателінің жұмыс көлемі 1,8 л-ден астам орташа сыныпты жеңіл автомобильдер;	10 жыл	10% - 15 %
	4. әсіресе шағын автобустар (ұзындығы 5 м дейін).	10 жыл	10% - 15 %
	Өзге де негізгі жабдықтар:		
	- жиһаз;	6,6-15 жыл	6,67% - 15 %
	- сахналардың инвентарлық киімі;	1-5 жыл	6,67% - 15 %
	- скульптуралар;	15 жыл	6,67%
	- электр арматурасы және электр аспаптары (теледидарлар, тоңазытқыштар, шаңсорғыштар, үтіктер, кір жуғыш машиналар және басқалар);	8 жыл	12,5% - 25 %
	- сейфтер мен металл шкафтар;	20 жыл	5% -15 %
	- стеллаждар, металл ілгіштер;	15 жыл	6,67% - 15 %
	- басқа да өндірістік және шаруашылық мүкәммал.	3-5 жыл	20 %
	Материалдық емес активтер:		
	- лицензиялық келісімдер;	10 жыл	10%-15%
	- бағдарламалық жабдықтау;		
	- патенттер;		
	- өзге де материалдық емес активтер .		